

43208

YILDIZ TEKNİK UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİNDE
HABERLEŞMENİN GELİŞİMİ:
P.T.T. ÖRNEĞİ

43208

ATATÜRK İLKELERİ İNKILAP TARİHİ
DOKTORA TEZİ
HANDAN DİKER

İSTANBUL-1995

T.C. YÜKS

İM

11.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİNDE HABERLEŞMENİN GELİŞİMİ :

P.T.T. ÖRNEĞİ

ATATÜRK İLKELERİ İNKILAP TARİHİ

DOKTORA TEZİ

HANDAN DİKER

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ZAFER TOPRAK

İSTANBUL-1995

İÇİNDEKİLER

TURKÇE ÖZET

YABANCI DİLDE ÖZET

ÖNSÖZ

BÖLÜM I

GİRİŞ: İLETİŞİM-KAVRAMSAL VE TARİHSEL BOYUTLARI...	2-3
İLETİŞİM OLGUSUNUN ÖGELERİ.....	3-15
İLETİŞİMİN TARİHSEL BOYUTLARI.....	16-22
İLETİŞİM VE HABERLEŞME.....	22-25
KİTLE HABERLEŞMESİ.....	25-30

BÖLÜM II

P.T.T. HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ.....	31-36
YABANCI POSTA ÖRGÜTLERİ.....	36-39
TELGRAFIN GELİŞMESİ.....	39-40
TELGRAF OKULLARI.....	40-41
TELGRAF FABRİKASI.....	41-42
TELEFONUN GELİŞMESİ.....	42-43
MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE P.T.T. İŞLETMESİ....	43-50
DÜNYA POSTA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE.....	50-58

BÖLÜM III

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN

GELİŞİMİ.....	59-63
POSTA VE TELGRAF MERKEZ ŞUBELERİ.....	63-64
PERSONEL DURUMU.....	64-66
POSTA HİZMETLERİ.....	66-73
POSTA TAŞIMACILIĞI.....	73-81
KÖY POSTALARI.....	81-93
POSTA BİNALARI.....	93-97

BÖLÜM IV

HABERLEŞMEDE SEMBOL VE GÖRSEL: PUL VE KARTPOSTAL...	98-112
CUMHURİYET DÖNEMİ PULCULUĞU.....	112-128
HABERLEŞMEDE GÖRSEL: KARTPOSTAL.....	128-131

BÖLÜM V

TELGRAF HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ.....	132-136
ÜLKEMİZDE TELGRAF.....	136-138
OSMANLI TELGRAF HATLARI.....	138-140
TELGRAF OKULLARI.....	140-141
TELGRAF TEŞKİLATI.....	141-142
TELGRAF DİLİ.....	142-145
TELGRAF ÜCRET TARİFESİ.....	145-147
POSTA VE TELGRAF İDARESİNİN BULUNDUKLARI BİNALAR.....	147-151
CUMHURİYET DÖNEMİ TELGRAF HİZMETLERİ.....	151-156

BÖLÜM VI

HABERLEŞMEDE SÜRAT: TELSİZ TELGRAF - TELEFON.....	157-165
TELEFON.....	166-168
TÜRKİYE'DE TELEFONUN GELİŞİMİ.....	168-175
ŞEHİRLERARASI VE MİLLETLERARASI TELEFON.....	175-184

BÖLÜM VII

HABERLEŞME VE TEKNOLOJİK GELİŞME.....	185-194
EKLER.....	195-243
BELGELER.....	244-294
KAYNAKLAR.....	295-309
ÖZGEÇMİŞ.....	310

ÖZET

Milli Mücadele ertesı ulus-devletin bütünlenişinde P.T.T. idaresi önemli bir rol oynadı. Haberleşme Cumhuriyetçi yeni kimliğin bir boyutunu oluşturdu. Yeni ulus-devlet için gerekli ortak dil esası üzerine kurulu yeni bir vatandaş kimliği etkin bir haberleşme ağı gerektiriyordu.

Cumhuriyet'le birlikte P.T.T. hizmetleri millileştirildi; yabancı postahaneler kapatıldı. Yeni haberleşme ağı devletin denetimi altındaydı. Cumhuriyet yıllarında posta hizmetleri giderek gelişti; gerek yurt dışı, gerekse yurt içi mektup taşımacılığı ülke nüfusunu yeni kimliğin oluşmasında önemli rol oynadı. Cumhuriyet hükümetleri P.T.T. hizmetlerinin gelişimi için yatırımlarını sürdürdü. Haberleşme programı postahanelerde gelişmiş hizmet anlayışı yanı sıra kentler ve kırsal kesimde yaygın bir telefon ağını gündeme getiriyordu. Yabancı ülkelerle telsiz telgraf ve telefon esası üzerine kurulu bir telekomünikasyon şebekesi hedefleniyordu. Bu arada yeni rejiminin sembolleri arasına pulculuk da dahil oldu.

Halkın ihtiyaçlarıyla orantılı bir gelişim gösteren çağdaş bir haberleşme anlayışı Cumhuriyetçilerin temel şıarı oldu. Haberleşme ülkenin güçlenmesi için temel gelişmelerden biri olarak algılandı. Posta hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik standartları belirleyen bir dizi mevzuat çıkarıldı. Cumhuriyetçilerin çabası ülkenin uzak yörelerini Cumhuriyetçi sembollerle bütünlemektir.

SUMMARY

The Postal, Telephone and Telegraph Administration played a crucial role in the unification of the nation-state after the War of Independence. Communication became part of the new republican image. The creation of a new citizen with a common language for the new nation-state required an efficient communication network.

The services were nationalized; and foreign post offices closed their doors. The state controlled the new network. The Turkish postal service developed steadily and mails were carried regularly to and from all areas inside and outside the country integrating the populace of the country into the new identity. Republican governments invested in expansion of telephone, postal and telegraph services. The program financed included modern public facilities in principal post offices and improvement of telephone service in urban areas, and extension of telephone service into the rural areas. Telecommunications with foreign countries based on radio telegraph and telephone improved. Stamps were issued as part of the symbols of the new regime.

In fact, a modern concept of communication keeping with public demand became the motto of the Republicans. Communication was seen as essential for the strength of the country. A great number of regulations were promulgated to provide the standards for the betterment of postal services. The endeavor of the Republicans was to integrate the remote areas of the country to the Republican symbols.

ÖNSÖZ

Cumhuriyet Türkiye'si'nin ana sorunu Misak-ı Milli sınırları içinde ulus kimliğini pekiştirmektir. Kimlik oluşumunda haberleşme ortak değerlerin en yaygın bir biçimde paylaşılmasını sağlayacaktır. Gerek yönetim katmanları, gerek toplumsal kesitler açısından posta, telgraf ve telefon hizmetlerinin gelişimi stratejik bir önem taşır.

Konunun önemi nedeniyle Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi doktora programında Cumhuriyet Türkiye'si'nin kuruluş yıllarında haberleşme sektörünü bünyesinde bütünleyen P.T.T hizmetleri başta olmak üzere, haberleşmenin sembolü sayılabilecek pul, haberleşme ilk görsellerinden kartpostalın ülkemizdeki gelişimi irdelenmiştir. Telgraf ve telefon belirgin bir biçimde vurgulanmıştır.

Bu tezin gerçekleştirilip olgunlaştırılmasında emeği geçen yönetici ve hocalarıma, tez konusunun saptanmasında, araştırma ve yazım aşamalarında değerli bilgi, deneyim ve önerilerini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof.Dr. Zafer Toprak'a teşekkürlerimi borç bilirim.

"Uçurum kenarında yıkık bir ÷lke... ondan sonra içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni devlet, yeni sosyete ve bunları başarmak için arasız devrimler. İşte Türk Genel Devriminin bir kısa düzeni."

M. Kemal ATATÜRK
(9 Mayıs 1935)

BÖLÜM I

GİRİŞ: İLETİŞİM - KAVRAMSAL VE TARİHSEL BOYUTLARI

İletişim, insanı diğer yaratıklardan ayıran bir özelliktir. İnsan semboller aracılığı ile kendi cinsinden olan kişilerle iletişimde bulunur. İletişimin tarihine baktığımızda başlıca dört evre göze çarpar:

1 - Konuşma yeteneğini kazanmak, 2 - Yazmayı öğrenmek, 3 - Yazının yığın halinde çoğaltılmasını sağlamak, 4 - Elektronik iletişim araçlarından yararlanmak.

İletişimin özel bir türü olan kitle iletişiminin tarihi ise matbaanın icadına kadar dayanmaktadır.

Bir başka yönden incelendiğinde iletişim, sınıflı toplumun ortaya çıkışından günümüze gelinceye kadar toplumun bir kesimi tarafından öteki kesimi baskı altında tutmak ve kendi ellerinde daha fazla güç bulundurmak amacı ile kullanılmıştır. Devletin ortaya çıkması ile de bu olgu yasallaşmıştır. Sonuçta da iletişim kurumsallaşmıştır.

Devlet ile kitle iletişim araçları ilişkisine baktığımızda iki farklı grup göze çarpar. Birinci grupta kitle iletişim araçlarını devletin uzantısı olarak görenler vardır. Bu gruptakilerin görüşüne göre kitle iletişim araçları ile devlet arasında bir uyum olması gerektiğini kabul eden otoriter ya da totaliter türden görüşlerden kaynaklanan bir anlayışı yansıtırılar. İkinci grupta ise kitle iletişim araçları ile devletin ayrı, hatta karşıt kuramlar olduğu öne sürülür. Özellikle bu

hatta karşıt kuramlar olduğu öne sürölür. Özellikle bu Anglo Sakson ölkelerinde ve A.B.D.'de basın üyelerinin kabul ettikleri ve "adversary relationship" dedikleri, doğal bir karşıtlık ilişkilerini savundukları bir görölştür.

İletişim sözcüğu Latince'den gelen "communication" sözcüğu karşılığıdır. İnsanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirişimlerini oluşturan iletişim nesneler, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber verir; bunlara ilişkin bilgileri kişiler arasında aktarır.¹

İletişim insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü, insana özgü bir olgudur. Ancak insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrar.

İletişim aynı zamanda bir "bilgi yayma" eylemini ifade eder. Ya da kısaca "yayım" eylemidir. Ancak iletişimi yalnızca yayımlama olarak tanımlamak eksik bir tanımla yetinmek olur. Çünkü iletişim aynı zamanda "alma" ve "tepki gösterme"yi de içermektedir. İletişim'in tamamlanması, yayımlanan mesajın alınıp buna tepki gösterilmesi ile olanaklıdır. Bu da iletişimi tek-yönlü bir gönderme eylemi olmaktan çıkarmaktadır.

İLETİŞİM OLGUSUNUN ÖGELERİ

İletişim, üç ögeye ayrılır: 1- Kaynak (iletiyi gönderen) 2- Hedef kitle (iletiyi alan) 3- İleti

1. Unsal Oskay, İletişimin ABC'si, İstanbul, Simavi Yayınları, ABC Dizisi: 9, 1992, s. 15.

(iletişimde gönderilen bildirim).

Kaynak tek kişi de olabilir ya da bazen bir gazete, radyo, televizyon istasyonu olabilir. Tek kişi olduğunda kişi, gazete ya da radyo olduğu zaman da bir kurumsal yapı anlaşılır.

İleti, eğer iki insan arasında ise sözel olarak kodlanabilir. Telefon görüşmesinde kablo, telsizde havadaki iyonlar, yüzyüze iletişimde de atmosfer iletiyi taşıyan kanal görevini yüklenir.

Hedef-kitle (destination) iletişim sürecinde seslenilmek istenilen kişi ya da kişilerdir.

Kaynak, hedef kitleye ulaşmak için iletişimin taşıyacağı bilgi, duygu ve enformasyonu bir iletişim kanalıyla gönderilecek biçimde kodlar. Bu kodlamayı, sözcükler, resimler ve simgeler kullanarak yapar. Kodlama yapılırken çok kısa, çarpıcı, dikkat çekici ve akılda kolay kalıcı olmalıdır.

Bir önemli nokta da kaynak ile hedef kitlenin uyum içinde olmasıdır. Örneğin bu, radyoda BBC'yi dinlemek isteyen birinin radyonun düğmesini belirli bir yere getirmesi gibidir.

Gönderilen iletinin nasıl bir yanıt getireceğini bilmek için ise hedef-kitlenin o andaki toplumsal ortamını ve grup ilişkilerini bilmemiz gerekmektedir. Çünkü kişilerin aldıkları iletilere verecekleri yanıtın belirlenmesinde içinde bulundukları ortamın rolü büyüktür.

Birey doğal ortamına uymak için kültürünü oluşturur.

Ancak bunu yaparken tek başına değil, diğer insanlarla birlikte etkinlik gösterir. Duygu ve düşüncelerini anlamlı seslerle ya da işaretler ve bedensel hareketlerle birbirine aktarır, yanıt alır ve bu yanıtı karşı yeni bir yanıt hazırlar.

Algılanabilen herşey, bir iletişim sürecini başlatır. İki insanın aynı uyarıyı algılaması ile birlikte kuracakları toplumsal ilişki bir uyarı aracılığı ile olur. Bu ilişki büyük ölçüde iletişim süreci olarak işlemeye başlar. İnsandan daha alt türlerden olan canlı türlerinde de görebildiğimiz; duysal sesler, çığlıklar, nidalar, jestler, hatta basit nişan koymalar bir anlamda, iletişimin alt türleridir. Duyusal sesler, çığlıklar ve nidalardan geliştirilmiş dile geçebilen tek canlı türü ise insandır.

Dil ile bireylerin yaşamlarında kazandıkları bilgi, beceri ve duygular hem kendi kuşakları içindeki insanlar, hem de kuşaklar arasında ortaklaştırılmış olur. Böylece, insan toplulukları içindeki bireyler bu yolla yaşam için gerekli olan bilgi, beceri ve duyulara ilişkin ortak idealler, duygular ve inançlar edinip paylaşır. Varlığına birliktelik, süreklilik ve kültürelleşme kazandırmış olur.

İnsanın organları ile yaptığı anlamlı sesler, kelimeler, tümceler, mimikler ve bedensel hareketler ile, kulaktan kulağa aktarılarak yapılan konuşmalar ve topluluğa seslenmek için yapılan konuşma türleri meydana gelir. Daha ileride de toplumsallaştırılmış kitle iletişimi ortaya çıkar. Bunlar; yazılı levhalar, gazeteler, telsizler, radyolar, sinema ve televizyonlar bunları işletecek olan yeni görevleri düzenlemeleri ifade eden yerel muhabirler, teleksçiler, arşivciler, v.b.dir.

iletişim araçları 4 ana başlık altında toplanabilir.

- 1- Sözlü (ya da söze dayalı) iletişim araçları
- 2- Sözsüz (ya da söze dayanmayan) iletişim araçları
- 3- Görsel iletişim araçları
- 4- Dokunsal iletişim araçları

iletişimde bulunurken bu türlerin birkaçı birarada kullanılabilmektedir. Bir iletişim aracı iki ya da daha çok türün birleşmesinden de ortaya çıkabilir. Televizyon hem sözlü hem de görsel nitelikte bir iletişim aracıdır. Gazete hem söze dayalı hem de görsel iletişimden yararlanan bir araçtır. Trafik ışıkları, yüksek yerlere konulan uyarı ışıkları görsel iletişim araçlarıdır.

iletişim araçlarını teknolojik açıdan da sınıflandırabiliriz.

- 1- Telli iletişim araçları (telefon, telgraf, teleks)
- 2- Telsiz iletişim araçları (radyo, televizyon, Walkie-talkie)

Başka bir ayırım da;

- 1- Doğal iletişim araçları (insanın bedensel organları)
- 2- Yapay iletişim araçları (insanın bedensel organlarının dışında olan)

iletişim türleri iki ana başlık altında toplanır: Kişisel iletişim ve kişisel olmayan iletişim.

Kişisel eēitim, a) Deēiřken kaynaklı (ya da gönderici-alıcı-kanal sayısı çoēu) ve b) Kaynak aēırlıklı'dır. Kişisel olmayan iletişim ise a) Özel (gönderici ve alıcı sayısı sınırlı iletişim) ve b) Yığın iletişimi'dir.

Değişken kaynaklı iletişime örnek verecek olursak, iki kişinin birbiriyle kurduğu iletişim ile küçük bir topluluk içindeki iletişimde kaynak değişkendir. Çünkü burada iletişim "yüz yüze ilişki" niteliğindedir. Bu durumda kaynak ya da gönderici "tek" olmayıp, aynı şekilde kanal sayısı da en az ikidir.

Yüz yüze iletişimin bir türünden olan "tek kişiden çok kişiye" yapılan konuşmalarda (konferans, öğretmenin ders anlatması v.s.) kaynak ya da gönderici konuşmanın başından sonuna değin ağırlığını koruduğu için, iki kişi arasında ya da küçük bir topluluk içerisindeki iletişimden ayrılmalıdır. Ancak biz bu her üç türü tek başlık altında toplayarak "kişisel iletişim" diyoruz.

"Kişisel olmayan iletişim" ise; yüz-yüze kurulmayan bir iletişimdir. Burada "araç", gönderici ve alıcıdan çok belirleyici özellik taşır. Örneğin iki kişinin telefonla, mektupla ya da başka bir araçla gerçekleştirdikleri bu iletişimde gerek kaynak gerekse alıcı sayısı sınırlanmıştır.

"Kişisel olmayan iletişim" de çok sayıda alıcıya ulaşan bir tür de vardır. Kaynak tek olsa bile, gönderilen ileti çok sayıda alıcıya ulaşmaktadır. (Örneğin, gazetede çıkan bir yazı gazete okurlarının tümüne seslenmekte ve okurların büyük bölümüne okunmaktadır.)

Bu tür iletişimlerde ortak özellik göndericinin tek olmasına karşılık, alıcının çok sayıda olması ve en büyük ağırlığın bu süreçte iletişim aracında bulunmasıdır.

Kitle iletişiminde kaynak bir kuruluştur. Buna

kurumlaşmış kişilik de denebilir. Kurumlaşmış kişilikten amaç sadece belirli bir gazetede ya da televizyon kurumu demek değildir. Bu kavramın içine belirli bir gazetenin yazarı, muhabiri de girer. Çünkü, yazar o gazete sayesinde yazardır.

Kitle iletişiminde gazete, radyo ya da televizyon, yüzyüze iletişimde tek kişinin iletiyi kodlarken yaptığı simge seçimi, sentaks arama, oluşturma, iletişimde etkinlik arttırmak için kuramsal bilgilerden yararlanma gibi işleri, bir kuruluş olarak yapar. Gazete ya da radya istasyonu dünyanın her yanından gelen haberleri, enformasyonu, yorumları, bilgileri toplar, düzenler, değerlendirerek yayınlar. Sonuçta da bize yansıtılan yaşadığımız reel dünyanın aslı olmayıp, gazetenin uygun gördüğü görünümü ile sunulan dünyadır.

Yığın iletişiminin bir özelliği de alıcı sayısının çok büyük olmasıdır. Bir kaynak çok kişiye ulaşmaktadır. Bu işlemde araçla sağladığı için yığın iletişimine "araçlı iletişim" de denir.

Yığın iletişimin özellikleri şöyledir:

- 1- Yüzyüze yapılan bir ileti alış-verişi değildir.
- 2- Sürekli değildir.
- 3- Açık seçik bir kaynak (gönderici) - alıcı ayrımı gösterir.
- 4- Kaynak açısından, alıcıların tepkisini gözleme fırsatı ya çok azdır, ya da hiç yoktur.

Yığın iletişimde kaynak, alıcılar hakkında ortalama yaş v.b. gibi demografik istatistiksel bilgilere sahip olsa bile, tek tek her okuyucunun, dinleyicinin göstereceği tepkileri bilemez.

Yığın iletişimde alıcılar iletiyi, kişilerarası iletişimdeki alıcıya göre saptırma eğilimi gösterebilir. Örneğin, radyo dinlemekte olan birisi söylenenleri beğenmezse radyoyu kapatabilir.

Yığın iletişimi dendiğinde bir anlamda bir takım çalışması anlaşılır.

En eski iletişim aracı "basım aracı"dır. Ulaştırmanın gelişmesi ile birlikte basım da gelişmiştir. Çünkü haber toplama ve basılı malzemenin dağıtımında çabukluk ve genişlik sağlanmıştır. Haber toplama işlemini kolaylaştıran bir başka şey de telli iletişim araçlarının yani telgraf ve telefonun devreye girmesidir. En son, radyo, sinema ve televizyon olarak adlandırdığımız yeni iletişim araçları hizmete girmiştir. Bu araçlar kişisel olmayan iletişimin güçlenmesine yol açmışlardır.

Yığın iletişim araçları, aynı anda, aşağı yukarı aynı iletiyi çok sayıda alıcıya iletirler. Ancak teleksle bir iletiyi gönderirken bu işlem radyo ve televizyon ölçüsünde çabuklukla sağlanmasına rağmen, çok sayıda alıcıya seslenememektedir. Çünkü çok az sayıda alıcının teleksi vardır.

Kitaplar, ilkesel yönden birer yığın iletişim aracıdır. Ama, görece olarak daha az sayıda kişi kitap okumaktadır. Buna karşın teleks, telefon ve telgrafla karşılaştırıldığında, iletişim kaynağının daha çok sayıda alıcıya ulaşmasını sağlarlar.

Yığın iletişim araçları içinde en çok sayıda alıcıya ulaşan televizyondur. TV izleyicileri arasında toplumsal açıdan ayrılaşma yoktur. Gazete ve dergilerde ise

okuyucular arasında ayrılaşma vardır. Dergilerde ise gazetelere göre daha belirgin okuyucu ayrımları ortaya çıkar. Örneğin pulculuk dergisini konu ile ilgisi olanlar okur.

Elektronik gelişimle birlikte TV'de kanal sayısı arttıkça TV izleyicileri de ayrılaşmışlardır.

Yığın iletişim araçlarının dört görevi vardır:

1 - Eğlendirmek 2 - Bilgilendirmek (haber vermek), 3 - Etkilemek 4 - Para kazanmaktır.

Bunların içinde en büyük ağırlık eğlendirici malzemeye düşmektedir. Alıcıların beklentisi eğlenmek olmasına karşın asıl işlev bilgilendirme olmalıdır.

"Etkileme" gücünün en açık olgusu "reklamlar"dır. "Para kazanma" isteği ise önemli bir yer tutmaktadır.

İletişim insanlar arasında kurulduğu için toplumsal bir ilişkidir. Ve kaçınılmazdır. Toplumu oluşturan ögeler arasındaki "ilişki"den söz ettiğimiz zaman "iletişimin" varlığından söz ediyoruz demektir.

İletişim olgusu bazen sübjektif bazı görüşlerle birlikte değişime uğrar ve dünyayı yorumlama biçimi nesnellikten uzaklaşır. Böyle bir durum doğrudan doğruya toplumsal yapıyı, daha da önemlisi kamuoyunu farklı boyutlarda etkilemeye başlar.

İletişim olgusu iki farklı ögeden oluşur. 1- Bilme 2- Varlık. Varlık denildiği zaman insan varlığı ve onun içinde somut bir biçim olarak yer aldığı nesneler dünyası anlaşılır. Bilme ise, insanın hem kendisi üzerinde, hem de içinde bulunduğu nesneler dünyası üstünde veriler elde

etmesi ve böylece hem kendini hem de dünyayı tanımasıdır. Öncelikle iletişim olgusundaki kaynakta bilmek isteme merakı gelmektedir. Bu bilme yetisi doğuşla birlikte ortaya çıkan bir yetidir. Bunun yanısıra bir "başkası" ile ilişkiye geçme sonucu ortaya çıkan bilgi alış-verişi de bu olguyu tamamlayıcı bir olgudur. Bu yüzden haber aktarımı dünyanın her yanında en modern araçlar aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu andan itibaren iletişim sadece haber iletme, haber verme işlevinden başka tüm insanlığı etkileme, devinime koyan bir olgu durumunu almaktadır. Bu geçiş olayı değişimi, ve bununla birlikte de tutum ve davranışları da etkileyip değiştirmektedir. Yani kitlelere bir haber iletildiği zaman o haber kitleyi kesinlikle belirli çapta ve boyutta değişime uğratmaktadır. Bu nedenle "kamuoyu" çok önemli evrensel bir güç durumuna gelmiştir. Bu gücü besleyen, biçimlendiren ve yönlendiren şey de basın, radyo ve televizyon aracılığıyla olmaktadır.

İletişim olgusu içinde bu anlama ve kavrama işlemi ile birlikte bize yaşam, bizim ve bizim olmayan yaşamımız iletilmektedir. İşte iletişimin evrensel gerçek işlevi bu noktadadır.

İletişim, bu bütünlük içinde, dilin, düşünmenin ve özellikle de canlı tarihin bilinmeyen, değişik, yabancı özelliklerini bize yansıtma görevini de yerine getirmektedir.

Yalnız burada yansıtma, iletme şekli ile veriliş içeriği önemli yer tutmaktadır. Çünkü haber iletiminde kesinlikle çıkarlar rol oynamaktadır. Burada ideolojiler ve onların çatışmaları ortaya çıkmaktadır. Bu da iletişimi salt araç değil amaca da dönüştürecektir.

Yığın iletişimi bir süreçtir ve toplum üzerinde birçok etkileri vardır. Yığın iletişimi artık toplumların zorunlu iletişim sistemi haline gelmiştir. Özellikle de bu kapsamda yer alan basın, TV, radyo ve sinema. Merkezileşen böyle bir toplum yapısı içinde yurttaşların yönetime katılması ve karar mevkilerine seçilenleri denetlemesi zorunlu olarak iletişim yoluyla olacaktır. Ayrıca bireylerin bilimle, sanatla beslenmesi, toplumsal dayanışma gereksiniminin karşılanabilmesi de hep yığın iletişim araçları ile olanaklı olacaktır.

Yığın iletişimi yolu ile aynı bildirim aynı zamanda çok sayıda insana iletilmekte ve böylece demokratik düzen için zorunlu olan kamusal iletişim en geniş ortak kullanıma kavuşacaktır.

Bu özelliği yığın iletişim araçlarını demokratik kültürün isterlerine aykırı bir konuma da sokabilmektedir. Çünkü yığın iletişimi tek yönlü bir iletişimdir. Bu durumda bildirimi alanlar, kaynağa tepkilerini eşit tartışma koşullarında ulaştıramamaktadırlar.

Yığın iletişim sistemlerinin demokratik bir yapı ve işleyişe kavuşturulabilmesi için; üretimi, örgütlenmesi, düzenlenmesi, yapısı ve dağılımı gibi tüm önemli yönleri ile ele alınması gerekmektedir.

Yığın iletişiminin gelişmiş toplumlarda demokratik gelişime yapabildiği katkılar önemli ölçülerde kısıtlı bulunmaktadır. Ama bu toplumlarda gerek ekonomi, gerekse siyasal kültür ve katılma ve genel olarak da kültür yüksek eğitim düzeyine dayalı olduğu için yığın iletişimi de daha özgür içerikli ve yaygın kullanımlıdır.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda ise iletişimin demokratik katkıları çok cılız kalmaktadır. Çünkü bu tür toplumlarda, dışa bağımlı olmayan dengeli dağılımlı bir sanayi, kont, kültür ve sanat toplumu olmayı olanaksız kılan nitelikleriyle çağdaş demokrasinin işlemlerini engelleyen koşullar vardır. Gecikmişlik yapısalıştığı ölçüde toplumun kendi kaynaklarını özerkçe kullanabilme yeteneği azalır.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır. Gerek gelişmiş, gerekse gecikmiş toplumlarda, bunların demokratik kültür gelişimine katkılarının sınırlı ya da çok zayıf olmasının nedeni şudur: Katılımlı bir toplum düzeni gerçekleştirip işler tutmanın güçlüğü. Yani demokratik planlama aslında söylemesi kolay ancak gerçekleştirilmesi çok güç bir konudur. işte kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki bu etkisine kitle iletişim araçlarının toplumsal gücü de diyebiliriz.

Kitle iletişim araçlarının gücü denildiğinde; bu özünde iletişim araçlarını yöneten, onları denetleyenlerin ya da bir iletide bulunmak için onları kanal olarak kullananların başkalarına yönelik amaçlarını ne kadar etkinlikle yerine getirebildiklerini sorma durumu ile karşılaşırız. Denet, kitle iletişim araçları üzerinde önemli olanaklar sağlar. İletişim araçları yolu ile dikkatler belirli yönlerde sorunlara çekip yönlendirilebilir. Böylece güç sahibi olanlar kaydırılıp buna bağlı olarak rakip birey ya da gruplara yönelmelerini önlemelerini sağlarlar. İkinci olarak kitle iletişim araçları meşruiyeti güçlendirir ve statü sağlar. Üçüncü olarak, iletişim araçları bazı koşullar için inandırıcı olma ve seferber etmenin bir yolu olabilirler. Dördüncü olarak, belli türden kamuları oluşturup varlıklarını sürdürmesine yardımcı olabilir. Beşincisi,

iletişim araçları, rahatlatır, eğlendirir ve gururları okşayabilir. Ancak iletişim toplum üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etki bırakmaktadır.

Bir iletişim sürecinde alıcı 2 türlü etkilenir. 1- Dolaysız etkilenme (birincil etki) 2- Dolaylı etkilenme (ikincil etki)

Birincil etkide, iletişim kaynağı ile doğrudan ilişki kuran alıcının uğradığı etkilenmeyi (ya da etkilenmeleri) anlatan bir kavramı anlıyoruz. İkincil etki ise, dolaysız etkilenen alıcıyla ilişkili kişilerde görölen etkileri anlatır. Bunların dışında bir de "alıcı yığını"nı etkileme söz konusudur. Bu tür yığın etkilemeleri hem birincil, hem de ikincil olabilmektedir. Ayrıca bu iki tür etkileme arasında yoğunluk bakımından önemli bir ayırım da olmayabilmektedir.

Bir iletişimde insanlar bazı nedenlerle kendilerine çekici gelmeyen iletişimi yadsıyabilirler veya yanlış yorumlayıp, yanlış anımsamaya eğilim gösterirler. Bu konuda, üç psikolojik tutum saptanmıştır.

1- Seçmeci dikkat: İnsanlar sevdikleri ya da belirli bir zaman kesitinde gereksindikleri konularda iletişime açık olurlar.

2- Seçmeci algılama: İnsanlar bir iletişimde bunu önyargıları ile çakışacak biçimde değerlendirme eğilimi gösterirler. Örneğin, belli bir partiyi tutan kişi, herhangi bir siyasi tartışmada söylenenleri dikkate almaksızın kendi tuttuğu parti temsilcisinin tartışmada ağır bastığını öne sürebilir.

3- Seçmeci saptırma: İnsanlar bir iletişimi anlamış olsalar bile, bunun içinden sadece anımsamak istediklerini anımsamaktadırlar.

Çoğu iletişim kaynağın denetimindedir. Örneğin, bir öğretmen derste ne anlatacağına kendisi karar verir. Sınıfın kararı önemli değildir.

İletişim kaynağı sadece ne söylediğini denetleyebilmektedir. Alıcıların ne işittiğini ya da işittiklerinden ne düşündüğünü denetleyememektedir. Örneğin; bir derste anlatılanlardan sıkılan bir öğrenci; dersle ilgisini kesebilir, dinlemez, ya da uyur. Ya da anlatılanları bilinçsizce yanlış yorumlayabilir.

Yığın iletişimde, iletişimin etkinliğini sağlamak için, alıcıların kolaylıkla anlayabileceği açıklıkta, yerleşmiş değer yargılarına aykırı olmayan, toplumdaki geleneksel görüş, düşünce, davranış, inanış ve tutumlar dolayısıyla çoğunluğun kolayca destekleyeceği bir içerik ve biçim kullanılması gerekir.

İletişimin tarihine bakacak olursak bunun birçok sosyal bilimlerle ve teknoloji ile ilintili olduğunu görürüz.

İletişimin varlığı çok eskilere dayanmasına rağmen özel bir ilgi alanı haline gelmesi içinde yaşadığımız yüzyılın yeniliğidir.

Toplumsal bilimlerin sürekli geliştiği bir ortamda iletişim konusunun da gelişeceği apaçıktır. İletişimin toplumsal birimlerin bulgularının kullanıldığı bir uygulama alanı olduğu kanısı bugün yaygın gibi görünen kanıdır. Bu kanıyı haklı kılan nedenler vardır. Bugün iletişim ne yapabiliyorsa bu öteki bilimlerin verileri sayesinde olmuştur. Ancak bu durum hep böyle devam edecek de değildir.

İLETİŞİMİN TARİHSEL BOYUTLARI

İletişim konusunun önem kazanması büyük ölçüde teknik gelişmeler sayesinde olmuştur.

İletişim konusunun günümüzde önem kazanmasının iki nedeni vardır. Birincisi, iletişim eskiye oranla daha çok insanı ilgilendirmektedir. Çünkü insanlar dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar iletişim olgusuyla içiçe yaşamaktadırlar. İkincisi de iletişimin ne olduğu konusuna duyulan ilgideki artıştır. Yani burada sürecin kendisi düşünme ve araştırma konusu yapılmaktadır. Bu durum 20. yüzyılla birlikte ortaya çıkan bir olgu olmuştur.

Bu açıklamaların ışığında iletişimin tarihsel gelişimi şöyle olmuştur.

İ.Ö. 490 yılında, Atinalılar Maraton ovasında Pers saldırısına karşı koymuşlardır. Pers ordusu o dönemin en büyük askeri gücü olduğu için bu savaş önemli bir savaştır.

Konumuz açısından önemli olan bu savaşın sonucunu bildiren haberin er Pheidippedes tarafından Atina'ya Maraton - Atina arasındaki 42 kilometre 192 metrelik uzaklığı koşarak ulaştırılmasıdır.

Er Pheidippedes bu haberi Atina'ya iletmemiş, ulaştırmıştır. Buna göre anlaşılan şudur ki, İ.Ö. 5. y.y'da herhangi bir haber iletilmemekte, ulaştırılabilmektedir.

İletişim araçlarının çoğu 18. y.y'da elektriğin

icadı ile gelişmişlerdir. Örneğin Samuel Morse, 1837 yılında 518 metre uzaklığa telle haber iletmeyi başarinca, telgraf doğmuş oldu. Ve ilk kez 1845'de Washington ile Baltimore arasında düzenli telgraf iletişimi başlamıştır. Bu olaydan beş yıl sonra da telgraf iletişimi amacı ile okyanusa kablo döşenmeye başlanarak bu işlem 1860'ta bitirilmiştir.

1867'de Amerikalı Christopher Sholes daktilo makinesini bulmuş, ayın yıl Alexandar Graham Bell, telefonu bulmuştur. 1877'de, Thomas Edison (ABD) Gramofonu icat etmiştir. Plak ise 10 yıl sonra Amerikalı Emil Berliner tarafından bulunmuştur.

Amerikalı George Eastman'ın selüloit filmi bulmasından sonra Edison sinemayı geliştirmiştir.

19. y.y'da bir fikir olarak bilinen fotoğraf iki Fransızın (J. Nice'phore ve Louis Daguerre) çabaları ile 1839'da insanlığın hizmetine girmiştir.

Guglielmo Marconi, 1895 yılında, telsiz telgraf yada elektrikli telgraf ya da radyoyu bulmuştur. İlk radyo yayımları 1920 yılında A.B.D.'de başlamıştır. Sürekli radyo yayınları ise 14 Kasım 1922'de İngiltere'de gerçekleştirilmiştir.

İlk televizyon yayımı 1926 yılında bir İskoçyalı, John Logie Baird'çe gerçekleştirilmiştir. Sovyet bilim adamı Vladimir Zworkyn 1929 yılında elektronik taramalı televizyonu bulmuştur. İlk kez B.B.C. 1936 yılında düzenli televizyon yayımını başlatmıştır.

Robert Watson - Watt isimli bir İngiliz 1935 yılında radarı bulmuştur. Böylece bir uçağı 27 kilometreden

izleyebilen ilk radar gerçekleşmiştir.

1924 yılında İskoçya'da bir Kanadalı Frederick Creed, Teleksi bulmuştur.

1944 yılında Amerikalı Howard Aiken elektronik beyini bulmuştur.

1962 yılında da, Telstar uydusu kıtalararası televizyon yayımının gerçekleşmesini sağlamıştır.

Bu gelişim sürecinde ana amaç iletişimin toplumun temel gereksinimlerine cevap vermek amacı ile ortaya çıkmasıdır.

Elektrikli telgraf 18. y.y'ın ikinci yarısının başlarında ortaya atılmıştır. Ancak 19. y.y'ın başlarında çeşitli deneme gösterileri yapılmıştır. Demiryolu ile ulaşımın gerçekleştirilmesinden sonra elektrikli telgrafın da gelişmesinin hızlandığını görüyoruz.

1825 yılında ilk demiryolu İngiltere'de Stockton ile Darlington arasında döşenmiştir. 19. y.y'da da demiryolları yaygınlaşmıştır. Tren istasyonları arasında iletişim kurma gereksinmesi elektrikli telgrafa ilgiyi arttıran bir neden olmuştur. Aynı dönemde sanayi düzenine geçiş, kentlerin kalabalıklaşması ile de bu ilgi daha da artmıştır.

Buhar makinesinin bulunmasıyla da 18. y.y'da gerçekleşen sanayi devrimi teknolojik gelişmeyi hızlandıran bir faktör olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte kırsal kesimde birarada yaşayan aileler, akraba ve yakınları dağılmıştır. Bu da bu kişilerin birbirlerinden haber almak gereksinimini doğurmuştur.

Çözüm olarak iletişim tekniklerini geliştirmek ve yeni iletişim araçlarını devreye sokmak gerekmiştir. Bu gerekseme mektup yolu ile giderilmekte olmasına karşın, ivedi haber yollamayı gerektiren durumlarda önce telgraf sonra da telefon bu işlevi görmüştür.

İletişim araçlarının bir diğeri de gazete olup ilk gazete (618-906) da Çin'de yayınlanmıştır. Adı: Ti-Pao (Saray Haberleri)dir.

Türkiye'de ilk gazete ise 1831'de II. Mahmut döneminde yayımlanmıştır. Adı: Takvim-i Vekayî'dir. Bu gazete bir anlamda "resmi gazete" kimliğindedir.

Ceride-i Havadis yayım sırasında ikinci olan gazetedir. 3 Temmuz 1840'ta William Churchill adlı bir İngiliz tarafından yayımlanmıştır. Türkiye'de yayımlanan üçüncü gazete de Tercüman-ı Ahval'dir. Yayımlanış tarihi 1860'tır. Bu gazeteleri 1862'de Tasvir-i Efkâr izlemiştir.

Gazetelerin yayımlanması ile birlikte bunların aralarında sürdürdükleri tartışmalar sonucunda Osmanlı hükümeti 1864 tarihli Basın nizamnamesini çıkartmak zorunda kalmıştır. Böylece gazete yayını hükümetin iznine bağlanmıştır. Bu izin istendiği vakit geri alınabilmekte idi.

Osmanlı imparatorluğunda gazete haberleşme tekeli elinde tutan yönetim tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Zamanla ortaya çıkan siyasal gelişmeler Osmanlı hükümetinin koyduğu kuralların yetersiz kalmasına yol açmıştır. Sonuçta 1867'de Ali Kararname çıkarılarak genel çıkarların gerektirdiği hallerde, ulusal bir basının temel koşulu olan ilkeleri tanımayan gazetelere

karşı yürürlükteki nizamnameden bağımsız olarak idari yollardan tedbir alınmasına karar verildi.²

Bu durumdan sonra Osmanlı devletinde gazetelerin durumu iyice belirsizleşmiş ve keyfilik haberleşme aracının geleceğini belirler duruma gelmiştir.

I. Meşrutiyette biraz daha rahatça yayınlanan gazeteler Abdülhamit zamanında tam anlamıyla karanlık bir döneme girilmesine neden olmuştur. Türk gazeteciliği bu dönemde yurt dışında mücadelesini sürdürmüştür.

1908 devrimini izleyen haftalarda gazete sayısında belirgin bir artış olmuştur. 1908-1909'da süreli yayın sayısı 353 idi. 1908 devrimi ile birlikte İkdam ve Sabah gazetesinin baskısı 60 ve 40 bin idi. Tüm baskılara karşın bu durum gazetenin Osmanlı devletinde yaygın bir haberleşme aracı haline geldiğinin göstergesidir.

Cumhuriyetle birlikte haberleşme devlet kontrolü altına girer. Basında da bu hissedilir. 1920 yılında devlet tarafından Anadolu Ajansı kurulur. Kurtuluş savaşı ertesinde ise bağımsızlık hareketlerine karşı çıkan gazetelerin yayınlanmasına izin verilmemiştir. Bu dönemde henüz basında yasal bir düzenleme olmamıştır. Şeyh Said Ayaklanması sonucunda 1925 yılında çıkartılan Tahrir-i Sükun Yasası hükümete basını kontrol olanağı tanıyordu. Ancak 1931 Basın Yasası ile ülkenin genel politikasına aykırı yayın yasası gelmiştir. Bu yasada 1938 de yapılan

2. Korkmaz Alemdar, Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın no: 165, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu Yayın no: 6, 1981, s. 108-109-110.

bir değişiklik sonucu gazete yayını için önceden izin yöntemi getirilmiştir. Bu hüküm 1946'da yasadan çıkartıldı.

Toplumsal iletimi sağlayan önemli bir araç da radyo oldu. 1920'lerde radyonun önemi üzerine yazılan yazılarda genellikle halka getireceği yararlar üzerinde durulmaktadır.

Radyonun demokratik bir cihaz olduğu da vurgulanmıştır. Burhan Belge 15 Mart 1944 tarihli "Radyo ve Halk" başlıklı yazısında; "bir ülkede parlâmento ne kadar halkın ifadesi olmak zorunluluğunda ise, radyo da o kadar hattâ belki de daha fazla, o memleket halkının fikir hayatına, siyasî hayatına, kısaca ve bütün ananâtı ile hayatına mahes olmak zorundadır. Bunun mümkün olması için, halkın radyoya karşı gayet yakın bir ilgi beslemesi, yani onu benimsemesi lâzımdır."³ diyordu.

İletişim araçları olarak adlandırdığımız ve yukarıda anılan bu araçların en önemli işlevlerinden birisi propaganda işlevidir. Aynı mesajın, aynı anda milyonlarca kişiye iletilebilmesi olanağı 20. yüzyılın propaganda açısından en anlamlı özelliğidir.

Propaganda mesajların bütününden oluşur. Bunu kitlelere aktarmak ancak bir araç ile olacaktır. Bu nedenledir ki propagandanın yayılmasında en büyük işlev mass-media'ya düşmektedir.

Radyo propaganda açısından televizyondan sonra ikinci sırayı oluşturmaktadır. Ancak radyo yayınlarının

3. Burhan Belge, "Radyo ve Halk," Radyo, cilt 3, 15 Mart 1944, cilt 3, sayı 28.

başladığı ilk yıllarda radyonun önem sırası en önde geliyordu. Örneğin yine Burhan Belge radyo ile gazeteyi karşılaştırmaktadır. Yazara göre: Radyo her ülkede gazeteler üzerinde körletici bir etki yapmıştır. Birçok bakımdan gazetenin yerini tutmuştur. Çünkü radyo daha çevik ve daha kolaydır. Ancak radyo hiçbir zaman gazeteyi tamamen ortadan kaldırmamıştır. Modern bir devlet kuruluşunun elinde bugün gazetenin de radyonun da birlikte yapacakları ödevler vardır demektedir.

Dr. Muzaffer Şerif de radyo ile milyonlarca insana aynı zamanda ulaşma imkânının elde edildiğini vurgulamıştır. Radyonun en önemli özelliği ise insanlar arasında, birlik ve beraberlik hissi uyandırmasıdır. Atatürk'ün ölüm gününde insanları birleştirmedeki radyonun ne kadar önemli bir araç olduğu kanıtlanmıştır.

İLETİŞİM VE HABERLEŞME

İletişim ve haberleşme sözcüklerinin birbirleri ile olan ilişkisini vurgulamadan, kavramsal bir açıklamanın ardından daha çok bizim konumuzu içeren haberleşme kavramı ile ilgileneceğiz.

İletişim sözcüğü ile anlatılmak istenen ileti alışverişidir. İletişim geniş kapsamlı bir terimdir; Bu kapsamın içine haberleşme de girmektedir. Haberleşme öz bir deyişle haber alışverişidir.

Haberleşme sözcüğü üç ayrı anlamda kullanılır. Örneğin, politik haberleşme haberleşme politikası veya vatandaşların haberleşmeye ihtiyacı dediğimizde bu farklı anlamlar ortaya çıkar. İlk anlamda haberleşme dendiğinde haber anlamında alınır. İkinci anlamda ise belirli bir toplumda, belirli bir zamanda haberlerin yayılmasına

yarayan araçların tümünü ifade eder. Bu anlamda haberleşmeye İngilizce deyiimi ile "Mass Media" (kitle iletişim araçları) denir. Bu anlamda haberleşme belirli haber yayma araçlarını belirler. Bu da teknolojinin gelişmesi ile ilintilidir.

Haberleşme koşullarına göre değişen kollektif bir ihtiyaçtır. Haberleşme, büyük haber organlarının durumuna bağlı olarak ortaya çıkan kollektif bir iradedir. Bu anlamda haberleşme çeşitli mülkiyet, işletme, denetim şekillerine bağlanmıştır. Bu şekiller ülkeden ülkeye olduğu gibi bir tek ülke içerisinde de büyük farklılıklar gösterir. Bu sorun haberleşmenin nasıl düzenleneceği şeklindeki tartışmalardan kaynaklanır.

Haberleşme kaynak, mesaj ve hedefi gerektiren bir süreçtir.

Kaynak herhangi bir birey veya haberleşme örgütüdür. Mesaj türlü şekillerde olabilir. Örneğin kağıt üzerine basılmış mürekkeptir. Havadaki ses dalgalarıdır; elektrikli havadaki titreşimlerdir. Yada bir el sallamadır. Hedef ise ya tek kişi veya okuyan ekrana, bakan birisidir. Yada kitle dinleyicisi (mass audience) dediğimiz belli ve kendine özgü bir grubun bireysel bir üyesidir.

Bu üç öge birbirleri ile ilişki içindedirler; böylece haberleşme dediğimiz süreç işlemeye başlar.

Önce kaynak kendi mesajını kodlar. Kafamızdaki görüntü, düşünce, sözcük şeklinde kodlandıkları zaman, kolaylık ve etkinlikle yayınlanıp aktarılabilirler. Radyo dalgaları bunları yüklenmezse fazla uzaklıklara ulaşamaz. Haberleşme eyleminin tamamlanabilmesi için mesajın

kodunun çözülmesi gerekir. Önemli olan bir diğer nokta da gönderimcinin karşısındaki alıcının kendisi ile uyum noktasında çakışmasıdır; mesajın bozulmaya uğramadan yorumlanmasıdır. Yani böyle bir sistemdeki en önemli şey, alıcı ile göndericinin uyum içinde (in tune) olmalarıdır.

Mesajın özelliği sinyallerden kurulmuş olmasıdır. Bize gelen ve bizim tarafımızdan açıklanan bir işaret, açıklama sonucundaki anlamı bireyin kodlama işlemine başlamasına yol açacaktır.

İletişim sürecinde çok kanallılık vardır. Örneğin konuşurken ağızdan çıkan ses dalgaları birincil mesajdır. Yüzünüzün ifadesi, bedensel hareketleriniz diğer mesajlara örnektir.

Çok kanallılık durumu basılı yayım araçlarında ortaya çıkmaktadır. Sadece dizilip basılmış kelimelerle anlam ortaya çıkmaz, aynı zamanda sayfa içinde haberin yerleştirildiği konumla, başlığın genişliği ile, resimlerin eşliği ile bir anlam oluşur. Böylece haberleşme birçok sinyallerin paralel olarak kaynaktan hedefe doğru dalga şeklinde aktığı geliş-gidişli bir olaydır.

Haberleşme insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri geçerlidir. Önceleri insan yaşamını sürdürmek ve diğer insanlarla ilişki kurmak için haberleşmeye gereksinme duymuştur. Toplumsal yaşamın gelişmesi ile de haberleşme kullanımı süregelmiştir.

İlk dönemde yaya olarak sözlü bir mesaj iletme istediklerinde insanlar duman ya da ateşi kullanmışlardır. Yazının gelişmesi ve ulaştırma olanaklarının artması sonrada merkezi devletlerin

kurulması ticarî ilişkilerin gelişmesi haberleşmenin yaygınlaşmasını sağlayan faktörler olmuştur. Toplumsal gelişme ile haberleşme alanındaki gelişmeler birbirine paralel gitmiştir. Kültürün gelişmesi, teknik olanakların artması ve bunları gereçleştiren toplumsal gelişme haberleşmeyi belirlemiştir. Ancak, haberleşme de bu gelişmelere katkıda bulunmuştur.

17. yüzyılda yazılı basın dönemi ile birlikte haberleşme büyük bir aşama kaydetti. Basın bir "güç" olarak değerlendirildi.

20. yüzyılda ise ses görüntü elektronik yöntemlerle iletmeye başlanmıştır. Bu gelişme haberleşmenin etki alanını çok genişletmiştir. Sonuçta da kitlelerin yararlanabileceği bir duruma gelmiştir. Bu nedenle 20. yüzyılda haberleşme denildiğinde anlatılan kitle haberleşmesi olmuştur.

KİTLE HABERLEŞMESİ

Kitle haberleşmesi demek, kitle haberleşme araçları aracılığı ile yapılan haberleşme biçimi demektir. Bu araçlar basın, sinema, radyo ve televizyondur.

Kitle haberleşmesinin iki türlü etkisi vardır. 1) Kitle haberleşme aracı ile ifade propaganda etkisi yapar. 2) Kitle haberleşme araçları dışında kalan düşünce ve bilgilere karşı bir şüphe uyanır. Sonuçta da en azından bir kitle haberleşme aracında doğrulama gereği duyulur.

Kitle haberleşmesinde kaynak dediğimiz şey bir haberleşme örgütü (gazete, radyo yayın istasyonu, film stüdyosu, kitap basımevi) veya kurumlaşmış bir kişidir. (bir gazetenin editörü). Hedef ise bireylerdir.

Yukarıda da kısaca değinildiği gibi bu araçlar basın, sinema, televizyon ve radyodan oluşmaktadır. Kitle haberleşme araçlarının ortaya çıkışıyla birlikte toplum yasınıda da modernleşmeye doğru bir gidişin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

Radyo, I. dünya savaşından sonra; Televizyon ise II. dünya savaşından sonra ortaya çıkmıştır. Her iki kitle iletişim aracı da XIX. yüzyılın sonundan beri devam eden teknolojik gelişmenin ürünleri olarak siyasal sistemlerin ulusal ve uluslararası haberleşme sistemlerini etkileyen ve düzenleyen araçlar olmuşlardır. Radyo ve televizyon insanlar arasındaki haberleşme sürecine makine gücünü kattıkları için sosyal bilimciler tarafından "uzmanlaşmış" haberleşme olanakları" olarak adlandırılmışlardır.

Radyo ve televizyon her türlü halk yığınlarını kolaylıkla etkileyebilmektedir.

Kitle haberleşmesinin üç temel görevi vardır: 1) Günlük 2) Kitleleri karar almaya katma 3) Öğreticilik.

Kitle haberleşmesi araçları gözcülük görevi ile toplumun gitmediği görmediği yerler ve nesneler hakkında bilgi verir. Yönetimle halk arasında ilişki kurar. Aynı zamanda toplumdaki yeni olanaklar ve tehlikeler hakkında, geleneksel kaynaklara dayanan toplumun kitle haberleşme araçlarının verdiği haber ve bilgiler üzerinde, dikkatinin toplanmasını sağlar.

İkinci görevi olan kitleleri karar almaya katma görevi ile ise, ancak dolaylı yünden etkili olurlar. Toplumun kalkınması sırasında yöneticilerle yönetilen

arasındaki yaklaşımları kurarlar. Böylece ulusal yakınlaşma ve ulus olmanın gereklerini hazırlarlar. Bu yönden önemleri büyüktür. Sadece bunun ekonomik ve sosyal kalkınmaya yatkın bir düzenlemeyle birlikte olması gerekmektedir.

Üçüncü görevi olan öğreticilik görevinde ise, özellikle az gelişmiş ülkelerde kişilerin ulusal birlik ve dünya çapındaki ilişkiler içinde kendi yerini görebilmesini sağlayan kitle haberleşme araçlarıdır. Bu araçlar, vatandaşların ulus içinde kendilerine düşen rolleri yapmalarına da yol açar. Yeni teknolojik denemelerin yapılması ve yeni tutumların kazanılmasına varan ortamı hazırlarlar.

Kitle haberleşme araçları eğitim etkinliklerinde kullanılmaktadır. Örneğin okullarda, okur yazar oranını yükseltmede, öğretmenlerin hizmet içi yetiştirilmesinde çok büyük yararları vardır.

Kitle haberleşme araçlarının bu olumlu işlevlerinin yanı sıra olumsuz bir takım sonuçları da vardır: Örneğin toplumdaki bireylerin kitle haberleşme araçlarına ayırdıkları zaman arttıkça düşünsel etkinlikleri felce uğramaktadır. Ayrıca insanlar eyleme geçme yerine, okuma, dinleme ve seyretmeyle yaşanan yapay bir dış gerçekten sonra herşeyi bilen, ama, hiçbir eyleme girişemeyecek kadar meşgul bir insan tipine varmış olacaktırlar.

İletişim araçları tüm dünyada, özellikle de gelişmiş ülkelerde çok çeşitli bir hale gelmiştir. Amaçları topluma haber ve bilgi verip, eğitmek olan bu araçlar şunlardır: Kitap, gazete, dergi, poster v.b; telgraf, telefon, teleks, radyo, radyolink, radyo - tele printer, radyo - telefon; fotoğraf, telefoto, radyofoto,

mikrofilm, factsimile, müzik plakları ve teypleri; film, televizyon, kablolu TV, video - kaset, uzaya fırlatılan iletişim uyduları (telestar vb.) bilgi bankası ve oradan bürolara, evlere yollanan elektronik gazete (videotex, telematik) gibi araçlardır.

Haberleşmenin evrenselliğini sağlayacak olan önemli bir atılım da haberleşme uydularının kullanımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Gerçekten de dünyanın birçok yeri ile haberleşmeyi sağlayan bu uyduların ortaya çıkışı ve kullanım amaçları şöyledir:

Dünya çevresinde yörüngelendirilen ilk uydu Rusya tarafında 4 Ekim 1957 yılında uzaya fırlatılan spootnik - I'dir. Bu uydu radyo sinyalleri gönderecek şekilde donatılmıştır. 31 Ocak 1958'de ise Amerika ilk uydusu olan Explorer'i yörüngeye oturtmuştur. 1965 yılında Fransa, 1970 yılında ise japonlar ve Çinliler ilk uydularını yörüngeye oturtmuşlardır.

1945 yılında Arthur C. Clarke tarafından yazılan bir makalede suni uydulardan haberleşmede yararlanılabileceği düşüncesi ortaya atılmıştır. Clarke göre dünya çevresinde yörüngelendirilmiş uydulardaki radyo operatörleri dünyanın çeşitli noktalarından verilecek mesajları diğer noktalara aktarabileceklerdi. Bu düşünceye dayanarak, A.B.D. 1946 yılında Ay'a radar sinyalleri göndermiş ve sinyaller ay yüzeyinden yansıyarak geri dönmüştür. "Diana projesi" olarak adlandırılan bu projeye göre; haberleşme sinyallerinin çok uzak mesafeye nisbeten düşük güçlerle gönderilebileceğini göstermiştir. Sonuçta bu proje daha ileri götürülmüştür. Ayı bir yansıtıcı olarak kullanarak Washington D.C ile Hawai adaları arasında karşılıklı konuşma olanağı elde edilmiştir.

Bu projenin ardından "Rand Projesi" gelmiştir. Rand projesinde dünya etrafında dolaşacak deneysel uzay aracının ilk dizaynı konusu öngörölmüş olup bu işin askeri kuvvetlerce (Hava kuvvetlerince) yürütölmesi önerilmiştir. Bu istek ancak 1958 yılında gerçekleşmiştir.

İlk uydular genellikle haberleşme dışında bazı amaçlarla dizayn edilmişlerdi. 1958 yılı dolmadan A.B.D. tarafından haberleşme aracı ile dizayn edilmiş ilk uydu "Score" yörüngeye konulmuştur.

Haberleşme uyduları aracılığı ile dünyanın büyük bir bölümünde telefon, telgraf yoluyla haberleşmelerin yanısıra radyo ve televizyon yayınlarının da bir noktadan diğer noktaya aktarımı mümkün olmaktadır.

Bu belirtmiş olduğumuz uyduların dışında bir de daha çok ticarî amaçlı haberleşme uyduları vardır. Bu uyduların ilki 1962 yılında uzaya atılmıştır. Adı Telstar - I'dir. Amerikan Telefon ve Telgraf şirketi tarafından NASA yardımı ile 10 Temmuz 1962'de uzaya atılmıştır.

Telstar -I her çeşit haberleşmeyi sağlayan ilk uydu olmasına karşın zaman zaman kesintilere uğruyordu. Çünkü uydu yörüngesi üzerinde dönüşünü yaparken, bir süre, haberleşme sağladığı bölgelerin görüş ufkunun ötesinde bulunuyordu. Telstar -I 21 Şubat 1963'de içinde bulunan cihazların arızalanması nedeni ile iş görmez hale gelmiştir.

Bu kez Telstar -II 7 Mayıs 1963'te uzaya fırlatılmıştır. Telstar II - Atlantik aşırı televizyon yayınları ve her çeşit haberleşme işlevini görmüştür.

Bu uyduların dışında Amerikan Radyo Korporasyonu (R.C.A) tarafından, NASA aracılığı ile aynı dönemde Relay

-I uydusu 13 Aralık 1962'de yörüngelendirilmiştir. Bu uydu aracılığı ile A.B.D ile Avrupa, Güney Amerika ve Japonya arasında telefon, radyo, televizyon ve her çeşit resim aktarımı yapılmıştır. Ocak 1964'te Relay -II yörüngelendirilmiştir.

Yalnız haberleşmede yararlanılan uyduların dönüş hızlarının yüksek oluşu ve dünyanın dönüşü nedeni ile de yeryüzündeki geçiş yollarının daima değişmekte olması kesintiye neden oluyordu. Sonuçta, dünya çevresindeki dönüşünü, dünyanın dönüşüne eşit sürede yapabilen uyduların yörüngelendirilebilmesi yoluna gidilmiştir. Bu uydulara Synchronous (hem zaman) uydular denilmektedir.

Dünya ölçüsünde haberleşme sistemini gerçekleştirmek amacı ile 6 Nisan 1965'te intelsat -I olarak uzaya gönderilen Early Bird ticari amaçla kullanılmak üzere atılan ve 250 telefon kanallık ilk haberleşme uydusudur.

1967'de bunu intelsat -II serisi izlemiştir. 1971'de ise intelsat -IV serisinden ilk uydu uzaya gönderilmiştir. Bu uyduda 6000 karşılıklı telefon kanalı ile 12 televizyon kanalı bulunmaktadır.

Bu açıklamaların ışığı altında Cumhuriyet Türkiye'sinde iletişim ağının temelini oluşturan ve tezimizin konusu olan P.T.T. kurumunun incelenmesine geçebiliriz. Önce günümüz Türkiye'sinde haberleşmenin ne gibi bir gelişim gösterdiğine bakmamız gerekiyor. Ancak konuyu sadece Türkiye ile sınırlamayıp dünya ile karşılaştırmasına bakarak genel olarak P.T.T. hizmetlerinin durumunu değerlendirmek istiyoruz.

BÖLÜM II

P.T.T. HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ

Posta sözcüğü Fransa meclisi maarifinin büyük sözlük kitabında iki şekilde tanımlanır. ilki; yolcu taşımak amacı ile yollar üzerinde yer yer oluşturulmuş, beygirhane, ahır, menzilhanelerin ve durakların ayrı ayrı herbirine verilen isimdir. Diğer, mektupların bir yerden başka bir yere taşınması amacı ile hükümet tarafından meydana getirilen işler ve kurumlar şeklindedir.

Bu tanımların birincisi eski çağlarda "Beygir postası" olarak adlandırılan kısmı açıklar. ikincisi de bugün "mektup postası" denilen kısmı ifade eder.

Posta sözcüğü latineden gelir. Koymak anlamında olan "Ponere" mastarından "posita" sözcüğünün aşağı lâtin lehçesinden almış olduğu şekildir. isim olarak "posta" sözcüğüne Fransız kralı sekizinci Şarl zamanında rastlanır. 1487 tarihli bir emirname de bu sözcük kullanılmaktadır.

Posta, Fransızca'da eskiden bulunan Beygir menzillerini anlatmak amacı ile kullanılır. Çoğul olarak "postes" denildiğinde ise, hükümetin seri ve sürekli nakliyyeyi sağlamak amacı ile yolların üzerinde bulunan menzillerin toplu hali anlamındadır.

Araplar posta yerine "berid" sözcüğünü kullanırlar. Arapça'da mektup, genel ve özel mektup taşıyanlara ve süvarilerle yürüyüşü seri olan kimseye berid denir.

P.T.T. kurumunun gördüğü hizmetler bakımından en güzel tanımı Washington merkez posta binasının doğu ve batı kapıları üzerindeki kitabededir. Burada şu yazıları okuruz:

"Havadis ve bilgi taşıyıcısı, san'at ve ticaret aracı, bireyler ve uluslar arasında barış ve iyilik yapıcısı, sempati ve sevgi müjdecisi, birbirinden ayrı düşmüş dostların yardımcısı, mahzun ve münzevi ruhlara teselli verici, şuraya buraya düşmüş aile bireyleri arasındaki bağa, sosyal yaşamda hatır okşarlığa, sevimliliğe hizmet edici."¹

Türkiye'de ulus-devletin oluşumunda haberleşme ve ulaşım önde gelen kaygıları oluşturmıştır. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren Tanzimat'ın getirdiği yeniden yapılanma sürecinde bir yandan demiryolu ile ülke içi ulaşım ağı oluşturarak bölgeler arası insan ve mal sevki gerçekleştirilirken diğer yandan posta ve telgrafla haber ve bilgi akışının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Osmanlı giderek inorganik enerjiyi denetim altına almıştır: Buharla demiryollarını yönlendirmiş; elektrikle telgrafını kurmuştur.

Türkiye'de haberleşme hizmetleri Tanzimat'la birlikte hızla gelişmiş, Posta Nezareti bünyesinde verilmeye başlanmıştır. 24 Ekim 1840, P.T.T. kurumunun doğuşu ve bu nedenle halka açık haberleşme hizmetlerinin başlangıcı olarak bilinir.

Ülkemizde ilk postanın kurulması II. Mahmut devrine

1. Şekip Eskin, Postaya Mütteallik Notları, Ankara, Sumer Basımevi, 1940, s. 5.

rastlar. Önceleri Osmanlı Devleti'nde "ulak-ı menzilhane" ikilisi haberleşme hizmeti olarak kullanılırdı. Bu yapılanma içinde, çavuşlar saraydan vilayetlere gönderilen mektup ve diğer evrakı götürürlerdi. Tatarlar ise Divan-ı Hümâyûn'dan taşraya ve taşradan Divan'a gönderilen her türlü resmi evrakı taşırlardı. Bu nedenle de belirli yerlerde devlet menzilhaneleri bulunurdu. Tatarlar postayı bir menzilhane'den ötekine atlar vasıtası ile taşırlardı.²

Postanın Selçuklular zamanından beri var olduğu bilinir. Ama bu yapı Osmanlı Devleti ile birlikte daha da geliştirilmiştir. II. Mahmut zamanına kadar sai, ulak, tatar adı altında haberleşme devam etmiştir. Fakat bunu iki evreye ayırmak gerekmektedir. Birisi sadece hükümet mektuplarına diğeride hükümetin yanında halk mektuplarına da ayrılan dönemdir. Birinci evre Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir. Tanzimat'a kadar halk, mektuplarının ve diğer posta maddelerinin taşınmasında devletin haberleşme kurumundan hiçbir zaman yararlanamamıştır. Posta taşımacılığında yararlanan posta tatarlarının "Tatar ağası" denilen bir subayları vardı. Bu kişilerin giysileri genellikle uzun kalpak ve kısa etekli ceketten oluşurdu. Menzilhane'ye yaklaştığı zaman, gelişini bildirmek amacı ile tiz sesli bir boru öttürürdü. Genellikle de postayı taşırlarken çift tatar olarak seyahat ederlerdi. Bunlar binicilikte de oldukça usta idiler. Bir başka grup emanetçiler adını taşıyordu. Bunlar halkın mektup ve paketlerini taşımak ve göndermekle yükümlü kişilerdi. Gidilecek yerin uzak ya da yakınlığına göre belli bir ücret alırlardı.

2. M. Ş. Ölkütaşır, "İlk Posta Teşkilâtımız Nasıl Kuruldu," Hayat Tarih Mecmuası, 1 Nisan 1967, s. 71.

Daha eski dönemlerde ise sai denilen ve ücretle tutulan kişiler kullanılırdı. Önemli bir işi olan kimse sai tutar ve o iş ile ilgili mektubu sai'ye teslim etmek sureti ile gönderirdi.³

Postanın halkın gereksinimleri için kullanılması düşüncesi Sultan II. Mahmut ile başlamıştır. Bu 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile sağlanmıştır. İlk postahane ise İstanbul'da Postane-i Amire adı altında açılmıştır. Önceleri posta hizmeti olarak sadece mektup gazete gibi haberleşme maddeleri alınırken sonraları buna para ve hafif eşya da katılmıştır. 1840'da Posta Nezareti'nin kuruluşu, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun okunmasından bir yıl sonradır. Böylece artık haber iletimi özel kişilerin yararlanmasına da sunulmuştur.

1846 yılında Anadolu'da posta yolu olarak bazı hatlar kullanılmakta idi; bunlardan ilki Anadolu'yu kuzeyden geçerek Tokat ve Sivas üzerinden Diyarbakır'a ulaşan yoldu. Bu yol eski kervan yolunun devamı olup, Musul üzerinden Bağdat'a kadar uzanıyordu. Diğer, Anadolu'yu çaprazlama geçerek Şam'a kadar uzanıyordu. Bir başkası da Bursa üzerinden İzmir'e ulaşıyordu. Erzurum ile bağlantı da Trabzon üzerinden deniz yolu ile sağlanıyordu. Tüm bu hatlara karşın posta yolları, ancak demiryolu yapımı ile birlikte gelişmiştir.

Osmanlı sisteminde amaçlanan her ne kadar Batı örneği olsa bile eski uygulamanın sürdürülmesi devam etmiştir. Eski sistemde haber iletiminden tatar sorumlu

3. M. Ş. Ülkütaşır, "İlk Posta Teşkilâtımız Nasıl Kuruldu," Hayat Tarih Mecmuası, 1 Nisan 1967, s. 71.

iken, yeni uygulamada posta müdürü sorumluluğu yüklenmiştir.

Posta Nezaretinin Ticaret Nezaretine olan bağımlılığı (13 Haziran 1852 - 13 Mart 1857 tarihleri arasındaki iltizam dönemi hariç tutulursa) 2 Şubat 1870 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihte Nafia Nezaretine bağlanmıştır. Önceleri ayrı ayrı kuruluşlar olarak düzenlenen Posta Nezareti ve Telgraf Müdürlüğü, 21 Eylül 1871'de Posta ve Telgraf Nezareti ismini alarak birleşmişlerdir. Cumhuriyet döneminde bu Nezarete telefon işleri de eklenince Umum Müdürlük halini almıştır.

Posta taşımacılığı alanında önceleri iki yol kullanılmıştır: Kara ve deniz yolu. En çok tercih edileni ise kara taşımacılığı olmuştur. Devletin elinde o dönemlerde yeterince yük ve yolcu taşıyacak vapurların olmaması kara taşımacılığını tercih edilen yol yapmıştır. Diğer önemli bir neden ise kıyılardaki yabancı postaların yoğun bir şekilde rekabet etmeleridir. Bunun yanı sıra kara taşımacılığı aynı zamanda hem güç hem de yüksek maliyetli bir işti.

Posta Nezareti, tüm olanaksızlıklara karşın yine de deniz yollarından yararlanmaya çalışmıştır. Örneğin; 1859 yılında sırf posta taşımak amacı ile Sür'at ve Gemlik adlı iki vapur satın alınmıştır. Trabzon ve Erzurum'a posta taşımacılığı da deniz yolu ile yapılmıştır. 1863 yılının Temmuz ayında da sahil postaları kurulmuştur.⁴

4. Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü," Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 6. cilt, s. 1643-1644.

Meşrutiyet döneminde postaların dağıtımına ilişkin A.H. Onur'un gözlemleri hayli ilginçtir. Yazar bu olayı şöyle açıklar: 1905-1906 yıllarında Merzifon'da postanın geliş saatinde üstü açık bir beygir arabasının hızla şehre geldiği hemen belli olurdu. Sürücüler Posta'nın geldiğini halka duyurmak için "o, oo" diye çağırırlardı. Güvenlik amacı ile posta arabasını 2 metre arkadan silahlı ve atlı 2 jandarma izler, arabanın yanında da Türk bayrağı dalgalanırdı. Bunlar bir haşmet elirtisi olarak kabul edilirdi. Çantalar açılana kadar alk kapı önünde beklerdi. Postaların dağıtımı ise şöyle apılıyordu: Birkaç dil bilen ve yazıdan anlayan bir rmeni yurttaş, ya kapı önündeki sahanlığa ya da balkona ıkarak, posta maddesinin üstündeki ad ve adresi yüksek sesle okur, eğer sahibi isterse aşağıya fırlatırdı. Sahibinden ses çıkmazsa bekletilir ve kişi başvurana kadar saklanırdı.⁵

YABANCI POSTA ÖRGÜTLERİ

Yabancı postalar 16. yüzyılın sonlarında başlayıp, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiş olan örgütlerdir. İlk kez Venedikliler tarafından kurulmuştur. En geniş örgütlü olanı ise 1746 yılında kurulmuş olan Avusturya postalarındır. Ülke içinde hem kara hem de deniz hatlarında çalışmışlardır. Bunu daha sonra sırası ile Almanya izlemiştir. Zamanla bu devletler Osmanlı imparatorluğu sınırları içinde postahaneler açarak örgütlerini geliştirmişlerdir. Daha sonraları bunlara İtalya, Yunanistan, Romanya ve Mısır (Osmanlı Devletinin bir eyaletidir) da katılmıştır.

5. A. H. Onur, "Geçmişte P.T.T.'cilik," Güvercin, 3 Mart 1956, s. 20.

Yabancı postaların ülkeye pek çok zararı olmuştur. Bu yolla ülkeye devlet ve hükümet aleyhinde her türlü yayın girmiştir. lke ekonomisine zararları da olan bu postalar, ülkenin güvenliğini ve idareyi olumsuz yönde etkilemişlerdir. Ayrıca halka düzenli ve yeterli postacılık hizmetlerinin verilmesini de engellemişlerdir.

Osmanlı devletindeki yabancı posta rgtleri "Şark Postaları" ya da "Levant Postaları" adı ile anılır. 1718 yılında Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Pasarofça Antlaşmasının 18. maddesinde İstanbul ile Viyana arasında karşılıklı gidip gelecek olan diplomatik kuryelerin gereksinimlerinin karşılanması öngörülüyordu. Ayrıca bu kuryelerin can güvenliklerinin sağlanması amacı ile gidiş gelişlerin bir düzen içerisinde yapılması isteniyordu. Bu madde ilk kez 1721 yılında uygulanmıştır. Böylece İstanbul ile Viyana arasında düzenli olmayan diplomatik posta seferleri de başlamış oluyordu.

1791 de yine Avusturya ile imzalanan Ziştovi antlaşmasının 13. maddesinde aynı konu ele alınmıştır. Burada, posta servisinde görevli olan diplomatik kuryelerin korunması veya herhangi bir zarara uğradıkları takdirde tazminini hükme bağlayan konular yer almıştır. Kısacası her iki antlaşma da posta seferlerinin diplomatik nitelikli olarak yapılacağını belirtmiştir.

1783 de Rusya ile İstanbul'da bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmanın 76. maddesinde şöyle bir hüküm yer almaktadır. "Her iki taraf da kendi uyruklarında bulunan kişilerin ticarî işlerini kolaylaştırmak amacı ile kendi sınırlarında kalan bölgelerde posta hizmetlerini düzenlemekle ykmldrlr."

Görülüyor ki, bu antlaşmalarda Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devletinde posta şubeleri açacaklarına dair hükümler yoktur. Fakat uygulama bu şekilde olmamıştır. Henüz Osmanlı Posta örgütünün uluslararası gereksinimleri karşılayacak düzeyde olmaması nedeni ile zamanla İstanbuldaki elçilikler kendi vatandaşlarının mektuplarını taşımaya başlamıştır. Bu işlem sonraları ise vapur kumpanyaları ile sürdürülmüştür. Lloyd Kumpanyası, Avusturya'nın Osmanlı sahilleri ile Avrupa arasında posta ve mal taşımacılığını yapmaya başlamıştır. Bunu takiben Rus ve Yunan vapur şirketleri de posta işlerine başlamışlardır.⁶

Bunların içinde en çok tercih edileni Lloyd kumpanyasıdır. Çünkü, Avusturya postaları, doğudaki diğer yabancı postahanelerden daha yetkin ve düzgün olarak tanınmıştır.

Fransa da 1740 yılında yapılan antlaşmadan yararlanarak 1812'de posta işlerine başlamıştır. 1740 antlaşması ile Fransa diğer ülkelere tanınan ayrıcalıkların kendisine de aynen tanınması hakkını elde etmiştir. Bunu 1832'de İngiltere ve 1834'te ise Yunanistan izlemiştir.

Başlangıçta ülkemizde yabancı postaların açılması ne yazık ki ılımlı karşılanmıştır. İlk kez bu postahanelerin kapatılması girişimlerine 1864'te Ali Paşa zamanında başlanmıştır. Ancak, sonuçlandırılmamıştır. Çünkü Avusturya, Fransa ve Rusya bu konuya itiraz etmişlerdir.

6. M. Bülent Varlık, "Bir Yarı Sömürge Olma Simgesi: Yabancı Posta Örgütleri," Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 6. cilt, s. 1653-1554.

İkinci girişim ise 1869'da Almanların uluslararası posta birliği kurulması çağrısı dolayısı ile yapılmıştır. Bu girişim de sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca, sırası ile, 1874, 1891, 1897 ve 1906 yıllarında Berlin, Viyana ve Washington'da posta merkezlerinin kapatılması istenmişse de, yabancı posta örgütleri 1914 yılına kadar etkinliklerini sürdürmüşlerdir. 1914'de Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile vekiller heyetinin kararı sonucu, ülkemiz yabancılara verilmiş olan malî, ekonomik, adlî ve idarî ayrıcalıklardan kurtulmuştur. Böylece yabancı posta örgütleri 1 Ekim 1914'te "İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Lağvi" yasası uyarınca kapatılmıştır.

Birinci Dünya savaşı bize yenilgi getirdiği için yabancı postahaneler yeniden etkinliklerini sürdürmeye başlamışlardır. Polonya, İstanbul'da bir postahane açmıştır. Sonuçta, İstanbul Hükümeti ile itilaf devletleri arasında imzalanan Sevr Antlaşması uyarınca yabancı postalar çalışmalarını yeniden sürdürmeye başlamışlardır. Sevr Barışının 262. maddesi bu konu ile ilgili olup, bu madde aynen şöyledir: 1 Ağustos 1914'ten önce eski Osmanlı imparatorluğunda posta büroları bulunan mütefik devletler Türkiye'de posta bürolarını yeniden açmak yetkisine sahip olacaklardır." Yabancı postalar konusunda ikinci ve kesin başarı Türkiye Cumhuriyeti'nindir. Lozan Barışı ile, tamamen kaldırılacaklardır.

TELGRAFIN GELİŞMESİ

Telgraf, Osmanlı Devleti'ne Kırım Savaşı ile gelmiştir. İlk hat, İstanbul-Edirne-Şumnu arasına döşenmiştir. Bu hattın resmen açılış tarihi 10 Eylül 1855'tir. Bu tarihte "Müttefik askerleri Sivastopal'a girmiştir." cümlesinden oluşan ilk müjdeli telgraf

çekilmiştir.

Telgraf Osmanlı Devleti'ne dışarıdan gelmiştir. O dönemde, Osmanlı ekonomisinin Avrupa'ya oranla geri bir durumda olması nedeniyle telgraf tesislerini işletmek amacı ile getirilen görevliler Fransa'dan gelmiştir. Bu nedenle de kullanılan haberleşme dili Fransızca olmuştur. Telgraf dilinin Türkçe'ye çevrilmesi 1861'den sonra Mors Alfabeti'nin uyarlanması ile olur.

1864'te Osmanlı imparatorluğunda 76 telgraf merkezi çalışmakta idi. Telgraf sistemi, Ayvalık-Midilli, Marmaris-Rodos ve Kuşadası-Samos arasındaki sualtı kabloları ile adalara, Çanakkale-Selanik sualtı kablosu ile de Avrupa'ya bağlanıyordu.⁷

Posta Telgraf idareleri 1868 yılında Dahiliye Nezareti'ne bağlanarak bir Posta Telgraf Nezareti halini almıştır. P.T. idaresi 1909 yılına kadar heyeti vükelâya dahil olmayan bir nezaret halinde kalmıştır. Bu tarihte Maliye Nezareti'ne bağlı olmak üzere Müdüriyet-i Umumiye halini almıştır. İki yıl bu şekilde çalışmıştır. 1911'de Heyet-i Vükelâya dahil bir nezaret olmuştur. 1919'da da Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak tekrar Müdüriyet-i Umumi haline gelmiştir. 1932 yılı Mayıs ayının sonuna kadar Dahiliye Vekaleti'ne bağlı kalmıştır. 1933 Haziranında da Nafia Vekaleti'ne katılmıştır.

TELGRAF OKULLARI

İlk telgraf okulu 2 Ocak 1861'de İstanbul'da Soğukçeşme'de, Gülhane Parkı'nın karşısında eskiden adlı

7. Korkmaz Alemdar, Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, s. 106.

tıp olarak kullanılan binanın yerindeki binada açılmıştır. Okulun açılma amacı ise, önceleri yurtdışından getirilen telgrafçıların yerine, yerli görevliler yetiştirmektir. Okulun o zamanki adı "Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi" idi. Bir süre sonra okul Çemberlitaş'taki Sait Bey konağına taşınmıştır. Okulun öğrencileri maaşlı olup, burada üç sınıf bulunuyordu. İmlâ, yazı, hesap, coğrafya, Fransızca ve elektrik dersleri okutulurdu. Bu okul 1876'daki Osmanlı-Rus savaşı sırasında orduya öğrenci verilmesi zorunluluğundan dolayı kapatılmıştır.

İkinci okul "Mekteb-i Fünuni Makineciyân" adını taşır. 4 Ocak 1872'de ise "Posta ve Telgraf Mektebi" açılmıştır. Bu okulu bitirenler elektrik mühendisi olmak amacı ile Avrupa'ya gönderilmişlerdir. "Posta ve Telgraf Mektebi" Nisan 1880'de kapanmıştır. Ocak 1910'da "Posta ve Telgraf Mekteb-i Alisi" açılmıştır. İki okul arasındaki boşluk Darüşşafaka Lisesi'nin programına konan ek derslerle giderilmiştir.

TELGRAF FABRİKASI

1855-1869 yılları arasında telgraf hatlarının inşasında kullanılan araç, gereç ve makineler Avrupa'dan getirtililiyordu. Bu durum idareye ek bir masraf yüklemiştir. Bu nedenle ilk kez imalat ya da onarım yapmak amacı ile bir fabrika açılması istenmiştir. 1869 yılında eski Adli Tıp binasının yerinde bulunan "Terzihane" adlı ahşap binada telgraf fabrikası kurulmuştur. Burada 1869-1918 yılları arasında 5000'in üzerinde telgraf makinesi, pil ve posta eşyası imâl edilmiştir. 1910-1920 yılları arasına baktığımızda hemen hemen tel ve fincan'ın dışında tüm araç ve gereçlerin bu fabrikada yapılabildiğini görüyoruz. Bu durum ülkenin

sanayileşmesi ve dışa bağımlılığın azalması açısından güzel bir örnek olarak değerlendirilebilir.

TELEFONUN GELİŞMESİ

Telefon 1867 yılında Amerika'da bulunmuştur. Ülkemize girişi Meşrutiyet yıllarını (1908) rastlar. İstanbul'da ilk telefon makineleri 1881 yılında Soğukçeşme'de bulunan Telgraf İdaresi ile Yenicami'deki Paket Postahanesi arasında kurulmuştur. Nazır odası ile Telgraf Fabrikası Müdürlük odası telefonla birbirine bağlanmıştır. Yine aynı tarihte bu kez Galata'da bulunan Osmanlı Bankası, Liman dairesi ve Kilyos'taki Tahlisiye Merkezi arasında da tek telli telefon hattı uzatılmıştır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte telefon kullanımı yaygınlaşmıştır. 1908 yılından itibaren resmî daireler, vilâyet, kaza ve nahiyelerle özel kurumların ve halkın bile gelişigüzel telefon hattı inşa ettikleri anlaşılmıştır.

1909 yılında P.T.T. İdaresi 50'lik bir santral geliştirmiştir. Beyoğlu, Pangaltı ve Galata merkezlerine de daha küçük kapasitede santraller konulmuştur. Bazı özel kuruluşlar da merkezleri ile şubeleri arasına telefon hattı çekmişlerdir. Bunlar içersinde İstanbul Terkos kumpanyası ile Zonguldak'ta Sarıcazadeler o dönemde bilinen kurumlardır.

İstanbul telefonculuğu 1911-1936 yılları arasında bir İngiliz şirketine verilmiştir. Ancak 1936'da devletçe işletilmeye başlanmıştır. İlk şehirlerarası konuşma Mekke-Cidde arasında yapılmıştır. İstanbul-Sofya arasında da ilk milletlerarası konuşma gerçekleştirilmiştir. İlk düzenli şehir içi telefon şebekesi İstanbul'da, ikincisi İzmir'de (1923), üçüncüsü de Ankara'da (1926)

kurulmuştur. Telefonun haberleşme alanına girmesi ile Posta ve Telgraf Nezaretinin adı, 5 Temmuz 1911'de değiştirilerek "Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti" adını almıştır.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE P.T.T. İŞLETMESİ

Osmanlı Devleti telefon ve posta işletmesi ayrıcalıklarını yabancı devletlere vermiştir. Cumhuriyetle birlikte öncelikle bu ayrıcalıklar kaldırılmıştır. Ülkenin her alanında olduğu gibi haberleşmede de ulusal bir politika uygulanmaya başlamıştır. Haberleşmenin düzenli bir yapıya sahip olabilmesi için ülkenin siyasal ve ekonomik yönden bağımsız olması gerekmektedir. Bu nedenledir ki, Cumhuriyet idaresi yabancı postalar tekeline son vermiştir. Bu da Lozan Barış Antlaşması ile sağlanmıştır. Antlaşmanın konumuzla ilgili maddesi aynen şöyledir: "Tarafeyn-i Aliyeyn-i Akideyn, her biri kendisine taalluku cihetinden Türkiye'de ecnebi postahanelerin ılgasını kabul ederler."

Lozan'da haberleşme alanında önemli kararlar alınmıştır. Türkiye'nin uluslararası posta ve telgrafçılık çalışmalarına diğer devletlerle eşit koşullar altında katılması kabul edilmiştir. Bunun dışında, daha önce tamamen veya kısmen Osmanlı sınırları içinde bulunan ve yeni düzenlemelerle dışarıda kalmış veya bir ucu halen Türkiye sınırları dahilinde bulunan telgraf kabloları ile ilgili uygun kararlar alınmıştır. Lozan Barış antlaşmasının en büyük başarısı onun kapitülasyonları ve yabancı postaları kaldırmış olmasındadır.

Kurtuluş savaşı yıllarında posta hizmetlerinin önemi

anlaşılmıştır. 16 Mart 1920 tarihinde, itilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmeleri üzerine Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye adına 17 Mart 1920'de vilayetlere, bağımsız sancaklara, kolordu ve Posta ve Telgraf Başmüdürlükleri'ne şifreli telgraflar çekmiştir. İstanbul ile haberleşme ve ilişkinin kesilmesini istemiştir. İşte yeni Türk Devletinin posta işlerini üzerine alması bu telgrafla olmuştur. Böylece, Ankara'da haberleşme işleri ile ilgilenecek bir merkez teşkilâtının kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Afyon'daki muâmelat müfettişlerinden Edip bey ile İsmail Hakkı Bey, Ankara Hukuk Mektebi'nde "Posta ve Telgraf Bürosu" adında bir idare merkezi kurmuşlardır. Bu büro 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra Dahiliye Vekâletine bağlanmıştır. Ve merkez kadrosu genişletilmiştir. Posta ve Telgraf Umum Müdüriyetine, Kastamonu posta muamelat müfettişlerinden Salim Bey getirilmiştir. Sandıklı'da bulunan eski Şam müdürü Avni Bey de Muhasebe Müdürlüğü'ne atanmıştır.⁸

Meclis'in açıldığı günlerde çekilen zorlukları Asaf Tanrikut şöyle açıklar: O dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi bahçesinde bir çadır içerisinde "Büyük Millet Meclisi Hükümeti Posta ve Telgraf Merkezi" adıyla bir posta ve telgrafhane açılmıştır. İzmit mebusu Sırrı Bey, Posta ve Telgraf Umum Müdürü olmuştur. Daha sonra bu kuruluşun genişletilmesi gerekli görülmüştür. Bunun üzerine Salim Bey Posta ve Telgraf İşleri Müdüriyeti'ne getirilmiştir. Ankara Fen Müfettişi olan Niyazi Bey Fen ve Levazım, Avni bey Muhasebe ve Memurin, Edip Bey de

8. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Postalar ve Atatürk Türkiye'sinde Postacılık," İletişim, 1981/3, s. 156-157.

Teftiş işleri ve Hukuk Müdüriyetine atanmışlardır. Daha sonraları Avni Bey'in Muamelat Müfettişi olması ile Suphi Bey Muhasabe ve Memurin Müdürü olmuştur. Memurin Müdüriyeti sonraları Teftiş işleri ve Hukuk Müdüriyeti ile birleştirilerek ayrı bir müdürlük haline gelmiştir.

Anılan kişiler en ilkel çalışma koşulları altında görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Hepsi bir odada oturmak zorunda olan bu müdürlerin yeterli sayıda kalem ve yazı hokkaları olmadığı gibi birer yazı masalarının bile olmadığı anlaşılmaktadır. Bu müdürler, odanın iki köşesini işgal eden iki kerevete oturarak, yazılarını ortak bir hokkayı kullanmak sureti ile dizlerinin üzerinde yazarak görevlerini yerine getirmişlerdir.⁹

Asaf Tanrıkut o dönemdeki yapılanları ve güçlükleri gene şöyle anlatıyor: Posta ve Telgraf Umum Müdürü olan Sırrı Bey çok çalışkan ve gece yarılara kadar görev başında kalan bir kişi idi. Üç ay görevde kalmış, sonra istifa ederek ayrılmıştır. Bunun üzerine Refet Paşa Dahiliye Vekilliği ile beraber Umum Müdürlüğü de üzerine almıştır. 40 gün görevini sürdürdükten sonra Saruhan mebusu Sabri Bey idarenin başına gelmiştir. Sabri Bey'in zamanında idare yokluk içinde idi. Örneğin, ambarlar bomboştur. Ankara Telgrafhanesi'nin makina ve pil donanımı yeterli değildi. Telgraflar sahiplerine büyük gecikmelerle varıyordu. Sorunları çözmek amacı ile harap ve bozuk olan Dupleks ve Mors makineleri onarıldı. Kısa sürede merkezde on iki Dupleks makinası çalışmaya başladı. O dönemde çekilen en büyük sıkıntı malzeme

9. Asaf Tanrıkut, "Türkiye'de Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı," cilt 2, Ankara, 1968, s. 672-673.

ihtiyacı idi. Örneğin nişadır kalmamıştı. Bir ara Yozgat'ta bir kalaycıda varlığı anlaşılan on kilo nişadırın süvari jandarma koruması altında merkeze gönderildiğini söylemek yokluğun derecesini anlamak açısından son derece önemlidir. Birçok merkezde nişadır yerine adi tuz kullanılmakta idi. Ayrıca yeniden hat inşa etmek, tel uzatmak için yeterli malzeme de yoktu. Tüm bu yokluklara karşın Ankara merkezinde sadece bir gecede dört yüz seksen bin kelime verilmesini gerektirecek derecede telgraf yoğunluğu yaşanıyordu.

Ayrıca ülkede pul da yoktu. Elde bulunan pullar ikiye bölünerek kullanıldı. Ancak bu da sorunu çözmeye yetmedi. Pul basılması zorunlu hale gelmişti. Ancak bu işlem Ankara'da yapılamazdı. Dışarıda basımı ve ülkeye getirilmesi için de uzun zaman gerekiyordu. Özellikle Samsun başta olmak üzere bütün merkezler pul yetiştirilmesi için sürekli istemde bulunuyorlardı.

Bir ara, sıkıntının artması üzerine, tüm devlet dairelerinde veya Donanma Cemiyeti ile benzeri kuruluşlarda bulunan pullar ile mahkeme harç pulları toplanmıştır. Bir takım ağaç damgalar yaptırılmıştır. Geceleri bu damgalar kullanılarak Ankara'da sürşaj edilmeye başlanmıştır. Bu işlerin elle yapılması güç olduğu için, o dönemde Ankara'nın en iyi matbaası olan Yeni Gün'e başvurulmuştur. Sonuçta adi matbaa harfleri ile pullara sürşaj yapılmıştır. Böylece 72 çeşit sürşajlı pul elde edilmiştir.

O dönemde dışarıdan pul ve eşya gönderilmesi amacı ile Fen Heyeti Müdürü Bekir Vefa Bey İtalya'ya gönderilmiştir. Ülkede yaşanan krizin aşılması eldeki malzeme ile olası değildi. Buna karşın İstanbul'daki ambarlar ağzına kadar eşya ile doluydu. Çare olarak bu

bol malzemedden yararlanma olanakları araştırıldı. Bu amaçla Fahri Bey, Telgraf İşleri Müdüriyeti'ne çağrıldı. Ayrıca Muamelât Müfettişleri'nden Yusuf Bey ile Fazıl Bey ve Posta Başmemuru Yakup Bey Ankara'ya gelmişlerdi.¹⁰

Fahri Bey, İstanbul'da çok önemli miktarlarda pıl, pul ve tel gibi malzemenin Anadolu'ya iletimini sağlamıştır. Aynı zamanda Bekir Vefa Bey de İtalya'da pul bastırarak bunları anavatanına getirtmiştir.

Kurtuluş Savaşı isimleri unutulmayacak telgrafçıların başarıları ile doludur. Bunların bazıları isimsiz kahramanlar olarak tarihe geçmişlerdir. Bu kişilerle ilgili birçok anı vardır. (Bkz Ek-1) Bunların en bilineni telgrafçı Manastırlı Hamdi Efendi olarak anılan Ahmet Hamdi Martonaltı'dır.

İngilizler, Mondros Mütarekesi'nden beri yerleşmiş oldukları İstanbul'u 16 Mart 1920 sabahı işgal ettiler. Bunun üzerine, İtilaf Devletleri'nin savaş gemileri sabaha doğru toplanını İstanbul'a çevirdiler. Karaya da asker çıkarttılar. Resmî daireleri ele geçirdiler. Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak askerleri şehit ettiler. Mebuslar Meclisi'ni basarak Kuvvay-ı Milliye yanlılarını tutukladılar. Telgrafçı Hamdi Bey, bu olayı saat onda, Ankara'ya ilk kez ileten kişidir. (Bkz Ek-2)

Bu önemli bilgilerin Mustafa Kemal'e ulaşmasından sonra Heyet-i Temsiliye Katibi Hayati Bey Rumeli ve Anadolu'daki tüm kumandanlara bir telgraf çektirir. (Bkz Ek-3) Bu telgraftan sonra Mustafa Kemal Paşa, "Mebusan

10. Asaf Tanrıcut, a.g.e., s. 676.

için bir haber aldınız mı? Mebusan Telgrafhanesi muhabere ediyor mu?" diye Hamdi Bey'e sorar. Hamdi Bey'in yanıtı; "Evet yapıyor 14 üncü kolordu kumandanı hazır. Paşa istiyordu verelim mi?" şeklindedir. Ancak o andan itibaren Mustafa Kemal, Hamdi Bey'le bağlantıyı kaybeder. Ve ordunun da işgal edildiği yorumunu yaparlar.

Mustafa Kemal, Nutuk'ta Manastırlı Hamdi Bey için özel bir bölüm ayırmış ve övgülerini sürdürmüştür.

"Bu yurtsever ve yiğit Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul'da geçen bu acı olayları öğrenmek için kimbilir ne zamana dek bekleyip duracaktık? İstanbul'da bulunan nazır, milletvekili, komutan ve örgütümüz adamları içinden bir kişi çıkıp da zamanında bize haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Demek, hepsini heyecan ve çarpıntı kaplamıştı. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak denli şaşkın bir duruma gelmiş oldukları yargısına varmak, bilmem ki doğru olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi sonradan Ankara'ya gelerek karagâhımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça söylemeyi ulus ve yurt ödevlerimden sayarım"¹¹

Soyadı yasası ile birlikte Mustafa Kemal Hamdi Bey'e günün anısı olarak "Martonaltı" soyadını vermiştir.

Ali Sinan da Ankara radyosunda yaptığı bir konuşmada Ahmet Hamdi Bey'e değinerek onun kahramanlıklarını anlatmıştır. Şöyle demiştir: Kurtuluş Savaşı'nda, İstanbul'da, Aksaray'da bir apartmanın bodrum katında

11. Nutuk, cilt 1, 3. basım, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXIII. dizi, 1989, 3. baskı, s. 553.

gizli bir merkez oluşturulmuştu. Çağrı işareti (PR) harfleri idi. Edip Giztel, burada Ankara'ya yazılan telgrafların Mustafa Kemal'e ulaşması için çalışıyordu. Düşmanlar, bu merkezin yerini bir türlü saptayamamışlardı. Manastırlı Hamdi Efendi gibi birçok telgrafçı bu eylemde yer almışlardı. Örneğin; Balkan Savaşı sırasında Kırklareli Muhabere Memuru olan Mazlum Efendi bunlardan biridir. Birinci Dünya Savaşı'nda Bağdat'ta Mehmet Bey, Trabzon memuru İlyas Efendi, Şeyh Sait isyanında Maruf, Konya memurlarından Hüseyin ve Kasım Efendiler çalışan telgrafçılarımızdan ancak birkaç tanesi olarak bilinir.

Manastırlı Hamdi Efendi 1892'de Manastırın Filorina kazasında doğmuştur. Rüstiye'de okumuştur. 1 Nisan 1911'de Debreyibala merkezinde Muavene Memuru olmuştur. Etkin çalışması ile 17 Haziran 1919'da İstanbul Telgraf Merkezi Müdürlüğü'nde katip muavini olmuşsa da muharebe servisinde çalıştırılmıştır.

Hamdi Efendi; son saatine kadar herşeyi Atatürk'e anlatmıştır. İstanbul'un işgalini Anadolu'ya duyurarak ulusal duygularımızı körüklemiş, Atatürk'ün övgüsünü kazanmıştır. Hamdi Efendi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda yer almasından dolayı Müdafaayı Milliye Muamelâtı Fen Kataat Şubesi'nin 24 Kasım 1928 tarihli 3731 sayılı tezkeresi ve 4012 numaralı beratı ile kırmızı şeritli istiklâl madalyası ile ödüllendirilmiştir.¹²

Kurtuluş Savaşı boyunca telgraf hatlarının çekilmesi

12. Ali Sinan, "Telgrafçı Hamdi Efendi'nin millî mücadele hatıraları," Pos-tel, sayı 12, Kasım 1956, s. 16-17-18.

çok güç koşullar altında yapılmıştır. Örneğin, Ankara-Konya konuşması, Kayseri-Ulukışla üzerindeki dolaşık bir durumdaki tel ile sağlanıyordu. Batı cephesi karargahının Akşehir'e nakledilmesinden sonra bu telin değiştirilmesi zorunlu hale gelmişti. Konya'nın doğru bir tel ile Ankara'ya bağlanması gerekiyordu. Bu amaçla Haymana'dan Sarayönüne kadar 140 km'lik bir hattın inşasına karar verilmiştir. Bu dönemde ayrıca, Konya'dan Aksaray'a kadar 160 km'lik, Kırşehir'den Koçhisar'a kadar da 60 km'lik bir hat oluşturulmuştur. Sakarya savaşında özellikle telgraftan çok yararlanılmıştır. Bu savaşla ilgili birçok anı vardır. (Bkz Ek-4) Ayrıca P.T.T. kurumunun kurtuluş savaşı sırasındaki durumunu anlatan bazı anılara rastlarız. (Bkz Ek-5)

DÜNYA POSTA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

Ortaçağda haberleşme hükümdarların özel ulakları ve manastırların habercileri aracılığı ile bu makamlar arasında yapılmaktaydı. Bu dönemde devlet haberleşme ile ilgilenmemiştir. Daha sonra bireyler de bu üst düzey postalarına mektuplarını vermeye başlamışlardır. Zamanla, Avrupada özel kişilerce bazı yerel kuruluşlar oluşturulmuştur. Sonra da bu iş devletçe yürütülmüştür.

Uygarlık sonucu hızlı ulaşım olanaklarının gelişmesi ile gereksinmeler ve uluslararası ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler ortaya çıkmıştır. Bu da devletleri uluslararası haberleşmeyi basitleştirmeye ve yeknesaklık sağlama olanaklarını araştırmaya yöneltmiştir. İşte bu düşünceden yola çıkılarak 22 devletin temsilcileri Bern'de toplanarak "Dünya Posta Birliği"ni oluşturdular. Ülkemiz de bu devletlerin arasındadır. 9 Ekim 1874'de ilk genel kurul kararları meydana getirilmiştir. Bu nedenle,

kararların imza tarihi olan 9 Ekim günü Dünya ülkelerinde "Dünya Posta Günü" olarak kutlanmaktadır.

Dünya Posta Birliği, Fransızca "Union Postale Universale" deyiminin karşılığıdır. Kısaca UPU diye anılır. Birlik, Birleşmiş Milletler örgütünün de bir uzman üyesidir. Amacı; ülkeler arasında haberleşmeyi geliştirmek, uluslararası haberleşmeye bir yeknesaklık kazandırmaktır. Bugünkü üye sayısı 170'dir. Üye ülkelerin yetkileri beş yılda bir kongre halinde toplanırlar. Burada birlik kararlarını gözden geçirerek, ortak konuların müzakeresini yaparlar. Uluslararası haberleşmenin daha sağlıklı yürümesi için kararlar alırlar. Ülkemiz birliğin kongrelerine düzenli temsilci göndermiştir. Bu kongrelerde alınan kararlar üye ülkelerin temsilcileri tarafından hükümetleri adına imzalanır, yasama organları bu kararları onaylayınca da yasalaşır.

Dünya Posta Birliği, İsviçre Hükümeti'nin nezareti altında Bern'de çalışmaktadır. Bu Büro'ya "Uluslararası Büro" da denilmektedir. Görevi, Posta idareleri ile bağlantı kurmak, bilgi vermek ve danışmanlık işlevini yerine getirmektir. Büronun genel müdürü ve diğer yöneticileri kongrelerde seçimle iş başına getirilirler.

Uluslararası bir birlik için ilk öneri A.B.D. Umum Müdürü M. Montgomery Blair'den 4.8.1862 tarihinde gelmiştir. Böylece, A.B.D. aynı yıl çeşitli devletleri haberdar etmiştir. Sonuçta 1863'de Paris'te bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansa 15 devlet delegesi katılmıştır. Toplantıda, posta muhabere maddeleri ücretlerinin ve maddelerin ağırlıklarının bir düzene sokulması ve transit ücretlerine ait idareler arasındaki hesaplaşmanın basit ve düzenli bir yöntemle bağlanması

kararlaştırılmıştır.

Asaf Tanrıkut, kongrenin toplandığı tarihleri "Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı" adlı kitabında belirtmektedir.¹³

13. Asaf Tanrıkut, a.g.e., s. 456-457.

Kongrenin Toplandığı tarihler

1) 1874 Bern şehrinde ilk kez toplanan posta kongresi, posta birliğinin kurucularından olan memleketimiz bu kongrede Posta ve Telgraf İdaresi şube Müdürleri'nden Yanko Makridi Efendi tarafından temsil edilmiştir.

2) 1878 Paris kongresinde memleketimizi Devlet şurası azasından Bedros Kuyumcuyan Efendi temsil etmiştir.

3) 1885'de Lizbon'da toplanan posta kongresine delege gönderilmemiştir.

4) 1891'de Viyana kongresinde memleketimizi Ahmet Fahri ve Petacci Beyler temsil etmişlerdir.

5) 1897'de Washington, Türkiye Washington Sefiri Mustafa, Sefaret birinci kâtibi Seyfettin ve Posta ve Telgraf Nezareti idare meclisi azasından Ahmet Fahri Beyler tarafından temsil edilmiştir.

6) 1906'da Roma kongresinde memleketimizi Roma Sefareti Müsteşarı Ali Fuat Hikmet ve Postalar Umum Müdürü Ahmet Fayri Beyler temsil etmişlerdir.

7) 1920'de Madrid kongresinde memleketimizi, Posta Umur-u MÜDÜRÜ Mehmet Ali Bey temsil etmiştir.

8) 1924'te Stockholm kongresinde memleketimizi eski umum müdürlerimizden Ziraat Vekili Sabri ve Posta dairesi reisi Baha Tali Beyler temsil etmişlerdir.

9) 1929'da Londra'da toplanan kongrede memleketimiz Samsun Mebusu Ali Rana ve Posta İşleri MÜDÜRÜ Yusuf Beyler tarafından temsil edilmiştir.

10) 1934'de Kahire kongresinde delegelerimiz Posta İşleri MÜDÜRÜ Yusuf Ar ve yardımcıları Tevfik Bingöl ve Sakin Buyan Beylerdir.

11) 1939'da Buenos Aires kongresinde memleketimiz, Arjantin sefiri Abdülahad Aksin ile Birinci Kâtip Seyfullah Esin Beyler tarafından temsil edilmiştir.

12) 1947'de Paris kongresindeki delegemiz Posta Dairesi Reisi İbrahim Besen'dir.

13) 1952'de Brüksel kongresinde memleketimizi P.T.T. Umum MÜDÜRÜ Orhan Kubat ve Posta Dairesi Reisi Eyüp Sabri Arserim Beyler temsil etmişlerdir.

14) 1957'de Ottawa büyükelçimiz A. Cevad Üstün ve Posta Dairesi Başkanı Said Aytun ile yardımcısı Kemal Kantürk tarafından temsil edilmiştir.

Evrensel Posta Birliği Sözleşmesi'nin bir maddesinde şöyle denmektedir: "birliğe dahil olan ülke idareleri, ülke içi yasalara engel bulunmadıkça aralarında özel antlaşmalar yapabilirler." Bu maddeye dayanarak 1932 yılında İstanbul'da toplanan ikinci Balkan konferansı sırasında Balkan ülkeleri arasında posta ilişkilerinin geliştirilmesi için bir Balkan Posta Birliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır. İlk kez Yunanistan Posta idaresiyle bir antlaşma yapılarak 1 Şubat 1933'ten itibaren iki ülke arasında indirimli bir posta ücret tarifesi uygulanmasına başlanmıştır.

1935'de ise, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında Belgrad'ta yapılan Balkan Antantı toplantısında "Balkan Posta ve Telekomünikasyon Birliği" adı ile bir birlik kurulmuştur. Burada birliğe üye olan ülkeler arasındaki ilişkilerde indirimli tarifeler kullanılması, transit ücretlerinde tenzilat yapılması, servise ait telgrafların parasız çekilmesi ve ortak konulu sembolik pul çıkarılması yolunda kararlar alınmıştır. 1.1.1936 yılından itibaren de uygulanmaya başlanmıştır.

Posta, bir ülkenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını etkileyen önemli bir faktördür. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte amaç, ülke halkına yeterli postacılık hizmeti vermek yolunda olmuştur. Postanın ekonomi alanında yapmış olduğu olumlu etkilere bakacak olursak, Cumhuriyet idaresi'nin postalarımıza

15) 1964'de Viyana Kongresi'nde delege olarak Ulaştırma Bakanı Ferid Alp İskender, Posta Dairesi Başkanı Ekrem Kutkan ve yardımcısı Necdet Ekinci bulunmuşlardır. Refahat memuru Posta Dairesi'nden Memduh Şenbay'dır."

kazandırdıklarını da görmüş oluruz. Ülke ekonomisi bakımından postanın önemini maddî ve açık bir şekilde ölçmek mümkün değildir. Düşünülecek olursa bir ülkede yazı yolu ile haberleşmek için tek olanığın kendileri ile haberleşilmek istenen kimselere özel bir habercinin gönderilmesi olduğu takdirde burada ortaya çıkan büyük ekonomik kaybın ne olacağını kesin bir şekilde ölçecek bir yöntem yoktur. Kalkınma konusunda çalışan uzmanlar tarafından posta hizmetinin uzun zaman ihmal edilmiş olmasının belli başlı nedenlerinden birini de bu niteliğin oluşturması kuvvetle olasıdır. Posta hizmetlerini ülke ekonomisi bakımından büyük önem taşıyan bir hizmet haline getiren nedenleri inceleyelim, bunlar:

1) Posta, ticarî firmaların satış alanlarını büyük ölçüde genişletmektedir. Ayrıca köylülerin ekonomik mekanizmanın bir parçası haline gelmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Böylece, Posta idaresi üstlendiği bu iki görevi yaptığı, "ödemeli maddeleri hizmeti" ve "mektupla satış"lar sayesinde gerçekleştirmektedir.

Ödemeli madde hizmeti sayesinde, ülkenin bir köşesinde bulunan tacirin, hiç bir yükümlülüğe girmeden bütün ülkede satış yapması mümkün olmaktadır. Bu satıştan alıcı da memnundur. Çünkü almak istediği mal ayağına kadar getirilip teslim edilmektedir.

Mektupla satış yolu ile de posta, birçok ticarî ilişkilere, bunların çeşitli alanlarında (alıcılara katalogların gönderilmesinde, siparişlerin iletilmesinde, koli ve faturaların gönderilmesinde, mal bedellerinin ödenmesinde) yararlı olmaktadır.

2) Postayı, kalkınmada önemli bir kurum haline getiren ekonomik nedenlerden birini de, ithalat ve

ihracatın posta hizmeti sayesinde kolaylaşmakta olması oluşturmaz. Örneğin, bir ithalatçı postadan malların ithal ve ihracında doğrudan doğruya yararlanabilir. Ya da bazı malları (yedek parçalar v.s) posta kanalı ile ülkeye getirebilir. Bu yolla nakliye ve gümrük işleri bakımından birçok kolaylıklar sağlar. İthalat ve ihracatın doğrudan doğruya posta ile yapılmaması hallerinde de posta, malların başka yollarla sevkine ilişkin varakaları, ihracat ve ihtalâta ait her türlü belgeleri iletmek suretiyle, ülkenin ödeme dengesini saptayan bu önemli ekonomik etkinliğe yardımcı olur.

3) Posta önemli bir maliye ve para kurumudur. Posta idareleri yükümlü oldukları nakliye ve dağıtıcılık işini gerektiği şekilde görebilmek için ülkenin her yanına dağılmış bir kuruluşa sahip olmak zorundadırlar. Durum böyle olunca bu geniş kuruluşu değerlendirmek, ülkenin her yanına yayılmış olan P.T.T. işyerlerinden, sadece mektup taşımak ve telefon konuşmalarını sağlamak bakımından değil, mümkün olan her alanda yararlanmaktan doğal ve gerekli bir şey olmazdı. Bu nedenle hemen hemen her ülkede P.T.T. idareleri postaya önemli bir maliye ve para kurumu olma imkanını sağlayan hizmetleri yapmak zorunluluğunu hissetmişlerdir. Bu rolü oynamasını mümkün kılan hizmetler içinde posta çekleri ile posta tasarruf sandıklarını anabiliriz.

Posta, aynı zamanda bir ülkenin sosyal yönden kalkınmasını sağlayan bir faktördür. Çünkü bireylerin cemiyet ve kültür yaşamına daha geniş ölçüde katılmaları posta yoluyla gerçekleşmektedir. Sosyal nedenlere bakacak olursak bunlar;

1) Posta, her çeşit yayımın gerektiği gibi dağıtılmasında önemli bir görev üstlenir. Her ülkede gazete ve diğer yayınların satıcılara ulaştırılmasını sağlar. Ayrıca, her

tür yayını abonelerine ulaştırmak sureti ile siyasi, ekonomik ve meslekî yayınların ülke içinde yayılıp okunmasını mümkün kılar.

Birçok posta idaresi ile yayınevi arasında yapılan antlaşmalar gereğince bir yayına abone olmak, ya da bir kitabı satın almak isteyenler P.T.T. merkezlerine başvururlar. Merkezlere abone olmak istedikleri yayının ve kitabın adını bildirerek parasını öderler. Böylelikle P.T.T., abonmanı yaptırmakta veya kitap siparişini yapmakta, parasını ödemekte, istenmiş olma yayını da dağıtıcıları aracılığı ile istekte bulunan kimsenin evinde teslim etmektedir. Böyle bir hizmet özellikle oturdukları yere yakın bir kitabevi bulunmayan köy sakinleri için çok yararlıdır.

2) Bir başka sosyal neden de bireyler arasındaki "yazışma" ihtiyacının ülkedeki yaşam koşullarının yükselmesine ve ülke kalkınmasına paralel olarak hızla artmasıdır. Mektuplaşmak, bireylerin uzakta bulunan yakınlarına karşı duydukları hasreti bir dereceye kadar giderme imkânı veren bir yoldur. Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde önemli ölçüde el emeğinin bir yerden diğer bir yere gitmesi gerekmektedir. (köylerden şehirlere, fakir bölgelerden zengin veya ihtiyaç bulunan bölgelere, hatta yabancı memleketlere) Öte yandan seyahatler, iş gezileri gibi birçok yeni koşullar da düzenli ve hızlı bir mektuplaşmayı zorunlu hale getirmiştir.

Görüldüğü gibi P.T.T. kurumu gün geçtikçe gelişmekte, hızla yol katetmektedir. P.T.T.'nin gösterdiği bu gelişimleri 8 Şubat 1937 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Nafia Vekili Ali Çetinkaya şöyle açıklamaktadır:

"Devlet, memleketin, bütün şehirlerini birbirine posta, telgraf, telefon ve telsiz telgrafla bağlamak için büyük bir gayret sarfetmektedir. Posta işleri günden güne inkişaf etmektedir. Postahanelerde 639 tane ilave olunmuş, pul satan bürolar da 259 tane fazlalaştırılmıştır. Köylerdeki posta pulları şimdi 28481 adedi bulmuştur. Telgraf muhaberatına da çok ehemmiyet verilmektedir. Memleket dahilindeki telgraf hatlarının toplamı 68041 km'yi bulmuştur. 327 şimendifer istasyonunda telgrafhane mevcuddur."14

14. "Nafia Cephesindeki Dumlupınarlarımız," 8 Şubat 1937, Cumhuriyet, s. 1.

BÖLÜM III

CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN GELİŞİMİ

Cumhuriyet'in ilk dönemi ulaşım ve haberleşme alanında önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Posta, telgraf ve telefon her geçen gün önemsenmiştir. Bu alanda köklü atılımlara gidilmiştir.

Posta Telgraf ve Telefon işletmesi, Osmanlı Devleti zamanında bazen bakanlık, bazen de Genel Müdürlük şeklinde yürütülmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ulusal Hükümet'in kurulması ile Dahiliye Vekâletine bağlı Umum Müdürlük olarak çalışmıştır. Daha sonra, 23/5/1933 tarih ve 2208 sayılı Teşkilât Kanunu gereğince de Nafia Vekaleti'ne bağlanmıştır. 31/5/1939 tarih, 3613 sayılı yasa ile de Münakalât Vekaleti'ne girmiştir.

P.T.T. Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı'nın yapılanması şöyledir:

İdare-i Merkeziye şubesi: Telgraf Umuru (Fen ve işletme Şubeleri ile Fen Müfettişleri'ni kapsar) Posta Umuru, Memurin ve Sicil, Tetkikat ve Muhasebatı Ecnebiye, Mebani ve Levazım (Fabrika Müdüriyeti ile Müze Memurluğu da dahildir.) Müdüriyetleri ile Hukuk Müşavirliği ve Hey'eti Teftişîye Riyaseti ve Posta Telgraf Mektebi Alisinden oluşur.

İdare amacı ile, Türkiye Cumhuriyeti onüç bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler doğrudan doğruya Müdüriyet-i Umumiye'ye bağlanmıştır. Birer Başmüdüriyet tarafından yönetilirler. Edirne, Erzurum, İzmir, İstanbul, Ankara,

Adana, Bursa, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya ve Van Başmüdürlükleri'nin başlıcalarıdır. 1931'de Edirne Bölge Başmüdürlüğü lağvedilerek, Başmüdürlük sayısı 12'ye düşmüştür. Ve bu bölge teşkilâtı İstanbul'a bağlanmıştır.

Posta ve Telgraf Umum Müdürlerine gelince, alınan bir karar gereği seçilecek olan kişilerin T.B.M.M. üyeleri arasından olması istenmiştir. Bu nedenle, İzmit mebusu Sırrı Bey 20 Mayıs 1920'de onbin kuruş maaşla göreve atanmıştır. 12 Eylül 1920'de Dahiliye Vekili olan Refet Bey görevi devralmıştır. 23 Aralık 1920 tarihinde ise İstanbul eski Mebusu Sabri Bey (Toprak) Umum Müdür olmuşsa da, 11 Ağustos 1923'de Saruhan Mebusu olunca görevden ayrılmıştır.

1933'lü yıllarda Genel Müdürlük Nafia Vekaleti'ne bağlanmıştır. Bu kuruluş aslında Osmanlı imparatorluğu zamanında kurulan Nafia Nezareti'nin bir devamıdır. Nezaret, Eylül 1848'de oluşmuştur. Görevi, İstanbul ve civarının yollarının, şubelerinin onarımı ve korunmasından ibaretti. Ziraat, orman ve bina işlerinin yapımı da Nezaretçe yerine getirilmiştir. Bir dönem, Ticaret Nezareti ile birleştirilmiştir. 1870 yılında da Maden, Posta ve Telgraf işleri, Nafia Nezareti'ne bırakılmıştır. 1909'da Meşrutiyet'le birlikte Ticaret ve Ziraat, Posta Telgraf ve Telefon Nezaretleri ayrılmıştır. Nafia Nezareti sadece demiryolu ve liman yapımı işleri ile uğraşmaya başlamıştır. Bu teşkilât, T.B.M.M.'nin kurulması ile 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 numaralı yasa ile Nafia Vekaleti'ne dönüşmüştür.¹

1. On Senede Türk Nafiası (1923-1933), Ankara, T. C. Nafia Vekaleti, 1933, s. 11.

Nafia Vekaleti'ne bağılı olan kuruluşlar üç grupta toplanır: 1) Devlet Demiryolları ve Limanları işletme Umum Müdürlüğü, 2) Yüksek Mühendis Mektebi, 3) Posta Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü'dür. Önceleri Posta Telgraf ve Telefon işleri bağımsız bir Umum Müdürlük iken, 23.5.1933 tarih ve 2208 sayılı yasa ile Vekalet'e bağlanmıştır. Umum Müdürlük; Posta, Telgraf, Muamelat, Binalar ve Levazım Müdürlükleri Fen Müşavere, Teftiş Heyetleri, Hukuk Müşavirliği, Evrak ve İstatistik Müdürlüğü ile Ankara Telefon Müdürlüğü ve Vilâyetler Teşkilâtı'ndan oluşmuştur. Genel Müdürlüğe bağılı bir Genel Müdür Yardımcısı vardır. Bu kişi aynı zamanda Teftiş Heyeti Başkanlığı görevini de yürütür. 1931'de Ankara Otomatik Telefon Müdürlüğü kurularak Genel Müdürlük Merkez Teşkilâtı içine sokulmuştur.

1934 yılında Teftiş Heyeti, Genel Müdür Yardımcısından ayrılarak Reislik olmuştur. Edirne Başmüdürlüğü de yeniden kurularak Başmüdürlük sayısı yeniden 13'e ulaşmıştır. 1937 yılında, Merkez Teşkilâtı'nda Müdürlük olan bazı birimler Reislik haline getirilmiştir. Bunlar, İhtisas Şubeleri, Telefon işleri Reisliği ile Umum Müdürlük Kalemi Müdürlüğü'dür. Daha sonra Ankara Otomatik Telefon Müdürlüğü Merkez Teşkilâtı'ndan ayrılmıştır. İstanbul Telefon Müdürlüğü ile birlikte Genel Müdürlüğe bağılı birer bağımsız birim haline dönüştürülmüşlerdir. Yeni yapılanmada Merkez Teşkilâtı şu birimlerden oluşuyordu: İhtisas Şubeleri Reisliği, Yüksek Fen Heyeti Reisliği, Teftiş Heyeti Reisliği, Umum Müdürlük Kalemi Müdürlüğü, Posta işleri Reisliği, Telefon işleri Reisliği, Telgraf işleri Reisliği, Muamelat Müdürlüğü (Mektup Müdürlüğü de bu şubelere bağılıdır.) Levazım Müdürlüğü, Hesap işleri Müdürlüğü, Evrak ve İstatistik Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği.

1937 yılında Taşra Teşkilatı'nda önemli bir organizasyon değişikliği yapılmıştır. Başmüdürlükler kaldırılarak yerine doğrudan Genel Müdürlüğe bağlı Vilayet müdürlükleri kurulmuştur. 1938'de de İzmir Telefon Başmüdürlüğü kurulmuştur.²

P.T.T. kurumu, 31/5/1969 tarih ve 3613 sayılı yasa ile de Münakalât Vekaleti'ne bağlanmıştır. Cevat Kerim İncedayı Vekalet'in izleyeceği politikayı ve amaçlarını şöyle belirtir:

Vekâletin başlıca çalışma konuları: Posta, telgraf, telefon, deniz, kara ve hava taşımacılığı ve liman hizmetleridir. Vekâletin amacı; "Teknik çalışmak, modern vasıta" şeklinde özetlenebilir. Ancak Vekâlet özellikle posta telgraf ve demiryolu görevleri nedeni ile dağınık bir şekilde çalışmaktadır. Özellikle de görev yeri, ülkenin sosyal kuruluşlarından uzak kalmış bölgeleridir. Bu nedenle yasal haklarını iyi düzenlemekle beraber, aileleri ile birlikte sağlık işlerini, çocukları okutma önlemlerini de geniş şekilde ele almayı amaçlar. Tüm bunlar kesinlikle bir idealden ibaret olarak görülmemelidir. Tüm zorluklara ve yoksunluklara karşın programa alınarak, uygulama alanına sokulmuştur.³

2. Reşat Alşan, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve ilk onbeş yılında P.T.T. işletmesi," P.T.T. Dergisi, Ekim 1990, sayı 95, s. 21

3. Cevat Kerim İncedayı, "Münakalât Vekâletinin Politikası," T. C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl 3, sayı: 36, Mayıs 1941, s. 4-5.

P.T.T. idaresi geçirdiği birçok değişikliktten sonra 2822 sayı ve 14/6/1935 tarihli Teşkilât Yasası'na göre, idarenin gerek görevleri gerekse Teşkilâtı saptanmıştır. (Bkz Ek-6) 1946 Devlet Yıllığında da Posta Telgraf ve Telefon idaresinin Merkez ve işletme Teşkilâtı açıklanmıştır. (Bkz Ek-7)

POSTA VE TELGRAF MERKEZ ŞUBELERİ

P.T.T.'nin sayısal olarak merkez ve şube sayısı su gelişimi göstermiştir:

1923 yılında	601	Merkez,	87	Şube,	Toplam	688	iş yeri
1924	"	603	"	104 Şube,	"	707	" "
1925	"	636	"	179 "	"	815	" "

1926'da toplam işyeri sayısı azalarak 788'e düşmüştür. 1927'de toplam 802 adet merkez ve şube varken, 1928'de toplam 818 adettir. Aynı yıllarda şubeler üç ayrı etkinlik göstermektedir. Bunlar; a) Kadrolu memur ile adi ve taahhütlü mektup kabul eden şubeler, b) Beyiye (komisyon) ile adi ve taahhütlü mektup kabul eden şubeler c) Beyiye ile yalnız adi mektup kabul eden şubeler olmak üzere ayrımlanabilir.

1929'da yine bir azalma görülmüştür. Toplam 810 adet merkez ve şube sayısı saptanmıştır. 1930'da 806, 1931'de ise 804'e düşmüştür. 1932 yılında nüfusumuz 15.404.824'tür. P.T.T. işyeri sayısı 845'e ulaşır. Bunun 621'i merkezdir. Merkezlerden 356 adedi milletlerarası telgraf görüşmesine açıktır. 1933 yılında beyiye ile çalışıpta taahhütlü mektup alan şubenin bulunmayışı dikkat çekicidir. 1934 yılında işyeri sayısı 852'dir. Aynı yıl Alâşehir, Aydın, Çorum, Görele, Keçiborlu,

Kırkağaç, Tirebolu ve Uluborlu merkezleri milletlerarası telgraf haberleşmesine açılır. 1935 yılında işyeri sayısı 888 adettir. Bunun 642'si merkez, 246 adedi ise, şubedir. Bu yıl içinde Kozak, Uşak şeker fabrikası, Boyalık merkezleri kapatılmıştır. Buna karşın Kirazlı, Çat, Filyos, Süloğlu, Karahallı merkezleri de işletmeye açılmıştır. Milletlerarası görüşmelere açılan merkezler ise; Aksaray (Konya), Akseki, Beyşehir, Bor, Dinar, Elmalı, Ermenak, Finike, Korkuteli, Manavgat, Nevşehir, Pazar, Sandıklı Şitak Zeytindağdır. 1936'da 897 işyeri vardır. 1937'de 959, 1938'de ise 1031'e ulaşmıştır.⁴

PERSONEL DURUMU

1923 yılında P.T.T.'de toplam 5760 personel vardır. Bu sayı, 1924 yılında 5884, 1925'de 6051, 1926'da 6252'ye ulaşmıştır. O yıllarda kadroların doluluk derecesi % 95'tir. 1926 yılında, Genel Müdürlük Merkez Teşkilâtı'nda postada 65, telgrafta 115, telefonda 11, Hat Memurluğu'nda 22, dağıtımda 38 memur olmak üzere toplam 251 kişi çalışmaktaydı. Çalışan personelin toplam 759 adedi Merkez Teşkilâtı'nda iken 5231 adedi de taşrada görevlidir.

1927 yılında yapılan yenilik, maaşlı memurun yanında ilk kez ücretli memur ve müstahdemin çalıştırılmasıdır. Aynı yıl kadro adedi 6377 iken, 1928'de 6302, 1929'da 6647, 1930'da 6128, 1931 yılında da 5980'e ulaşmıştır. Görülüyor ki, P.T.T.'nin 1923 yılında 5760 olan kadrosu 15 yıl içerisinde % 22 artarak 1938 yılında 7054

4. Reşat Algan, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında P.T.T. işletmesi," P.T.T. Dergisi, Ekim 1990, sayı 95, s. 22

olmuştur.⁵

İlgi çeken bir konu da 1914 yılından başlayarak P.T.T. bünyesinde kadın memurların da çalıştırılmasıdır. İlk kez Nazır Oskan Efendi zamanında 26/6/1914 tarihinde, posta gişelerinde pul satmak amacı ile iki müslüman kadın memur işe alınmıştır. Bu kişiler İstanbul Postahanesi gişesinde çalıştırılmışlardır. Yine aynı zamanda bir de musevi kadın memur Beyoğlu Postahanesi gişesine verilmiştir.

Maarif ve P.T.T. Nazırı olan Ahmed Şükrü Bey'in zamanında kız memur çalıştırmak amacı ile bir sınav açılmıştır. Sınav sonucu 30 bayan göreve alınmıştır. Bu kişiler İstanbul, Galata ve Beyoğlu gişelerinde çalışmışlardır. Bayan memurların işyerlerinde giyecekleri giysiler Nezaretçe saptanmıştır. Lacivert renkte bir yeldirme ve başörtüsü uygun görülmüştür. Dışarıda giymek içinse siyah eteklik, üzerine uzun pelerin verilmiş, göğüslerine de mor renkte kumaştan birer göğüslük ilâve edilmiştir.

1927 yılında ilk kez bir kadın P.T.T. Müdürü olmuştur. Adı Server Karagöz'dür. Bezm-i Alem Sultanisi'nin beşinci sınıfından sonra okulu bırakmıştır. Önceleri, 1600 kuruş maaşla İstanbul Posta Memuru iken, 20/9/1930 tarihinde Çamlıca P.T.T. Merkez Müdürü olmuştur. 28/10/1932'de Cebeci Merkez Müdürlüğü'ne nakledilmiştir. 18/4/1933 yılında Ankara Telgraf Merkezi Memurluğu'na geçmiştir. Daha sonra Posta İşleri Müdürlüğü ikinci kalemi üçüncü sınıf memur görevini yapmıştır.

5. Reşat Alşan, a.g.e., s. 22.

15/8/1938 tarihinde inhisarlar Vekâleti Tetkik Müdürlüğü memurluğuna atanınca idareden ayrılmıştır.

Türkiye'de Posta Nazırlığı'nın kuruluşundan P.T.T. Umum Müdürlüğü'ne geçildikten sonra görev yapan kişiler ve görev tarihleri Asaf Tanrıkut'un kitabının birinci cildinde belirtilmiştir. (Bkz Ek-8)

1946 Devlet Yıllığına baktığımızda personel durumu ile ilgili bazı bilgilere rastlıyoruz. İdarede toplam 15098 memur ve müstahdem vardır. Kadro; Teknisyenler, Eski posta ve telgraf yüksekokulu mezunları, Avrupa'da yetişmiş mühendisler ya da mühendis mekteplerinden çıkan elemanlardan oluşur. İşletme personeli de yarışma ile idareye alınmış ortaokul ve lise mezunları ile diğer dairelerden naklen gelen kişilerden oluşur. Makinistler ise genellikle sanat okulları mezunudurlar. Bunların dışında ortaokul ya da lise mezunu olup, işletme servislerinde çalışmış memurlardan her sene 50 kişi seçilerek Ankara meslek kursunda yetiştirilmiştir. Daha sonra bu kişilerin merkez şefi olmaları amaçlanmıştır. Ayrıca lise düzeyinde parasız yatılı bir posta ve telgraf mektebi açılarak memur yetiştirilmesine çalışılmıştır.⁶

POSTA HİZMETLERİ

Cumhuriyet dönemi Türk postacılığını değerlendirmek için ülkenin içinde bulunduğu koşulları gözönüne almak gerekmektedir. Postacılığın ve bu alanda yapılan hizmetlerin gelişimi önemli harcamaları gerektirmiştir.

6. 1946 Devlet Yıllığı, "Posta Telgraf ve Telefon idaresinin Teşkilat ve mevcut tesisatıyla gördüğü işler," s. 295.

Bunun yanısıra ülkenin karayolu ağının gelişmesi, demiryollarının yapılması ve kıyılarımız arasındaki deniz taşımacılığının durumu postacılığın gelişimini yakından etkileyen öğelerdir.

Savaş yıllarında posta alanında birçok güçlüklerle karşılaşmıştır. Örneğin, yasal olarak başka bir yere harcanması mümkün olmayan havale paraları çeşitli zorunlu ihtiyaçlara harcanarak bu önemli hizmet yapılamamıştır. Ayrıca, posta müteahhitlerinin aylıklarının ödenmemesi sonucu posta taşımacılığı düzenini yitirmiştir. Posta taşıma ihalelerine katılım olmamıştır. İstekler ve şikayetler artmış ancak soruna çare bulunamamıştır. Çünkü P.T.T.'nin gelirleri o kadar azalmıştır ki, memur maaşlarını bile karşılayamaz hale gelmiştir. Bazı yerlerde 4, bazı yerlerde ise 8 aylık memur maaşı ödenmemiştir. İşte bu nedenlerden dolayı P.T.T.'nin durumunu düzeltmek zorunlu hale gelmiştir.

Nesimi Yazıcı posta alanında yapılan gelişmeleri sayısal olarak değerlendirmektedir. 1924 yılında postaya 4.780.208 lira ayrılmıştır. 1941 yılında bu miktar 14.941.924 lira olmuştur. 1923'de P.T.T.'de çalışan personel sayısı 5545'tir. Merkez sayısı 601, şube ise 87'dir. 2500 km'lik bir karayolunda 33 oto sürücüsü, 151 araba ve 534 diğer araç kullanılarak posta taşınmıştır. Aynı yıl tüm servislerdeki motorlu araç sayısı 4'tür. Motosiklet ve bisiklet de 4'er tanedir. 1923 yılında yurt içinde 35.740.000 mektup taşınmıştır. Koli sayısı 269.000, telgraf havalesi de 216.000 idi. Yurt dışına yapılan postacılık ise çok düşüktü. 1940 yılında aynı alanlara baktığımızda 17 yıl sonra bazen bir, bazen iki misline varan artışlarla karşılaşırız. Gerçekten de 1940 yılında personel sayısı 10559'a, merkez sayısı 621'e, şube 224'e ulaşmıştır. 21262 km'lik karayolunda

300 oto sürücüsü, 224 araba ve 990 diğer araçla posta hizmetleri sürdürülmüştür. Motorlu araç sayısı 42, motosiklet 3, bisiklet ise 317'ye ulaşmıştır. Yurtiçi mektup trafiği 101.476.000'dir. Koli sayısı 775.000, telgraf havalesi de 2.928.000'dir. Yurt dışı postacılık da artmıştır. Genel olarak baktığımız zaman yol uzunluğu 4 kat artmıştır. Mektup ve koli sayısı 3, telgraf havalesi de 15 misli bir artış kaydetmiştir. Bu sayılar bize zaman içinde postada yapılan gelişmeleri vermesi açısından önemlidir.⁷

Bazı dönemlerde posta ücretleri arttırılmıştır. Bu da çeşitli eleştirilere neden olmuştur. P.T.T. idaresi zor durumda kalmıştır. Cevad Besen, zaman zaman yapılan posta ücretlerindeki artışı dile getirerek nedenlerini açıklar. Genellikle eleştiriler, bu olayın hesapsız bir hareket ve nisbetsiz bir artış olarak görülmesi şeklindedir. Oysa, ücret, yapılacak bir hizmetin karşılığı olarak alınacağı önceden belirtilen bir paradır. Ücretin saptanması, sarf edilecek emek ve yapılacak masraf karşılığına göredir. Ancak ücret, hiçbir zaman yapılması olası masraf miktarına tamamen uygun olmamıştır. Bunu saptamanın da zaten imkânı yoktur. Diğer yandan ücretin, olası masraflardan uygun bir had dahilinde üstün tutulması da gerekir. Örneğin, bir ulaştırma içinde taşıma masraflarından bir kısmı taşınan yük miktarı ile uygun olabilirse de, taşınacağı zannedilen eşyadan % 20 oranında bir eksilme olduğunda bina, antrepo, personel ve demirbaş masraflarında bir fark görülmez. Bu nedenle işletmenin açık vermemesini düşünme zorunluluğu vardır.

7. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Postalar ve Atatürk Türkiye'sinde Postacılık," İletişim, 1981/3, s. 159-160.

Aynı zamanda binalarla demirbaş eşyanın tamir ve yenilenme masraflarını da hesaba katmak gerekir. Eşya cinsi ayrılmadan yapılan alelade taşıma işlerinde yukarıda belirtilen kurallara uymakla, tarife yapmakta bir zorluk ve karışıklık yoktur. Çünkü basit bir tarifede ücretler eşyanın ağırlığıyla gideceği mesafelere göre saptanabilir. Bu yol da doğrudur. Başlangıçta postada taşınan mektuplardan da bu ana kurala uyularak, ağırlıklarına ve gidecekleri uzaklıklara göre ücret alınması kararlaştırılmıştı.

Resmi dairelerin posta ve telgraf ücretlerinin tahsil edildiği zamanlarda resmi telgraf sayısı bir hayli çoktu. Bu tutulan istatistiklerden anlaşılmaktadır. Ancak, ücretler peşin alınmaya başladıktan sonra sayıda % 40'tan fazla bir azalma olmuştur. Bunun nedeni, parayı peşin vermeyen göndericiler için posta ile telgraf ücretleri arasındaki farkın çok önemli olmamasındandır. Fakat, kendilerine verilen ödenek sınırını aşmamak zorunluluğu karşısında kaldıkları zaman posta ile telgraf arasındaki belirgin masraf farkı bu daireleri tedbirli hareket etmeye zorlamıştır. Bu nedenle telgrafla yapılmasında kesin zorunluluk bulunmayan haberleşmelerde posta kullanılır olmuştur. Buradan anlaşılması gereken şudur ki; ücret tarifeleri hazırlanırken, alelade taşıma kuruluşlarında olduğu gibi, mektupların yalnız kabul, ayırma, taşıma ve dağıtma gibi masraflarını gözönüne almak yeterli değildir. Aynı zamanda işletme masraflarını da düşünmek zorunludur. Diğer taraftan, posta tekeli altına alınmamış olan eşyanın Devlet Demiryolları, Hava Yolları ve Özel Taşıma Kurumları gibi rakip sayılabilecek kuruluşlar tarafından taşınmasında uygulanan tarifeleri de dikkate almak gerekir. Böylece hem bunlarla uyumlu, hem de idarenin işlerini aksatmadan gelir sağlayabilecek miktarları saptayıp, tarifelerin ona göre hazırlanması

gerekir.

Son yıllardaki ücret değişikliklerinin nedeni ise savaş dolayısıyla işletme ve taşıma masraflarının ve maaş ile ücretlerin yükselmesindendir. Ayrıca 1946 yılında paranın değerindeki düşme de önemli bir faktör olmuştur.

Posta gelirlerinin yaklaşık % 40'ı mektuplardan elde edilir. Daha sonra ise sırasıyla, % 23'ü kolilerden, % 15'i havalelerden, geri kalan % 22 de matbaa, gazete, iş kağıdı, numune, küçük paket, değerli mektup ve kutu, ödeme koşulu vesaire karşılığı olarak alınan ücretlerden gelmektedir.

1939 yılında postadan elde edilen gelir 2.913.172.19'dur. Genel gelir ise, 13.058.452.57 Lira'yı bulmaktadır. Buna karşın posta taşıma masrafları 288.585.02, maaş ve ücretler toplamı 5.187.902.57, bütçeden yapılan masraf toplamı da 10.292.656 lira olarak görülmektedir. 1940 ve 1941 yıllarında posta taşıma masrafları artmaya başlar. 1942 yılında 857.162 lirayı, maaş ve ücretler toplamı 9.882.870, genel masraf da 19.714.244.14 lirayı bulur. Yani masraf yüzde yüze yakın bir derecede artmıştır. Bunu karşılamak için 1944'de ücretlere birer miktar zam yapılmıştır. Mektup ve kartlara yapılan zam oranı % 50'yi geçmemiştir. Matbua ve gazete ücretlerinde ise bir değişiklik olmamıştır. Sadece kolilere yapılan zam yüzde ikiyüz olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi durumun böyle olmasında savaş yılları içinde koli nakli sırasında çekilen zorlukların etkisi olmasındandır.⁸

8. Cevad Besen, "Posta Ücretlerindeki Değişikliklerle Sebepleri," T.C. P.T.T. Dergisi, cilt 6, sayı 68, Haziran 1938, s. 13, s. 16.

P.T.T. kurumu özellikle 1920'li yıllarda büyük sıkıntılar ve zorluklar çekmiştir. P.T.T. Genel Müdürü Sabri Bey çekilen sıkıntıları 1920 yılının Aralık ayında T.B.M.M.'de açıklamıştır. Bu konuşma sonucunda da posta ve telgraf memurlarının maaşları 800 kuruş olurken, müdürlerin maaşları da 1000 kuruşa yükseltilmiştir. Ayrıca, tüm memurların birikmiş maaş alacakları da ödenmiştir. Bu görüşmelerde Sabri Bey özetle şöyle bir açıklamalarda bulunmuştur:

"İnkılâp'tan beri yapılan incelemeler sonucunda posta konusunda yapılan giderler gelirimizden çok fazladır. Ancak, posta ve telgraf hiçbir zaman bir gelir kaynağı değildir. Bu nedenle, bütçenin açığını kapayacak gelir olarak düşünülemez. Bu konu, diğer posta idarelerinde de görülmüştür. Onlarda hemen ücretin arttırılmasını istemişlerdir. Bizim yasa maddesi ile önerdiğimiz arttırmalar, hiçbir zaman diğer posta idarelerinin yapmış oldukları artırım kadar değildir. Örneğin, bugün devletlerarası postalarda bir mektubun ücreti 12,5 kuruşa ulaşmıştır. Buna karşılık biz 5 kuruş öneriyoruz. İkincisi bugün paranın değer farkı da vardır. Bir kuruşun hemen hemen hiçbir kıymeti yoktur. O nedenle 5 kuruş hemen hemen bir kuruşa karşılık oluyor diye savunuda bulunmuştur.

Bazı milletvekilleri Van ve Bitlis'ten mektup alamadıklarını çünkü, o bölgede paraların ödenmediğini dile getirmişlerdir. Sabri Bey bu sözlere karşılık olarak şöyle bir açıklamada bulunur:

"Van'la Diyarbakır arasında ayda bugün 600 kuruşa varan posta ücretine karşılık 400 kûsur liraya sürücülük istenmektedir. Sorunun ana kaynağı ise işte buradadır. Bu

nedenle onbeş gün sonra işin ihalesi yapılacaktır. İddia edilen verilemeyen para ise 1918 yılına aittir. Sürücülerin bugün paralarının kalmamasının nedeni Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nün sorunu değildir. Geri kalanları Maliye Vekâleti üstüne almıştır. Gerçekten de bu mali bunalım karşısında Maliye Vekaleti övgüye değer bir çalışma eseri göstermiştir. Diğer devirlerden kalan borçları tamamen sonuçlandırmıştır. Sadece bir-iki kişinin beş-altı bin lirası kalmıştır. Ona da engel olan şey mali yöntemdir. Bu nedenle Posta ve Telgraf idaresi'ni kınamak yerinde olmaz. Çünkü konu Maliyeye aittir.

Postalara gelince, düzensizlik diye birşey söz konusu değildir. Sadece Bitlis ile Diyarbakır arasında postalar işlememektedir. Bir de Erzurum, Bitlis, Van kalmıştır. Geri kalan yerlerde posta düzenli işlemektedir. Eskişehirden mektup gelmediğinden yakınılmaktadır. Orasının postası şimendifer sorunu ile çözülecektir. Ne zaman şimendifer gitmişse o zaman posta da gitmiştir. Üstelik, Eskişehir'de posta düzenlidir."

Sabri Bey konuşmasının sonunda özetle tüm dileklerini dile getirir.

"Özellikle Japonya ve Londra'daki telgraf sistemlerinden örnekler vererek, bizdeki eksikliklere değinir. Avrupa'ya her türlü alet sipariş edilmesine karşın henüz ülkeye gelmemiş olmasından, hem de elinde onu işletecek kuvvet olmamasından yakınır.

Postaların gecikmesi ile ilgili bir örnek verir. İstanbul gazetelerinin altı-yedi günde alınıp okunduğunu söyler. Bir başka sorun da gelir arttırımının neden olmadığı ile ilgilidir. Devlet idaresinde bir işlem yapılırken posta ve telgraf gibi kısmen idarî ve ticarî

olan bir idarede posta ve telgraf parasız mı hizmet etmelidir? Yoksa ücretli mi olmalıdır? diye sorar. İşte tüm problem buradadır. Parasız bir hizmet mümkün değildir. Çünkü dünyada hiçbir ülkede parasız posta hizmeti yoktur. Bu sadece bir istekten ibarettir, uygulanamamıştır" der.

"Memur maaşları ile ilgili olarak da, özellikle savaş sırasında herşey inkılâba maruz kalmıştır. Herşeyin fiyatı artmıştır. Memur maaşlarını 800 kuruş olarak arttırmamızın nedeni evvelden aldıkları maaşla geçinememeleridir demiştir. Sonuçta Posta ve Telgraf Memurlarının maaşına zam yapılmasına dair mazbata ve Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nün bütçesi, Sabri Beyin önerileri dikkate alınarak kabul edilmiştir."9

POSTA TAŞIMACILIĞI

Posta taşımacılığı başlıca şehiriçi ve şehirlerarası olmak üzere ikiye ayrılır. Şehir içi posta taşınması, bir şehir içinde bulunan merkez ve şube postalarının taşınması işidir. Büyük şehirlerde şehir içi posta taşımacılığı P.T.T. kurumuna ait araçlarla yapılır. Bazı şehirlerde de müteahhitler vasıtası ile görülmektedir. Şehir içinde hangi hatlara, hangi cins aracın gideceği ve saati önceden bir çizelge ile saptanır. Şehirlerarası posta taşımacılığı ise özel ve tüzel kişilere ait araçlarla yapılır. Bu amaçla 4 yol kullanılır. 1) Demiryolları 2) Denizyolları 3) Hava yolları 4) Kara yolları.

9. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima 2, cilt 10, s. 349-350-351.

Türk postaları, Cumhuriyet döneminde belirgin bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Çünkü yurdumuz otomobil ve uçak gibi genel taşıma araçlarından ancak bu dönemde yararlanabilmiştir. Demiryolları da Cumhuriyet döneminde inşa edilmiştir. Cumhuriyetle birlikte ulaşım olanaklarının arttırılması için birçok çabalar görülür. Bunların içinde en önemlisi, yabancı şirketlerce işletilen demiryollarının devletleştirilmesidir. 1929 yılında 2766 km devlet yolu bulunurken, yabancı şirket yolları 2378 km idi. 1948 yılında ise buraları tamamen satın alındı. Aynı zamanda demiryolu yapımı da sürdürüldü. Haydarpasa-Ankara hattı Kayseri, Sivas, Erzincan üzerinden 1951 yılında Horasan'a ulaştı. Sivas-Malatya yolu da Diyarbakır üzerinden 1944 yılında Kurtalan'a bağlandı. İkinci dünya savaşına kadar olan dönemde demiryolu uzunluğu iki katına çıkarıldı.

Cumhuriyet döneminde yapılan işlerin en belirginini ülkeyi demiryollarına kavuşturmaktır. Çünkü, demiryolu demek gidilemeyen yerlere gitmek, ondan yararlanmak, ayrıca asker ve gereç sevkiyatı demektir. "Demiryolu politikası" ya da o dönmedeki adıyla "Şimendifer politikası" yeni devletin en temel işlerinden birisi olarak karşımıza çıkmıştır. 1914 yılında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal demiryolu hakkındaki görüşünü şöyle açıklar:

"Memlekette her vasıta ile bir karış fazla şimendifer vücuda getirmek, fakat vaziyet, her ne olursa olsun bir gün geri kalmamak düsturu, milletin hakiki ihtiyacına tamamen mutabıktır (uygundur)."

1930 yılının 30 Ağustosunda Sivas'a ulaşan demiryolunun önünde konuşan Başbakan İsmet İnönü'nün sözleri Mustafa Kemal'le aynıdır. İsmet Paşa şöyle

demistir:

"Bana şimendiferde esas politikamın ne olacağını sordukları zaman, bir karış fazla şimendifer demiştim. Bence şimendifer politikası her şeyden evvel yeni inşaat politikası idi."

1934 yılında, bu kez Elazığ'a ulaşan demiryolunun önünde, Nafia Vekili olan Ali Bey (Çetinkaya) Türkiye'de demiryolu çalışmalarının başlangıcını özetler. Türkiye'de ilk demiryolu 1854'de Kırım Savaşının başlangıcında görülmeye başlanmıştır. Aydın demiryolunun kuruluşu da bu tarihe gider. Sonra, İzmir kasaba hatları, Bursa-Mudanya, İstanbul-İzmit demiryolu inşaatı denemeleri ve sonuçta da Anadolu şebekesi ülkeye gelir. Ayrıca, ülkede yabancı sermaye etkin olarak kendini gösterir. Ülke kaynakları ve nüfusu bu uğurda sömürülmüştür. Bu dönemler bazı aşamalardan geçerek olmuştur. Aşamalar ise şöyledir: 1) Yabancı sermaye ve yabancı el ile demiryolu yapmak ve işletmek. 2) Yabancı sermaye ve yabancı bilgi ile yapılan işlere karşımak (Bu iki yöntem imparatorluk döneminin tüm demiryolu politikasını özetler) 3) Yabancı sermaye ile yapılan işlere Türklerin de katılımı ile demiryolu yapmak ve işletmek (Bu dönem daha çok İstiklâl Savaşı ve daha sonraki yıllara özgüdür.) 4) Türk parası, Türk dinamiği, Türk emeği ile hem yapmak hem de işletmek (Cumhuriyet dönemini kapsar.)

Cumhuriyetle birlikte şu anlaşılmıştır: Demiryolunu millileştirmek gerekir. Çünkü demiryolu hem ucuz hem de uzun süreli bir alt yapıdır. Ekonomiyi geliştirecek olan da budur. 120'li yıllardan 1930'lu yıllara gelindiğinde ise amaç daha da büyüyecektir. Bu kez demiryolları, karayolları ile bütünleştirilmek istenir. 1930 yılında, batıda İstanbul, Trakya ve Edirne sınırına ve İzmir

limanına, Doğuda Rus, İran sınırlarına kadar bağlamak ve güney ve güneydoğu yörelerinde Suriye ve Irak sınırlarına doğru uzatmak, bu şekilde de doğuyu, batıyı, kuzey ve güney yapısı kuvvetli ve hızlı araçların hareketine uygun bir karayolu yapımı istenir olmuştur.

Gerçekten de Demiryolu politikası en önemli ekonomik girişim olmuştur. 1924'de başlayan bu politika 1930 yılında demiryolunun Ankara'dan Sivas'a ulaşması ile gelişme göstermiştir. 1928-1926 yıllarında ise Ankara-Ulukışla ve Mersin-Adana hatları yabancı şirketlerden satın alınmıştır. Böylece, 1923-1931 döneminde demiryolları devlet işletmeciliğinin tek anlamlı gerçekleşme alanı haline gelmiştir.

Demiryolları ağı, posta taşımacılığı açısından çok önemli bir yere sahiptir. Trenlerle taşınan postalarla ilgili, 5584 Sayılı Posta Kanununun 12. maddesine göre, T.C.D.D. işletmesi Genel Müdürlüğü ile P.T.T. kurumu arasında bir antlaşma yapılmıştır. Trenlerle posta taşınması da bu antlaşmadaki esaslar çerçevesinde olmuştur. (Bkz Ek-9)

Türk devrimi ile başlayan ülkeyi kalkındırma süresi içinde P.T.T. kurumu da kendi payına düşeni yapmaktadır. Eskiden, İstanbul'dan İzmit yolu ile Bağdat'a çıkarılan Tatar postaları hayvan sırtında 460 saatlik yoldan sonra Bağdat'a ulaşırdı. Şam ile Bağdat arasında da onbeş günde bir hecin postaları işlerdi. Oysa günümüzde P.T.T. kurumu çağın en ileri araçlarından (otomobil, tren, vapur, uçak) bol bol yararlanmaktadır. Bu nedenle görevini de süratle yerine getirmektedir.

Karayolları ile ilgili duruma baktığımızda ise, bu alanda bir örgütün ancak 1950'li yıllarda kurulduğunu

görüyoruz. Cumhuriyetle birlikte yolların düzenlenme çalışmaları da başlamıştır. Ama yapılan sadece Osmanlı dönemindeki izlerin onarımı şeklinde kalmıştır. Türkiye'de yol yapımının gelişmesi 1947 yılından sonra olmuştur. Bu konuda Amerikan yardımı alınmıştır. 1950 yılından sonra da Motorlu taşıt sayısı artmıştır. Aynı yıl karayolları örgütü de kurulmuştur.

Denizyolunun kullanımı ise Türkiye'de sürekli bir gerilik göstermiştir. Cumhuriyet döneminde de bu alanda fazla bir ilerleme kaydedilmemiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında buharlı gemilerin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Aynı yıllar ise Osmanlı İmparatorluğunun tershanelerinde gemi gövdelerinin yapıldığı yıllardır. Bu gemilerin makine donanımları yurtdışından (İngiltere'den) sağlanıyordu.

Gemilerle posta taşınması bazı kurallara bağlıydı. Yurt içi postaları Denizcilik Bankası Anonim Ortaklığına ait gemilerle taşınmaktaydı. Bu bankanın Karadeniz hattında sefer yapan gemilerinde açık muamele sistemi uygulanırdı. Marmara denizinde işleyen gemilerde ise kapalı işlem uygulanmıştır.

Gemilerde posta taşımak amacı ile bir kamara ayrılmıştır. Koliler içinse bir ambar bulundurulmuştur.

Havayollarının ulaşımında kullanımı Türkiye'de yenidir. 1956 yılında başlayan uygulama, 1960'dan sonra yaygınlaştırılmıştır. Cumhuriyet'e kadar elimizde bir tek yolcu uçağı yoktur. İlk kez 1933'te Milli Müdafaa Vekaletine bağlı Hava Yolları İdaresi kurulmuştur. Aynı yıl Ankara-Eskişehir-İstanbul, 1934 yılında da Ankara-Kayseri-Diyarbakır hava hatları işletmeye açılmıştır. O zamanlar idarenin elinde eskitip uç yolcu uçağı vardı. Bu yüzden 1935 yılına kadar daha çok bir deneyim dönemi

yaşanmıştır. 1 Haziran 1935 tarihinde Cumhuriyet hükümeti, Hava Yolları idaresini Nafia Bakanlığı'na bağlamıştır. Bundan sonra idarenin ismi "Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi" olmuştur. İdarenin tüm hizmetleri uluslararası havacılık kurallarına uygun olarak düzenlenmiştir. İlk iş olarak da ulusal sınırlarımız dahilinde ve büyük kentlerimiz arasındaki hava ulaşımının bir düzen dahilinde ve güvence içerisinde yapılması için İngiltere'den büyük ve hızlı son sistem yolcu uçakları satın alınmıştır. Bunun yanı sıra Ankara, İstanbul, Adana ve İzmir'de büyük meydanlar sağlanmıştır veya var olanlar yenilenmiştir. Ayrıca; beton hangarlar, istasyon binaları, kuvvetli telsiz istasyonları da kurulmuştur. 25 Mayıs 1936 tarihinde çizilen programın başlangıcı olmak üzere Ankara-İstanbul arasında ilk düzenli hava seferleri başlamıştır. Halkımızın havacılığa karşı ilgi ve sevgisini uyandırmak amacı ile de şehir üzerinde gezinti uçuşları düzenlenmiştir.¹⁰

1926 yılında ilk kez, ülkemizle yabancı ülkeler arasında işlemek amacı ile hava postaları hizmetine başlanmıştır. Aynı yıl Air France ve Aero Espresso Italiana ile, 1930 yılında da Lufthansa şirketleri ile antlaşmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda, İstanbul-Paris, İstanbul-Roma ve İstanbul-Berlin arasında karşılıklı seferlere başlanmıştır. 1933 yılında Lufthansa, 1935'de Air France, 1936'da da Aero Espresso Italiana etkinliklerine ara vermişlerdir. Daha sonraları Lufthansa ile 1.6.1939'da ve L.A.R.E.S Romen şirketleriyle de 17.7.1939'da genel sözleşmeler yapılmıştır. Bu sözleşmelere dayanarak, İstanbul-Belgrad-Budapeşte-

10. C.H.P. 15. Yıl Kitabı, s. 278-279.

Viyana-Berlin ve İstanbul-Bükreş arasında uçak seferleri başlamıştır. Bu seferler 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı çıkıncaya kadar sürmüştür.

Ülke içi hava hatları, 1934 yılında önce İstanbul-Eskişehir-Ankara arasında başlamıştır. Bir süre sonra Kayseri ve Diyarbakır'a kadar uzatılmıştır. 1940 yılında da Ankara-İstanbul, Ankara-İzmir, Ankara-Adana ve İstanbul-İzmir hatlarına dönüşmüştür.¹¹

29.10.1939 tarih ve 376 sayılı Posta Kanununa bazı maddeler eklenerek Hava Postacılığı ile ilgili 11.6.1933 tarih ve 2298 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu yasa uyarınca, ülkede uçaklarla taşınacak postalarla ilgili bir tarife hazırlanmıştır. (Bkz Ek-10) Ayrıca Nafia Vekaletinin Lufthansa ve L.A.R.E.S şirketleri ile de yaptığı anlaşmalarda posta ile ilgili maddeler vardır. (Bkz Ek-11)

Bir ülkede uygarlık ölçütü olarak postayı alanlar bu görüşlerinde yanılmazlar. Çünkü, postanın gelişimi bir ülkenin genel ulaşım araçlarının gelişmesi oranında artar. Böylece posta da, çağdaş araçları kullanarak kendi payına düşen hizmetleri yapar. Postanın gelişimine yardımcı olan etkenlerden birisi de "Uluslararası Posta Birliği"dir. Çünkü bu birlik tarifeleri, yöntemleri, sistemleri tekdüze bir şekle sokmaktadır. Her beş yılda bir toplanan birlik kongreleri, sosyal düzeyin yükselmesi ile uyumlu olarak genel sözleşmeyi düzenler. Böylece birliğe katılan ülkeleri de tek bir posta ülkesi olarak kabul eder. Bu nedenledir ki postalar, bünyelerini çağın

11. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, Ankara, Ulusal Matbaa, 1942, s. 40-41.

buluşlarıyla besleyerek hız almakta devam ederler. Sonuçta da yeni mevzuatla ve ileri teknikle işlerini yürütürler.

Posta kutularında biriken mektupların taşınması ise ayrı bir taşımacılık hizmeti gerektirmektedir. Genellikle İstanbul, Ankara gibi toplu halde fazla kutu olan yerlerde boşaltmalarının sandıklı motosikletlerle ve küçük B.B. Otolarına yaptırıldığını görürüz.

Posta taşımacılığının genel değerlendirilmesini Şerafettin Söhmen şöyle değerlendirir. 1926 yılında Yunanistan, İtalya, Bulgaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya, Fransa, Lehistan (Polonya) ile aramızda uçak postaları başlamıştır. 1931'de Rusya da dahil olmak üzere beş Avrupa ülkesi ile yapılmıştır. 1932 yılında da 24'ten fazla Asya, Afrika ve Amerika devletlerine yayılmıştır. Bu ülkelere Siyam, Mısır, Güney Afrika ve Peru da dahildir. İç hatlarda ise uçakla posta dağıtımı ilk kez 1934 yılında yapılmaya başlanmıştır.

Bu arada ulaşım alanında büyük yararlılıkları görülen bir kişiyi anmalıyız. Bu da Nuri Demirağ'dır. Sivas-Erzurum ve Irmak-Filyos arasında 1012 km'lik demiryolunu döşediği için, soyadını da bu çalışmalarından almıştır. Nuri Demirağ ilk kez bir uçak yaptırmıştır. Diyebiliriz ki, bu kişi gerek demiryolu gerekse havayolu alanındaki ulaşım çabalarıyla postacılığın hız kazanmasına neden olmuştur.

Avrupa ile demiryollarımızın birleştiği tarihe kadar, Avrupa postalarımız İstanbul'dan Varna'ya, Avusturya vapurları ile taşınmıştır. Buradan da Bulgar demiryoluna nakledilerek gönderilmiştir. Rumeli Demiryollarının imtiyazı 1869 yılında 85 yıl süre ile

Avusturyalı Musevi Baron Hirsch'e verilmiştir. Bu işlem, Osmanlı imparatorluğuna 790 milyon Frank'a malolmuştur.¹²

KÖY POSTALARI

Köy postalarının kurulması her ne kadar Cumhuriyet döneminde gerçekleşmişse de, Meşrutiyet döneminde de bu konuya eğilinmiştir. Ancak masraflı olması nedeni ile Meşrutiyette gerçekleşmemiştir. Bu dönemde özellikle komşu ülkeler örnek alınarak bizde de böyle bir teşkilâta sahip olunmak istenmiştir. Bu örnek alınan komşu ülke ise Bulgaristan olmuştur. Konu ile ilgili Edirne Telgraf Merkez ve Tekel Başmüdürlüğünden emekli Aziz Akıncan'ın bir gözlemi ve hatıratı vardır. (Bkz Ek-12)

İlk kez, Oskan Efendinin nazırlığı sırasında Cebeli Lübnan'a gezici nakliye memurlukları oluşturulmuştur. Bu kuruluş, Birinci Dünya Savaşı sırasında düzenli çalışmıştır. Ancak, amaç köylülerin çıkarlarının mümkün olduğunca sağlanması olduğu gözönüne alınarak, her köy için postahanelerde birer posta kutusu bulundurulması yoluna gidilmiştir. Böylelikle de araçların ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla peyderpey 28.871 kutu yaptırılmıştır.

Ülkemizde köy postalarının kuruluşu ve atlı posta gezici dağıtıcılığının meydana getirilerek adli evrakın P.T.T. aracılığıyla tebliğ edilmesi istemi sonucunda 16.1.1939 tarih ve 3560 sayılı yasa hazırlanmıştır. Bu yasa 1.1.1940 tarihinden geçerli olmuştur. Böylece köylülere ait adı mektupların süvari dağıtıcılar

12. Şerafettin Söhmen, "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin Tarihçesi," Pos-Tel, sayı 3, Mart 1972.

aracılığı ile 5.2.1941 tarihinden sonra köylere dağıtımı başlamıştır. Aynı zamanda köylüler tarafından dağıtıcılara verilecek mektupların pullanarak alınıp, merkeze getirilmesi de sağlanmıştır. 10.4.1941 tarihinde ise köylülere ait taahhütlü mektupların nakil ve dağıtımı yapılmıştır. 26.6.1941'den sonra da, deney niteliğinde havale ve koli kabulüne başlanmıştır. 1.9.1941 tarihinden başlamak üzere İstanbul, İzmir ve Ankara'da 8, 3.7.1942 tarihinden itibaren de 25 liraya kadar olan havalenameler evlerde ödenmek üzere 14.8.1941 tarihinden itibaren, 8 liraya kadar kıymetli mektup ve kolilerin evlerde dağıtımına tüm merkezlerde başlanmıştır. Önceleri sadece adi evrak götürmekle görevli olan süvari dağıtıcılar sonraları adı mektupaları ve gazeteleri de götürmüşlerdir. Ayrıca dağıtım sırasında isteyenlere satmak amacı ile 10 liralık pul ve kartpostal da vermeye başlamışlardır. Bu konuda Umum Müdürlük 14.7.1948 tarih ve 611/9603 sayılı yasa ile izin vermiştir.

1946 yılında A.F. Cebesoy Ulaştırma Politikasının önemine değindiği bir yazıda: Ulaştırma siyasî, ekonomik ve sosyal birliği sağlayan en önemli etkindir diyerek sözlerini şöyle sürdürmüştür. Ana amaç demiryollarımızı denizyollarımızı, hava yollarımızı, posta telgraf ve telefonlarımızı ülkenin dünya ulaştırma yolları üzerindeki önemli coğrafi durumundan transit ve nakliyat bakımından yararlandırmaktadır.¹³

Cumhuriyetle birlikte P.T.T. işletmesi büyük gelişmeler kaydetmiştir. Gelişimin elde edilmesindeki en büyük etken nakil vasıtalarından yararlanılmaya

13. A.F. Cebesoy, "Ulaştırma Politikası," 1946 Devlet Yıllığı, s. 456-457.

başlanmasıdır. Cumhuriyetin 15. yılı nedeni ile durum değerlendirildiğinde bu gelişme bu gelişmeler açıkça görülmektedir. Cumhuriyetten önce haftada ancak birkaç sefer posta alabilen ve bunlardan yirmisi vilayet merkezi olan elli altı merkez hergün posta alabilmektedir. Demiryolu hatları üzerindeki merkezlerin sayısı da 1409'a ulaşmıştır. Güzergâhta olmadıkları halde postalarını trenlerdeki gezici memurlar aracılığı ile alıp veren yada istasyonda bulunan merkezler kanalıyla postalarını ileten merkezlerin sayısı da 137 olmuştur. Karadeniz, Akdeniz ve Marmara kıyılarındaki merkezlerden 83'ü vapurlardan yararlanmaktadır. Dolayısı ile % 54 merkez doğrudan % 46 merkez de dolaylı olarak tren ve vapurlardan yararlanmaktadır.

Cumhuriyetin 10. yılı ile 15. yılındaki posta alanında yapılanlara sayısal olarak baktığımızda kaydedilen gelişme açıkça ortaya çıkmaktadır.¹⁴

14. "Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin Cumhuriyetin son beş sene zarfındaki Faaliyeti", C.H.P. 15. Yıl kitabı, s. 274-275-276.

Beyiye Mektup kart ve gazete

	Merkez	Şubesi	kabul eden istasyon	
	adedi	adedi	adedi	Yekûn
"1933 yılında	646	196	0	842
1938 Haziranında	683	347	315	1345

Tren ve vapurlardan alınarak yol vaziyetine göre 8910 km'si otomobil, 2720 km'si araba ve 8635 km'si beygirle kestirilen posta hatlarından geçirilerek dahildeki merkezlere ve oralardan alınarak tren ve vapurlara yetiştirilen postaların Cumhuriyetin Onuncu Yılı ile bugünkü nakil vasıtaları şunlardır:

	Otomobille	Araba ile	Beygirle	Motör ve	
	adet	adet	adet	kayık	Yekûn
1933 yılında	130	97	204	37	468
1938 "	167	129	164	46	506

.....

Köylere ait mürselâtın emniyetle sahiplerine ulaştırılabilmesini sağlamak için köy posta kutuları yaptırılmaktadır... Bugüne kadar yaptırılan kutu 28871 adede varmıştır. Miktarları, nakil vasıtaları yukarıda işaret edilen postahanelerin yaptıkları işleri şu suretle hûlâsa edebiliriz.

Cumhuriyetin 10. yılında koli ve kıymetli mektup muamelesi yapan merkez 622, posta havale muamelesi yapan merkez 616, telgraf havale muamelesi yapan merkez 459, ödeme şartlı muamelesi yapan merkez 616, yalnız âdi ve taahhütlü mektup kabul eden merkez 24, yalnız tel havale muamelesi yapan merkez 3, 40 kiloluk koli kabul eden merkez 87, 20 kiloluk koli kabul eden merkez 31, sâi ile tevziat yapan merkez 54, koli ve kıymetli mektup ikametgahda teslim eden merkez 8.

Cumhuriyetin 15. yılında; koli ve kıymetli mektup muamelesi yapan merkez 651, posta havale muamelesi yapan merkez 656, telgraf havale muamelesi yapan merkez 656, ödeme şartlı muamelesi yapan merkez 656, yalnız âdi ve taahhütlü mektup kabul eden merkez 27, yalnız tel havale muamelesi yapan merkez 3, 40 kiloluk koli kabul eden merkez 347, 20 kiloluk koli kabul eden merkez 154, sai ile tevziat yapan merkez 63, koli ve kıymetli mektupları ikametgâhda teslim eden merkez 17.

Cumhuriyet idaresinin P.T.T. yönünden başarılarını kısaca özetlemek istersek P.T.T'nin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki bütçesini karşılaştırmanın yeterli olacağını görürüz.

1924 yılında 4.780.208 liralık bütçe, 1941 yılında 14.941.924 liraya ulaşmıştır. 1941 yılı dünya ekonomisini alt üst eden savaş yıllıdır. Buna karşın 17 yıl içerisinde bütçede belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Artışın birçok nedenleri vardır. Örneğin; 10.6.1936 tarihinde bir İngiliz şirketinden İstanbul telefonlarının, 25.4.1938 tarihinde de belediyeden İzmir telefonlarının satın alınması ilk nedendir. Diğerleri ise; muafiyetlerin kaldırılması, adli tebligatın P.T.T'ye verilmesi, havale ve paket ücretlerindeki tenzilat dolayısı ile bu işlemlerin birden bire çok artması, harf devrimi sonucu okur yazar sayısındaki artışın haberleşme trafiğini de hızlandırması, şehirlerarası telefonların günden güne gerçek ihtiyaca cevap verecek bir düzeye

Cumhuriyetin 10. yılında; Gazetelerle abone kaydeden merkez 616, 1 kiloluk küçük paket kabul eden merkez 646, yeşil etiketli taahhütlü kabul eden merkez 646, yabancı memleketlere koli kabul eden merkez 69, yabancı memleketler 61, yabancı memleketlere kıymetli mektup kabul eden merkez 69, yabancı memleketler 34, yabancı memleketlere kutu kabul eden merkez 39, yabancı memleketler 20.

Cumhuriyetin 15. yılında; Gazetelerle abone kaydeden merkez 656, 1 kiloluk küçük paket kabul eden merkez 683, yeşil etiketli taahhütlü kabul eden merkez 683, yabancı memleketlere koli kabul eden merkez 81, yabancı memleketler 122, yabancı memleketlere kıymetli mektup kabul eden merkez 82, yabancı memleketler 89, yabancı memleketlere kutu kabul eden merkez 50, yabancı memleketler 89."

yükselmesi ve telsiz, telgraf ve radyo istasyonlarının meydana getirdiği açıklık olarak sayılabilir.

Gerçekten de P.T.T.'nin gelişmesinin, gelirlerinin artmasının en önemli nedenleri Atatürk devrimlerinde aranmalıdır. Atatürk'ün iletişime verdiği önemin bir sonucu olarak görebileceğimiz harf devrimi ile ülkede okur-yazar oranı artmış ve dolayısıyla bu durum haberleşmeyi de etkilemiştir.

İnsanların düşüncelerini geliştirmek, olgunlaştırmak sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek için tüm ülkelerde iletişimi yaygınlaştırmak ve kitleye indirmek gerekir. Atatürk de bu görüşten yola çıkarak, ileri toplumlarda kitlelerin yeniliğe ve kalkınmaya yönelmesinin ancak "kitle iletişimi" ile sağlandığını düşünmüştür. Böylece Cumhuriyet Türkiye'si'nin başlangıcında yeni bir iletişim aşamasına erişmek üzere ilk adımların atılmasına önem vermiştir. Öncelikle geleneklerin yok edilmesi amaçlanmıştır. Çünkü gelenekler şarklı düşünüşü destekleyici faktörlerdir. Şarklı düşünüş, aşırı dinseliliğin, eğitimsizliğin, sürekli olarak kapalı toplum koşullarının yaşatılması sonucunda oluşan tutuculuk ve gericilik akımlarını içerir. İşte Atatürk bu şarklı düşünüşe karşıdır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın bir koşulu da bu şarklı düşünüşten kurtulmaktır. Burada yanlış anlaşılması gereken şey şudur: Şarklı düşünüş doğu'ya tümünden karşı çıkmak değildir, doğunun köklü felsefelerine karşı çıkmak da değildir. Bu anlayış içinde Atatürk'ün iletişim yönteminin en önemli adımlarından biri Arap harflerinin kaldırılarak Latin harflerinin kullanılmasıdır. Burada amaç şarklı düşünüşü ortadan kaldırmaktır. Latin harflerinin kabulü, çağdaş uygarlık düzeyinin tüm ilkelerini salt batıda görmek ve doğuyu tümünden reddetmek

anlamını taşımaz. İşte Cumhuriyet döneminin iletişim alanındaki ilk adımı budur. Bu atılımı yine Atatürk'ün çabalarıyla iki adım daha izlemiştir. Birincisi okuma ve yazmanın yaygınlaştırılmasıdır. Diğeri ise Türkçe'nin sadeleştirilmesidir. Bunlar, Latin harflerinin kabulü ile başlayan sürecin tamamlayıcısı olmuştur. Çünkü okuma-yazma eğer kısa sürede yaygınlaştırılmazsa bu üç adımın bir işe yaraması mümkün olamaz. Atatürk 1928 yılında Gülhane Parkında yaptığı konuşmasında Yeni Türk harflerinin çabuk öğrenilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Halkevleri de Atatürk'ün izlediği bu iletişim politikası içinde adeta yardımcılık görevini yüklenmiştir. Harf devrimi sonucunda her türlü haberleşme işlemleri artmıştır. Şekip Eskin bu sonucun belirgin bir şekilde görülebilmesi için 1925 ve 1940 yıllarını karşılaştırmıştır. (İnceleme ülke içi içindir. İkinci dünya savaşının ülke dışı haberleşme alanında aksaklıklar meydana getirdiği için incelenmemiştir.)¹⁵

15. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 47.

<u>"1925 yılı</u>	<u>1940 yılı</u>
<u>Adet</u>	<u>Adet</u>
20.846.082	51.746.236 Adi mektup
-	18.192.075 Adi mektup,tenzilatlı ücrete tabî
859.166	1.201.639 Adi kartpostal
160.495	425.513 Adi iş kağıtları
337.514	4.281.268 Adi basılmış kağıtlar

Atatürk döneminde postaların daha verimli çalışmalarının sağlanması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Zaman zaman da yabancı uzmanlar getirilmiş, onların görüşleri alınmıştır. Örneğin, 1924 yılında Laipzig Posta Müdürü olan Krauzer Türkiye'ye gelmiştir. Bundan sonra da posta alanında bazı düzenlemelere gidilmiştir.

Mösyö Krauzer; resmi ve gayri resmi taahhütlü mektuplarla, bunların iade il muhaberelerinin, havalenamelerinin, lokal merkezler arasındaki ihbarnamelerin taahhüt listesine kayden sevk edilmeleri

4.163.671	20.696.542 Gazete
180.603	378.423 Ticaret eşyası örnekleri
5.218.603	3.053.889 Taahhütlüler
-	4.873.600 Taahhütlüler, tenzilatlı ücrete tabî
-	13.434 Ödeme şartlı taahhütlü
-	3.946 Uçak müraselâtı
59.292	32.512 Değer konmuş mektup
675.845	676.786 Koli
-	22.033 Ödeme şartlı koli
541.246	2.806.864 Posta havalesi
24.605	310.868 Telgraf havalesi
-	1.068.431 Adli tebligat, pullu
-	1.733.641 Adli tebligat, pulsuz (tenzilatlı ücrete tabî)

şeklinin gecikmelere neden olduğunu görmüştür. Ayrıca bu yöntem fazla memur istihdam ettiği için idarenin maddaten zarar göreceğini açıklamıştır. Merkezler arasındaki mektupların ihbariyelerle topyekün adeden kayıt ve sevk edilmesini istemiştir. Bunun sonucunda 20 Mayıs 1925 tarih ve 170/232 sayılı genelge ile de topyekün kayıt ve sevk işlemlerine başlanmıştır. Ve 23.10.1927 tarihine kadar devam etmiştir. Zararın çoğalması ve sorumluların bulunamaması nedeni ile yeniden kayden sevk yönetimine dönmüştür.

Yapılan bir başka yenilik de 1934 yılında olmuştur. Bu yenilik, şüpheli ve kirli mektupların İstanbul'a gelirken koruma altına alınabilmeleri amacı ile emniyet zarflarının kullanılmasıdır. Bunun yanısıra tüm taahhütlü mektup zarflarının kapaklarının yapışma noktalarına keskin kırmızı boya ile damgalanmak üzere kontrol damgaları yaptırılmıştır. 1939 yılından itibaren kullanılmak amacı ile, güvenceyi sağlayamadığı anlaşılan yuvarlak taneli, türlü boyuttaki mengeneler kaldırılarak, yerine dört köşe bağımsız kurşun sıkan mengeneler kullanılmıştır.

Posta müdürü Krauzer'in Türkiye'deki incelemelerinden sonra 1929 yılında; Karl Orth, Boldow ve Mayer adlarında üç Alman postada yenilik yapmak amacı ile Türkiye'ye gelmişlerdir. Karl Orth, Alman Posta Başmüdürü Reisidir. Mösyö Boldow ise yine aynı dairenin posta müfettişidir. Telgraf kısmı amiri de Mösyö Moyer'dir. Bu kişiler; merkezde, Konya, Pozantı, Adana, Tarsus, Mersin, Antalya, İzmir, Afyon, Kütahya, Eskişehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun ve İstanbul gibi il ve ilçelerde üç ay süre ile incelemeler yapmışlardır. Almanya'ya döndükten sonra da bir rapor düzenlemişlerdir.

1930 yılında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın başkanlığında, eski postacılarından Samsun milletvekili Ali Rana Tarhan, Telgraf Umumu eski müdürü Kars milletvekili Baha Tali Öngören, Posta ve Telgraf ve Telefon Umum Müdürü Fahri Şandur, Posta İşleri Müdürü Yusuf Arf, Telgraf İşletme Müdürü İhsan Kemal Karapürçek ve Telgraf Fen Müdür Muavini Nihat İpekoğlu'nun üye oldukları bir komisyon kurulmuştur. Çalışmalar sonunda 2208 ve 2213 sayılı yasalar çıkarılmıştır. Ancak, öngörülen düzenlemelerin tamamı mali sıkıntılar nedeni ile yapılamamıştır.

Kurulan bu komisyon, uzman raporunun incelenmesi sonucunda; Idare Teşkilâtının esaslarını saptamak, yasaları hazırlamak ve 1930 bütçesini hazırlamak işlerini yapmıştır. Komisyon tutanaklarında teşkilâtın yapılmasının nedenleri sıralanmaktadır; buna göre;

"Fen Müşavere (danışma) Heyet-i İhdası esasen Fransız Posta ve Telgraf ve Telefon Teşkilâtı'ndan kopya edilerek 1910 yılında kabul ve tatbik edilmiş ve muahharen (sonradan) bazı ilcaat (zorlamalar) ile esası yine muhafaza olunduğu (korunduğu) halde bir iki kere tensik (düzeltme) ve tenkide (eleştiriye) uğramış ve bugünkü vaziyete gelmiş bulunan Posta ve Telgraf Teşkilâtımız, bu işletme idaresinin münhasıran (sadece) bir devlet müessesesi tarzında tedviri (yönetilmesi) nazariyyesiyle (kuramıyla) daha bir zaman için muvafık (başarılı) olabilirdi. Ancak, düşünölmeye lâyıktır ki, fennin ve işletmenin hergünkü büyük terakkileri (gelişmeleri) muvacehesinde (çerçevesinde) ve memleketimizde de bir zaman evvel tatbikatını görmek şüphesiz kuvvetle şayan'ı arzu olan bu terakki eserlerini yakından takip edebilecek mevkie kuvvetli bir teşkilâtın şimdiden nazar-ı dikkate alınması maksadiyle bir taraftan

rapordaki teklif veçhile (nedeniyle) idare-i Merkeziyye'de Tetkik ve Hesap ismindeki Müdüriyet lağiv (kaldırılma) ve işleri kısmen Başmüdüriyetlere devir ve taksim (bölüştürme) olunurken, diğer taraftan bir Fen Müşavere Heyet ihdası tensip olundu (uygun bulundu). Bu Heyet icra-i bir vazife ve salâhiyyeti (yetkisi) haiz olmaksızın telgraf, telefon, kablo, telsizler gibi en mühim Fen Şubeleri için memleketin en yüksek malûmatlı (bilgili) unsurlarından münasip (uygun) kadarını ihtiva edecek (içerecek) ve şubelerdeki mütemadi (uzayan) terakkileri gözönünde bulundurarak tettebbu altında (incelenmesinde) memleketi istifade ettirmek gaye-i meşgalesi (uğraş amacı) olacaktır."¹⁶ denilmektedir.

P.T.T. eski Genel Müdür Muavini olan Said Aytun'un Bay Orth ve Bay Boldow ile ilgili bir anısı vardır. (Bkz Ek-13)

Daha sonraları, Amerikalı Posta uzmanı olan Mr. Ellis, 1949 ve 1954 yıllarında iki kez ülkemize gelerek postaların ıslahı amacı ile bir rapor hazırlamıştır. Mr. Ellis, ilk gelişinde 197 sayfalık bir muhtıra, ikinci gelişinde de 256 sayfalık 56 rapor hazırlamıştır. Mr. Ellis, bugün posta gönderilerinin ayırım, sevk ve dağıtım konusunda uyguladığımız yöntem ve açık muameleyi ülkemizde uygulayan ve yerleşmesini sağlayan kişidir. Ayrıca, postacılıkta kullanılan tefrik kasaları, posta açma masaları, telli tefrik gözleri, liyas bıçakları da onun örnekleri olarak kullanılmaktadır. Mr. Ellis'in vermiş olduğu raporlardan bazı paragraflar aşağıdadır:

16. Asaf Tanrıcut, Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı, cilt 1, Efem Matbaacılık, 1984, s. 299-300.

"P.T.T.'nin vazifesi halka posta telgraf ve telefon hizmetlerini sağlamaktır. Yapılan hizmet karşılığı halk tarafından ödendiğine göre eldeki var olan olanaklar oranında mümkün olan en iyi hizmeti beklemek hakkına sahiptir. Bu hizmetler en yüksek bir randımanla ifa etmedeki muvaffakiyetsizlikle her P.T.T. mensubunun payı olmalı ve Umum Müdürlüğün payı ise birinci derecede olmalıdır.

P.T.T. camiasında diğer genel bir görüş posta servisinin teknik bir servis olmadığı ve herhangi bir kimsenin bu servis hakkında öğrenilmesi gereken konuları birkaç ay içinde öğrenebileceğidir. Bu şekildeki bir telâkki sebebi ile posta servisi için gerekli personel özel şekilde seçilmemekte ve posta servisi ile ilgili eğitim bir hiç kabul edilmektedir. Posta servisinin teknik hususları herhangi bir mektepte öğretilmez ve gerekli teknik kitaplar dışarda herhangi bir kaynaktan sağlanamaz.

Bir personel programının uygulanmasına başlanmasının memurlar yararına olduğu bazen zannedilir. Bu sanı tamamiyle yanlıştır. Sağlam bir personel programı sağlam bir iş idareciliğinin temelidir.

Bu raporun özeti şudur ki, eğer P.T.T'nin posta servisi işleyecekse bütün memurların genel bir eğitime tabi tutulması gereklidir. Posta servisi için (iş başında öğretme)den başka yeterli bir eğitim yöntemi henüz bulunmamıştır.

Posta Genel Müdürü'nün, posta muamelâtını yakinen bilmesi çok arzuya şayan olmakla beraber bu mevkiin Mûnakâlat Vekili'nce seçilerek muktekir bir iş adamı

tarafından doldurulması için de hiçbir neden yoktur. Posta Umum Müdür Muavini yerinin ise Posta Teşkilâtı'nı çok iyi bilen ve Münakalât Vekili, Posta Umum Müdürü tarafından da şayanı kabul bulunacak olan biri tarafından doldurulması hemen hemen bir emri zaruridir."¹⁷

POSTA BİNALARI

Ülkemizde posta hizmetlerinin başlaması ile birlikte, hükümet merkezinde "Postane-i Amire" adı ile ilk postanemiz açılmıştır. Postahane binası, Yenıcamı civarında, paket postahanesinin bulunduğu yerde, iki katlı ahşap bir binada kurulmuştu. İstanbul'daki menzilhane ise Yerebatan'da bulunuyordu. İçinde 300'den fazla hayvan vardı.

Posta ve Telgraf İdareleri 1870 yılında birleştirilince Postahane-i Amire'ye "İstanbul Postahanesi" denilmiştir.

Zamanla bu binaya Nezaret kalemleri ile Posta servisleri sığmaz olmuştur. Sonuçta 1890 yılında bu ahşap bina yıktırılarak yerine kargir bir bina yaptırılmıştır. Burası bazı eklerle 15.000 liraya (altın) malolmuştur. Bu binanın inşaaı süresince postahane, Mısır Çarşısı'nın, Balık Pazarı köşesine yakın ve Balık Pazarı Caddesi üzerindeki Maksudiye hanına taşınmıştır. Daha sonra bu binanın 1909 yılında Büyük Postahaneye taşınması üzerine, paket postahanesi olarak görev yapmıştır. 1926 yılında bina Türkiye İş Bankası'na verilince paket işleri de

17. Şerafettin Söhmen, "Postacılığın ve Türk P.T.T'sinin Tarihçesi," Pos-tel, Mart 1972, sayı 3, s. 3-4.

Sirkeci Gümrüğü binasına taşınmıştır. İmar dolayısı ile bu binanın da yıkılması kararlaştırılınca paket işleri Salı Pazarı'na taşınmıştır.

Postahane-i Amire'nin Eminönünde Yenicami avlusunda açılmasının nedeni, şehrin ortasında, ticaret merkezine ve sahile yakın olmasındandır. Bu bina Vakıflara aitti. Kapının üzerinde Abdülmecid'in bir tuğrası vardı. Celi yazı ile Postane-i Amire yazılmıştı. Yabancıların da anlaması için posta sözcüğü "poste" şeklinde ayrıca eklenmişti.

O dönemlerde bir postahane binası yaptırılmasının bazı nedenleri vardı. Bunlardan en önemlisi yabancı postaların kaldırılması girişimlerine karşı yabancıların itirazlarından birisi de bizde henüz bir postahane binasının olmaması şeklinde olmuştur. 1891 yılında da Yenicami postahanesi binasının temelleri atılarak, 1894 yılında tamamlanmıştır.

1900 yılında yapılan posta yenileştirme kararları arasında telgraf merkezini de içine alacak daha mükemmel bir postahane binası inşaatı da vardı. Bugünkü yeni postahane 100 bin liralık bir harcama ile 5 yılda bitirilmiştir. 1909 yılında da açılışı yapılmıştır. Bu binanın zemin katı postahane olarak kullanılmıştır. Birinci katı telgraf merkezi idi. İkinci ve üçüncü katları ise nezaret dairelerine ayrılmıştır.

Tarih boyunca önemli bir yere sahip olan Beyoğlu Posta ve Telgraf binasına gelince, önceleri daha çok yabancılarla haberleşme amacı ile 1855 yılında Beyoğlu'nda telgraf sokağında ufak bir bina ilk Beyoğlu merkezi olarak kullanılmıştır. Daha çok, elçiler, yabancı halk ve borsacılar Beyoğlu'nda oturdukları için dış

lkelerle yapılacak haberleşmeler amacı ile Beyoğlu'nda ayrıca bir merkez açılması uygun görülmüştür. Beyoğlu telgrafnamesi sırası ile, kule kapısına, mektep sokağına, doğruyolda Anadolu pasajının bitişiğindeki binaya, sağ-sol sokağında Tepebaşındaki Otel Ruayyal'in karşısındaki binaya kiralama sureti ile taşınmıştır. Bugün de Beyoğlunda Posta ve Telgraf binası olarak kullanılan yer, Beyoğlunda Galatasaray Lisesinin karşısındadır. Bu bina gerek kıymet, gerekse süsleme bakımından Posta ve Telgraf merkezleri içinde birincidir. Binanın zemin katında gişeler yer almıştır. Birinci kat müdüriyet ve kalemlerine, ikinci kat Eastern İngiliz kablo kumpanyasına, üçüncü kat Alman kablo kumpanyasına ayrılmıştır. Dördüncü kat sonradan eklenerek Muhabere Dairesi olarak kullanılmıştır.

16 Kasım 1840 tarihli Birinci Posta Kanunu'na göre, postanın kuruluş yıllarında taşra postahanelerinin durumlarının ne olduğunu tahmin edebiliriz. Buna göre, postahaneler olanak dahilinde şehir merkezlerinde kurulacaktır. Hücreli veya dolaplı ayrıca rafları bulunan birer odadan ibaret olacaktır. Burada postahaneye iş için gelenlerle, görevlilerin çalışacağı kısım bir kapı veya pencere ile ayrılacaktır. Giriş kapısının üzerine buranın postahane olduğunu gösteren bir levha konulacaktır. Kapı üzerinde ayrıca postaların çalışma esasları ile ücret tarifelerini gösteren yazılar bulundurulacaktır. Teraziler, sandık, defterler, mühürlere, muşambalar ve diğer gerekli eşya da posthanelerde bulundurulacaktır.

İlk dönem postahaneleri hizmetlerin görülebileceği oldukça basit yapılardır. Eldeki belgeler, daha ilk yıllardan itibaren ülkenin en uzak noktalarına kadar posta hizmetlerinin götürülmeye çalışıldığını göstermektedir. nemli bölgeler düzenli postahanelere

kavuşturulmuştur. Diğer kısımlarda ise yerel olanaklarla postacılık hizmetleri gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte postahanelerde görevli elemanların rahatça çalışabilmeleri amacıyla posta binalarına sahip olunması ve bina sağlanması için bir hayli etkinliklerde bulunulmuştur. 1941 yılında 12704 adet memur ve müstahdem çalıştıran P.T.T. kurumuna bina sağlanması önemli bir sorun olmuştur. Çünkü, mesleği gereği, hem gizliliğin sağlanması hem de gideceği yerlere göre triyaj temin edecek şekilde iş yerleri hazırlanması ve servisin makineleştirilmesi gerekliydi. Son 15 yıl süresince inşa olunan P.T.T. binalarının önemlilerini Şekip Eskin "Türk Posta Tarihi" adlı kitabında açıklamaktadır.¹⁸

18. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 49-50-51.

	<u>Lira</u>
"Umum Müdürlük	232.000
Umum Müdürlük	320.000
Bakanlıklar	82.000
Çankaya	30.000
Eskişehir	60.000
Samsun	55.000
Balıkesir	48.000
Afyon	37.500
Arhavi	8.500
Zonguldak	13.500
Erzurum	86.900

Konya	68.230
Bilecik	8.000
Bandırma	17.000
Fevzipaşa	5.014

Mübadele (değişim) veya mübayaa (satın alınan) binalar şunlardır:

Mersin	15.000
Adana	24.000
Antalya	15.000
Giresun	6.000
Buca	1.300

İdarenin halen elinde, içindeki tesisat bedeli de dahil olarak dokuz buçuk, on milyon lira tutan iki yüzon bina vardır. Bu vaziyete göre P.T.T. merkez binalarının üçde biri kadar idare malı olup diğerinde icarla (kirayla) oturduğundan vaziyetin ıslahı için bina inşaat ve mübaayaatının idarenin makineleşmesi sırasında muttarit (düzgün) ve muntazam (düzenli) bir sistem dahilinde yapılması düşünülmüş ve bunun için 1941'den itibaren tatbik edilmek üzere 5 yıllık bir program vücade getirilmiştir.

Filhakika 1939 Cihan harbi bu programın tamamen ve derhal tatbikine haylûlet etmekte ise de (arasına girdiyse de) zaman zaman yapılan ticaret antlaşmaları ile yabancı memleketlerden yurda getirilmesi meşrut (zorunlu) maddeler celbedildikçe maksada vûsul mümkün olabilecektir."

BÖLÜM IV**HA. BERLEŞMEDE SEMBOL VE GÖRSEL: PUL VE KARTPOSTAL**

Çağdaş posta hizmetlerinin 1840 yılında başlamasına karşın, ilk posta pulu 1863 yılında kullanılmıştır. Bu tarihe kadar teslim alınarak alıcısına taşınan mektupların üzerine pul yerine damga kullanılmıştır. Ücret de mektubun gideceği uzaklık ile mektubun ağırlığına göre hesaplanıyordu. Postahane ya da posta memurunun bulunmadığı yerlerde ise toplanan mektuplardan "ücreti alınacaktır" ibareli bir mühür kullanılıyor, ya da varış merkezinin mührü uygulanmak sureti ile ücreti mektubun alıcısından alınıyordu. Bu yöntem 1863 yılından sonra da uzun bir süre devam etmiştir.

Genellikle posta pulu ortaya çıkıncaya kadar ücret, mektubu alan tarafından ödenirdi. Bazen gönderici de ücret verirdi. Ancak, ücretlerin hesaplanması saat hesabı ile uzaklığa göre alındığından çeşitli karışıklık ve zorluklara neden olmaktaydı.

19. yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile birlikte ulaştırma olanakları bir gelişme göstermiştir. Böylece ortaya yeni yeni ihtiyaçlar çıkmış ve bu ihtiyaçlara cevap olarak da haberleşme artmıştır. Bu olay da posta teşkilâtının dünyada hızla bir devlet teşkilâtı olmasına neden olmuştur.

İlk dönemlerde pul yerine damga kullanılmıştır. Damga kullanımının birçok nedenleri vardır. Bunlar; posta evrakının resmîyetini göstermek, pul öncesi dönemde pul yerine kullanmak, daha sonraları da aynı pulun birçok kez

kullanımına engel olmak amacı ile, ve pul değerlerini değiştirmek gibi amaçlara hizmet etmişlerdir. Mühür pullar günümüzde de pratik olması açısından yeniden kullanılmaktadır.

Posta pulu öncesi kullanılan mühür tipleri çeşitlidir. Bunları Asaf Tanrıkut açıklamaktadır.¹ Bu dönem filateli dilinde "mühür devri" ya da "preflatik devir" olarak adlandırılır. Pul kullanımı öncesi dünyadaki hemen hemen tüm ülkelerde bu dönem yaşanmıştır. Mühür dönemi 1840-1862 yılları arasında sürdürülmüştür. Ancak bu uygulamanın pek çok sakıncalarının olduğu anlaşılmıştır. Özellikle de posta merkezlerinde yaşanan izdiham nedeniyle, gerek posta memurları, gerekse halkın çektiği sıkıntılar posta pulu sistemine geçilmesini hızlandıran nedenler olmuştur. Bu konu Agâh Efendi'nin Posta Nazırı olmasından itibaren ciddi bir şekilde ele alınmıştır.

Posta pulu hakkında ilk düşünce 1653 yılında Paris'te "küçük posta" adıyla bir şehir postası işletmesi

1. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 1, s. 352.

"A) Güneş ve defne dalı tezyinatlı ve sene tarihli mühürler. Bunların okunuşları: An canibi postayı Ankara (Edirne, İşkodra, Rusçuk, Tırnova v.b...)

B) Tezyinatsız, sene tarihli veya tarihsiz mühürler. Bunların da okunuşları: An canibi postane-i Bursa (Kızanlık, Mostar, Samako, Yenice v.b...)

C) Değişik ibareli, değişik tezyinatlı veya rozet şeklinde mühürler.

D) 1287 (1862) tarihli yuvarlak ve aylı tezyinatlı havi mühürler. Okunuşları: Postane-i Adana (Bosna, Sofya, Trabzon, v.b)

ayrıcalığını elde etmiş olan Mösyö Velâyir tarafından atılmıştır. Bu kişinin kurduğu şehir postasının ücreti "tediye edilmiş bilet" denilen kağıtlarla ödenirdi. Böylece gönderilen bu varakaları önceden satın almak ve mektubun üzerine kuşak şeklinde koymak zorunluluğu vardı.

Pul öncesi, mektupların ücretleri vardı. Alınmak üzere gönderilirdi. Ancak bu uygulamanın birçok sakıncaları vardı. Bazen alıcılar ücreti ödemekten kaçındıkları için ücretler kaybolmaktaydı. Ayrıca alınan ücret miktarını kontrol etmek de zor bir iş olduğundan daima zarara yol açıyordu.

Dünyada ilk kez posta pulu 1840 yılında İngiltere'de Sir Rowland Hill tarafından ortaya atılmıştır. Sir Rowland Hill 3.12.1795'de İngiltere'de Kidderminster şehrinde doğmuş, 27.8.1879'da da vefat etmiştir. İlk kez 1837'de posta pulu çıkarma girişimlerinde bulunduysa da ancak 1840 yılında isteğine ulaşmıştır. İngiltere'de ilk kez çıkan posta pulunun üzerinde kraliçe Viktorya'nın sulu boya ile yapılmış bir resmi vardır. Bunu bizzat Sir Rowland Hill kendisi yapmıştır. Bu pulların arkası zamlı, biçimi de dört köşedir. İlk kez İngiltere'de 6 Mayıs 1840 tarihinde posta pulu satışa çıkarılmıştır. Ve çok büyük bir ilgi toplamıştır. Yıl sonunda İngiltere posta idaresinin geliri 70.000 İngiliz lirasından 850.000 İngiliz lirasına yükselmiştir.

Sir Rowland Hill'e posta pulunu oluşturma fikri başından geçen bir olay sonucunda olmuştur. Asaf Tanrıkut bu olayı şöyle açıklar:

"İngiliz asilzadelerinden (Sir Rowland Hill) 19.cu asrın başlarında Britanya adası içinde yaptığı bir seyahatte mevsim ve vakit tesiri ile bir köy oteline

misafir olmak mecburiyetinde kalmıştır. Ertesi günün sabahı otelin salonunda kahvaltı ederken bir posta müvezzi gelir ve otel sahibi madama bir mektup verir. Kadın mektup zarfını gözden geçirdikten sonra müvezziye iade eder. Buna göre Rowland Hill madama:

-Neden mektubu müvezziye iade ettiniz? der.

Madam -Mektup ücreti olan bir buçuk şilini veremeyeceğim için demesi üzerine Rowland Hill hemen yerinden fırlayarak müvezziyi çağırır ve mektup ücretini verir. Mektup elinde olduğu halde gelen Gentleman mektubu madama verir.

Madam -Zahmet ettiniz teşekkür ederim. Bu mektup Amerika'ya giden oğlumdan geliyor. Oğlumun ve karısının çocuklarının sıhhatte olduğunu anladım. Mektup ücretini veremeyeceğim için iade etmiş idim.

Rowland Hill -Nasıl anladın?

Madam -Posta ile gönderilen mektupların ücreti ağırdır. İhtiyaç sevkiyle Amerika'ya giden oğlum oraya gitmeden evvel bu mektup ücretinin ağırlığını düşünerek mektup adresi harflerinin yazılışını kendilerinin sıhhatte olup olmadığını gösterecek surette olmasını kararlaştırdık. Ben, her ay bir mektup alırım, üstüne göz gezdiririm, iade ederim. Allaha çok şükür oğlum ve çocukları sıhhattedirler der.

Bunu işiten Sir Rowland Hill, postanın İngiltere'de ıslahını takip etmeğe karar verir. On sene her türlü vasıtalarla mücadele ettikten sonra Posta işleri Umum müdürü tayin edilir. İşte o zat, posta işlerini resmen uhdesine aldığı 1840 tarihinde posta pulunu icat eder."²

2. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 1, s. 352.

İlk posta pulu bugün "siyah bir peni" (one penny black) adı ile anılmaktadır. Bu pulun çıkarılışından kısa bir süre sonra yine İngiltere'de bu kez mavi renkli ve aynı resimli 2 pens'lik pul çıkarılmıştır. Ertesi yıl 1 penilik pul rengi değiştirilerek basılmıştır. 1843 yılında da İsviçre kantonlarında ve aynı yıl Brezilya'da pullar çıkarılmıştır.

Sonuçta "pul koleksiyonculuğu" denilen bir uğraş hızla yaygınlaşmıştır. Ve insanoğlunun en yoğun bir şekilde çalıştığı bir hobby'yi oluşturmuştur.

İlk pul koleksiyoncusunun kim olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber 1864'de koleksiyonculuğa başlayan Avusturyalı "Kont Phillipp Von Ferrari"dir denir. Öldüğü zaman pulları dört yılda tasnif edilebilmiş ve iki milyon liranın üzerinde bir değerde satılmıştır.

Önceleri, pulun çıkış nedeni, mektubun postaya verildiği anda posta ücretinin tahsilini amaçlayan bir uygulama olmasıdır. Zamanla bu gayenin yanısıra hızla çoğalan koleksiyoncuların albümlerini süslemek gibi ikinci bir işlev de kazanmışlardır.

Türkiye'de ilk posta pulunun basılmasına Sultan Abdülaziz devrinde 1862 tarihli bir fermanla izin verilmiştir. 1861 yılında "Tercümanı Ahval" gazetesinin yayıncısı olan Agah Efendi posta nazırı olmuştur. 1840 yılından beri İngiltere'de uygulanan pul yapıştırma yöntemini ve uzaklık konusu sorun edilmeden ülkemizde tek tarife uygulanmasını öneren kişi Agâh Efendidir. Bir komisyonca incelenen bu öneri sonunda kabul edilmiştir. O tarihlerde bir mektup için 50 saatlik uzaklığa kadar 1 kuruş, 100 saatlik uzaklığa kadar 3 kuruş ve bundan sonra her 100 saatlik uzaklığa kadar 2 kuruş alınmak üzere ücret tarifesi uygulanmıştır. Böylece 13 Ocak 1863'te ilk

kez dört farklı değerden oluşan pullarımız kullanılmaya başlanmıştır.

Posta pulu kullanılmadan önce bir hayli yorucu işlemler yapılmaktaydı. Birinci posta kanunu gereğince, mektup göndermek isteyen kişi önce "muntazam" bölgede bulunuyorsa mektubunu postahaneye götürür teslim ederdi. Adi mi, taahhütlü mü göndereceğini de belirtirdi. Memur mektubu alır, tartar, tarifesine uygun olarak ücretini alırdı. Alınan ücretin miktarı kırmızı mürekkeple mektubun üzerine yazılırdı. Zarfın bir kenarına da mektubun cinsine göre siyah boyalı mührü basar ve dolaba koyardı. Posta çıkarıldığı gün ise mektuplar ve diğer posta maddeleri gidecekleri yere göre ayrılarak herbirine bir numara verilirdi. Cetvellere (postajurnalı) bu numaralara göre sırası ile herbirinin isim ve şöhreti, ağırlığı ve alınan ücreti kaydedilirdi.

Mektuplar üç çeşitti. Adi, taahhütlü ve mühimme. Bunların ve diğer posta maddelerinin ücretlerinin ayrı ayrı hesaplanarak alınması, sıraya konması güç bir işti. Ayrıca ücretin mektuba eksik yazılması da söz konusu idi. Mektup ücretleri ancak düzenli postahanelerde alınabilirdi. Düzensiz postahanelerden gönderilen mektupların ücretleri ise ancak yukarıda saydığımız ücretleri ise ancak yukarıda saydığımız işlemlerden sonra mektup alıcısından alınırdı. Ocak 1863'den itibaren Agah Bey'in çalışmalarıyla ülkemizde bu işlemler büyük ölçüde basitleştirilmiştir.

1862 yılında ve ondan sonraki yıllarda özel mektuplarda zarf kullanılmazdı. "Badadi" denilen ince kağıtlara yazılan mektuplar, yazı tarafı içeride kalmak üzere özel bir şekilde bükülerek, aralık kalan yerler renkli nişasta veya undan yapılmış patlarla ıslatılarak

kapatılırdı.

İlk çıkan pullarımızın üzerinde bir hilâl ve ortasında da padişah Sultan Abdülaziz'in tuğrası bulunuyordu. Altında da "Nezaret-i Celile-i Maliye-i Devlet-i Aliye" ibaresi vardı. Dantelsiz yapılmışlardı. "Tuğralı Pullar" adı ile anılan bu pulları Darphane-i Amire'de başoymacı Abdullah Efendi ile Eksercioğlu Agop Efendi tarafından hazırlanmışlardır.

Bu pullar; 5, 2 ve 1 kuruşluk ile 20 paralık olmak üzere 4 ayrı değerden ibaretti. 5 kuruşluk pul kırmızı, 2 kuruşluk pul mavi, 1 kuruşluk pul mor ve 20 paralık pul da sarı renkte idi. Bu değerler pulun üzerinde yazı ve rakamla da belirtilmişti. İlk pullarımız dünyada var olan en ilginç ilk emisyonlardan biridir.

Bu pulların hepsinin tek renkte (kahverengi) ikinci bir baskısı daha bulunmaktadır. Bunlar, posta memuru, postahane veya pul bulunmayan yerlerden yollanan mektuplara varış merkezinde yapıştırılarak ücreti (20 para ilavesi ile) alıcıdan alınmak üzere çıkarılmıştır. Böyle bir uygulama başka bir ülkede yoktur. Bu tür kahverengi pullara "takse pulu" denir. Oysa takse pulu, ücreti bilinçli olarak ödenmeden gönderilen mektuplara alıcının iki kat ödemek zorunda olduğu uygulamada kullanılan pul çeşididir. Oysa kahverengi tuğralı pullar bu amaçla kullanılmamıştır. Gerçek anlamda takse pulları ancak Sultan Abdülhamit zamanında tüm postahaneler hizmete girdikten sonra kullanılmaya başlamıştır.

Tuğralı pullarda üç ayrı emisyon vardır:

1. tiraj: Çok ince, fakat çok dayanıklı bir kağıt üzerine düz baskılı sıralar halinde basılmıştır. 2 ve 5 kuruşluk değerlerde olanlardan oluşurlar.

2. tiraj: Aynı cins kağıt üzerine ve aynı dizayn ile tetbeş baskı şeklinde basılmıştır. Yani yatay sıralardaki pullar birbirlerine göre ters olarak resmedilmiştir. 20 para, 1, 2 ve 5 kuruş olmak üzere 4 değer halinde basılmışlardır. Her bir değer için ayrıca aynı renkte (kahverengi) olarak basılmış ikinci türü vardır.

3. tiraj: Kalın kağıda, ayırım çizgisi olmadan basılmıştır. 20 para ve 1 kuruş olmak üzere 2 değerden oluşur. Tetbeş olarak tabedilmiştir.

Pulların her üç tirajında da "Nezaret-i Maliye-i Devlet-i Aliye" ibaresi vardır. 20 paralık, 1 ve 2 kuruşluk pullarda bordür kırmızıdır. 5 kuruşluk ile tüm kahverengi pullarda mavi renktedir.

1. tiraj pulları günümüzde son derecede nadir bulunan pullardır. Dünyada var olan tüm büyük koleksiyonlar tarandığında bu iki pulun toplam mevcudunun, damgalı, damgasız, iyi, orta ve 2. kalite ve zarf üzerinde olmak üzere 1000 ilâ 1100 adedi aşmadığı görülür.

B. Beraha, Pul Meşheri'nde, Türkiye'nin ilk pullarını açıklarken; tuğralı pulların tarihçesini yazmanın güç olduğuna değinmektedir. Çünkü son yıllara kadar hakkâk ve matbaa ismi bilinmemektedir.³

İkinci kez, 1865 yılında Maliye Nezareti'nce Paris'te posta pullarımızın basılmasına karar verilmiştir. Bu pulların kenarlarında "Posta Devleti Osmaniye" ibaresi vardır. Ortası ayyıldızlıdır. Kağıdı iyi türdendir. Kalıpları Paris'te Duloz tarafından yapılmıştır. Poitevn matbaasında basılmıştır.

3. B. Beraha, "Türkiyenin İlk Pulları," Pul Meşheri, 1933, sayı 35, s. 359.

1869 yılında Mühendisyan isimli bir kişi Paris'te bastırılan bu pulların aynısını yapılan masraftan %50 eksisine İstanbul'da yapabileceğini açıklamıştır. Bu öneri kabul edilerek, ay-yıldızlı pulların tab'ına devam edilmiştir.

1876 yılında ise ay-yıldızlı pullar değiştirilerek, hilal ortasında "Posta-i Devlet-i Osmaniyye" yazılı pullar çıkarılmıştır. Bu pulları da Mühendisyan Efendi tab etmiştir. Daha sonra pul tab'ı Maliye Nezareti hesabına Düyunu Umumiye Damga idaresi'ne verilmiştir. 1914 yılına kadar da bu şekilde tab edilerek hazırlanmıştır.

Yukarıda da değinmiş olduğumuz takse pulunu biraz açıklarsak, ilk kez 1859 yılında Fransa'da meydana getirildiğini görürüz. Takse sözcüğü, vergi, resim ve postada ceza anlamına gelmektedir. Asaf Tanrıkut taxe'nin ne amaçla kullanıldığını şöyle açıklar:

"Takvim-i Vekayi gazetesinde 1279 tarihli sayısında pul meydana getirilmesi ile ilgili bir ilannamede aynen şu satırlar göze çarpmaktadır: "Gayr-ı muntazamdan yani posta memuru bulunmadığı ecilden (nedenden) ücreti verilmemiş yerlerden gelen mektupların parası mektubu alan tarafından verilmek nizam-ı iktizasından olduğundan ziyade ücret talep olunmamak üzere bunun için dahi kahverenginde ayrıca pullar yapıştırılmıştır. İşte bu renk mektubun ücreti alan tarafından verilmek lâzım geldiğine alâmet olmakla bir mektubun üzerinde bu renkte kaç kuruşluk pul bulunursa o bedel ve eğer mektup ayağına götürülmüş ise tevziyye namıyla mukarrer olan ayrıca 20 para götüren müvezziye verilip andan ziyade bir para

verilmemesi" denilmiştir.⁴

Buradan da anlaşıldığı gibi o zamanlar pulsuz mektuplara sahibinin postahaneye gelmesinden veya sahibine götürülmesinden önce Takse pulu yapıştırılmaktaydı. Ülkemizde yapılan ilk takse pulu posta pulu şeklindedir.

1863-1865 yılları arasındaki pullar tuğralıdır. Görülüyor ki ilk dönem pulları ya sultanın tuğrasından veya daha sonraki pullarda görülen ay-yıldızlardan tanınır.

Türkiye filatelik alanına ilk kez resimli güzel ve değişik pulları ile 1913 yılında girmiştir. 1914 yılında pullarımız İngiltere'de Bradborg imalathanesinde yaptırılmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul hükümeti ile ilişkiler kesilince ülkede pul bhranı doğmuştur. Bu sorunun önüne geçmek için önce mevcut pullar ikiye bölünmüştür. Sonra da tüm resmi ve gayri resmi kurumların (Donanma Cemiyeti gibi) pulları toplattırılarak önce âdi damgalarla, sonra da Yenigün matbaasında âdi matbaa harfleri ile sürşaj ettirilmiştir. Böylece 72 çeşit pul elde edilerek bir süre kullanılmıştır. Ancak tüm bu önlemler amacı sağlayamadığından Milli Hükümet tarafından İtalya'da Kelime-i Tevhit'li pullar oluşturulmuştur.

Tarık Güner bir yazısında çekilen güçlükleri şöyle anlatıyor:

"Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul hükümeti arasındaki ilişkiler kopunca, mektup alışverişi de kuryeler eliyle olabiliyordu. Ancak Anadolu içinde kentler arasındaki

4. Asaf Tanrıcut, a.g.e., cilt 1, s. 357-358.

posta görevleri sürüp gidiyordu. işte bu postahanelerde posta pulları tükenmeye başlamıştı. Ankara'da ise pulu en ilkel şekilde dahi basacak bir basımevi yoktu. İstanbul'dan da gerekli posta pullarını getirtmiyorlardı. Bunun üzerine Ankara hükümeti kendine bağlı illerdeki defterdarlık, mahkeme, gümrük, noter ve tapu dairelerindeki harç pullarına el koydu. Posta idaresi kentteki okuma yazma bilmeyenlerin adlarını kazıyan bir mühürcü ile anlaşılarak şimsir tahta üzerine üç tane mühür kazdırdı. Mühürlerin her biri birbirinden farklı idi. Bunların üzerlerinde Arap alfabesi ile "Osmanlı Pulları 1336" (1920) yazıyordu. Ankara'da ayrıca mürekkep de yoktu. Kentteki tüm soba borularındaki isler toplandı, neft yağı ile karıştırıldı ve hayvanların velenseleri üzerine dökülerek meydana getirilen ilkel ıstampayı kullandılar. Bu emisyonun en önemli özelliği, bu sürşarjlar nedeniyle pulların üzerinde hafif bir yağ tabakasının görülmesidir.

Bu uygulama gerçekte o günün gereklerini karşılamıştı. Ama elbette ki tüm gereksinmeye karşılık verecek kadar da değildi. Bunun üzerine Ankara ve yöresindeki kasabaların Basımevlerindeki hurufatı toplayarak yine Arap alfabesi ile "Osmanlı Postaları 1337" (1921) yazılı yeni bir kalıp hazırladılar. Ancak gerek harflerin biçimleri gerekse rakamların görünüşleri birbirine uymadığı için tabakanın hemen hemen her pulunda "Osmanlı Postaları" sözcüğünde ya da 1337 (1921) rakamında birtakım hatalar olmuştu. Ne var ki elde ne bu hataları düzeltecek kadar hurufat vardı ne de, olsa bile bunları düzeltecek zaman vardı. işte Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde Ankara hükümetinde

posta görevleri bu koşullar altında yürütülüyordu."5

Görüldüğü gibi posta pulları o dönemde yurt dışında yaptırılmıştır. Ancak bu konu zaman zaman eleştirilmiştir. Örneğin 1931 tarihli Pul Meşherinde, Köprülüzade M. Rıfat "Posta Pullarımız Türkiyemizde Yapılamaz mı?" başlıklı yazısında bu istemi dile getiriyor. Şöyle diyor: Öncelikle ülkemizde posta pullarının yapılmış olduğunu vurgulayarak buna dair örnekler veriyor. 1862 tarihli tuğralı pullar devletin resmi matbaası olan Matbaa-ı Amire de taş basması olarak basılmıştı. Gerçi o dönemde matbaa hiç de mükemmel bir şekilde çalışmıyordu. Alet ve edevat olarak noksanlıklar vardı. Ancak ortaya çıkan pullar çok mükemmeldi.

1865-1890 yılları arasında çıkarılan çeşitli posta pullarının bir kısmı da yine İstanbul'da basılmıştı. Bu pullara da fena denemezdi. Yalnız bunların bir kısmının elde mevcudu olmadığı için 1871 tarihinde alelacele basılıp çıkarılmıştı. Bu nedenle dantelleri gayri muntazam bir şekildeydi. Bu tür hataların nedeni ise pullar basıldıktan sonra yapılan işlemin gülünçlüğüdür. Yazar bunu şöyle anlatır.

Bu pullar basılmış hazır olmuştu, lakin kenarının dantelleri yapılmamıştı, bu da bir mesele değil mi ya, şimdi ne olacaktı? O tarihte her türlü noksanlıklar arasında bilhassa pulların dantellerini yapmak için 1847 tarihinde İngiliz "Henry Arş" tarafından icat olunan perforaj zımba makinasına şiddetle ihtiyaç vardı ki, bu

5. Tarık Güner, "Anadolu Pulları," Ahmetler Filateli Derneği Aylık Bülteni, Ocak/Şubat 1978, sayı 11-12, s. 13.

makina da diğerk l  zım olan emsalleri gibi getirilmemiş olduğundan tabii yoktu. Pullar hazır fakat tırtılları yapılacaktır.

Bu işin idaresine bakan kişinin aklına bir kurnazlık gelmişti. Kunduracıların sayaları diktikleri b  y  k dikiş makinalarına bu işi g  rd  rmek sureti ile   are bulunmuştu. Ancak, pulların 20, 30 tabakası birden makinanın dikici ayağı altına konuluyor ve aralarına b  ylece zimba işlemi yapılıyordu.

Bu anının ardından yazar 1901 tarihli dahili ve harici posta pulları ile, 1898'de basılan Teselya pullarının da o zamanlar D  yun-u Umumiye matbaasında yapıldığını belirtir.

Yine alet noksanlığından dolayı 1923 yılında Ahmet Nazi Bey isimli bir kişinin bastırdığı pullar g  zel olmamıştır. işte t  m bu yoksunluklar nedeniyle; 1914-1926 ve 1929 yıllarında posta idaresi pullarımızı Londra'da bastırmıştır. 1916-1917'de Viyana'da, 1921 yılındaki pulları da İtalya'da bastırmıştır. Ancak bu durum bir hayli masrafa yol a mıştır. Yine aynı d  nemlerde   ıkarılan Hil  l-i Ahmer şefkat ve iane pullarının bir kısmı da Avusturya'da bastırılmıştır.

Yazarın eleştrisi şu y  ndedir.   lkemizde biraz d  zensiz yapılmış olsa bile, sadece bizde yapılmış olmaları nedeni ile bu pullar daha kıymetli ve makbul olacaktır. Ayrıca paramız da boşuna dışarıya gitmeyecektir şeklindedir.

1916 yılında Viyana'da bastırılmış olan pullar belki biraz daha ucuza malolmuştur. Ancak bu pullarda nebatii zank yerine kimyevii zank kullanılması pulcularımızı

güçlüğe düşürmüştür. Yazar, bizim de istersek kendi ülkemizde, kendi araçlarımızla belki de yabancı ülkelerde yaptırılanlardan üstün bir şekilde posta pulunu yapabileceğimizi belirtiyor. Ancak bu işi yaparken biraz çalışıp yorulmak, işi ustasına vermek ve özen göstermek gerekir. Aslında devletin elinde mükemmel bir damga matbaası vardır. Burada, damga resminde, resmî dairelerde ve ticarî işlemlerde kullandığımız pullar basılmaktadır. Bu pulları tüm işlerimizde kullanmaktayız. Neden pullarımızı ülkemizde yapamayalım demektedir.

Bizde eksik olan bir yön sürşaj'dır. Ülkemizde yapılan sürşajlar pulların aslındaki güzelliği kaybettirmekte, sanki pulların üzerinde bir harfler yığını oluşturmaktadır. Bugün için posta pullarımızın resimlerini Türk ressamlarına yaptırdıktan sonra klişesinin imali, düzen, tanzim ve basımı için güvenebileceğimiz resmî bir kurumumuz vardır. Bu kurum Devlet Matbaasıdır. Bu derecede mükemmel araçları olan bir kuruma sahipken bundan yararlanamamak çok acıklıdır. Matbaa müdürü olan Hamdi Emin bey ise işinin ehli, bilerek ve anlayarak çalışan bir kişidir. Pulculuk konusunda da bilgilidir. Londra'da yaptırılan pulların incelenmesi amacı ile ressam Ali Sami Bey ile birlikte görevlendirilmiştir. İşte tüm bu nedenlerden dolayı artık kullanacağımız posta pullarımızı kendi kuruluşlarımızda yaptırmalıyız. Ayrıca paramızın ülkede kalmasına da dikkat etmek zorunlu bir vatan görevidir."⁶

Zamanla, Posta Birliğinin kuruluşu ile birlikte

6. Köprülüzade M. Rıfat, "Posta Pullarımız Türkiyemizde Yapılamaz mı?," Pul Meşheri, 1931, s. 50-51-52.

mektup ücreti olarak pul kullanımının zorunluluğu da ortadan kalkmıştır. Pul yerine ücret ödeme makineleri ile basılan damgalar kullanılmıştır. Ayrıca, Posta Birliği uluslararası pulların renklerini de saptamıştı. Buna göre; adi bir mektup ücretini gösteren pul (mavi), bir kartpostal ücretini gösteren pul (kırmızı), adi bir basılmış kağıdı gösteren pul (yeşil), ücret ödeme makineleri ile basılan damgalar da gösterdikleri değer ne olursa olsun keskin kırmızı rengindeydi.

CUMHURİYET DÖNEMİ PULCULUĞU

Türk pulculuğunda iki devir göze çarpar: 1863'de başlayan ve 1920 ikinci Londra baskısı dediğimiz emisyonu da içine alan Osmanlı devri; İstanbul'un işgalinden sonra günümüze kadar devam eden Cumhuriyet devri.

Oysa Türk pulculuğunda Osmanlı ve Cumhuriyet devri ayrımları bazı kişilere göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin Ali Nusret Pulhan, katalog ve albümlerinde pullarımıza apayrı bir sıralama uygulamıştır. 1863'den 1921 yılına kadar olan pullarımızı Osmanlı devrine katmış, Londra baskısı pullarla tüm harç ve damga pulları üzerine uygulanan ve "Anadolu" pulları olarak bilinen emisyonlarla birlikte birinci ve ikinci Adana serilerini de 3. bölüm olarak "Ankara Hükümeti Anadolu Pulları" adı ile kataloguna almıştır.

16 Mart 1920'den sonra kurulan hükümet gerek şekil, gerekse hukukî bakımdan Cumhuriyettir. İşte bu yüzden Osmanlı Saltanat Hükümeti'nin 1920'lere kadar çıkardığı pullar Cumhuriyet devri pulları olarak adlandırılabilir. Çünkü hükümlerliğini yitirmiş olan bir idare, para gibi değer vasfı olan pulları bastırabilir mi?

Salih Kuyaş da "Filatelide Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu Dönemleri Ayrımı Üzerine" adlı yazısında şöyle bir görüş belirtiyor:

"Gerçekte, Osmanlı Devleti'nin çıkardığı son seri 1921'de çıkarılan 5 adet sürşajlı puldan oluşan seridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ise çıkardığı ilk seri 1.1.1924'de tedavüle konan ve ancak 15 gün süreyle tedavül eden "Sulh Hatırası" serisidir. Oysa bu seri üzerinde "Türkiye Postaları" ibaresi bulunmaktadır. "Türkiye Cumhuriyeti Postaları" ibaresini taşıyan ilk seri ise ancak 1926'da tedavüle çıkarılan 3. Londra serisidir. Şu halde durumu bir daha özetlersek, 1921'de İstanbul Hükümeti sürşajlı pulları çıkartırken, Ankara Hükümeti "Anadolu Pulları" dediğimiz ve genellikle damga pulları üzerine "Osmanlı Postaları" sürşajlı pulları tedavüle koyuyor ve bir yandan da İtalya'ya üzerlerinde "Türkiye Postaları" yazılı pulları ısmarlıyordu. Gene yukarıda da belirttiğim gibi Cumhuriyet Hükümetinin ilk çıkardığı pullar üzerinde "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresi bulunmuyordu ve bu ibarenin ilk defa pullar üzerinde görülmesi ancak 1926 yılında tedavüle konan Londra emisyonu ile gerçekleşiyordu. Oysa aynı dönemde, gerek Osmanlı Devleti'nin çıkardığı pullar ile Ankara Hükümeti (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin) çıkardığı pullar ve gerekse Büyük Zafer'den sonra (fakat Cumhuriyet'in resmen ilânından evvel) İstanbul'da basılan Ayyıldız amblemlı ve bizim 1., 2., ve 3. Ayyıldız serileri diye isimlendirdiğimiz pullar ayırimsız olarak ve birlikte tedavül ediyorlardı..."⁷

7. Salih M. Kuyaş, "Filatelide Türkiye Cumhuriyeti - Osmanlı İmparatorluğu Dönemleri Ayrımı Üzerine," Türkiye'de Pul ve Pulculuk, sayı 45, Ocak 1982, s. 7.

A. Kavukçu da Cumhuriyet Pullarının hangisi olduğunu şöyle açıklar:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti diye düzenlenen pullara muhakkak bir başkalık izafe etmek arzu edilirse Anadolu pullarının 1 numarasından birinci Adana serisine kadar olan tekmi pullara Cumhuriyet pulları bünyesinde inkılâp pulları denilebilir. Ancak bu pullarda tam anlamıyla Cumhuriyet pullarıdır."⁸

P.T.T. Umum Müdürlüğünün ilk çıkardığı pullar Ayyıldız serisi adını taşımaktadır. Bunların birbirinden ayrı üç baskısı yapılmıştır. İlk baskısı 1923 yılında Ahmet Nazmi Matbaasında yapılmıştır. 19 değerden oluşur. İkinci baskı 1924 yılında İkdâm Gazetesi Matbaasında bastırılmıştır. Üçüncü baskısı da Osmanlı Düyunu Umumiye idaresine yaptırılmıştır.

Cumhuriyet devrinde birçok hatıra pulu da bastırılmış ya da sürşaj ettirilmiştir. Hatıra pulu çıkartmaktaki amaç daha çok önemli olaylara halkın dikkatini çekmek ya da önemli kişileri tanıtmak içindir. Yani pulun bir görevi de propaganda işlevini yerine getirmektir. Pulların propaganda yolu ile yaptıkları hizmeti başka şekilde sağlamak olası değildir. Çünkü posta pulu az masrafla meydana getirilir. Dünyanın her tarafına yayılabilir ve ellerine alanlar tarafından özenle incelenerek korunur. Hatıra pullarının hem propaganda işini görebilmeleri hem de değer kazanmaları

8. A. Kavukçu, "Türk Pulculuğunda Osmanlı - Cumhuriyet Devri II," Filatelîst Pul Dergisi, Kasım 1951, s. 7-8.

bunların tedavüle çıkarıldığı günden itibaren kullanılmaya başlanması ve satış işinin düzgün bir şekilde yapılmasıyla mümkündür.

Hatıra pulları önceleri sadece ülke içi mektuplarda kullanılırdı. Uluslararası ilişkilerde geçerli tutulmadıkları için ülke dışına gönderilen mektuplara yapıştırılmazlardı. Çünkü uluslararası posta sözleşmelerinde: "Bir müddet muvakkate için muteber olmak üzere vakayii mahsusayi tezkiren ihdas olunan posta pulları misillü mahreç memlekette bir maksadı mahsusa mebni ihdas olunan posta pullarının ittihat müraselât ve muamelâtında istimali caiz değildir." Kaydı bulunuyordu.⁹

Böyle bir kayıt konmasındaki neden; çıkarılacak olan çeşitli renk ve şekillerdeki pulların diğer ülkelerdeki posta memurları tarafından tanınmasında ve sonuçta ücretlerin kontrolünde güçlük çekileceğinden dolayı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, propagandanın son derecede önemli olduğu bir devirde böyle bir nedenin uzun süre kabul görmeyeceği çok doğaldır. Nitekim 1897 yılında Washington'da toplanan posta kongresinde hatıra pullarının uluslararası ilişkilerde kullanılması önerilmiştir. Ama bu öneri o dönemde kabul görmemiştir. 1920 yılındaki Madrit kongresinde yapılan görüşmelerden sonra kabul edilerek, uluslararası ilişkilerde kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde ilk kez 1896 yılında Osmanlı-Yunan savaşının kazanılması hatırası olarak "Teselya Pulları"

9. Cevad Besen, "Hatıra Pulları," T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, Mayıs 1941, sayı 36, yıl 3, s. 27.

olarak anılan pullar çıkarılmıştır. Bu pullardan sonra Osmanlı döneminde, Meşrutiyetin ilânı, Mehmet Reşad'ın taht'a çıkışının yıldönümü, Selanîğe seyahati, Edirne'nin geri alınması, kapitülasyonların lağvı ve şehir postasının ellinci yıldönümü hatırası pulları bastırılmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte pulun propaganda işlevi daha sık vurgulanır olmuş ve bu konuda neler yapılması gerektiği hakkında sık sık görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır. M. Aşir Aksu da bu konuya değinerek şöyle demiştir:

Ülkemizde düşünülmeyen şey, pulun propaganda bakımından sağladığı yararlardır. Önceleri sadece alınan para karşılığı verilen bir makbuz gibi düşünülen pul, zamanla kolleksiyonculuğun başlaması ile birlikte güzellik bakımından da değer kazanmıştır. Bizde pulun bu ikinci yönü ile görülmesi yenidir.

Kısa sürede devrimler yapan ülkemizi tanımak istemiyenlere karşı propagandaya ihtiyacımız vardır. Devrimimizi herkese göstermek için her araçtan yararlanmamız gerekir. Pul da bu iş için bir araç olarak kullanılabilir. Birçok Avrupa ülkesinde pul propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Almanya bu amaçla iki seri çıkarmıştır. Birisi, üzerlerinde milli Alman giysileri ile süslenmiş bir seridir. İkincisi de, demiryollarının hız ve düzeninin reklamı olmak üzere çıkarılan demiryolu serisidir.

Ülkemizde puldan hangi konular için yararlanabileceğini yazar şöyle açıklar: Örneğin yerli malı kullanımını arttırmak amacıyla her yıl bir hafta tasarruf haftası düzenlenmektedir. Her yıl bu nedenle

afişler yapılmaktadır. işte bu ulusal görevimizi daha geniş olarak ilân etmek için puldan yararlanabiliriz. Örneğin, bu hafta içinde kullanılmak üzere serisi 50 kuruşu geçmeyen bir serisi üzerinde yerli malı kullanmayı, para biriktirmeyi, dev adımları ile ilerleyen sanayimizi, demiryolu inşaatımızı güzel, anlamlı resimlerle süsleyebiliriz.¹⁰

Cumhuriyet döneminde birçok hatıra pulu çıkarılmıştır. Bunları Cevat Besen'in bir yazısından anlıyoruz. Sırası ile bu pullar şöyledir:

1) 1927 yılı İzmir 9 Eylül Serisi Pulları: Bu pullar Londra'da Bradburg Wilkinson matbaasında bastırılmış olan eski harfli serinin aynı değerleri üzerine el basması şeklinde meydana getirilmiştir.

2) 1928 yılı İzmir 9 Eylül Serisi Pulları: Londra'da basılmıştır. Eski harflidir.

3) 1931 Balkan Konferansı Hâtıra Pulları: Bu pullar 1931 yılında İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda toplanan ikinci Balkan Konferansı hatırası olarak Londra'da Bradburg Wilkinson matbaasında bastırılmışlardır.

4) Cumhuriyetin 10. Yıldönümü Hâtıra Pulları: Temsili resimlerle İstanbul'da bastırılmıştır. 8 puldan oluşan bir seridir. Bu pullar ilkel bir şekilde yapılmış olması ve büyük boyutlarda basılmış olması nedeni ile o dönemde çok eleştirilmiştir.

10. M. Aşir Aksu, "Pula Propaganda Cihetinden Bakış," Pul Meşheri, sayı 43/44, yıl 1936, s. 503.

5) 1934 İzmir 9 Eylül Serisi Pulları: Londra'da bastırılmıştır. Bu pullardan bir kısmı adı matbaa harfleri le sürşarj ettirilerek meydana getirilmiştir.

6) Kadınlar Birliği Kongresi Hatıra Pulları: 1935 yılında uluslararası kadınlar birliğinin İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda yaptığı kongrenin hatırası olmak üzere çıkarılmıştır. İsviçre'de Courvoisier matbaasında bastırılmıştır. Bu pulların fiyatlarının yüksek olması nedeni ile fazla bir satış olmamıştır. Ancak pullar tedavülden kaldırılınca serinin kıymeti birdenbire yükselmeye başlamıştır. Bu pullarda Atatürk'ün çok güzel resimleri kullanılmıştır.

7) Boğazlar Sözleşmesinin İmzası Hâtırası Pulları: 1936'da Montreaux'da imzalanan Boğazlar sözleşmesinin anısına Londra serisinin bazı değerleri üzerine sürşarj yaptırılan pullardır.

8) Tarih Kurultayı Hâtıra Pulları: 1937 yılında İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ikinci tarih kurultayının anısına çıkarılan pullardır. İstanbul'da Damga matbaasında bastırılmışlardır. İki kıymetinde Atatürk'ün büstü, iki kıymetinde de Eti geyiği resmi vardır.

9) 1938 İzmir Enternasyonal Fuarı Hâtıra Pulları: İsviçre'deki Courvoisier matbaasında bastırılmıştır. Ayı ayrı resimlerle süslenmiş bir seridir.

10) Cumhuriyetin 15. Yıldönümü Hâtıra Pulları: 1938 yılında İsviçre'de Courvoisier matbaasında bastırılmışlardır. 6 puldan oluşan bir seridir. Bu pul serisindeki 6 farklı süje Cumhuriyet Halk Partisince seçilmiştir. 12,5 kuruşluğun üzerinde Atatürk'ün Mareşal

formas1 ile bir portresi, 8 kuruşluğun üzerinde izciler, 7,5'luğun üzerinde üstünden tren geçen bir köprü, 6 kuruşluğun üzerinde Atatürk traktörde, 3 kuruşluğun üzerinde Kayseri kombinası ve 2,5 kuruşluğun üzerinde de geçit resminde bir kıta asker resmi vardır.

11) Harf Devrimimizin 10.cu Yıldönümü Pulları: 1938 yılında Courvoisier matbaasında bastırılmıştır. Bu pullarda Atatürk'ün tahta başında yeni Türk harfleri hakkında açıklamada bulunurken çekilmiş olan resimleri vardır. Yüzbin seri olarak bastırılmıştır.

12) Cenaze Töreni Hâtıra Pulları: Atatürk'ün cenaze törenlerinin yapıldığı gün tedavüle çıkarılmış sürşarjlı pullardır.

13) Amerika'nın Kurtuluşunun 150. Yıldönümü Hâtıra Pulları: 1938 yılında Berlin'deki Devlet Matbaasında renkli olarak bastırılmış pullardır. Çerçeve ve resimleri özel bir şekilde yapıştırılmıştır. Bu serinin 12,5 ve 8 ile 6 kuruşlukları üzerinde Piri Reis tarafından çizilen Amerika haritası ile Atatürk ve Amerika Cumhurbaşkanı Rooswelt'in birer portreleri vardır. 7.5, 3 ve 2.5 kuruşlukları üzerinde de yalnız Türk ve Amerika Birleşik Devletlerinin bayrakları vardır.

14) Hatay'ın Anavatana Katılması Hâtıra Pulları

15) Erzurum Demiryolu Hâtıra pulları: İstanbul'da bastırılmış 4 puldan oluşur. Demiryolunun Erzurum'a varmasının hâtırası olmak üzere bu yolun güzergahından çekilmiş resimlerle süslüdür.

16) Namık Kemâl Hâtıra Serisi: Namık Kemal'in ölümünün 50. yıldönümü nedeniyle İsviçre'de Courvoisier

matbaasında bastırılmıştır. Pullarda Namık Kemal'in resmi vardır.

17) Atatürk Hâtıra Serisi: Atatürk'ün yüzbaşılıktan Cumhurbaşkanlığına kadar olan yaşamından bazı hatıraları canlandıran çeşitli fotoğraflarla süslenerek Courvoisier matbaasında bastırılmıştır.

18) 1940 İzmir Enternasyonal Fuarı Pulları

19) 1940 Nüfus Sayımı Pulları: Ülkemizde 1939 yılında ikinci kez yapılan genel nüfus sayımı hâtırası olarak İstanbul'da bastırılmıştır.

20) 1940 Balkan Oyunları Hâtıra Pulları: İstanbul'da yapılan Balkan Atletizm müsabakalarının hâtırası amacı ile bastırılmıştır.

21) Postalarımızın Yüzüncü Yıldönümü Hâtıra Pulları¹¹

Görülüyor ki Cumhuriyet döneminde çıkarılan pulların büyük bir kısmında Atatürk portreleri yer almıştır. Türk pullarında ilk Atatürk resmi 1.1.1924 tarihinde Lozan Barışının hâtırası olarak basılmıştır. 8 parçadan oluşan bu seri İstanbul'da Düyunu Umumiye matbaasında bastırılmıştır. Kısa bir süre tedavülde kalmış, sonra da kaldırılmıştır.

1929 yılına kadar çıkarılan pullar hep eski harflerle basılmıştır. Aynı yıl, Londra'da ilk kez Türk harfli pullarımız bastırılarak 30 Temmuz 1929 tarihinde

11. Cevad Besen, "Hatıra Pulları," T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı 36, Mayıs 1941, s. 30.

kullanılmaya başlanmıştır. 1 Nisan 1934'de Arapça harflerle yazılmış olan pullar tedavülden kaldırılmıştır. Konu ile ilgili bir de tamim yayınlanmıştır. Bu tamimin önemli bazı kısımları Pul Meşherinde bulunmaktadır.¹²

Günümüzde pul meraklılarının sayısı bir hayli çoktur. Bunlar pul toplayarak kolleksiyonlarını zenginleştirmek amacıyla olan kişilerdir. Zamanla pulculuk tüm dünyayı kapsayan bir ticaret alanı haline gelmiştir.

Pul meraklılarının içinde en ünlüsü pul kralı olarak da anılan Arthur Hind isimli bir İngiliz tüccarıdır. Bu kişi dünyanın en nadir ve kıymetli pullarını toplayarak büyük bir üne kavuşmuştur. Örneğin ünlü Guyan Pulile Sen-Moris pulu olarak adlandırılan ve 1 milyon franktan fazla değerdeki ünlü pulu da kolleksiyonu için satın alan bu kişidir.

12. "Arap Harfli Pullar Mevkîî Tedavülden Kaldırılıyor," Pul Meşheri, yıl 4, Şubat 1934, sayı 38.

"1- Kartpostallardan maada bilumum Arap harfli posta pulları 1 Nisan 1934 tarihinden itibaren mevkîî tedavülden kaldırılacaktır.

2- Hilâl-i Ahmer (Kızılay) ve Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme) pulları komafissabık (eskisi gibi) kullanılacaklardır.

3- 1 Nisan 1934 tarihinden sonra bu kabil pullar istimal edildiği taktirde kabul edilmeyecek ve takse muamelesine tabi tutulacaktır.

4- Arap harfli kartpostalların yenileri tab edilinceye kadar istimal edileceklerdir.

5- Kartların tedavülden kaldırılacağı tarih ayrıca bildirilecektir."

Pul biriktirme merakı ortaya yeni bir uğraş alanı çıkarmıştır. Pul kolleksiyonculuğu. Önceleri meraklılar sadece posta pullarını toplamakla yetinmişlerdir. Sonraları, kullanılmamış (damgasız) pulların yanısıra, posta hizmetini görmüş pulların zarflardan çıkartılması sureti ile elde edilen damgalı pullardan oluşan kolleksiyonlar da geliştirilmeye başlanmıştır. Her kolleksiyoncunun kolleksiyonunu yaptığı nesneyi kendi zevkine göre bir saklayış ve tasnif ediş tarzı vardır.

Pulların yanısıra çeşitli damga tipleri de kolleksiyonerlerce biriktirilmiştir. Çünkü bunlar çok net ve dekoratif bir tarzda olduğu için ilgi çekmişlerdir.

Gerek pul öncesi (prefilatelik) gerekse pul dönemlerinde saklanmaya başlanan bu dökümanlar o dönemdeki basit ulaştırma olanakları nedeni ile izlenen posta yolları ile, gönderilen ağırlık ve katedecekleri uzaklıklara göre belirlenen tarifeler açısından da tasnif şekilleri oluşturmıştır. Bugün "Posta tarihi" olarak adlandırdığımız filatelinin bu bölümünün temeli de böylece atılmıştır. Görülüyor ki, herhangi bir ülke veya yörenin ileri düzeyde kolleksiyonunu yapmak ancak yakın tarihi iyi bilmekle olasıdır.

Posta pulları ile kolleksiyon oluşturma ve bu nedenle satın alınan pulların kısa sürede birkaç misli değer kazanmasının sağladığı kazanç pul kolleksiyoncularının sayısının artmasına ve pul ticaretinin tüm dünyada gelişmesine neden olmuştur.

Baki Vandemir, "Pul Terbiyesi" başlıklı yazısında pulun insanlara terbiye verdiği gibi terbiye de isteyen bir varlık olduğuna değiniyor. Pul az bulunmasıyla, temizliğiyle, iyi korunmuş olmasıyla, iyi sıralanmasıyla

sonuçta da tam ve güzel bir kolleksiyon haline gelmesiyle değerklenir. Bu değerk de günden güne artar. O halde amacı bu kadar değerkli olan bir pul varlığı kurmak insanda yılmaz bir azim ve irade terbiyesi isteyen bir iştir.

Pul temiz, yırtıksız, yıpranmamış ve deliksiz olmalıdır. Damgalı ise temiz damgalı ve kusursuz, damgasız ise yüz tarafı lekesiz arka zemini orijinal ve sağlam, dantelli ise danteli sağlam ve eksiksiz, dantelsiz ise çerçeveleri iyi kesilmiş olması gerekir. Bunlar tam bir dikkat ve özeni gerektirir ki buna "dikkat özen terbiyesi" denir.¹³

Pul özen gösterilmesi gereken varlıklardır. Pulun maddi çıkarı yalnızca bu güne aittir. Ancak işin manevi yönü ve tarihi gözönüne alındığında yüzyıllar boyunca süren ve devrimimizi anmaya yarayacak olan çok ciddi bir vesika ile karşılaşırız.

Pul koleksiyonerliğinin giderek ülkemizde önem kazanması üzerine ilk kez 10.6.1936 tarihinde Ankara'da Türkiye Filatelik kulübü kurulmuştur.

Filatelinin sözlük anlamına baktığımızda, Yunanca iki sözcüğün birleşmesinden meydana geldiğini görürüz. Bu sözcükler "Philos" ve "Ateleia"dır. Philos'un; Yunanca anlamı dost, birşeyi sevmek, hoşlanmak, ona aşık olmak demektir. Ateleia ise, her çeşit vergi takslardan muaf anlamındadır. Buna göre "Philately" sözcüğünün anlamı, verdiği muaf olan maddeleri toplamaya aşık olmak anlamına gelir. Ankara'da kurulan Filatelik kulübünün kuruluş

13. Baki Vandemir, "Pul Terbiyesi," Pul Dergisi, 3 Mart 1954, sayı 30, yıl 3, s. 1.

amacı ile kulüp üyesi olabilme ya da çıkarılma hükümleri Pul Meşherinde yayınlanmıştır.¹⁴

14. "Türkiye Filatelik Kulübü", Pul Meşheri, Haziran 1936, sayı 53, yıl 6, s. 635-636.

"Kuruluş ve Amaç

MADDE 1- Ankara'da bulunan posta pulları koleksiyoncuları tarafından "Türkiye Filâtelik Kulübü" adı ile bir cemiyet kurulmuştur.

MADDE 2- Bu kulübün amaçları:

A) Pul koleksiyonculuğu yapanlar arasında pul değiştirmelerini temin ve teshil etmek (kolaylaştırmak)

B) Ulusal bir değer olan Türk Posta Pullarının mukadderatını (kaderini) yabancı spekülatörlerin eline bırakmayarak ülkenin içinde ve dışında değerlerini korumaya ve yükseltmeye çalışmak.

C) Bu uğurda gerekecek neşriyatı yapmak üzere pulculuğa dair kitap mecmua neşreylemek (yayınlamak)

Ç) Tarihi eserleri, milli başarıları ve memleket güzelliklerini dünyaya tanıtmak üzere kullanılabilen posta pulları için icabında bu maksatla ilgili makamlar nezdinde temennilerde bulunmak.

D) Arsiulusal pul değiştirme temaslarında milli şerefi korumak maksadı ile icabında harice karşı ransenyiman vermek ve üyelerinin bu dış temaslarda azami dürüstlikle hareket eylemlerinde mutayakkız bulunmak,

MADDE 3- Bu kulüp hiç bir vakit siyasetle iştigal edemeyecek ve kazanç amaçları besleyemeyecektir.

MADDE 4- Kulübün merkezi Ankara'da olup kiralayacağı münasip bir yeri kanunî ikametgâh olarak tayin edecektir. Bu bina kulüp üyelerine her gün açık bulundurulacaktır.

Kulüp üyeliğine girme ve çıkarılma hükümleri:

Kulübün amacı pulseverleri biraraya getirmektir. Ancak P.T.T. kurumu kulüple yeterince ilgilenmemiştir. Bu da çeşitli eleştirilere yol açmıştır. Filatelist kulüpleri Federasyon yönetim kurulu üyesi olan Tarık Güner'in eleştirileri şöyledir.

P.T.T. kurumu, bugün herhangi bir vatandaşın

MADDE 5- Pul koleksiyonu yapan her Türk, Türkiye içinde otursun, Türkiye dışında bulunsun medenî hakları taşıdıkça kulübe üye olabilir. Türkiye'de bulunan pul kolleksiyoncusu ecnebiler de kulübe üye olabilirler.

MADDE 6- Her üye bina ve idare masrafları olarak ayda bir Türk lirası aidat vermekle mükelleftir (yükümlüdür). Ankara'nın dışında bulunan üyeler isterlerse bu aidatın birden fazla aylıklarını peşin olarak verebilirler.

MADDE 7- Kulübe üye olmak isteyenler bir beyanname doldurup imza etmeleri ve iki kulüp üyesi tarafından imza ile tavsiye edilmeleri gerektir.

.....

MADDE 9- Kulüp üyelerine idare heyeti tarafından üye olduklarına dair bir üye kartı verilir.

MADDE 10- Pul değiştirmelerinde hilekârlık yapanlar, pul değiştirme muhaberelerinde haricin şikayetlerini mucip olanlar, bilerek sahte pul sürenler, aylık aidatını mazeretsiz vermeyenler ve bu nizamnameye riayet etmeyenler idare heyeti kararı ile üyelikten çıkarılırlar. Çıkarılan üyelerin kulüp üyeliğinden ayrıldıklarına dair gazetede ilan verilebilecektir..."

Edirne'den bir zarfın üzerine yapıştırdığı 100 kuruşluk pulu Hakkari'ye kadar belki de bin lira harcayarak nakleder. Ancak filatelistler P.T.T'nin çıkardığı pulları hiçbir hizmet beklemeden alarak ona yüzlerce lira gelir sağlarlar. Türkiye'de filatelist sayısının artması, yurt dışında pul toplayanların sayısının da artmasını sağlar. Bu da ülke açısından ayrı bir döviz kaynağı demektir. Maddi ve Manevi yönden saydığımız bu yararlarına karşın P.T.T. idaresi Türkiye'de filatelinin gelişmesi için iki filatelik sergiden başka en ufak bir programı hatta aldığı bir prensip kararı ile yoktur."¹⁵

Pul koleksiyoncusu olarak dünyada yaklaşık 200 milyon kişi vardır. Tüm filatelistler pul koleksiyonculuğunun insanlar arasında renk, ırk, din, dil ayrımı yapmaksızın dostluk, arkadaşlık bağı oluşturduğu görüşünde birleşirler.

1 Mayıs 1840'da İngiltere'de ortaya çıkan ilk pul ile birlikte pul koleksiyonculuğunun da başladığı söylenebilir. Çünkü, koleksiyonculuğa ilişkin ilk yazı olarak kabul edilen ve Londra'da yayınlanan The Times'da çıkan yazının yayınlanış tarihi 1841'dir. Burada, "Genç bir bayan gardrobunu damgalanmış posta pullarıyla kaplamayı istiyor" şeklinde bir ilan yayınlanmıştır.

Günümüzde filateli konusu bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. Örneğin 1866'da yayınlanan pul, zarf, paket ve mektup kağıdı gibi posta malzemelerinden 2400 kadar çeşidi içeren kataloglara karşın günümüzdeki standart kataloglardaki pul sayısı sadece 100 bini aşmaktadır.

15. Tarık Güner, "Pul Meraklılarına Yardımcı Olan Yok," Pul Dergisi, sayı 1, Eylül 1972.

Pulların önem kazanması posta tarihi ile başlar. İlk pul 1840 yılında ortaya çıkmasına karşın tüm dünyada posta hizmetlerinin başlayış tarihi çok daha eskidir. 1600'li yıllarda pul kullanılmamakla beraber resmi posta hizmetleri kurulmuştur. Pul yerine birtakım işaretler kullanılmıştır. Zamanla bunlar yerini damgalara bırakarak filateli tarihi ile özdeşleşmiştir. Bugün filatelistler klasik pul biriktirmekten çok pulun işlevini de içeren koleksiyonlar üretmektedir.

Kolleksiyoncuların çoğu sınırlı bir alanda pul biriktirirler. Çünkü genel bir pul koleksiyonu yapmak hem çok masraflı, hem de çok yer kaplayan bir iştir. Bazı koleksiyoncular yalnızca bir ülkenin, kıtanın ya da dönemin pullarını; bazıları da belirli türde pulları toplarlar. Bunların dışında damga pulu ya da posta malzemesi de biriktirirler. Tematik pul koleksiyonu yapanlar ise pulun sadece deseniyle ilgilenirler. Üzerinde belirli bir konuda resim bulunanları tercih ederler.

Bir pulun değeri onun az bulunmasıyla ölçülür. Çok kullanılmış, iptal edilmiş, imha edilmiş veya başına bir kaza gelmiş pulların değeri yüksektir. Örneğin, Bilecik postahanesindeki pulların, o gün kullanılan dört pul hariç, hepsinin geceleyin yanması, o dört pulun değerinin yükselmesine neden olmuştur. İngiltere'de de bu konuda ilginç bir olay yaşanmıştır. Dünyada sadece iki tane olan 1856 tarihli bir centlik İngiliz Guyanası pulunun ikisine de sahip olan kişi, bir tanesini basının önünde yırtınca, tek kalan diğer pulun değeri çok yükselmiştir.

Günümüzde mektuplar pul yerine otomatik makinalarca damgalanmaktadır. Ya da pul verme makinaları kullanılmaktadır. Buna karşın yine de pul

çıkarılmaktadır. Çünkü koleksiyonerlik çok yaygın bir durumdadır. Artık posta ihtiyacından çok koleksiyoncu ihtiyacına yönelik bir çalışma yapılmaktadır.

Dünyada yapılan uluslararası sergilerde Türk pulları ile özellikle de Osmanlı pullarıyla yapılan koleksiyonlar büyük ödüller kazanmaktadır. Türkiye Filateli federasyonu bağlı olduğu uluslararası federasyonun 70 üyesi arasında aldığı ödüllerle 10. sıradadır.

Pul önemli ancak araştırılması başlı başına bir uzmanlık gerektiren bir konudur. Biz burada posta tarihi açısından pulun gelişimini vermekle yetindik. Pul kadar önemli bir başka alan da kartpostalın gelişimidir.

HABERLEŞMEDE GÖRSEL: KARTPOSTAL

Kartpostal Avrupa'da 1865 yılından sonra kullanılmaya başlamıştır. Almanya imparatorluğu postalar nazırı Mösyö Heinrich Von Stephan, 1865 yılında postaya verilen bazı kısa mektupların fazla para verilerek kapalı zarflarda gönderilmesi yerine "posta varakası" denilen bir haberleşme varakası önermiştir. Heinrich Von Stephan'a göre bu "Posta Varakası"nın yüz tarafı alıcı adresine, arkası da açıklamalara ayrılacaktı. Açık bir şekilde gönderilerek, uzaklığa bakmadan 13,5 santim gibi bir ücret alınmasını istemiştir. Ancak bu öneri kabul edilmemiştir.

1869 yılında Viyana'lı öğretmen Hermann tarafından aynı konu Avusturya Posta Nezaretine önerilmiştir. Konu, nezaretçe iyi karşılanarak aynı yıl Ekim ayı başında ve 5 santim değerinde ilk kartpostal meydana getirilmiştir. Avusturya'da aynı yılın son üç ayı içinde 2.926.102 adet

kartpostalın satılması bazı hükümetleri de bu yolda harekete sevk etmiştir. 1870 yılı Temmuz ayından itibaren de Kuzey Almanya ve Güney Almanya'ya yine aynı yıl Lüksemburg, İsviçre, Felemenk ve Belçika'da 1871 de de Danimarka, İsveç ve Norveç'te kabul edilmiştir. Sonradan başka ülkelerde de kartpostal kullanılmaya başlanmıştır.

1.1.1872'den itibaren Almanya herbiri adi kartpostal büyüklüğünde ve biçiminde ve birbiri üzerine bükülmüş ve ayrı ayrı pullanmış iki kartpostaldan oluşan "cevaplı kartpostallar" meydana getirmiştir.

Bizde ilk kez kartpostal Ahmet Vefik Paşanın başkanlığında toplanan Posta Islahât Komisyonu tarafından 1900 yılında bastırılarak satılmaya başlanmıştır. Posta kartlarına önceleri "Muhabere-i Aleniye Varakası" denirdi. Daha sonraları da "Açık Muhabere Varakası" adı verilmiştir. Ancak halk tarafından "kartpostal" deyimi kullanılmıştır. Bu deyim birçok dillerde de yer almıştır. Ülkemizde kartpostal kullanımı başladığı zaman şehir içinde gönderilen kartlar 10 para, şehir dışına gönderilenler de 20 para ücrete tabi tutulmuştur.

1913 yılında Londra'da Bradburg Wilkinson and Co.L.D Graveurs Londres matbaasında pullarımız bastırılırken bunlarla birlikte onar paralık yeşil ve yirmişer paralık kırmızı renkli cevaplı ve cevapsız kart da bastırılmıştır.

Bir dönem kartların taahhütlü olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bir süre sonra Abdülhamit'in özel hizmetinde görevlendirdiği harem ağalarından birine gönderilen bir kart dolayısıyla şehir içinde kartpostal gönderimi yasaklanmıştır. Bu yasak ancak Meşrutiyetle birlikte kaldırılmıştır.

Kartpostal ücretleri Umumî Savaş'ın başlamasından sonra kağıt ve karton fiyatlarının yükselmesi, nakliye masraflarının artması gibi nedenlerle arttırılarak şehir içi için 3, şehir dışı için 4 kuruşa çıkarılmıştır. 1936 yılı Eylülü'nün 6. günü yürürlüğe giren yeni dahili ücret tarifesi ile dahili kart ücretleri birleştirilerek 3 kuruş olarak saptanmıştır. Yabancı idarelerin çoğu da kartpostallar için bir tek ücret kabul etmişlerdir. 1916 yılına gelindiğinde Almanya'da kız kulesi resimli 10 paralık yeşil ve 20 paralık kırmızı iki kart bastırılmıştır.

Kartpostalın tercih edilmesinin nedeni hem en ucuz hem de en pratik bir haberleşme aracı olmasındandır. Bu nedenle sanayiciler herkesin ilgisini uyandıracak şekilde resimli ve renkli kartlar basarak satışa çıkartmışlardır. Bu yolla da kart kullanımının artmasına yardımcı olmuşlardır. Zamanla matbaacılığın gelişmesi kart basımını da etkilemiştir.

Resimli kartlar tıpkı pul gibi aynı zamanda propoganda işlevi de görürler. Resimli kartın özellikle turistler açısından büyük önemi vardır. Turistler her uğradıkları yerden oranın özelliklerini gösteren kartları alıp saklarlar. Ya da bir çoğunu tanıdıklarına gönderirler.

Cevaplı olan kartpostallar da yapılmıştır. Bunları posta idareleri çıkartmışlardır. Ülkemizde ilk kez 1912 yılında Nazır Oskan Efendi zamanında soğuk damgalı, pullu, cevaplı kartlar bastırılmıştır.

Kartpostallardan başka kartletr (mektup kartı) adı verilen bir haberleşme aracı daha vardır. Ancak bu

mektuptan farklı birşey değildir. Kartletr'ler, katlanan, kenarlarından yapıştırılınca haberleşmeye ait yazıları içeride kalan kartlara benzerler. Bazılarında güzel manzara resimleri vardır.

Bazı ülkelerde (örneğin Almanya'da) kartletrler mektupla aynı ücrete tabi tutulurlar. Bazı ülkelerde de (Fransa, İngiltere, Mısır) kartletrler'den katlı ücret alırlar.

Nazır Oskan Efendi'nin Nezareti sırasında Londra'da çok güzel kartletrler bastırılmıştır. Bunlar mektup ücretine eşdeğer bir fiatla satışa çıkarılmış ise de rağbet görmemiştir. Bu nedenle de bir daha bastırılmamıştır.

BÖLÜM V

TELGRAF HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ

Telgraf insanların düşüncelerini hızla uzak mesafelere iletmek için icat edilmiş bir araçtır. Düşünce ve isteklerimizi uzaklara iletme ihtiyacı insanların yaradılışlarında vardır. Bu nedenle telgrafçılığın başlangıcı ilk insanlara kadar dayandırılabilir. İnsanlık tarihine bakılacak olursa haberleşme ihtiyacı en ilkel kavimlerde bile vardır. Bu kavimlerin kullandıkları çok basit bazı haberleşme araçları günümüzdeki gelişmiş haberleşme araçlarının temelini oluşturur.

Uzaklara haber iletimi için dünyada 3 farklı öge ile karşılaşırız. Bunlar ışık, görme ve elektriktir. Işık ve görme elektrik bulunmadan önce en seri haberleşme araçlarını oluşturuyordu. Elektrik olaylarının varlığı i.ö. 700'de Yunanlı bilgin Thales tarafından meydana çıkarılmıştır. Ancak elektrik 16. yüzyılda telgrafçılıkta kullanılmıştır.

İlk sesli telgraf olarak, Afrika ve Pasifik adalarında yaşayan yerlilerin tam-tamları kabul edilir. Daha sonraları insanlar ateşi ve dumanı haberleşme amacıyla kullanmışlardır. Bu yüzden yüksek yerlerde birbiri ardına yakılan ateşler bazı haberlerin uzak yerlere ulaşmasını sağlayabilmek içindir. Romalı'lar ve Golvalı'lar ise bayrak ve dal sallayarak haberleşirlerdi. Günümüzdeki gemi ve gemicilerin bayrak işaretleri, flama ile haberleşmesi aynı anlamdadır.

Bir başka haberleşme yolu da, güneş ışınlarını cam

veya madeni aynalardan aksettirmek yoluyla işaret göndermektir. Buna Helyograf sistemi adı verilir. Özellikle Napolyon Mısır seferinde bu yolu kullanmıştır. Bunun dışında Askerî Birlikler arasında gemilerde pırıldak denilen bir haberleşme aracı da kullanılır. Bu araçla istenilen yere güneş ışığından veya elektrikten faydalanılarak uzak ve dar bir ışık demeti gönderilir ya da bir pırıltı gösterilir. Ünlü Babil kuleleri de haberleşme amacı ile yapılmıştır.

Çin, Hindistan ve Yunanistan'da işaretle haberleşme yöntemi çok gelişmiştir. Bu amaçla Çinliler yüksek duvarlar inşa etmişlerdir. Bunların üstlerine birçok meşaleler dikerek tehlikeleri bir kaç saat içinde ülkenin her tarafına yaymışlardır.

Romalılarla Kartacalılar arasındaki savaşlarda ateş ve bayrak kullanılarak ordularla haberleşme sağlanmıştır. Ancak bu tür haberleşme önceden kararlaştırılmış belirli konulara dayandığı için insanlığı daha gelişmiş bir haberleşme aracı aratmaya yöneltmiştir. Ene isimli bir kişinin buluşu bu alanda önemli bir yenilik oluşturmıştır. Bu buluş, belirli uzaklıkta iki kişinin yanlarında birer meşale ile aynı miktarda su dolu ve yukarıdan aşağı eşit sayıda dağıtımı olan birer kap bulundurmalarından oluşuyordu. Bu kaplarda son bölümünün altında bir delik bulunmaktadır. Her bölüm evvelce kararlaştırılmış bir anlama işaret etmektedir. Bu yolda, taraflardan birisi haberleşmeye başlamak isteyince meşaleyi yukarıya kaldırarak işaret verirdi. Diğer de aynı şekilde işareti yineleyerek gördüğünü anlatırdı. Bundan sonra diğer taraf deliği açarak bildirmek istediği işaretin su düzeyine kadar suyu boşaltırdı. Sonra da deliği tıkayarak karşı tarafa meşaleyi yukarı kaldırmak sureti ile deliği kapatmasını anlatırdı. Böylece karşı

tarafa istenilen haber verilmiş olurdu. Kap sonra tekrar su ile doldurularak aynı şekilde hareketlerle başka işaretler verilerek devam edilirdi. Makedonya kralı Philippe tüm haberleşmelerinde bu yöntemi kullanırdı.

Felemenkli Yansen 1650 yılında yakını gösterir bir dürbün icat etmiştir. Fransa Akademisyeni Guillaume Amontons da 1690'da dürbün aracılığı ile işaretlerin verilmesini denemiştir. Bu yöntemle Paris-Roma arasında üç dört saat içinde işaret iletimi olanağını bulmuştur. 1792 yılında ise Claude-Chap, önce "Tachygraphe", 1798'de de Telgraf'ı icat etmiştir. Bu yöntem 9-12 km aralıkla inşa edilen merkezler arasında bir merkezden yapılan işaretin diğer merkezden alınıp öte taraftaki merkeze verilmesinden oluşur. Bu işaretler bir direğin tepesinde bulunan regülatörlere verdirilen türlü durumlarla elde edilirdi.

Telgrafın asıl gelişimi ise ancak Samuel Mors'un elektrikli telgrafı bulmasından sonra başlamıştır.

Samuel Morse 1791'de Charleston'da doğmuştur. Philips Akademisinde, Yale Üniversitesi'nde okumuştur. Amerikalı bir fizik bilginidir. 1832 yılında bir Avrupa gezisinden dönerken elektiriğin haberleşmede büyük yarar sağlayacağını düşünmüştür. 1837 yılında da icadını tamamlamıştır. İcadının adı: Elektromanyetik Telgraftır. Bu buluşunun patentini almak için başvuruda bulunduysa da iş adamları bunu kullanışsız bulmuşlardır.

1839 yılında icadını geliştirip satabilmek amacı ile Paris'e gitmiştir. Çalışmalarına Chamberlain adında bir arkadaşı da yardım etmiştir. İngiltere ve Rusya'ya giderek icadını kabul ettirmek için uğraştıysa da başarılı olamamıştır. Chamberlain, Mors'un bu buluşunu

yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Ancak yaptığı deneme kesin bir başarı sağlayamamıştır. Hatalarını düzeltmek üzere Viyana'ya dönmüştür. Dönüşte Chamberlain'in bindiği gemi Tuna'da batmıştır. Böylece bu girişim yarıda kalmıştır.

Amerikalı profesör Lawrence Smith 1847 yılında İstanbul'da jeoloji araştırmaları yaparken Mors'un icadını duymuştur. Aletin bir örneğini Amerika'dan getirterek Samuel Mors adına Osmanlı hükûmetine önermiştir. Aletin eksik parçaları ise İstanbul'da yaptırılmıştır. Daha sonra, Padişah Abdülmecid'in huzurunda Beylerbeyi Sarayı'nda bir deneme yapılmıştır. Ertesi gün de Şeyhülislam, Sadrazam ve Nazırların önünde deneme yinelenmiştir. Padişah bu yenilikten çok hoşlanmıştır. Bu yüzden Lawrence Smith'e Mors'a verilmek üzere kendi imzasını taşıyan iktara beratı ile birlikte elmaslı bir madalya vermiştir.

Mors'a bu haberleşme yöntemini uygulama alanına koyması için İngiltere'de 1837, Fransa'da 1838, Amerika'da 1840 yıllarında ayrıcalık verilmiştir. Amerika'da 1843 yılında Mors makineleri yapılmaya başlanmıştır. İlk telgraf hattı da Washington - Baltimore arasında yapılarak, 1844 yılında haberleşmeye başlanmıştır. "25 Amerikan Elektromanyeti Telgraf Kompani" isimli bir şirket kurulmuştur. Bu şirket Mors haberleşme yönteminin gelişmesine hizmet etmiştir.

Samuel Mors, Padişah Abdülmecit'ten aldığı patenti takiben 1843 yılında Amerikan kongresinden de 30.000 dolarlık bir yardım almıştır. Washington - Baltimore arasındaki telgraf hattı da bu para ile kurulmuştur. Mors, Washington'dan Baltimore'a 24 Mayıs 1844'de çektiği ilk telgrafta incil'den alınan bir cümleyi kullanmıştır:

"What hath God Wrought" (Allah ne yazdı ise...) Bu olay insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturmıştır.

1851 yılında Manş denizinin iki yakasındaki kale ile duvar arasına ilk denizaltı kabloları döşenmiştir. Bununla da İngiltere ile Fransa arasında telgraf haberleşmeleri başlamıştır. 1873'de Avusturalya'ya 1886'da da Atlas Okyanusuna kablo döşenmiştir.

ÜLKEMİZDE TELGRAF

Ülkemizde, 1854 yılında Kırım savaşı sırasında ilk kez telgraf kullanılmıştır. O dönemde İngilizler tarafından İstanbul - Varna ve Kırım sahilindeki Balıkova mevki arasında bir denizaltı kablosu döşenmiştir. Fransızlar tarafından da Varna - Şumnu - Rusçuk - Bükreş yolundan Avusturya sınırına kadar bir kara hattı döşenmiştir. İstanbul'un ilk Telgraf Müdürü Mehmet Efendi'dir. Edirne'nin ilk Telgraf Müdürü de Mustafa Efendi'dir.

İngilizler ve Fransızların yaptıkları bu hat ile Kırım ve İstanbul'dan Paris ve Londra ile haberleşme sağlanmıştır. Ancak bu yolla müttefik devletlerin orduları kendi hükümet merkezleri ile kolay haberleştikleri halde, Osmanlı hükümetinin kendi ordusu ile ilişkisi müttefiklerin yardımı ile yapılabilmektedir. Bu durum nedeni ile İstanbul - Edirne - Filibe - Sofya - Niş - Belgrad, diğer taraftan Edirne - Şumnu hattının inşasına gerek duyulmuştur. Fransa'dan getirilen Mösyö Dolara, Mösyö Blak'ın nezareti altında anılan hatların çekilmesi işine başlamıştır.

1855 yılında Dersaadetle - Edirne arasında ilk kez

yapılan telgraf heberleşmesinin gerçekleşmesi için Gülhane Parkının karşısında Soğuk Çeşme kapısı bitişiğinde yüksek bir kale burcu telgraf merkezi yapılmıştır.

29 Ağustos 1855'de ise İstanbul - Edirne - Şumnu hattının ilk Türk telgrafçısı Mehmet Efendi ilk telgraf olarak "Asakiri müttefika Sivastopal'a girmişlerdir" şeklindeki zafer telgrafını almıştır. Hariciye Nazırı Fuat Paşa aynı gün bu telgrafı, Edirne - Şumnu - Bükreş ve Viyana yolu ile Paris Elçiliğine çekmiştir. Durumdan Londra elçiliğinin de telgrafla haberdar edilmesi ve bu telgrafın Paris ve Londra borsalarına asılmaları tavsiyesinde bulunulmuştur.

Önceleri telgraf işleri Sadarete bağlanmıştır. Daha sonra hatların çoğalması ile birlikte bu iş bağımsız bir müdüriyete verilmiştir. Ayrıca bir de komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyona Divan-ı Hümayun beylikçisi Arif bey başkanlık etmiştir. Ayrıca bu komisyonda Hariciye teşrifatçısı Kâmil Bey, ilk telgrafçı Mehmet Efendi ve Hariciye kâtibi ve divan tercümanı Arifi Paşa da bulunmuşlardır. Bu müdürlük 1285'de Nafia Nezaretine bağlanmıştır.

1867 yılında ise Sağır Ahmet Bey posta nazırı olunca Posta ve Telgraf idareleri birleştirilmiştir. Ahmet Bey idareye bilgili memur yetiştirmek amacıyla 1867'de bir "Telgraf mektebi" açmıştır. Bu okul Soğuk Çeşme rüştîyesinin arkasında "Terzihane" adı ile bilinen ahşap bir binanın odasında idi. Daha sonra onarılarak Çemberlitaş'a Sait Bey konağına taşınmıştır. Bu okulda üç sınıf vardı. İmlâ, Hüsnühat, Hesap, Coğrafya, Fransızca, Mebadii Elektrik dersleri okutulurdu. Bu okul rus savaşı nedeni ile kapatılmıştır. Sağır Ahmet Bey 2,5 yıl görev

yapmıştır. 1870'de ise Salim Bey görevi devralmıştır.

Yabancı ülkelerle haberleşmeyi sağlamak için de Beyoğlu'nda telgraf sokağında Beyoğlu merkezi olarak bir bina kullanılmıştır. Burası 1855 yılında açılmıştır. Bu Telgraf Merkezinin Müdürü İngiliz Mösyö Milneçen olmuştur. Daha sonra bu merkez Tepebaşına taşınarak, 1907 yılında da bugünkü binaya yerleşmiştir. Telgraf hatları 1860'da Ankara'ya, 1861'de Kerkük'e kadar ulaşmıştır.

Türkçe bilmeyen işletmeci Fransız memurlar nedeniyle, Telgraf haberleşmesinden halk yararlanamamıştır. Fransız memurlar, telgraf işaretlerinin soldan sağa çıkması ve Türkçe harflerle yazmanın güç olması nedeni ile Mors haberleşmesinin Türkçe ile yapılmasının mümkün olamayacağını ileri sürmüşlerdir.

Edirne Telgraf Müdürü olan Mustafa Efendi, Türkçe alfabeyi Morsa çevirmiştir. 1856 yılında 128 kelimeden oluşan bir telgrafı da İstanbul'un ilk Telgraf Müdürü olan Billûrizade Mehmet Efendi'ye göndermiştir.

1880 yılında Beyoğlu müdürü olan İzzet Efendi Posta ve Telgraf nazırı olunca noksan olan bu alfabede değişiklik yapmış ve eksikleri tamamlamıştır. Böylece bugünkü Mors alfabesini yerleştirmiştir. Dolayısı ile de Fransız memurlara ihtiyaç kalmadığından bunlar ülkelere dönmüşlerdir. Bu nedenle Mustafa ve Mehmet Efendiler ilk Osmanlı telgrafçılığı ve Osmanlı üstatlığı şerefine ulaşmışlardır.

OSMANLI TELGRAF HATLARI

Osmanlı devletinde çekilen ilk telgraf hattı İstanbul - Varna - Balaklava hattıdır. Bu hat

İngilizlerce Kırım savaşında Sivastapol yakınındaki Balaklava'dan Varna'ya oradan da İstanbul'a uzattıkları bir deniz hattıdır. Fransızlar da buna ek olarak Varna'yı Viyana'ya bağlamışlardır. Böylece Mayıs 1855'den itibaren orduları ile başkentleri arasında telgraf haberleşmesini sağlamışlardır. 27 Eylül'de ise İstanbul - Varna görüşmesi gerçekleşmiştir. Daha sonraları bu hatlar Osmanlı Devletince satın alınmıştır.

İngiliz hatlarının bir devamı ve tamamlayıcısı olarak bu kez karadan Varna - Şumnu - Rusçuk - Bükreş hattı yapılmıştır. Bu hatların yapımı Mustafa ve Voliç Efendiler gibi bazı Osmanlı vatandaşlarının da telgrafçılığı öğrenmeleri için bir fırsat olmuştur.

İlk Osmanlı telgraf hatlarının çekilmesi, Osmanlı idarecilerinin telgraf tesisleri kurma yolundaki düşüncelerini uygulama alanına geçirilmesinde etkili olmuştur. İngiltere ve Fransa da ülkemizde telgraf hatları kurulmasını istiyorlardı. Ayrıca bu tesislerin kendilerine kurdurulmasını öneriyorlardı. Osmanlı devleti bu ilk hatlarında askerî yöne ağırlık vermiştir. Fakat devletin genel telgrafçılık politikasında askerî haberleşme kadar önemli bazı konular da vardı. Buna göre telgraf tesisleri ülke içi ve Avrupa ile haberleşme amacı ile kurulacaktı. Burada merkezi idarenin güç kazanması, ülkeye gelir sağlanması, Avrupa ülkelerinin haberleşmesinde aracı olunması istemi ön planda ele alınmıştır. İşte Viyana'dan İstanbul'a gelen ve oradan da Üsküdar - Bağdat - Basra yolu ile Hindistan hatları ile birleşen büyük hat bu amaçla, yani Avrupa'nın Hindistan'la haberleşmesini sağlamak amacı ile kurulmuştu. Mısır ile de aynı şekilde el-arış hattı çekilmiştir.

Osmanlı devleti kendi hesabına bazı hatlar kurdurtma kararı almıştı. Bunlar İstanbul'dan Edirne'ye gidecek, oradan da birinci kolu Şumnu'ya, ikinci kolu Filibe - Sofya - Niş üzerinden Aleksinanç'a, buradan da Avrupa bağlantısı için Belgrad'a uzanacaktı. Sonuçta bir telgraf komisyonu oluşturulmuştur. İngiliz Cook bir arkadaşıyla, Fransız De la Rue de Osmanlı uyruğundan Blacque ile birlikte iki ayrı öneri vermişlerdir. Bunlar arasında pek fark olmamakla birlikte De La Blacque'in teklifi kabul edilmiştir.

1855 yılı başlarında da ilk Osmanlı telgraf tesislerinin yapımına geçilmiştir. İlk telgraf merkezi mimar Fossati'nin yaptığı Babıâli yakınında, Gülhane Parkı'nın girişinin sol tarafında kale burcuna bitişik binadır. Bu binada telgraf müdürülüğüde bulunmuştur. Bu arada hat çalışmaları da hızla yürütülmüştür. 19 Ağustos'ta İstanbul - Edirne arası bitirilmiştir. 15 Eylülde de İstanbul - Edirne - Şumnu hattının resmi açılışı yapılmıştır. De La Rue ile yapılan kontrat da iptal edilmiştir. Edirne'den çıkacak diğer hattın doğrudan devletçe yapılması kararlaştırılmıştır. Kısa bir süre içerisinde de Osmanlı devleti, gerek kara gerekse denizleri ile zengin bir telgraf ağına kavuşmuştur.

TELGRAF OKULLARI

Telgrafın kullanımı ülkeye büyük bir yenilik getirmiştir. 1863 yılından itibaren telgrafçıların ve memurların sırmalı ve formalı resmi bir giysi taşımaları bu mesleğe girme isteğini arttırmıştır.

İlk Telgraf okulu 2 Ocak 1861 tarihli bir yasa ile İstanbul'da Gülhane Parkının karşısındaki Adli Tıp binasında açılmıştır. O dönemdeki adı Fünun-ı Telgrafiye

Mektebi'dir. Rus savaşı sırasında bu okul kapatılmıştır.

Nazır İzzet Efendi, Darüşşafaka'nın telgraf mektebi olarak kullanılmasını sağlamıştır. Darüşşafaka o dönemde sivil okulların en mükemmeli idi. İzzet Efendi Darüşşafaka'nın son iki sınıfında elektrik ve telgraf dersleri okutturulması için okul idaresi ile anlaşmıştır. İzzet Efendi bu girişimin sürekli bir başarı sağlaması için Avrupa'dan birçok elektrik aleti getirerek okula hediye etmiştir. İzzet Efendi bununlada yetinmemiş Fransa Telgraf Nezareti kanalı ile İstanbul'daki fen memurlarından bir kısmının Paris Telgraf Mektebi âlisine gönderilmesini sağlamıştır.

Bir başka okul da "Mekteb-i Fünun-ı Makineciyan'dır." 4 Ocak 1872'de de "Posta ve Telgraf Mektebi" adlı bir okul açılmıştır.

TELGRAF TEŞKİLATI

Telgraf fabrikası kurulmadan önceki yıllarda sadece Avrupa'dan getirilen telgraf makine ve malzemelerinin onarımı ile yetinilmekte idi. Üretime yönelik birşey yoktu. Telgraf tamircileri genellikle saatçiliği iyi bilen kişiler arasından seçilirdi.

Davut Bey'in Telgraf Müdürlüğü sırasında (10 Ağustos 1860 - 26 Haziran 1861) öncelikle İstanbul'daki Telgraf Teşkilâtı'nı düzenleyen bir kanun hazırlanmıştır. Bu kanunun onuncu bölümü "Makinacılık Memuriyeti" başlığını taşır. Bu bölümdeki memurlar, Telgraf İdaresi'nin makinalarının bakım ve tamirini yapmakla görevlendirilmişlerdir. Kadro, bir başmemurla bir de onun yardımcısından oluşmuştur. Aynı şekilde merkezde bulunan makineci ve tamirci bir ölçüde taşra merkezlerinde de

bulunurdu.

İlk kez ülkemizde telgraf yapılması girişimi 1275'de Varna telgraf merkezi makinisti olan Mikail Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bundan iki yıl sonra da makinist Besim Efendi bir telgraf makinesi yapmıştır. Bunun üzerine idare, imalâta devam edilmek üzere gereken gereken âletlerin satın alınması girişimlerinde bulunmuştur.

1869'da ilk telgraf fabrikası Soğukçeşme'deki Terzihane binasında kurulmuştur. Telgraf müdürü Fevzi Beyin zamanında (1868-1871) kısmen imalat aşamasına gelinmiştir. Terzihanedeki tamirhane de "Makina Fabrikası" haline getirilmiştir. Bu nedenle Osmanlı Telgraf fabrikasının kurulma ve başlama tarihi olarak Mayıs 1869 gösterilir.

1875'de Terzihane yıkılacağından telgraf mektebi ve fabrikası Çemberlitaş'a taşınmıştır. İlk müdür Hacı Zühdü Bey'dir. Bu fabrikayı geliştirenlerin başında Nazır İzzet Efendi gelmektedir. İzzet Efendi yaptığı işleri 1884 de Viyana sergisinde, 1893'de Şikago sergisinde ve 1901'de de İtalyan Turen elektrik sergisinde teşhir ettirmiştir. Bu sergilerdeki başarısından dolayı kendisine takdirname ve diploma verilmiştir.

TELGRAF DİLİ

İlk dönem haberleşme dili Fransızcadır. Çünkü ilk hatların tüm malzemesi ve görevlileri Fransa'dan getirilmişti. Ancak, halkın kullandığı dilin dışında bir dilin haberleşmede kullanımı ve işlemlerin yabancı memurlarla yapılmasının bazı sakıncaları vardı. Böyle bir durum devlete ait sırların yabancılarda öğrenilmesi

sonucunu doğurabilir. Ayrıca halk Fransızca bilmediği için telgraf çekmede zorluklarla karşılaşır ve telgraf trafiği de buna bağlı olarak azalır. Bunların yanısıra yabancı görevlilere yerlilerden daha fazla maaş ödenmesi de bir başka eleştiri konusu olmuştur.

Telgraf haberleşmesinin ülkemizde başlaması ile birlikte telgraf işaretlerine karşılık bulunması ve kullanılması istenilir olmuştur. Mustafa ve Voliç Efendiler, telgraf işaretlerinin Türkçe karşılıklarının olabileceğini, yani belli işaretlerle gösterilen lâtîn harfleri yerine Türk harflerinin konulabileceğini saptamışlardır. Hazırladıkları raporu, Divan-ı Hümayun beylikçisi Arif Bey'e vermişlerdir. Bu raporda, eldeki makinalarla Türkçe haberleşmenin mümkün olduğu açıklanmıştır. Daha sonraları Telgraf dilinin Türkçeye çevrilmesi çalışmalarında Mustafa Efendi yalnız başına çalışmıştır. İlk Türkçe telgraf da 1272'de Edirne telgraf müdürü Mustafa Efendi'nin, İstanbul merkez Telgraf müdürü Mehmet Efendi'ye çektiği telgraftır. Bu telgraf, 128 kelimeden oluşmaktadır. Telgrafın metni Nesimi Yazıcı'nın bir yazısında yer almaktadır.¹

1. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu," A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1983, sayı 26, s. 754-755-756.

"Numara: 1 Kelime: 128 Tarih: 28 Şaban 1272 Gün ve saat: Cumartesi 3.30.

Çekilen bu telgrafla Mustafa Efendi'nin çalışmaları olumlu sonuca ulaşmıştır. Böylece halkın ve tüccarların da bu hızlı haberleşme aracından yararlanması kolaylaşmıştır. Ayrıca yabancıların bu teşkilât üzerindeki baskı ve kontrolleri de azalarak, Fransız memurlara olan ihtiyaç da kalmamıştır. Bu da gereksiz harcamalara son verilmesini sağlamıştır. Mustafa Efendi'nin getirdiği bu telgraf alfabesi "Mustafa Efendi elifbası" olarak anılır. 20 yıldan uzun bir süre kullanılmıştır. Mustafa Efendi aslında bu alfabeye fazla birşey katmamıştır. Çünkü telgraf alfabesinde en çok kullanılan harflere kısa işaret verilmesi esası kabul edilmiştir. Mustafa Efendi ise bazı harflere verilmiş olan kısa işaretleri uzun işaretlerle değiştirmiştir.

Pencüşenbih günü (Perşembe) saat 4.00'ten Cuma günü saat 7.00'ye kadar bizim (yani Edirne) makinaları asla işlemediğinden Pencüşenbih günü İstanbul'dan gönderilecek olan beş kıt'a Türkçe telgrafnameleri yevm-i mezkûrda olmak mümkün olamayub bu telgrafnameleri ertesi Cuma günü almak üzere sabahdan akşama kadar Telgrafhane'de beklemiş isem de kullarına İstanbul'dan hiç bir işaret zuhur etmeyüb saat 7.00'de makineler işlemeye başladıkça zikrolunan telgrafnameler Fransızca yazılarak mahallerine gönderildi. Lakin bunların zeyline (altına) yazılmak üzere Mösyö De Lusson tarafından Cuma günü Mösyö Noblet'ye bir kağıt zuhur etti ki, Pencüşenbih günü bu telgrafnameler Türkçe yazılacak idiyse de Devlet-i Aliyye memurlarının adem-i maharetlerinden dolayı yazılamayub taahhur eylediğinden yine Fransızca yazıldı deyü keyfiyetin ilan olunması iş'ar kılınmıştır. Halbuki makinaların işlemediği burada bulunanların meşhudu olup bi gayrı hakkın Mösyö De Lusson'un bu veçhile ilân-ı keyfiyet ettirmesi layık olmadığından Mösyö Noblet tarafından keyfiyet ilan olunmadı efendim.

Fi. 28 Şaban 1272

Mühür: Mustafa Kulları"

Bunun nedeni anlaşılamamıştır.

İkinci kez telgraf alfabesini İzzet Efendi meydana getirmiştir. Bu da "İzzet Efendi Elifbası" olarak anılır. İzzet Efendi beğenmediği Mustafa Efendi alfabesini ıslah etme yoluna gitmiştir. Ve uluslararası alfabeye göre düzenlediği, telgraf alfabesi 1877 yılı sonunda yürürlüğe sokulmuştur.

İzzet Efendi'nin yaptığı alfabe ile haberleşme % 20 hız kazanmıştır. Ayrıca harflere verilen işaretlerin uluslararası alfabeye yakın olması da hem yabancı dil için, hem de Türkçe için ayrı ayrı haberleşme görevlisi bulundurma zorunluluğunun ortadan kalkmasına neden olmuştur. Böylece masraf azalmıştır. Bu alfabede Nazır Oskan Efendi zamanında (1913-1914) bazı küçük değişiklikler yapılmıştır.

TELGRAF ÜCRET TARİFESİ

Hüsnü Sadık Durukal 15 Eylül 1855 tarihinde telgrafın halkın haberleşmesine açıldığını ve bu tarihten itibaren de saptanan ücret tarifelerini bildiriyor.

15 Eylül 1855'den itibaren üç merkez arasında uygulanan ilk telgraf için İstanbul - Edirne arasında 33, İstanbul - Şumnu arasında 52 ve Edirne - Şumnu arasında 29 kuruş olarak saptanmıştı. Bunun dışında telgraf başına 2,75 kuruş suret çıkarma ücreti ile, 2,75 kuruş da dağıtma ücreti alınırdı.

1860 yılında ücretler uzaklığa göre alınmıştır. Buna göre 20 kelimelik bir telgraftan her saatlik uzaklık için 20 para alınırdı.

1867'de 20 kelimelik bir telgraftan 20 saatlik uzaklık için 15, sonraki 20 saatlik uzaklıklar içinse 5 kuruş alınırdı.

1880-1888 devresinde tarifenin düzenleme esası değiştirilmiştir. 10 kelimelik bir telgraftan asgari ücret olarak 10 kuruş, 10 kelimeyi geçenlerden ise kelime başına bir kuruş alınırdı. Ülke içi telgraflardan kaydiye ücreti olarak ayrıca 5 kuruş alınırdı. Şehir içi telgraf ücretleri de 5 kuruştan, 2,5 kuruşa indirilmişti.

1902'de bir vilayet içinde 20 kelimelik telgraftan 5 kuruş, bitişik vilayetler arasında alınıp verilen telgraflardan da 10 kelimeye 10 kuruş ücret alınmakta idi.

1912-1914 devresinde ise; ülkenin her tarafı için 10 kelimelik telgraftan 5 kuruş ve fazlasından ise sözcük başına 20 para alınırdı. Aslında telgraf ücret tarifeleri çeşitli tarihlerde değiştirilmiştir. Ancak ülkenin her tarafı için kelime başına ücret alınması ilkesi korunmuştur.²

Nazır İzzet Efendi, Avrupa'da Hük'un tab makinelerinin kullanıldığını görerek Mösyö Hük'u ülkemize davet etmiştir. Fehmi Efendi de Hük makinesi yapmıştır, ancak bundan pek yararlanılmamıştır. Çünkü Arap harflerinin bu makineye uyumu mümkün olmamıştır. Bu nedenle Türk harfleri kabul edilinceye kadar Türkçe haberleşme Mors ile yapılmıştır.

2. Hüsnü Sadık Durukal, "Türkiyede Telsiz Telgrafçılık," Pos-Tel, Haziran 1955, cilt 2, sayı 23, s. 7-8.

Ülkemizde Türk harflerinin kabulü ile Türk telgrafçılığında önemli bir devrim olmuştur. Latin harflerine geçmemiz sonucunda telgraf işaretleri değiştirilmiştir. Ve merkezlerde yazı basan telgraf makinelerinin kullanımına geçilmiştir.

POSTA VE TELGRAF İDARESİNİN BULUNDUKLARI BİNALAR

Posta idaresi 1848 yılından Telgraf idaresi ile birleştiği 1871 yılına kadar Yenicaamdeki İş Bankası olarak kullanılan binada etkinliklerini sürdürmüştü. Telgraf idaresi de 1855'den 1871'e kadar saray içinde Alayköşkü ile ilk telgraf merkezi olan kale burcu arasındaki binada yerleşmişti. Telgraf servislerinin zamanla genişlemesi üzerine bina ihtayaca cevap vermemiştir. Bunun üzerine bir kat eklenmiştir. Ayrıca Alayköşkü'nün de Telgraf idaresine ayrılması gereği ortaya çıkmıştır.

Posta ve Telgraf idareleri birleşmesinden sonra kısmen Soğukçeşmedeki Adli Tıp binasına, kısmen de Alemdar caddesinin köşesindeki Hasan Paşa konağına yerleştirilmiştir. 1909'da yeni postahane binasına geçmiştir. Bu bina 23 Temmuz 1909'da yani Meşrutiyet'in ilanının yıldönümünde açılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte Umum Müdürlük Teşkilatı Ankara'ya nakledilmiştir. Bu bina da İstanbul P.T.T. Başmüdürlüğü ile Umum Müdürlüğün bazı kısımlarına ayrılmıştır.

P.T.T.'de çalışanlar tarihin her döneminde kendilerine düşen ödevi yapmışlardır. Özellikle savaş yıllarında onların canla başla çalışmaları vatanın

kurtarılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Şekip Eskin bunu şöyle açıklar:

Savaş zamanında, P.T.T. memurları hükümetin çekilmek gereğini duyduğu zamanlarda bile ordunun aracılığıyla birlikte son saate kadar görev başında kalırlar. Meşrutiyet döneminde ise özgürlük uğruna Avrupa'da mücadele edenlerin çıkardıkları "Meşveret" ve Şorayı Ümmet" gibi gazeteleri ülkeye sokarak bu uğurda çalışanlara dağıtmak gibi tehlikeli bir işi başarmışlardır. Sonuçta da Meşrutiyet'in ilanı gerçekleşmiştir.

31 Mart olayının bastırılmasında da yine bu meslek ilgililerinin çalışmaları rastlarız. Nitekim, Atatürk'ün emir ve işaretlerini anlayan ve derhal etkinliklere başlayan ve İstanbul müttefikler tarafından işgal edildikten sonra dahi oluşturdukları gizli bir merkezle haberleşmeyi sağlayan yine bu kişilerdir.

Şiddetli kontrol ve sansüre karşın 1921 yılında İstanbul ile Adapazarı arasında oluşturulan bu gizli konuşmada, ilk telgraf o zaman batı cephesi komutanı olan İsmet İnönü'ye yazılmıştır. Kısa bir süre sonra da Ankara ile haberleşme sağlanmıştır. Bu haberleşmeler gece yarısı başlayarak şafak sökene kadar devam etmiştir. Yunanlıların ileri hareketleri sonucunda telgraf hatları işgal altına giren alanda kalmıştır. Ve yeni bir tel sağlanana kadar düşmanın haberleşmeleri kontrol edilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı, Birinci İnönü zaferinden sonra P.R merkezi memurlarına bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta İnönü zaferinin kazanılmasındaki hizmetlerinden bahsedilmiştir. Ve Büyük Millet Meclisi hükümeti adına kendilerine teşekkür edilmiştir. Bu merkezi kuran Mümtaz

Tekmen, işleten ise Cevat Besen ve Edip Giztel'di. Bir süre sonra bu merkeze birkaç memur daha katılmıştır.³

Edirne Telgraf Müdürü olan Aziz Akıncan'ın 31 Mart olayı ile ilgili bazı hatıratları vardır. (Bkz Ek-14)

Milli Mücadele başladıktan ve Ankara'da hükümet merkezi olduktan sonra, etraf düşmanlarla çevrili olduğu için vatanın her tarafı ile haberleşmenin sağlanması çok güçtü. Milli Mücadele öncesinde telgraf hatlarının tümü İstanbul'a yönelik olarak yapılmıştı. Bu tellerin en kısa sürede Milli Mücadele'yi yürütenlerce Ankara'ya yöneltme zorunluluğu doğmuştu. O dönemde düşmanla savaşın yanı sıra yer yer çıkan isyanlar da Milli Hükümet'çe bastırılmaya çalışılıyordu. Ayrıca Ankara Telgrafhanesi ile Milli Ordu Karargahı'nın bulunduğu Eskişehir ve Afyonkarahisar Telgrafhaneleri'nin artan haberleşme trafiğine uygun kapasiteye ulaşmaları için gerek memur, gerekse makinalarla takviye edilmesi gerekiyordu. Bunun yanı sıra Antalya'nın ve İnebolu'nun Ankara ile acilen haberleşmesinin sağlanması zorunluluk haline gelmişti. Elde malzeme olarak; jandarmanın eski ve tahrip olmuş hatları, büyük savaşta Ruslar tarafından Karadeniz kıyılarına bırakılan köhne teller ve önemli bir haberleşme alanı bulunmadığından iptal edilen bir kısım telgraf hatları bulunuyordu. Tüm bu yoksunluklara karşın eldeki bu malzemeden yararlanılarak bazı hatlar yapılmıştır. Bunlar; 110 km'lik Polatlı - Sarıköy - Sivrihisar hattı, 90 km'lik Sivrihisar - Aziziye hattı, 80 km'lik Sivrihisar - Mahmudiye hattı, 60 km'lik Yabanat - Gerece hattı, 120 km'lik Ankara - Kalecik - Çankırı ve

3. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 62-63.

35 km'lik Tosya - Koçhisar hatlarıdır.

Vatanın kurtuluşu ve Türk Milletinin bağımsızlığı için verilen savaşında en önemli yardımcı faktörlerden birisi de haberleşmedir. Bunun bilincinde olan P.T.T.'cilerin çalışmaları sonucunda Ankara telgraf merkezi Yabanat - Gerede üzerinden, bir de Kalecik - Çankırı üzerinden iki telle Kastamonu, inebolu, Trabzon ve Samsun'a bağlanmıştır. Ayrıca, Polatlı - Sarıköy - Sivrihisar - Seyitgazi üzerinden de Eskişehir ve ilerisine, Sivrihisar - Aziziye üzerinden de Afyonkarahisar'a bağlanmıştır. Böylece Milli merkezin her tarafla haberleşmesi sağlanmıştır.

1920 yılında Sabri Bey Posta Telefon ve Telgraf Genel Müdürü Vekili ünvanı ile göreve başlamıştır. Onun zamanında idare yoksunluklar içinde bulunuyordu. Örneğin Ankara telgrafhanesinin makine ve pil donanımı yeterli gelmiyordu. Telgraflar sahiplerine gecikmeli olarak verilebiliyordu. Bu sorunları çözmek amacı ile taşradaki merkezlerde harap ve metruk bir halde bulunan Dupleks ve Mors makineleri getirilerek onarıldı ve işletmeye verildi.

13 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine Atatürk bütün kolordulara, fırkalara, vilayet ve kazalara bir telgraf göndermiştir. Ancak bu telgraf İstanbul'un işgal tarihinden 3 gün öncesinin tarihini taşımaktadır ve şifreli olarak yazılmıştır. (Bkz Ek-16)

İngilizlerin İstanbul'u işgalinden sonra ülkenin tüm işlerinde olduğu gibi Posta ve Telgraf işleri de Mustafa Kemal tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Bu alanda ilk iş olarak Posta ve Telgraf Merkezi yapılması için Afyonkarahisar'da bulunan Muamelat Müfettişleri'nden Edip

Bey Ankara'ya çağırılmıştır. Edip Bey, Muamelat Müfettişleri'nden olan İsmail Hakkı Beyle beraber "Posta ve Telgraf Bürosu" adlı bir idare Merkezi oluşturmuşlardır. Büro Müdürlüğü'nü Edip Bey yerine getirmiştir. Umum Müdürse, İzmit Milletvekili olan Sırrı Beydi. Sırrı Bey 3 ay görevde kaldıktan sonra ayrılmıştır. Yerine Dahiliye Vekili Rafet Bey geçmiştir. Rafet Bey de 40 gün görevde kaldıktan sonra yerine Sabri Bey atanmıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİ TELGRAF HİZMETLERİ

İstiklâl Savaşı kazanılıp, Cumhuriyet kurulduktan sonra hızlı bir çalışma ve kalkınma hamlesine girilmiştir.

Posta kısmında geniş bir şekilde ele almış olduğumuz gibi Telgraf ile ilgili düzenlemelerin de yabancı uzmanlar tarafından yapılması gündeme gelmiştir.

Cumhuriyet idaresinin en belli başlı etkinliği halk işlerinin en doğru ve en kolay şekilde görülmesini sağlamaktır. Posta, Telgraf ve Telefon işleri de halkın en çok ilişkisinin olduğu alanlardan birisidir. Bu nedenle, Cumhuriyet idaresinin istemi de bu alandaki işlerin uygar ülkelerdeki düzen ve çabuklukla görülmesini sağlamaktır. Yabancı uzmanlara danışılması da bu nedenledir. Sonuçta, Almanya'dan Kasel dairesi Posta ve Telgraf reisi Mösyö Karl Orth ve beraberinde aynı dairenin posta müfettişi Mösyö Boldow ve Telgraf amiri Mösyö Mayer çağırılmıştır.

Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılından itibaren ilk onbeş yıl içinde telgraf alanındaki gelişmeleri Reşat Alşan bazı rakamlar vererek açıklıyor:

1923 yılında havai hatlar genel yolu 13158 km, tek devir telgraf teli ise 27030 km'dir. 1925 yılında havai hat genel yolu 29846 km, tek devir telgraf teli ise 58233 km'ye çıkarılarak yüzde yüz bir artış sağlanmıştır. Bu gelişmeler hızla devam ederek yurdun her yeri telgraf hatları ile örülmüştür. Ayrıca, sadece telgraf hatlarındaki gelişmenin dışında telgraf cihazlarında da günün en son teknolojisini içeren cihazlar sağlanarak telgraf işletmesine verilmiştir.

Telgraf trafiği konusunda da rakamsal bilgi vermek gerekirse 1923 yılında kabul edilen yurtiçi telgraf adedi 4.471.000'dir. 1928 yılında 9.376.000, 1932'de 5.561.000, 1935'de 5.688.000, 1938'de 5.992.000 olmuştur.⁴

Cumhuriyetin ilk on yılı içinde birçok merkezlerde yazı tab eden, fennin en son gelişimine uygun Hük, Siemens ve Teleempimör telgraf makineleri kullanılmıştır. Oysa Osmanlı devleti zamanında Mors makinesi kullanılmakta idi.

Cumhuriyetle birlikte 6651 km tel uzatılmıştır. Bundan başka 2339 km tulünde de yeni telgraf hatları yapılmıştır. Diğer taraftan diğer telgraf servislerinde bir takım yöntemler uygulanarak halkın bu servisten yararlanması sağlanmıştır. Alınan bu önlemlerin sonucunda da telgraf haberleşmesinde eskiye oranla önemli bir artış kaydedilmiştir.

1923 yılında ülke içinde verilen telgraf sayısı

4. Reşat Alşan, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş yılında P.T.T. İşletmesi," P.T.T. Dergisi, Kasım 1990, sayı 96, s. 26.

8.850.000'den ibaretti. Bu miktar 1933 yılında 14.980.000'e ulaşmıştır. Türkiye ile Avrupa arasında verilen telgraf sayısı da 1932'de 385.000'e, 1933'de 972.000'e çıkmıştır. Cumhuriyet öncesi milletlerarası telgraf haberleşmesinde sadece 90 merkez açık iken, Cumhuriyetin onuncu yılının sonunda bu miktar 296'yı bulmuştur.

Telgraf idaresi'nin Cumhuriyet döneminde başında bulunan kişilerin isimleri şöyledir: Sırrı Bey - İzmit Milletvekili (1920), Refet Bey - Refet Paşa Vekil olarak (1920), Mehmet Sabri Toprak Bey - Ziraat Vekili olan kişi Vekil olarak (1920), Mehmet Sabri Toprak (1920-1923), Fahri Şandur (Umum Müdür Vekili) (1923), Fahri Şandur (Umum Müdür) (1923-1934), Hüseyin Suphi Bey (Vekil olarak) (1934), Mehmet Edip (1934), Kadri Musluoğlu (Vekil olarak) (1934), Nazif Ergin (1934-1938), Bekir Vefa Çeyrekbaşı (Vekil olarak) (1938), Şerafettin Karacan (1938-1939), Nazım Turunç (1939), Kadri Musluoğlu (1939-1942), Naki Köstem (1942-1948), Haldun Sarhan (1948-1949), Haldun Sarhan (Vekil olarak) (1949), Mehmet Emin (Vekil olarak) (1950), Orhan Kubat (1950-1953), Talât Tolunay (Vekil olarak) (1953), Arif Demirer (1954)

Telgraf günlük yaşamda insanımız için önemli bir haberleşme biçimi olmuştur. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrasında yabancı gazetecilerin "savaşı nasıl kazandınız?" sorusuna: "Telgraf Telleriyle" cevabını vererek telgraf ve telgrafçıların misyonunu bir kez daha ortaya koyduğunu görüyoruz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında telgraf havai hatları genel yolu 13.000 km'ye ulaşırken, tek devir telgraf telleri 27.000 km'yi geçmiştir. Daha sonraki yıllarda bu rakamlar ikiye, üçe katlanarak tüm yurttan büyüyerek

yayılmıştır. Ayrıca telgraf hatları ile birlikte telgraf cihazlarının da geliştiğini görüyoruz. Böylece haberleşme hizmetleri çağdaş bir şekilde yerine getirilmeye başlanmıştır.

Telgraf, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak 1940'lı yıllara kadar önemini korumuştur. Bu yıllar da telgrafın yurtiçi trafiği hiçbir zaman 5 milyon altına düşmemiştir. Bu dönemde telefonun yavaş yavaş günlük yaşama girmesi ile telgraf oranlarında gözle görülür bir düşüş meydana gelmiştir. Duruma sayısal olarak baktığımızda; 1940 yılında 1000 kişiye 468.2 yurtiçi telgraf düşerken, 1950'de 343.4, 1960'ta 372.3, 1970'de ise 168 telgraf düşmüştür. 1989 yılı sonunda 1000 kişiye 114 telgraf düşmektedir. Bunun nedeni de telgraf yerine, telefon, teleks ve teleteks gibi araçların kullanımıdır.

Telgrafta, mesajın aktarılma biçiminde, kodlamada, şifrelemede meydana gelen gelişmeler en son teknoloji olan teleteksin doğmasına neden olmuştur. Önceleri Mors alfabesinin kullanıldığı maniplenden teleme geçilerek harf nakli gerçekleştirilmiştir. Daha sonra banttan sayfaya aktarma işlemleri gündeme gelmiştir. Santraller işletmeye verildikten sonra teleks aboneliklerine otomatik teleks santrallerini izleyen telgraf çekilmesinde hız sağlayan genteks servisine geçilmiştir.

Başlangıçta telgraflar iki nokta arasında bağlanan telem cihazları ile alınıp veriliyordu. Yani Kırıkkale'den Edirne'ye gönderilen telgraf için Kırıkkale'den Ankara'ya, Ankara'dan İstanbul'a oradan da Edirne'ye her seferinde mesajlar yeniden yazılırken, genteks uygulaması ile Kırıkkale otomatik olarak Edirne merkezi aranarak telgraf geçilmektedir. Böylece telgraf gerçek anlamına kavuşmaktadır.

Telgraf ile gönderilen her mesaj hem önem hem de aciliyet taşımaktadır. Bu nedenle telgrafların alıcılarına zamanında ve sağlıklı bir şekilde ulaşabilmesi için bazı noktaların gözden kaçırılmaması gerekir. Bir telgrafta mutlaka sokak, cadde isimleri ile kapı, daire ve kat numaraları açıkça yazılmalıdır. Bir de mümkün olduğunca kısa olmalıdır. Telgraflar normal, acele ve yıldırım olmak üzere üç çeşittir. Yıldırım telgraflar en geç 4 saatte yerine ulaşır. Acele olanları 6, normal ise 12 saatte alıcılarına teslim edilmektedir.

Telekominikasyon alanındaki gelişim sırasına bakacak olursak, bunu telgraf, telefon ve teleks şeklinde sıralayabiliriz. Günümüzde teleks santralleri, telgraf kanalları ve teleks cihazları yardımı ile yurtiçi ve yurtdışı yazılı olarak abonelerin haberleşmesini sağlamaktadır. Teleks sanayiinin, ekonominin ve ticaretin iletişim aracı durumundadır.

Teleks süratli, güvenli ve ucuz haberleşmeyi sağlayan özelliklere sahiptir. İşadamları tarafından çok kullanılmaktadır. Aynı anda karşılıklı görüşme olanağı yaratması onu vazgeçilmez kılmaktadır.

Günümüzde dünyada tüm ülkeler teleks şebekesi ile donatılmış durumdadır. 1.650.000 civarında abonesi vardır. Bu sayının yarısı A.B.D'de, geri kalanının çoğu da Avrupa'dadır. Avrupa'da ilk sırayı 160.000'e yakın abonesi ile Almanya almaktadır.

Ülkemizde teleks ilk kez 1938 yılında haberleşme aracı olarak Anadolu Ajansı tarafından kullanılmıştır. 1950 yılı başlarında ise teleks P.T.T.'de manuel olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özel ve resmi kuruluşlarda

1951'den itibaren bu sistemden yararlanılmıştır. İlk aboneler, Haber ajansları ile gazeteler olmuşlardır. 1960 sonrasında hemen tüm yayın organları, iç ve dış haberleşmenin tamamını bu yoldan sağlamışlardır.

BÖLÜM VI

HABERLEŞMEDE SÜRAT: TELSİZ TELGRAF - TELEFON

Elektriğin haberleşme ağına girişi sürat getirmiştir. Özellikle telsiz telgraf haberleşme ağının hızlı bir biçimde alan kazanmasına olanak sağlamıştır. Telefon ise ses iletişimiyle haberleşmeye yep yeni bir boyut kazandırmıştır. Bundan böyle haberleşme diyaloga dönüşmüş, yazılı haberleşmeden sözlü haberleşmeye geçilmiştir.

1899 yılında Fransa'nın güneyindeki Vimreuz kasabası ile İngiltere arasında Markoni ve Branly tarafından kurulan istasyonlar aracılığı ile telsiz telgraf deneyimleri yapılmaya başlanmıştır.

Markoni'nin Branly'e gönderdiği mesajda ilk kez "Telsiz telgraf" sözcüğü kullanılmıştır. 1901 yılından itibaren de, Elektro manyetik dalgalarla telsiz telgraf haberleşmesi pratik bir duruma gelmiştir. 1903 yılında ise bazı ülkelerde sınırlı sayıda istasyonlar kurulmuştur. Bunun yanısıra harp gemilerine de telsiz donanımı konulmuştur.

Ülkemizde ilk kez halkın haberleşmesine açılan telsiz istasyonları 1906 yılında Keleş ile Batı Trablus'daki Derne mevkileri arasındadır. Asaf Tanrıkut bunu şöyle açıklar:

Keleş ile Derne arasında 800 km'ye yakın olan bir mesafeden Türkçe olarak ilk telsiz telgrafnameler (4.1.1905) tarihinde Derne'den telefonla alınmıştır.

Bunlardan ilk telgraf 50 sözcükten oluşuyordu. ikincisi de 20 sözcüktü. Bu telgraflar 40 dakika içinde alınmıştır.¹

İlk telsiz mühendislerimiz Hasan ve Tevfik Beylerdir. Bu kişiler Darüşşaka'daki öğrenimlerinden sonra 1904 yılında Almanya'ya gönderilmişlerdir. 1906 yılında da ülkemize dönmüşlerdir. Hasan Bey Derne, Tevfik Bey de Keleş istasyonlarında çalışmaya başlamışlardır. Tevfik Bey'in bazı anılarını Asaf Tanrıkut'tan öğreniyoruz. (Bkz Ek-17)

Üçüncü telsiz istasyonumuz 1911 yılında Bahariye Nezareti tarafından Okmeydanı'nda kurulmuş olan Markoni sistemi telsiz istasyonudur. Balkan savaşından önce Beyrut, Bağdat, Hudeyde ve Erzincan'da birer telsiz istasyonu kurulmak istenmiştir. Fakat Balkan savaşının çıkması ile bu girişimler sonuçsuz kalmıştır.

Dördüncü telsiz istasyonu Birinci Dünya Savaşında Osmanîye'de kurulan istasyondur. Sevr Barış Antlaşması ile Boğazlar Komisyonu dahilindeki telsiz istasyonlarının mülkiyet ve işletme hakları hükümetten alınmıştır. Böylece hükümetin denizden 15 km'lik alan dahilinde telsiz istasyonu kurma yetkisi bile elinden alınmıştı. Kurulan bu istasyonlar bir süre sonra ya başka yere taşınmışlardır, ya da savaşta tahrip olmuşlardır.

Daha sonraları Cumhuriyetle birlikte 1925 yılında Ankara ve İstanbul'da telsiz istasyonları inşa edilmeye başlanıp 1927 yılında işletmeye açılmışlardır. 1924

1. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 2, s. 689.

yılında Ankara ve İstanbul'da kurulacak telsiz istasyonlarını yapma işi bir Fransız kumpanyasına verilmişti.

İstasyon gönderici postası Ziraat Okulu çevresinde bir kilometrekare'yi aşmayan bir arsa içinde idi. O zamanın feninin gereklerine göre alıcı postanın gönderilmesi için 20 km'ye yakın bir mesafede bulunması gerekiyordu. Bunun için istasyonun alıcı postası Gölbaşı denilen yerde iki dönüm arazide 10 m'lik bir pılonda antenli idi.

İstanbul telsiz istasyonunun gücü 100 kilovattı. Osmaniye'de bu istasyonun gönderici postası kurulmuştu. Alıcı postası da Yeşilköy'deydi. İstanbul ve Ankara istasyonları 1926'da çalışmaya başlamasına karşın, şirketin dağılması nedeni ile İstanbul telsiz telefon postası vasıtasızlıktan ötürü kapanmıştır.

Telsiz Telgraf bulunuşundan beri sürekli bir gelişme göstermiştir. İlk yıllarda 200-600 ve 1000-1200 metre uzunluğundaki dalga bantları en elverişli olanlardı. 1926 yılında bu bantların dolması yüzünden çeşitli uluslara ait istasyonlar arasında haberleşmede karışmalar başlamıştır. Bu sorunu çözmek amacı ile güçlerin arttırılması yoluna gidilmiştir. Bu güç arttırma yarışı hala çoğalarak devam etmektedir. Bu yüzden Avrupa'da çalışan istasyonların büyük bir kısmının 1929 yılından sonra yapılanların güçleri 100-400 kilovat arasındadır.

Telsiz telgrafın uluslararası alanda bir varlık haline gelebilmesi kısa dalga radyo dalgalarının haberleşmede kullanılması ile mümkün olabilmektedir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında iletişime gereksinim

iyice artmıştır. Bu alanda ülkede büyük bir boşluk olduğu görülmüştür. Bu boşluk öncelikle telsiz telgrafla doldurularak istenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yurt içi ve yurtdışı iletişimi kolaylaştırmak amacı ile girişimlerde bulunulmuştur. Bu nedenle 1925 yılında "Telsiz Tesisi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu yasa, Ankara'da büyük bir telsiz istasyonu ile ülke içi bir telsiz şebekesi yapılmasını öngörüyordu. Yasa uyarınca 1 Mart 1926'da Ankara Telsiz Telgraf ve Telefon istasyonunun pilon temelleri atılmıştır. Aynı yıl içinde İstanbul'daki vericilerin yapımına da hız verilmiştir.

Telsiz istasyonlarının Fransızlarca yapılan inşaatı tamamlandığında yayın yapacak şirket konusunda önemli girişimlerin yapılmış olduğunu görürüz. 6 Ocak 1926 tarihinde Bakanlar kurulu, kuruluşuna girilen Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'nin iç tüzüğünü onaylayan bir kararname çıkartmıştır. Bu kararnameden sermayenin % 10'unun sağlandığına ilişkin banka mektubu ile itibar senedinin Bakanlar kurulunca incelendiğine rastlıyoruz. Oysa T.T.T.A.Ş.'nin yayın yapmasına olanak veren işletme ruhsatnamesi 8 Eylül 1926'da imzalanacaktır.

Cumhuriyet gazetesinin 5 Eylül 1926 günkü sayısında şirketçe (T.T.T.A.Ş.) yayımlanan bir sirkülerden ve bir gün sonra aynı gazetede çıkan bir haberden şirketin kuruluş hazırlıklarının tamamlandığını öğreniyoruz. Söz konusu haberde "Hükümetçe telsiz telefon yayın izni bir Türk şirketine verilmiştir" denilmektedir.

Bu haberden iki gün sonra hükümetle şirket temsilcileri arasında "Türkiye Cumhuriyeti Havza-i Hükümeti Dahilinde Telsiz Telefon Mürsile ve Ahize

istasyonları işletme Ruhsatnamesi" adıyla bir belge imzalanmıştır. Aslında bu belge Cumhuriyet Hükümeti'nin kurulmakta olan bir şirkete yayın yapma tekelini devretmesini içeren bir sözleşmedir. Kısaca bu belge "ruhsatname" olarak da anılır. 8 Eylül 1926'da Ankara'da Anadolu Ajansı binasında İçişleri Bakanı Cemil Bey (Uyaydın) ile İş Bankası adına Genel Müdür Mahmut Celâl (Bayar), Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu'ndan Falih Rıfkı (Atay) ve Sedat Nuri (İleri) arasında imzalanmıştır. Ruhsatname otuz üç maddeden oluşmaktaydı.

Ruhsatnamenin birinci maddesi ile, Türkiye sınırları içinde Ankara ve İstanbul'da kurulmuş olan verici istasyonların işletilmesi ve ayrıca hükümetin onaylayacağı başka illerde de alıcı, verici istasyonların kurulup işletilmesi için şirkete 10 yıl süre ile izin verilmektedir. Üçüncü madde ile de, ruhsatnamenin imzalanmasından itibaren bir ay içinde, hisse senetlerinin tümü isme yazılı ve Türklere ait olmak üzere bir şirket kurulması ve işletme izninin bu şirkete devredilmesini öngörmekteydi.

Reşat Alşan, 1929 yılında uluslararası telsiz telgraf haberleşmesi hakkında bir fikir verilebilmesi amacı ile bazı sayısal bilgiler vermektedir.²

2. Reşat Alşan, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş yılında P.T.T. İşletmesi," P.T.T. Dergisi, Kasım 1990, sayı 96, s. 26.

<u>"Muhabir Merkezler</u>	<u>Telgraf Adedi</u>	<u>Kelime Adedi</u>
Ankara-Newyork	7971	98318
Ankara-Moskova	17955	417220
Ankara-Tahran	2844	38963

T.B.M.M.'nin Zabıt Ceridelerine baktığımızda telsiz telgrafın öneminin özellikle Posta ve Telgraf müdürü Sabri Bey tarafından nasıl şiddetle vurgulandığını ve Anadolu'da bir telsiz telgraf istasyonu oluşturabilmek için 120.000 lira harcanması ile ilgili bir konu meclis gündemine geldiğinde çok daha iyi bir şekilde görüyoruz.

Önce Konya Milletvekili olan Vehbi Efendi bazı savlar ileri sürmüş, şöyle demiştir:

Bütçenin kısıtlı olması nedeni ile telsiz telgrafa 120.000 lira harcayacak durum yoktur. Henüz Ankara ile Konya arasına telli telgraf tesis edilemezken nasıl olur da Paris'e kadar telgraf yapılabilir? gibi eleştiriler ve sorularla hükümetin böyle bir şeyi önermemesi gerektiğini söylemiştir.

Vehbi Bey'in bu sözlerine, Bolu Milletvekili olan Tunalı Hilmi Bey karşı çıkmıştır. Şöyle demiştir:

Konya'ya birkaç kilometrelik tellisini yapamayan bir millet telsizini nasıl yapabilir? sorusuna karşılık "tele

İstanbul-Berlin	89352	990457
Ankara-İstanbul-Roma	22718	313070
İstanbul-Viyana	43967	548310
İstanbul-Londra	12708	127390
İstanbul-Paris	2032	28358
İstanbul Sahil	4072	45968
Toplam	203619	2608054"

gerek olmadığı için telsizini daha kolay yapar" şeklinde bir cevap vermiştir. Bunun yanısıra eğer telsiz telgrafı yapmazsak ne gibi zararlara da uğrayacağımızı belirtir. Daha önceleri çekilen güçlükleri dile getirirken iki örnek verir. Bunlardan ilki, Fransız itilafnamesi sırasında olmuştur. Hariciye vekaletinden bazı memurların defalarca Mersin'e kadar gitme zorunluğu doğmuştur. Bunun nedeni ise telsiz telgrafın olmamasındandı. Bu yüzden gidenlere bolca yolluk ve tazminat verildi. Böylece yapılan birçok masraftan sonra antlaşma imzalandı.

İkinci örnek de Moskova Antlaşması sırasındadır. Bu antlaşmanın imzalanması çok uzamıştı. Haberleşme olanaklarının kısıtlı olması nedeni ile posta görevlilerinden birisi Moskova'dan kalkarak Ankara'ya gelmişti. Eğer yüz bin lira oraya değilse, telsiz telgrafa harcansa idi bu paranın boşa gitmeyeceği anlaşılabilecekti demıştır.

Tüm bu konuşmaların sonunda söz alan Posta ve Telgraf Müdürü Sabri Bey'in savunusu şöyledir:

Öncelikle telli telgraf işletilemezken telsizin nasıl işletileceği sorusunu yanıtlamıştır. Bazı küçük işler vardır ki sonradan icat edildiğinden etkisi büyüktür. Fen adamlarının gözünde telsiz telgraf, telli telgraftan daha kolaydır. Asıl güç olan telli telgraftır. Çünkü telsiz telgraf daha çok doğal yasalara uyar ve kolaydır. Tüm bağımlı olduğu yasa, Hoca Vehbi Efendi'nin ağzından çıkan seslerin bağlı olduğu yasadır. En doğal söz nasıl ağızdan çıkar ve işitilirse telgraf haberleşmesinde de doğal olacak şey gibi doğal yasalara uygun olan bir sözdür. Yalnız telsiz telgraf daha sonra icat edilmiştir. Fark bundan ibarettir. Asıl sorun fenni açıdandır. Çünkü uzak mesafelere az bir güçle büyük

haberleri iletmek büyük bir iştir.

Telsiz telgraf 1900 yılında bulunmuştur. 1903-1904 yılında bizde henüz ilk uygulamasında Keleş ile Derne arasında telsiz telgraf yapılmıştır. Biz bunu 6.000 liraya aldık. Bu istasyonun tesis edilmesi ile de telsiz telgrafın gelişmesine hizmet edilmiştir. Böylece Sultan Hamit zamanında Trablusgarp ile olan haberleşmeyi telsiz telgrafla yaparak haberleşmemizi İngiliz kablolarından kurtarmış olduk. Görülüyor ki Türkiye telsiz-telgraf işletmedeki rüştünü 15 yıl önce ispatlamıştır.

Bugün telsiz telgraf makinasını alalım mı, almayalım mı? tartışmasını yapmak gereksizdir. Olasıdır ki bugün telsiz telgraf istasyonunu yapacağız. Varsayım olarak belki işletemeyeceğiz. Bugün ülkemiz başta Avrupa olmak üzere tüm dünya ile telgraf bağlantısından soyutlanmış bir durumdadır. Bizim Avrupa ile belli başlı iki yolumuz vardır. Birincisi İstanbul'dur ki, orası düşman işgali altındadır. Bugün telli telgrafla haberleşmemizde bile İngilizler tüm telgraflarımızı band'a alıyorlar. Bu kadar merak gösteren düşman bizim siyasî haberleşmemizde acaba onu inceleme ve derinleştirme yoluna da gitmez mi? ikinci yol ise Rodos'tur. Bu ülkemizi Şıra adasındaki kablo ile Avrupa'ya bağlayan bir yoldur. Şıra ise düşman elinde olan bir yerdir. Onun merkezinden geçecek hiçbir telgrafın yerine varamayacağı apaçıktır. Üçüncü yol da, bugün Batum üzerinden yapılan hattır.

Aslında burada sorun telsiz telgrafı neden işletemediğimiz değil, teklif vermede neden geç kaldığımız yolunda olmalı idi. Bugünkü bunalımlı zamanda belki 120.000 lira bir değeri, bir ağırlığı

gerektirmektedir ancak bunu da feda etmek gerekir.³

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte telsiz telgraf da hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Ankara'da kurulan istasyonda dış ülkelerle yapılan telgraf ilişkilerinde önemli bir aşama kaydedilmiştir.

1948 yılında ülkemizin dış ülkelerle telgraf ve telefon ilişkilerini sağlamak, özellikle de Avrupa ve Amerika ile her mevsimde düzenli ve hızlı yapılabilmesi amacı ile İstanbul ve Ankara'da bir telsiz telgraf ve telefon istasyonu kurulması siparişi bağlanmıştır. Bunlardan herbiri 20'şer kilovatlık kısa dalgalı verici telgraf cihazını içermektedir. İstanbul ve Ankara telsizleri 1940 yılında 328.445 adet telgraf işlemişlerdir.

Bunun yanı sıra uluslararası telgraf haberleşmelerinin seyrinde önemli etkisi olan bazı uluslararası antlaşmalar yapılmıştır.

İlk kez 1849'da Devlet haberleşmesinin yapılabilmesi amacıyla Elektromanyetik telefon yapılması ve kullanılmasına ait bir sözleşme Avusturya ve Prusya ile imzalanmıştır. Daha sonra kısa aralıklarla diğer idareler arasında da bazı antlaşmalar imzalanmıştır. 1865 yılında Fransa'nın daveti üzerine Paris'te bir konferans toplanmıştır. Toplanan bu konferansların bir çizelgesini Şekip Eskin vermektedir.⁴

3. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 15, 3 Kânunevvel 1337 tarihli 121. içtimadan - 5 Kanunisani 1337 tarihli 140. içtimaa kadar. s. 225-226-227.

4. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 64-65.

TELEFON

Telefon en seri haberleşme araçlarından. Ancak telefonla haberleşme daha kolay ve aracısız olduğundan

<u>"Senesi</u>	<u>Akdolunan memleket</u>	<u>Türkiye murahhasları</u>
1865	Paris konferansı	Sefir Cemil Paşa
1868	Viyana konferansı	Serpos Efendi
1872	Roma konferansı	Mehmet İzzet Efendi Yanko Makridi Efendi
1875	St.Petersburg konferansı	Dimitraki Efendi
1879	Londra konferansı	Murahhas gönderilmemiştir
1885	Berlin konferansı	Mefkon Yüzbaşıyan Efendi
1890	Paris konferansı	Mefkon Yüzbaşıyan Efendi
1896	Budapeşte konferansı	Fuat Bey
1903	Londra konferansı	Murahhas gönderilmemiştir.
1908	Lizbon konferansı	Mehmet Emin Bey Mehmet Fahri Bey
1925	Paris konferansı	Mehmet Fahri Bey Mustafa Hasan Bey
1928	Brüksel konferansı	Fahri Bey İhsan Cemal Bey
1932	Madrid konferansı	Fahri Bey İhsan Cemal Bey Mazhar Bey
1938	Kahire konferansı	Necati Taner."

telgraftan daha çok tercih edilmektedir. Bu nedenle telgraftan daha üstündür. Tüm ülkelerde telefon hızla ilerlemektedir.

1837 yılında Amerikalı Charles G. Page sesin elektriklerle aktarımı olanağının olup olmayacağını düşünmüştür. Fakat başarılı olamamıştır. Alman Johann Philipp Reis 1860 yılında elektrikli telefonu bulmuştur. Ancak bazı güçlükler nedeni ile bu girişimi ilerleyememiştir.

1876 yılında aynı günde, birkaç saat ara ile Boston'da Graham Bell ve Chicago'da Elisha Gray telefonu bulmuşlardır. Buluşun patentini almak üzere başvuruda bulunmuşlardır. Her iki sistemde de kullanılan araçlar ayrı olmasına karşın varılan sonuç aynı idi. Yani her ikisinde sesin iletiminde başarılı olmuşlardı.

Graham Bell, sağır çocuklara konuşmayı öğretmek üzere bir yöntem ararken sesin elektriklerle uzaklara iletiminin mümkün olabileceğini bulmuştu. Elisa Gray de aynı sonuca erişmiş olmasına karşın A.B.D. patent idaresine Graham Bell'den iki saat sonra buluşunu göndermiştir.

İlk telefon konuşması 10 Mart 1876'da gerçekleştirilmiştir. Bu konuşma Bell ile Thomas A. Watson arasında Boston'da oturdukları pansiyonun birbirine bitişik iki odası arasında olmuştur. İlk söylenen söz Bell'den Watson'dadır. Bell şöyle demiştir. "Watson çabuk gel sana ihtiyacım var."

Halk karşısında yapılan ilk telefon deneyimi de yine bu iki kişi tarafından 1876'da Boston ile Cambridge arasında iki mil uzunluğunda telgraf teli üzerinde

yapılmıştır. Daha sonra da telefon Amerika'da büyük bir gelişme göstermiştir. 1880 yılında Avrupa'ya, 1881 yılında da ülkemizde yaygınlaşmıştır.

TÜRKİYE'DE TELEFONUN GELİŞİMİ

Ülkemizde ilk telefon hattı 1881 yılında Posta Nazırı odası ile Fabrika müdürlüğü arasında çekilmiştir. Daha sonra Galata'daki Osmanlı Bankası ile, İstanbul şubesi ve Galata'daki Liman dairesi ile Kilyos tahlisiye merkezleri arasında yapılmıştır. Ancak sonraları sarayın idaresi ile telefon hatlarının ilk ikisi kaldırılarak sadece kilyos hattı bırakılmıştır. Önceleri saray erkanının telefonda çekinmelerinin nedeni her türlü elektrikli donanımdan korkmalarındandır.

1892 yılından itibaren başlayan koyu istibdat dönemi sonucunda hafiye ve jurnalciler okullara kadar girmişlerdir. Bu nedenle ev içinde konuşulan telefonlar bile yasaklanmıştır. Bu yasak o kadar şiddetlidir ki, Meşrutiyet'in ilanına kadar telefonda bahseden kitap okumaktan bile çekinilir olmuştur.

1908 yılında Meşrutiyetle birlikte bu baskı birdenbire kalkınca ülkede herkes telefon kullanmak ve telefon yaptırmak hevesine düşmüştür. Bunların arasında, hükümet dairelerinin hepsi, vilayetlerde valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar, nahiye müdürleri, jandarmalar, polisler ve her rütbeden mülki ve askerî albaylar ve hükümet memurları da vardı.

Ülkemizde telefon görüldüğü gibi Meşrutiyet'in ilanına kadar gelişmemiştir. 1911'de İstanbul şehrinin telefon işletmesi 30 yıl süre ile bir İngiliz şirketine verilmiştir. Oskan Efendi'nin nazırlığı sırasında ise

Cebeli Lübnan telefon şebekesi yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında da ordu bu şebekeye el koyarak işletmiştir.

1936 yılına kadar İstanbul telefonculuğu bu İngiliz şirketince işletilmiştir. 10.6.1936 yılında P.T.T. idaresince satın alınmıştır.

Telefon bulunuşundan 32 yıl sonra yani 1908'de ülkemizde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak 1908'e gelinceye kadar geçen süre içinde bazı girişimler olmuştur. Bunlara ait bazı vesikaları Hüsnü Sadık Durukal şöyle açıklar:

Birinci vesika; Sadarettin Telgraf dairesine gönderilmiştir. 14 Ocak 1295 tarihlidir. Bu vesikada İstanbul ve çevresinde telefon şebekesi kurulması imtiyazını isteyen Mösyö Kombari'nin dilekçesinin Devlet Şurası'nda incelenerek sakıncalı bulunması nedeni ile kabul edilmediği belirtilmektedir.

İkinci vesika, Devlet Şurası'ndan Telgraf idaresi'ne gönderilmiştir. 19 Temmuz 1295 tarihini taşır. Burada ise İstanbul ve civarında telefon şebekesi kurulması için otovinkler 6. vekili Langeviç tarafından 50 yıl süre ile imtiyaz istenmiştir. Bu girişimde olumlu sonuçlanmamıştır.

Üçüncü vesika, Telgraf idaresinin Sadarete gönderdiği 30 Eylül 1295 tarihli vesikadır. Bununla da İstanbul'da, diğer ülkelerin başkentlerinde olduğu gibi telefon tesisi istenmektedir. Ayrıca Nezaretler arasına telefon konulması izni istenmişse de bu girişim de sonuçsuz kalmıştır.

Dördüncü vesika ise, Devlet Şurası'nın Telgraf idaresi'ne gönderdiği 24 Kasım 1296 tarihli tezkeredir. Bu tezkere ile itfaiye Kumandanı Zihni Paşa tarafından, yangın halinde telefonda yararlanmak amacı ile bazı bina sahipleri ile bankacılara ve ticaret erbabından isteyenlere 25 altın tesis ücreti karşılığında telefon verilmesi için Harbiye Nezareti'ne yapılan başvurudan söz edilmektedir. Telgraf idaresi bu öneriye, yapılacak tesislerin kendi memurları tarafından yapılması ve telefon konuşmalarının memurların nezareti altına verilmesi koşulu ile izin vermiştir. Ama bu girişim de sonuçlanamamıştır.⁵

Meşrutiyetle birlikte telefon ülkemizde sürekli kullanılır hale gelmiştir. P.T.T. idaresi 1909 yılında 50'lik bir santral getirtmiştir. Beyoğlu, Pangaltı ve Galata merkezlerine de ayrıca daha küçük kapasitede santraller konulmuştur. Bunların dışında da bazı kuruluşlar da merkezleri ile şubeleri arasında telefon hattı çekmişlerdir. Bu kuruluşlar arasında İstanbul Terkos kumpanyası ile Zonguldak'ta Sarıcazadeler sayılabilir.

Meşrutiyetle birlikte kurulan bu telefon şebekeleri ülkenin her tarafında düzensiz ve fen'e aykırı bir şekilde yapılmıştır. 1912 yılına kadar Telgraf idaresi bu konu ile ilgilenmemiştir. Aynı yıl yayınlanan geçici bir yasa "muhabir geçirilmesine özgü özel elektrik hatları" başlığını taşıyordu. Bu yasa ile yapılan ve yapılacak olan özel telefonların kuruluşları Telgraf idaresinin

5. Hüsnü Sadık Durukal, "Milli Tarihimizde Mühim Mevkii Olan Türk Telgrafçılığı," Pos-Tel, Haziran 1955, sayı 23, s. 16-17-18.

kontrolu altına geçiyordu.

Görülüyor ki, Temmuz 1908'den itibaren Posta ve Telgraf idaresi telefonu hükümetin tekeli altına alınmıştır.

1909 yılında Fransa'dan 50'lik bir santralin yanısıra 45 adet de manyetolu masa telefonu getirtilmiştir. Kurulan bu santral Meydancık'taki postahane binasında tesis edilmiştir. 28 aboneye tahsisat yapan bu santral 10 Mayıs 1909'da hizmete açılmıştır. Ülkemizde işletmeye açılan ilk telefon santrali budur.

Telefonun yararlı bir alet olduğunun anlaşılması üzerine 50'lik santral kısa sürede yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Fransa'ya bir yüzlük, iki adet yirmibeşlik, bir adet onbeşlik ve bir adette onluk olmak üzere beş adet santral daha sipariş verilmiştir. Böylece Beyoğlu, Pangaltı, Maliye ve Mebusan telgrafhanelerine birer telefon santral merkezi tesis edilmiştir.

Posta ve Telgraf Nezareti telefon işlerinin hükümet tarafından yürütülmesini uygun görmüştür. Yerli ya da yabancı özel şirketlere verilmemesinde ısrar etmiştir. Buna karşın, İngiliz, Amerikan ve Fransız sermayedarlardan oluşan bir grup adına Harbert Lows Webbe İstanbul ve civarında telefon işletme imtiyazını önermiştir. Sonra da bir Fransız tüm ülkenin telefon imtiyazını önermiştir. Haziran 1909'a kadar bu talepler red cevabı ile karşılanmıştır. Ancak bu tarihte Posta Telgraf Nezareti Umum Müdürlük olarak Maliye Nezaretine bağlanmıştır.

Harbert Lows Webbe, yapılan bu değişiklikten sonra önerisini Maliye Nezaretine yapmıştır. 6 Nisan 1911

tarihinde de 30 yıl süre ile telefon işletme imtiyazını elde etmiştir. Bu antlaşma ile hükümete ait telefon şebekeleri imtiyaz dışı bırakılmıştır. Böylece hükümete ait şebekeler istenildiği kadar dağıtılabilecektir. Sonuçta, 28 Şubat 1913'te İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy santralleri işletmeye açılmıştır. Herbert Lows Webbe "Dersaadet Telefon Anonim Şirketi" adı ile bir şirket kurmuştur.

Osmanlı imparatorluğu dahilinde ilk kez Mekke ile Cidde arasında şehirlerarası telefon konuşmaları yapılmıştır. Bu iki kent arasında bulunan iki telgraf telinden birisi telefon konuşmalarına ayrılmıştır.

Birinci Dünya savaşından önce ilk telefon şebekesini İstanbul-Sofya arasındaki telefon hattı oluşturmaktadır. 3 dakikalık bir konuşma ücreti 3 Frank olarak saptanmıştır. Savaş sırasında Almanlar resmi konuşma amacı ile İstanbul ve Sofya arasına bir telefon devresi uzatmışlardır. Savaşın sonra da bu devrenin Türk topraklarında kalan kısmı Türk Telgraf idaresine bırakılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında hükümet İstanbul telefon şirketi tesislerine ve işletmesine el koymuştur. 55 yabancı fen memuru ile bir usta İstanbul'u terk ederek bunların görevleri 5 Türk mühendisine kalmıştır. Bu 5 kişi ve onların yetiştirdikleri 15-20 kadar genç Türk memuru kurumu Nisan 1919'a kadar birçok yokluklar içinde idare etmişlerdir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 1 Nisan 1919'dan itibaren İngiliz şirketi telefon işletmesini yeniden eline almıştır. Ve Damat Ferit Paşa Hükümeti ile yaptığı 20 Mart 1919 ve 18 Aralık 1921 tarihli iki

sözleşme ile ilk imtiyaz sözleşmesindeki hükümlerden bazılarını kendi yararına değiştirmiştir.

Telefon Anonim Şirketi 1.4.1919 tarihinde telefon işletmesini hükümetten devraldıktan sonra buna bağlı 11 Santralı işletmeye açmıştır. Bunlar; Bebek, Bakırköy, Yeşilköy, Kandilli, Erenköy, Büyükdere, Tarabya, Paşabahçe, Kartal ve Heybeliada'dır.

Hükümetin zorlaması ile şirket 1931 ve 1932 yıllarında İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköy merkezlerinin donanımını standard elektrik (Western Electric)'in döner daire sistemi denilen otomatığına bağlatmıştır. Aletler de Standart Elektriğin Paris civarındaki fabrikasından gelmiştir. Böylece 10 tali santral yarı otomatik hale getirilmiştir.

Türkiye'de telefon şebekesinin belli bir sisteme oturtulması, 4 Şubat 1924 tarihinde Büyük Millet Meclisince kabul edilen Telgraf Telefon Kanunu ile mümkün olabilmiştir. 1926 yılına kadar İstanbul'dan başka bir yerde düzenli bir telefon tesisatı yoktu. Samsun'da resmi ruhsatı olmayan 350 aboneli bir telefon şebekesi meydana getirilmişti. Trabzon başçavuşluğundan ayrılan Avni ile iki hemşehrisi tarafından oluşturulan bu şebeke Millî Mücadele sırasında işletilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar Trabzon'u işgal ettikleri zaman orada 100 telefonu idare edecek bir tesisat yapmışlardı. Bu sonradan Trabzon Belediyesince işletilmiş ise de bakımsızlıktan harab olmuştu.

Cumhuriyet idaresi ile birlikte telefonculuğa büyük önem verilmiştir. Telefonculuğumuz bilhassa Atatürk'ün her yıl Büyük Millet Meclisi'nin açış nutuklarında

verdiği direktiflerden ilham almıştır. Sonuçta da Ankara otomatik telefon tesisatı kurulması, İzmir için Belediye'ye imtiyaz vermek ve şehir içi ile şehirlerarası, milletlerarası tesisatı ve konuşmaları gerçekleştirilmiştir. Böylece telefon ülkemizde önemli bir işleve sahip bir duruma gelmiştir. 10.6.1936 tarihinde İstanbul telefonu, 25.1.1938 tarihinde de İzmir telefonu idare tarafından satın alınmıştır.

Ülkemizde ikinci düzenli şehiriçi telefon şebekesi İzmir'de kurulmuştur. Hükümetle, İzmir Belediyesi arasında 1923 yılında yapılan antlaşma uyarınca İzmir şehri ile Karşıyaka, Bornova, Buca ve Balçova bölgelerinde 300'lük birer otomatik sistem santral tesisleri yapılması kararlaştırılmıştı. 1927 yılında hükümetin izni ile yapılan bir sözleşme ile Ericcson İsveç şirketine devrolunmuştur. Bu şirkete Belediye de hissedardı. 2400'den fazla abonesi bulunmaktaydı. 1938 yılında hükümet tarafından satın alınmıştır.

4 Şubat 1924 tarihli Telgraf Telefon Kanunu yurdun her tarafında telefon tesisi ve işletme yetkisini Posta Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü'ne vermiştir. Umum Müdürlük önce hükümet merkezi olan Ankara'nın telefonlarının sağlanması amacı ile İstanbul'daki resmi şebekesinin bir kısmını Ankara'ya nakletmiştir. Ancak Atatürk'ün direktifi üzerine o dönemde gelişmiş Avrupa ülkelerinde kullanılan otomatik telefon santralı tesisine karar vermiştir. Bu amaçla açılan ihaleyi Ericcson firması kazanmıştır. Böylece 1926 yılında Balkanların ve Türkiye'nin ilk otomatik telefon santralı Ankara'da işletmeye açılmıştır. Başlangıçta 2000 hat kapasiteli olan bu santral iki yıl sonra 3000 hat'a çıkarılmıştır.

1926 yılında kurulan Ankara Otomatik Santralı 4

rakam üzerine tesis edilmişti. 1948 yılında da 5 rakama çıkarılmıştır. İlk kurulduğu yıl 651 abonesi varken, bu sayı 1927'de 876, 1930'da 1635, 1932'de 1833, 1934'de 2022, 1936'da 2734'e ulaşmıştır. 1949 yılında 9547 aboneye karşılık, 1952'de 15700'e yükselerek 25 misli artmıştır.

1926 yılındaki geliri 32043 lira iken bu miktar 1937'de 353.216 lira'ya çıkmıştır. Yani abone miktarı 5, geliri de 11 misli artmıştır.⁶

Yukarıda gelişimini vermiş olduğumuz İstanbul ve civarındaki telefon tesisleri ve işletmesi 9 Nisan 1936 tarihli bir antlaşma gereğince hükümet tarafından satın alınmıştır. Zamanla santral tesis taleplerini yaptırmaya yeterli olamadığı için Şişli'de 6000'e kadar dağılımlı, 2000 abonelik bir santral yaptırılmıştır. Aynı dönemde Kadıköy santralinin de 1200 aboneliğe çıkarılmak için çalışmalara başlandığını 2 Temmuz 1938 tarihli P.T.T. Dergisinde yayınlanan Raif Apaydın'ın yazısından anlıyoruz.⁷

ŞEHİRLERARASI VE MİLLETLERERASI TELEFON

Ankara ile İstanbul arasında ilk kez telefon haberleşmesi 1 Temmuz 1929 tarihinde yapılmıştır. 2

6. Raif F. Apaydın, "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu," T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl 1, sayı 2, Temmuz 1938, s. 22-23.

7. Raif F. Apaydın, "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu," T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl 1, sayı 2, Temmuz 1938, s. 23-24.

Temmuz 1929 tarihli Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili şöyle bir haber yer almaktadır:

"Ankara-İstanbul telefonu, dünden itibaren işlemeye başlamıştır. Yalnız dün Ankara-İstanbul telefonunun henüz İstanbul'da abonesi olmadığı için İstanbul telefon şirketi aboneleri Ankara'dan numara arayamamışlardır. Buna karşılık Ankara'dan İstanbul'daki birçok numaralar aranmış ve arada ses gayet açık işitilmek suretiyle haberleşme cereyan etmiştir.

Bugünden itibaren, İstanbul telefon şirketi de, Ankara-İstanbul telefonu için arzu eden abonelerinden Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü namına 20'şer lira depozito akçesi almak ve özel bir sözleşme imzalamak suretiyle şehirlerimizde de abone kaydedecektir.

Dün birçok aboneler Ankara ile görüşmek üzere şirkete müracaat etmişlerse de henüz depozito yatıramadıkları için konuşmaları temin edilmemiştir. Yalnız gazeteler için bir hizmet olmak ve ücretleri, verecekleri depozitoya mahsup edilmek üzere Ankara ile görüşmeleri temin edilmiştir.

İstanbul telefon şirketi Ankara-İstanbul hattı için kendi merkez binasında ayrı bir istihbarat merkezi tesis etmiştir. Ankara telefon açınca, matmazele Ankara ile görüşmek istediklerini söyleyecek, kendilerine bulundukları semtin istihbarat merkezi verilecektir. Aboneler, Ankara'da görüşmek istedikleri numarayı ikinci defa karşılıklarına çıkacak matmazele söyleyeceklerdir. Hat meşgul ise matmazel numarayı kaydedecek, bilâhare yol açılınca mukâlemeyi temin eyleyecektir. Mukâleme ücretlerini dün yazmıştık. İstanbul telefon şirketiyle Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü arasında, mukâleme

ücretinden ne kadarının şirkete verileceği ve buna ait detay etrafında bir sözleşme imzalanacaktır.

Posta ve Telgraf Umum Müdürü Fahrettin Bey dün Ankara-İstanbul telefonu için şehrimize gelmiş, alınan önlemleri tetkik ederek, telefon şirketi ile temas etmiştir. Dün matbaamızdan Ankara'yı aradık ve kolaylıkla Yenigün matbaasını bulduk. İdare müdürlerimizden İbrahim Bey, telefonda sesi gayet açık olarak işitmiştir.

Ankara muhabirimiz Bilâl Bey, heyeti tahririye müdürümüzle telefonla görüşmüştür. Muhabirimiz, telefona çok rağbet gösterildiğini, sabahtan beri birçok kimselerin telefonla görüştüklerini söylemiştir."

Ankara-İstanbul şehirlerarası telefon bağlantısından sonra Ankara-İzmir bağlantısı 1 Mayıs 1937'de işletmeye açılmıştır. Şehirlerarası telefon haberleşmesi ülkemizde çok rağbet görmüştür. Bunun üzerine P.T.T. Genel Müdürlüğü Ankara-İstanbul-Eskişehir bağlantısını sağlamıştır. Ayrıca diğer şehirlerarası bağlantılar için hızlı bir çalışma temposuna girilmiştir.

Milletlerarası telefon şebekesi II. Meşrutiyet yıllarında oluştu. Birinci Dünya Savaşı sırasında şehirlerarası devresi İstanbul'dan Sofya, Belgrad ve Viyana üzerinden de Berlin'e kadar uzanıyordu. 4 mm'lik iki bakır telden oluşuyordu. Her iki tel de ayrı ayrı direkler üzerindeydi. Savaşın bitiminde çalışamaz durumda olan İstanbul-Sofya kısmı, 18 Ekim 1931 günü işletmeye açılmıştır. Ayrı devreye bağlı olan Ankara-Beypazarı devresi de İstanbul devresi üzerinden haberleşmeye başlamıştı. Bükreş ve Belgrad ise, Avrupa telefon şebekesine ve Selanik'e bağlantılı olduğundan, ülkemizle Avrupa ülkeleri arasında telefon haberleşmesi

sağlanmışır.

1938 yılında P.T.T. Dergisinde yayınlanan bir yazıda konu ile ilgili olarak şöyle denmektedir:

"Bugün Ankara, İstanbul, Yalova, Çorlu, Alpullu ve Edirne'den Avrupa'nın her tarafı ve Amerika'nın birçok yerleri ile sanki aynı şehir içinde bulunuyormuşçasına konuşmak mümkündür. Bu mühim imkândan diğer iktisadî şehirlerimizin daha fazla gecikilmeden istifadelerinin temini için irtibat devrelerinin çoğalmasına çalışılmaktadır."⁸

18 Haziran 1938 tarihli Akşam gazetesinde Suriye, Irak ve İran'la da telefon konuşmalarına başlanacağı müjdelenmektedir. Şöyle deniyor:

"İki üç güne kadar Suriye ile telefon muhaberesine başlanmak üzeredir. Irak ve İran'a olan telefon tesisatına da devam edilmektedir. İzmir'de satın aldığımız telefon müessesesinin enterlandı olan vilayetleri de bu sene içinde İzmir'e bağlamış bulunacağız."⁹

Telefonla ilgili olarak, 1940 yılındaki sayısal olarak değerlendirmeleri Şekip Eskin'in "Türk Posta

8. Raif F. Apaydın, "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu," T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, Temmuz 1938, sayı 2, s. 25.

9. Akşam, 18 Haziran 1938, s. 1.

Tarihi" adlı kitabında buluyoruz.¹⁰

Telefon ücretlerine gelince; Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kentlerde 500 konuşmaya kadar telefon abone ücreti otuzar lira idi. 500 konuşmadan sonraki her konuşma için Ankara ve İzmir'de 5, İstanbul'da 6 ve her üç yerde umumî merkezlerden yapılan konuşma 10 kuruş olarak saptanmıştı. Şehirlerarası telefon konuşmaları kilometre üzerinden bölüştürülen kademelere göre alınmaktaydı.

10. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 66-67.

<u>"1940 Yılında</u>	<u>Metre</u>
Şehir içi telefon şebekesinin	
güzergâhı tulû	2.369.703
Devre tulû	60.365.295
Nâkil tulû	119.043.703
Baliğ olmuş ve yine bu sene içind	<u>Adet</u>
Şehirlerarası telefon servisine	
açık merkezler	273
Milletlerarası telefon servisine	
açık merkezler	43
Telefon abone	22.780
Şehir içi konuşması	31.129.875
Şehirlerarası konuşması	676.705
Milletlerarası konuşması (çıkan)	139.918
Milletlerarası konuşması (giren)	144.635

Saat 19'dan sonra başlayıp son saatleri Münakalât Vekaletince saptanacak olan işin az olduğu zamanlarda resmi tatil ve bayram günlerinde yapılacak şehirlerarası konuşmalardan %25 tenzilat yapılmaktaydı.

Cumhuriyetin ilk 15 yılı içinde telefonla ilgili yapılan işlere bakalım:

Bu dönemde Antalya'da santral yapılarak, telefon şebeke tesisatı meydana getirilmişti. Ayrıca İzmit'te (100) abonelik telefon şebekesi kurulmuştu. Ankara telefon şebekesi de (30.000) metre kurşunlu kablo harcanarak dağıtılmıştır. Eskişehir - Kütahya - Afyon telefon devresi ikmal edilerek bu kentlerimiz konuşmaya açılmıştır. İstanbul telefon tesisatı da satın alınmıştır.

Ankara - Zonguldak arasına 2 bakır tel çekilerek Kızılcahamam, Gerede, Devrek ve Zonguldak şehirlerarası konuşmalarına açılmıştır. Yalova - İzmit arasındaki telgraf telleri kruvaze edilmiştir. Böylece Karamürsel, Değirmendere, Gölcük merkezleri şehirlerarası konuşmalara açılmıştır.

Şehirlerarası telefon servisi için Ankara ve İstanbul santrallerinde kuranportör tesisatı ve güzergahtaki bazı merkezlerde de gereken fenni tesisat yapılmıştır. Böylece, Ankara - İstanbul arasında bu tesisat sayesinde eskiden 3 konuşma yapılırken bu sayı 8'e çıkarılmıştır.

Ankara - Kayseri arasında Küçük Yozgat, Kırıkkale, Kırşehir, Mucur, Hacıbektaş, Avanos, Urgüp ve İncesu yolundan 324 km uzunluğunda telefon hattı yapılmıştır. Bu kentlerin birbirleri ile başşehirde konuşmaları

sağlanmıştır. Ayrıca Çanakkale - Eceabat ve Gelibolu - Eceabat arasında şehirlerarası konuşmaları açılmıştır. Eskişehir'de 480 abonelik bateri santral sistemi tesisatı yapılmıştır. 350 km uzunluğunda Kayseri - Adana, 198 km uzunluğunda Kayseri - Sivas, 82 km uzunluğunda Adana - Mersin, 41 km uzunluğunda da Adana - Tarsus telefon devresi yapılmıştır. Adana - Hatay arasında 130'ar km uzunluğunda 2 telefon devresi ve Manisa - İzmir arasında da 45 km uzunluğunda yeni bir devre inşa edilmiştir.

Kayseri, Sivas, Niğde, Adana, Mersin, Tarsus, Bünyan, Bartın, Ereğli, Kozlu şehirlerarası konuşmalarına açılmıştır. Şehirlerarası konuşmalar için Bilecik, Balıkesir, Edirne, Zonguldak, Kars ve Kırklareli merkezlerine manyetolu santraller gönderilmiştir. Bundan başka Yenişehir santral binası ikmal edilmiştir.

Beyoğlu bölgesinin santral darlığını gidermek amacı ile Şişli'de santral yaptırılmaya başlanmıştır. Yenişehirde 2000 abonelik, Kadıköyde ise 400 abonelik dağılıma uygun cihazlar ısmarlanmıştır. İzmir telefon tesisatı da satın alınmıştır.¹¹

1945 Devlet yılına baktığımızda yapılan işler ve yapılacaklar şöyle belirtilmiştir:

İzmir - Ankara arasında 675 km'lik telefon devresi tamamlanmak üzeredir. Telefon hizmetleri Anadolu'nun belli başlı il merkezlerine de yayılmıştır. Kayseri'de 300 abonelik bir telefon santralının kurulması ve İskenderun'daki 300'lük santralin 900 aboneye çıkarılması

11. C.H.P. 15. Yıl Kitabı, s. 277-278.

işleri ele alınmıştır.

1946 Devlet Yıllığında ise telefon işletmesinin 1) Şehir içi telefon şebeke ve tesisatı 2) Şehirler ve milletlerarası telefon şebeke ve tesisatı olmak üzere iki kısmı içerdiğinden söz edilmektedir.

Şehir içi telefon şebeke ve tesisatında; P.T.T. idaresi'nin emrinde bulunan İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa gibi büyük şehirlerdeki otomatik telefon santralleri kurşunlu kablolarla donanarak işletmeye açılmıştır.

1936 yılında İngiliz telefon şirketinden satın alınan İstanbul telefon tesisatına 5000 abonelik bir santral eklenerek, diğer santrallerin da dağılımı ile 12.320 olan sayısı 18.320'ye çıkarılmıştır.

İzmir telefon tesisatı Ericsonn şirketinden satın alınmıştır. Bu tesisat İzmir ve Karşıyaka'da otomatik ve Bornova ile Buca'da manuel olarak 3000'lik siada bir santral ve şebekeden oluşmaktadır.

Ankara telefon tesisatı ise Ankara ve Yenışehir otomatik santralleri ile Bahçelievler yarı otomatik santralından oluşur.

Adana otomatik santrali 1000, Bursa otomatik santrali da 1500 aboneliklidir.

Ayrıca İstanbul santrallerinin dağılımı ile İstanbul Aksaray'da ve Ankara'da birer yeni santral tesisi için gerekli malzeme sipariş edilmiştir. Bunun dışında Kayseri'de 300, Afyon'da 300, Mersin'de 500, Adapazarı'nda 300, Çekirge'de 100, Zonguldak'ta 600, Kozlu'da 100, Balıkesir'de 300, İzmit'de 500 olmak üzere

9 yerde otomatik santral ile kurşunlu telefon şebekeleri tesisine başlanmıştır.

Milletler ve şehirlerarası telefon tesisatında ise; Milletlerarası telefon haberleşmeleri İstanbul-Sofya arasındaki bir bakır devre üzerindeki 10 kanallı telefon ve 3 kanallı telgraf taşıyıcı cereyan sistemi ile sağlanmaktadır.

Şehirlerarası telefon şebekesi de taşıyıcı cereyan sistemleri ile takviye edilmiştir. Bu da 8300 km'lik bakır devrelerle sağlanmaktadır. 285 merkez şehirlerarası telefon konuşmasına açık bulunmaktadır.

Gerçekten de telefon en önemli ve çabuk haberleşme aracıdır. Tüm dünyayı birbirine bağlayan bu icadın büyüklüğü "Ayın Tarihi" dergisinde şöyle açıklanıyor:

"Bugün tekniğin en büyük harikalarından biri, Avrupa ile Amerika arasındaki telli ve telsiz telefon haberleşmesidir.... Elektrik gücü koskoca Avrupa'yı bir şehir haline sokmuş ve cemiyeti değiştirmiştir... Telgraf telleri Avrupa üzerine gerilmiş bir şebeke iken telefon ve nihayet telsiz haberleşmeleri tüm dünya dimağlarını birbirine bağlamıştır."¹²

Ulaştırma politikasında ülkemizin gösterdiği duyarlılık nedeniyle P.T.T. kurumu her yenilikten olanaklar ölçüsünde yararlanarak telefonculuğumuzun da gelişmesine neden olmuştur.

12. Salih Murat, "Bahrimuhiti Aşarak, Avrupa ile Amerika Arasında Telefonla Konuşuluyor?" Ayın Tarihi, 1936, sayı 26-5, 462-463.

P.T.T. adeta günümüzde yaşamamızın varlığı haline gelmiştir. Mektupsu, telgrafsız, telefonsuz ve radyosuz kalmayı bir düşününüz. Bunlar olmadan adeta karanlıkta kalmış gibi oluruz. Bu nedenle gönlümüz P.T.T'siz kalmaya hiçbir zaman razı olmayacaktır.

BÖLÜM VII

SONUÇ: HABERLEŞME VE TEKNOLOJİK GELİŞME

Genel olarak Türkiye'de P.T.T. hizmetlerinin gelişimine baktığımız zaman Tanzimat'a uzanmamız gerekiyor. 1840 posta hizmetlerinin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. 1840-1992 yılları arasında P.T.T.'nin gerçekleştirdiklerine bakacak olursak özellikle 1980'li yıllardan sonra büyük bir aşama kaydettiğini görüyoruz.

23 Ekim 1840 Tanzimat Fermanı'ndan bir yıl sonra bugünkü P.T.T.'nin temeli Postane-i Amire adi ile atılıyor. Ve ilk iş olarak Posta idaresi 44 maddeden oluşan I. Posta Nizamnamesi'ni çıkarıyordu. 1847 yılında ise padişah Abdülmecit zamanında Telgraf, devlet erkânı huzurunda uygulanıyordu. Sonuçta telgrafın tüm ülkede yaygınlaştırılması istemi ile ilk hat İstanbul-Edirne arasında döşeniyordu. 1863'de Posta'da Pul kullanımı başlıyor. Darphane-i Amire'de taş baskı yöntemi ile basılmış ay içinde Sultan Abdülaziz'in uğrası, ay'ın alt ve üst çizgileri arasında Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye" ibaresi yazılı pullar çıkarılıyor. 1881'de Posta ve Telgraf Nezareti, İstanbul Soğuk Çeşme'deki kendi binası ile Yeni Cami'deki postahane arasında tek telli bir telefon çektiriyor. 1890 yılı ile birlikte 116 merkezde havale kabul edilmeye başlanıyor. Telefon 1909 yılında "Manuel Santral" biçiminde isteklilere veriliyor. İlk Manuel telefon santrali İstanbul'da Büyük Postahane binasında 23 Mayıs 1909'da 50 hat olarak tesis edilmiştir.

4 Şubat 1924'de çıkarılan 406 sayılı Telefon ve Telgraf Kanunu ile yurttaki telefon tesis etme ve işletme görevi P.T.T.'ye veriliyordu. Önce Genel Müdürlük Ankara'nın telefon ihtiyacını gidermek için Ericsson firmasına otomatik telefon kurma işini vermiştir. 11 Eylül 1926'da Ankara'da 2000 hatlık Türkiye'nin ilk otomatik telefon santrali hizmete girmiştir. 1 Eylül 1929'da Ankara - İstanbul arasında ilk tek devre şehirlerarası haberleşme başlamıştır. Çok kanallı elektronik transmisyon'un haberleşmemize girmesi ile birlikte 1940 yılında Ankara - İstanbul arasında 2 adet tek kanallı havai hat çoklayıcı sistemi getirilmiştir.

1970'de Posta çeki bir diğer yenilik olarak hizmete giriyordu. Kasım 1973'de ise ilk kez bir otomatik teleks santrali kurulmuştur. 200 hat kapasiteli olan bu santral Adana'da kurulmuştur. 1976 da ise Kısmen NATO, kısmen de sivil haberleşmeye hizmet amacı ile 480 kanallı Antalya - Catania denizaltı koaksiyel kablosu hizmete veriliyordu. Böylece ilk defa çok kanallı yurtdışı bağlantısı sağlanmış oluyordu. 23 Nisan 1979'da Türkiye'nin ilk uydu haberleşme yer istasyonu açılmıştır. Intelsat üzerinden bu istasyondan Atlantik bölgesi uyduları ile A.B.D., Kanada, Almanya, Suudi Arabistan dahil 13 ülke ile haberleşme sağlanmış oluyordu. 1982 Mart sonlarında ankesörlü telefonlar yaygınlaşıyordu. 1984 yılında ise, birçok köyü otomatik telefon şebekesine bağlayacak olan multi access - özel radyo link sisteminin tesisi gerçekleştirilmiştir. 18 Aralık 1984'de de P.T.T. digital sisteme geçmiştir. Sonuçta Türkiye'nin ilk sayısal telefon santrali Ankara - K. Dere'de açılıyordu. Ankara - Konya yolunun 37. kilometresinden itibaren döşenen fiber optik kablo ile en gelişmiş kablo sistemi 10 Nisan 1985'de ülkemize gelmiştir. Bu sistem sonucunda eskiden 1800 kanal olan kablolar 9600 kanala çıkarılmıştır.

23 Ekim 1986'da mobil telefon ve çağrı cihazlarının kullanımı başlamıştır. 4 Mart 1987'de ise Avrupa uydu sistemi üzerinden video konferans yayımı P.T.T. tarafından gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında P.T.T.'nin parolası "telefonsuz köy bırakmayacağız" şeklindedir. Bir yıl içinde de tam 13.500 köye telefon bağlanmıştır. 1988'de ise kablolu TV ülkemize gelmiştir. İlk kez Ankara'nın Çankaya semtinde başlatılan bu uygulama ile Türk halkı dünyanın dört bir yanından değişik haber, yorum, magazin ve müzik programlarını izleme olanağına kavuşmuşlardır. Aynı yıl "tele-bilgi" adı altında ülkemizde eğitim, araştırma, ticaret iş ve günlük yaşamı kolaylaştırıp hızlandıracak olan video teks sistemi getirilmiştir. Sonuçta gerekli her türlü bilginin ekrandan takip edilmesi olanağı doğmuştur.

1989 yılında P.T.T.'nin yeni bir görev yüklendiğini görüyoruz. 3517 sayılı yasa ile daha önce T.R.T.'ye ait olan radyo-televizyon verici istasyonlarının ve program linklerinin planlanması, projelendirilmesi, kurulması, yenilenmesi ve işletilmesi P.T.T.'ye veriliyordu. P.T.T., T.R.T.'nin ürettiği yayını radyo ve TV alıcılarına ulaştırmaya başlamıştır. Bu olay Türk radyo ve televizyon yayın hayatının zenginleşmesini sağlamıştır. TV 3 ve GAP televizyon kanalları hizmete girmiştir. En son olarak P.T.T.'nin ilk uydusu TÜRK SAT yörüngeye oturtulmuştur. TÜRK SAT ile sonsuz kalitede, dünyanın her noktasından telefon haberleşmesi, televizyon, radyo yayınları, kısacası Türk'ün sesi, kültürü tüm dünya'ya duyurulabilecektir.

1980'li yıllar Türkiye açısından haberleşme alanında en büyük gelişmelerin kaydedildiği yıllar olmuştur. Tüm köyler telekomünikasyon şebekesine bağlanmıştır. Otomatik

telefon ülkede yaygınlaşarak geleceğin telekomünikasyon şebekesinin alt yapısı büyük ölçüde kurulmuştur. Posta büyük bir hız kazanmış, posta işletme merkezleri elektronik sistemle çalışmaya başlamıştır.

Telgraf önceleri Mors tipi telgraf cihazları ile yapılmıştır. 1954 yılında ise bu cihazlar yerini manuel teleks santrallerine bırakmıştır. 1974'te ise otomatik teleks santralleri servise verilmiştir.

"Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasında haberleşmenin önemi ve haberleşmenin geleceği" başlıklı seminerde Türkiye'de Telgraf ve Teleks hizmetindeki gelişmeler değerlendirilmiştir. Kısaca önce telgraf hizmetindeki gelişmelere bakacak olursak telgraf otomatik teleks şebekesinin yaygınlaşmaya başladığı 1976 yılından sonra yurtiçi telgraf trafiği % 7-8 mertebesinde yıllık bir gerileme kaydetmiştir. Yurtiçi telgraf trafiği 1980 yılında en yüksek değere sahip iken, 1981 yılında 1980 yılında yapılan tarife değişikliğinden etkilenecek % 16,5 oranında bir azalma göstererek telekse ve telefona kaymıştır. 1974 yılından itibaren yurtdışı telgraf trafiğinde de otomatik teleks hizmetlerinin başlaması sonucunda sürekli bir azalma görülmüştür. Telgrafta azalma gözlenirken teleksin büyük bir ilerleme kaydettiği apaçıktır. Sayısal olarak baktığımızda örneğin 1962 yılı sonunda 144 olan teleks aboneli sayısı 1968 yılı sonunda 638'e yükselmiştir. 1982 yılında teleks abonesinin sayısı 6725'e teleks potansiyeli de 15.400'e ulaşmıştır.

Günümüzde teleksin yerini faks almaya başlamıştır. Ancak her ikisi karşılaştırıldığında avantajları ve dezavantajları olduğu açıkça görülür. Aralarındaki birtakım işlevsel farklardan ötürü faks teleksin daha gelişmiş durumu gibi görünmektedir. Faks ile yazılı

mesajlar, kroki, plan, proje, fotoğraf gibi her türlü döküman karşı tarafa iletelebilmekte iken, teleks ise yalnızca yazılı mesajları iletebilmektedir. Dünyada teleks ve faks aynı anda kullanılmaya başlamıştır. Ama ülkemizde önce teleks yaygınlaşmıştır. Teleks 1951 de ülkemize girmiş, başlangıçta manuel olarak kullanılmıştır. 1974 de otomatikleşmiştir. Teleks ve faks genel olarak resmi daireler, bürolar, oteller ve fabrikalar gibi işyerlerinde kullanılmaktadır. Faks günümüzde evlere kadar girmiş durumdadır. Hatta araç telefonlarına bağlanan faksler da mevcuttur.

Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasında Haberleşmenin Önemi ve Haberleşmenin Geleceği Seminerinde özellikle 1972-1982 yılları arasındaki posta hizmetleri değerlendirilmektedir. Bu dönemde haberleşme maddelerine ait gerek yurtiçi gerekse yurtdışı trafiklerin yükselme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. 1972-1977 döneminde ise özellikle yurtdışına giden kolilerde düşme olmasına karşın, yurtdışından gelen koli trafiği yükselmektedir.

Posta hizmetindeki gelişmeler bir yerde de onların istenilen yere ivedilikle ulaşmasıyla değerlendirilmektedir. Bu da bizi postada ulaşım yollarının incelenmesine götürmektedir. Bilindiği gibi postada yollar karayolu, demiryolu ve havayolu olmak üzere üç alanda toplanır. Bunlardan en yaygın olanı karayolu ile posta taşımacılığıdır. P.T.T. bu alanda hem kendi özel araçlarından hem de özel otobüs şirketlerinin araçlarından yararlanmaktadır. Sayısal verilere baktığımızda P.T.T.'nin 150 kamyonu, 806 adet paneli, 75 minibüsü, 37 jipi, 1121 motosikleti, 2500 adet bisikleti, 210 tane station vagon denilen aracının olduğunu görüyoruz. Amaçlanan postayı en kısa zamanda hızlı bir şekilde alıcısına ulaştırmaktır. Sonuçta da karayolu ile

posta en geç bir gün içerisinde alıcısına ulaşmaktadır.

P.T.T. kendi araçlarının yetersiz kaldığı yerlerde özel otobüs şirketlerinin araçlarına başvurmaktadır. Örneğin özel otobüs şirketleri yolcudan para aldığı için 100 bin liraya götürdüğü bir merkeze, P.T.T. kendi aracı ile gittiğinde 500 bin liralık bir masraf yapmaktadır. Böylece aradaki fark P.T.T.'nin yararına olduğu için bu gibi durumlarda özel otobüs şirketleri tercih edilmektedir.

Karayolu ile üç tür taşıma söz konusudur. Bunlardan ilki daha çok uzun hatlar için geçerli olan taşımacılıktır. Burada P.T.T.'nin kamyonları veya posta panelleri kullanılmakta olup, sadece bu araçlarla posta taşınmaktadır. İkinci taşıma ise daha ucuz bir yoldur. Taşıma özel yük taşıma şirketleri vasıtası ile yapılmaktadır. Aynı zamanda yük de taşıyan bir araca posta da verilmektedir. Üçüncü taşıma ise küçük posta hatlarında uygulanır. Posta yolcu taşıyan araca verilir. En ucuz yöntem de budur. P.T.T.'nin tercihi de karayolu olmaktadır. Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana postaların toplandığı dört ana merkezdir.

İkinci tür posta taşımacılığı demiryolları ile yapılmaktadır. Günümüzde iki ana hattın yararlanılmaktadır. Birincisi İstanbul - Eskişehir - Ankara - Kayseri - Sivas - Erzincan'dan geçerek Erzurum'a ulaşan hattır. İkincisi ise; İstanbul - Eskişehir - Kütahya - Afyon - Konya - Karaman - Adana - Malatya - Diyarbakır hattıdır. Demiryolu ile yurtdışına posta sevkiyatı da yapılmaktadır. Bu hat İstanbul - Kapıkule - Belgrad demiryolu posta hattıdır.

Demiryolu ile posta taşımacılığı günümüzde önemini

kaybetmiştir. Çünkü kara ve uçak postası daha yaygın ve hızlı bir taşımacılık olduğu için tercih edilir duruma gelmiştir. Eskiden 25-30 hatta demiryolu ile posta taşımacılığı yapılırken bugün 3 hat kullanılmaktadır.

Demiryolu ile bir koli veya mektup 3-4 günde istenilen yere ulaşmaktadır. Bu sayı kara taşımacılığında 1 gün olarak belirlenmiştir. Günümüzde demiryolları ile daha çok koli postası sevkedilmektedir.

Üçüncü tür posta taşımacılığı hava yollarının kullanımı ile yapılmaktadır. Bu tür taşımacılıkta postalar birkaç saatte, Türk Hava Yollarının uçakları ile gideceği yere ulaşmaktadır. Türk Hava Yollarının yanısıra hızlı ve seri taşımacılıkta özel sektör uçklarından da yararlanılmaktadır.

Bu üç taşıma türünün dışında çok az kullanılmakla beraber denizyolundan da yararlanılmaktadır. Deniz motoru ve kayıklarla bazı küçük adalara bu tür taşımacılık yapılmaktadır.

Posta ile günümüzde birçok işlemler yapılabilir. Bunlardan birisi de posta ile alışveriş. P.T.T. 1990 yılından itibaren bu konu ile ilgilenmeye başlamıştır. Posta ile alışveriş sistemi tüketiciye zamandan tasarruf etmeyi sağladığı için tercih edilmektedir.

Günümüzde haberleşme teknolojilerinden söz edildiğinde en çok gelişim gösteren araçlardan birisi de telefondur. 1926 yılında 2000 hat kapasiteli ilk otomatik telefon santralinden sonra 1984'de 1.572.000 hatlık bir kapasiteye ulaşılmıştır. 1987'de santral kapasitesinde % 46,6 lık bir büyüme sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda ise

telefon hızla bir gelişme kaydetmiştir. 1992'de 1.800.000 hatlık bir otomatik telefon santralına ulaşılmıştır. Köylere kadar telefon götürülmeye çalışılmıştır. 1992 sonunda da 10.469.481'i otomatik olmak üzere bu sayı 10.761.481 hata ulaşmıştır. Araç telefon sistemlerinin hat kapasitesi yine aynı yıl 92.000 hat'ta, çağrı sisteminin kapasitesi de 98.000'e yükselmiştir.

Özel haberleşme araçları ülkemize ilk kez 1986 yılında girmiştir. Bu araçların başlıcaları Mobil telefon, çağrı cihazı (paging), data santralları, video konferans, videoteks, teleteks v.b'dir.

P.T.T.'nin günümüzde Orta Asya Cumhuriyetlerini hedeflediğini görüyoruz. Bu projeler içinde başta Azerbaycan olmak üzere tüm Orta Asya Cumhuriyetlerinin beşinden doğrudan doğruya uluslararası arama olanağı sağlayan uydu bağlantılarının kurulması önemli bir yer tutmaktadır. Bu arada Türk P.T.T.'si bu Cumhuriyetlerin başkentlerinde 30 kanal kapasiteli yer istasyonları kurmaktadır. Bu projeler içinde en yakın olanı Azerbeycan'dır. Bakü'de 15 adet verici, 15 adet alıcı kanal için bir grup TVRO yer istasyonu, bir adet de 30 kanallı intelsat uydu yer istasyonu kurulmuştur. Bu işlemlerin sonucunda Türk TV kanalları bu Cumhuriyetlerden izlenmektedir.

Tezimizin kapsadığı Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki gelişmeleri geniş bir zaman açılımında değerlendirirsek bu yıllar Osmanlı'dan devralınan mirası yeniden yapılandırmayla geçmiştir. Bu dönem çağdaş haberleşme araçlarının Türkiye'de yaygınlaştırıldığı bir dönemdir. Telefon ağının sistemli bir biçimde gelişmesi Cumhuriyet dönemine rastlar. Özellikle Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'ni açış nutuklarında verdiği direktiflerden

esilenlenen Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü, bir yandan mevcut hatları genişletmiş, öte yandan otomatik telefon sistemine geçiş için hazırlıkları tamamlamıştır.

Bu tezde haberleşmenin ulus-devletin üniter yapılanma sürecinde önemi vurgulanmıştır. Ulaştırma ile birlikte P.T.T. ülke bütünlüğünün altyapısı olarak algılanmıştır. Oysa son yıllarda haberleşmenin kalkınmada en önemli unsurlarından biri olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'de de, özellikle 80'li yıllarda bu alanda önemli adımlar atılmıştır; bu alandaki gelişmeler sürmektedir. Haberleşme hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları yanında, yeni teknolojilerin sağladığı olanaklardan yararlanmaya çaba sarfedilmektedir. Bugün il ve ilçelerde telefon ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmış, hizmetler iyileştirilmiş ve bu hizmet köy ve mezralara kadar götürülmüştür.

Yakın bir zamana kadar haberleşme çoğu kez ekonomik faaliyet bağlamında görülmemiştir. Zaman zaman ulaştırma ile birlikte gündeme getirilmiş, daha çok sosyal bir sorun olarak görülmüştür. Oysa günümüzde haberleşme, çağdaş ekonomik faaliyetler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Haberleşme, ekonomik faaliyetlerin önemli bir unsuru, hatta bir girdisi olmuştur. Haberleşme ekonomik kararlara doğruluk, ekonomik etkinliklere sürat kazandırmaktadır. Haberleşmenin ekonomik kararlar, üretim, verimlilik ve kârlılık üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Günümüz bundan böyle enformasyon çağıdır.

Teknolojik gelişmelerin en fazla etkilendiği alanlardan birisi de haberleşmedir. Konuya Türkiye açısından baktığımız zaman Türkiye bu olanağı son derece iyi değerlendirmiştir. Bu alandaki yeniliklere Türkiye kısa sürede ayak uydurmuştur.

Bugün haberleşme bir tür uygarlık göstergesi olarak ele alınabilir. Ancak bu toplumların örgütlenme biçimi ile de yakından ilgilidir. Her toplumun örgütlenme şekli haberleşmeye farklı bir yapı verir. Bir toplumda, toplumsal örgütlenmeyi oluşturan birçok kaynak vardır. Bunlar nüfus, teknoloji, bu teknoloji ile işleyen kaynaklardır. Bu kaynaklar göreceli bir denge içerisinde. Türkiye'de toplumsal örgütlenmeye baktığımız zaman bunun ileri bir düzeyde olmadığını görürüz. Sonuçta da haberleşme konusunda çelişkilerin ve yetersizliklerin ortaya çıktığını anlayabiliriz. Türkiye bugün en ileri haberleşme yöntemlerini kullanmaktadır ancak bunların her zaman iyi işlemediği, şikayetlerin olduğu bilinmektedir. Sorun sistemin kendisinde değil işletilmesindedir. Bir yandan korunmaya çalışılan geleneksel yapı, öte yandan da kişisel haberleşmede çağdaş olanakların sağlanması ikilemi burada ortaya çıkmaktadır.

EK 1

Emekli P.T.T. Baş Müdürü S.E. Balum'un "Mütareke Hatırası" başlıklı yazısı enteresan bir anı; şöyle diyor:

"Birinci Cihan Harbinde Çanakkale'de (Kale-Transit-Bergos) isimleri verilen  P.T.T. merkezinin müdürlüğüne gönderildim.

Orada, bu  merkezın alıp verdiğ her cins muhaberatin transit kopyalarını, dakikası dakikasına sıraya koyup günlük; aylık dosyalarını teşkille meşgul bir memur buldum. Kablodan idaremize geçmiş olan bu memur, bu işi pek mükemmel yapıyordu. Koca köy odasının yarısı, bu dosyalarla dolu idi.

Balkan harbinde işkee Mdrydm. Gmlcine'de esir düştüm. Hedef olduğm resmî, hususî muameleler; beni canımdan bezdirmişti. Bundan tr Kale'de iğne üstünde oturur gibi müteyakkız idim.

Vaktki; MÜTAREKE!... sözleri, hafif tertip; kulaktan kulağı fıslanmaya başlandı; düşündüm:

- Esaretin tadını tattım; mütarekenin ne cevherler satıracağnı bilmiyorum. Eğr bunda da, mukabil tarafla birleşmek; onlara, yanımızda yer vererek işimize karıştırmak; gibi vaziyetler varsa.... Seneler mahsulü olan bu dosyalar ne oyunlar çıkartmaz.... Vesaitim yok ki ileriye taşıtayım. Hem nereye?

Kime sordumsa, tatmin edici cevap veremedi; huzursuzluğm arttı. Keyfiyeti (muameleten merbut bulunuduğm) izmir'e yazdım, ses çıkmadı. Bütün

YARDIMCILAR(?); Kale'yi terke başladılar! Tanıştığım birine işaretle sordum; medhali göstererek (gelmek!) cevabını verdi, dayanamadım; ben de tecavüzü merci'le doğruca nazırımıza (Bu dosyaları yakacağımı!) bildirdim; çeyrek saat geçmeden (Teşekkür! ve derhal yakın!) emrini aldım.

Senelerden beri baskıda duran eski usul geniş kopyaları, KARACAÖREN'DEKİ AHMED Ağanın fırınında yakmağa muktedir olamadık! Mecburen köy dışında çalışacaktık, bu da tehlikeli idi.

Köy çocuklarını yardıma çağırdım, elbiriğiyle bütün dosyaları köy dışında büyükçe bir çukura taşıdık. Çocukların, ellerindeki uzun sıırıklarla havalandırmaya başladıkları kağıtlar, çabuk yanıyordu. Çıkan dumanı karşıdan sezinleyenlerin, keşif uçağı gelesiye kadar biz işimiz bitirip dağıldık.

Geniş nefes alalım... derken, koşarak gelen bir er; beni TELSİZ istasyonuna götürdü. ihtiyat H. Bey;

Mondros'ta Rauf Beye yazılmak üzere İstanbul'dan İzmir'e, oradan Kale'ya verilmiş, şifreli ufak bir telgrafname gösterdi ve (bunun Mondros'a yazılması için yardımınıza ihtiyacımız var!...) dedi.

Çok dürüst olan bu arkadaşın benim de itimadım vardı. Fakat... ben; o güne kadar Telsizle tek kelime yazıp almamıştım. Yalnız nazariyatına vakıftım. MONDROS'da telsiz var mı? işareti ne? GİDENLER(?); herşeyi beraber götürdükleri için; elimizde müracaat edecek REHBER yok!.

Hele bir araştıralım... deyip delik, deşığı karıştırmaya başladık. İzmir'li bir er, üzerinde

(İngilizler!... Fransızlar!... Beni dinleyin!...) gibi bazı işaretler kalmış, yırtık bir kağıt parçası getirdi! Mal bulmuş Mığrıbi olduk!

Evvelâ, yazılacak telgrafın adres ve imzasını Fransızcaya çevirdim. Sonra motörün en yüksek kuvvetle çalıştırılmasını istedim, faaliyet başladı.

Başıma kulaklıkları yerleştirdiler, antenle irtibat...? Aman Allahım! Bu ne hengâme!... Kırk türlü cavul cavul arasında ben Mondros'u nasıl bulacağım?

Arkamdakilere döndüm; onlar benden daha fena! Boyunların bükmüşler, yaşlı gözlerle melûl melûl bana bakışıyorlar.

Anlaşıldı... Kimseden yardım yok... Yaradana sığınıp besmeleyi çektim, ağır ve açık manüple ile iki defa: İngilizler! İngilizler! Beni dinleyin! İşaretlerini yolladım.

Hayret! Anı derin bir sessizlik? Müteakiben, çok kuvvetli ve kalın sesli (medlulünü anayamadığım) bir istasyon işaretiyle (K.K) cevabı geldi.

(K.K) işaretlerinin delâlet ettikleri manayı biliyordum, ammaa.. Sen: Kimsin?

Tekrar: Fransızlar! Fransızlar! Beni dinleyin! işaretlerini yolladım; bunu da, aynı istasyon, aynı işaretlerle mukabelede bulundu.

Beni dinleyip söylediklerimi anladıklarına kanaat getirerek Fransızca: (Burası ÇANAKKALE, ben sivil telgraf müdürü, Mondros bana cevap versin, Rauf Beye telgrafım

var?) izahatıma; (medlulünü anlamadığım) istasyon işaretiyle (K.K.K.) tekerrür etti.

Ortaliğin tam manasıyla sükûta vardığına; benim söylediklerime karşı da telgrafnameyi yazmam istediğine; bunun her halde sahibi selâhiyet bir istasyon olduğuna güvenerek; fransızcaya çevirdiğim şifreli teli, ağır ağır yazmaya başladım. Hitamında; yine aynı istasyon işaretleri; ve aldım!... cevabıyla karşılaştım.

İstasyon ismini açık yazması ricama karşı: Ey!... işte ben aldım!... der gibi (?? KKK)yı takrarladı, ve bir daha benimle meşgûl olmadı.

Netice malûm!...

Kale'ye gelen İngiliz Telsizcileri, ilk olarak benimle buluştular. Bilâhere öğrendim; telsizle benden şifreyi alan; Mondros limanında bulunan AGAMEMNON zırhlısı imiş??

Çok sıkıldım; elimde rehber yoktu! Anlayamadım! Mazeretime; güldüler. Hiç rehbersiz telsiz istasyonu olur mu???

İşte size:

Bir mesleğin, bilhassa mesleğimizin (kekre!) taraflarını karşılamaya hazırlıksız bulunmanın hatırası."¹

1. S.E. Balum, "Mütareke Hatırası", Pos-Tel, Mayıs 1953, sayı: 8, s. 19-20.

EK 2

Deraliyye, 16.3.1920

Ankara 'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bu sabah, Şehzâdebaşı'ndaki muzika karakolunu, İngilizler basıp, oradaki askerlerle, İngilizler müsademe ederek neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Berayi malûmât maruzdur.

Manastırlı
Hamdi."

Bu haberi alan Mustafa Kemal Paşa, Manastırlı Hamdi Beyin bu telgrafının altına kurşun kalemle:

"Serian Kolordular'a benim imzamlı- M. Kemal" işaretini koyarak, işgal olayının gelişmesi hakkında yeni bilgileri beklemeye başlamıştır. Nitekim Manastır'lı Hamdi Bey malumat vermeye devam ederek, en güvenilir arkadaşlarının ve herkesin, işgalin gittikçe yayılmaya devam ettiğini söylediklerini, hattâ Harbiye'ye de girildiğini ve Beyoğlu Telgrafhanesinin önünde İngiliz askerlerinin bulunduğunu, fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyeceklerini o an için bilemediğini de bildirir:

Bu sırada Harbiye Telgrafhanesinden memur Ali de, Mustafa Kemal'e şu bilgiyi iletir:

"Sabah İngilizler basarak altı kişi şehir ve on beş kadar da mecruh oldu. Şimdi, İngiliz askerleri dolaşiyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri nezarete giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye kapısına. Teli kes! İngilizler

buradadır."

Kısa bir süre sonra Manastır'lı Hamdi tekrar Mustafa Paşa'yı bularak şu satırları geçer:

"Paşa Hazretleri,

Harbiye Telgraf-hanesini de İngiliz bahriye askeri işgal edip, bir taraftan da Tophane'yi işgal ediyorlar. Bir taraftan zırhlılardan asker ihraç olunuyor. Vaziyet vahamet kesb ediliyor efendim. Sabahki müsademede 6 şehid, 15 mecruhumuz vardır, Paşa Hazretleri. Emr-i devletlerine muntazırım.

16 Mart 1920

Hamdi"

Hamdi Bey, biraz sonra, şöyle devam eder:

"Sabahki, bizim asker uykuda iken, İngiliz bahriye efrad karakola gelip işgal etmekte iken askerimiz uykudan şaşkın kalkınca müsademeye başlanıyor. Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup, bunun üzerine zaten mel'anetlerini tasavvur etmiş ki hemen zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu cihetini ve Tophane'yi işgal edip, bir taraftan Harbiye Nezareti'ni işgal etmişler, hatta şimdi ne Tophane ve ne de Harbiye Telgrafhanesini bulmak kabil olmuyor. Şimdi de haber almış olduğuma nazaran Derince'ye kadar tevessu ediyormuş efendim.

İşte Beyoğlu Telgrafhanesi de yok. Orasını da işgal ettiler galiba Allah muhafaz buyursun. Burasını işgal etmesinler. İşte Beyoğlu Telgraf Memurları, Müdürleri geldiler. Kovmuşlar.

Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım efendim."2

2. Hasan Özönder, "Milli Mücadele Kahramanlarımızdan Telgrafçı Manastır'lı Ahmet Hamdi Martonaltı", İletişim, 1982/4, s. 246-247-248.

EK 3

Ankara, 16.3.1920

Diyarbakir'de K.O.13.K. Cevdet Beyefendi'ye,
Erzurum'da K.O.15. Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa
Hazretlerine
Sivas'ta K.O.3.K. Salâhaddin Beyefendi'ye
Konya'da K.O.12.K. Fahreddin Beyefendi'ye
Bursa'da Fırka 56, Bandırma K.O.14, Balıkesir'de
Fırka 61 Kumandanlıklarına
Nazilli Mevkii Kumandanı Servet Beyefendi'ye
Edirne'de K.O.1.K. Cafer Tayyar Beyefendi'ye
İzmit'te Fırka 1. K. Rüstü Beyefendi'ye

Bu sabah 16.3.1920, İngilizler Şehzâdebaşı'ndaki
karakolu askerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehid
ve on beş kadarını mecruh ettikten sonra karakolu ve bir
tarafından da Harbiye Nezareti'ni ve Tophane'yi ve Harbiye
Telgraf-hanesi'ni işgal ettikleri bildirildi. Bu harekâtı
yapan, rahtıma yanaşan İngiliz zırhlıları bahriye
efradıdır. İstanbul'da fevkalade bir halin cereyan
etmekte olduğu anlaşılıyor. Vaziyet Hey'etimizce takip
edilmektedir. İstanbul'la muhabere ve münasebetle
müteyakkız bulunulması arz olunur.

Mustafa Kemal.

Zeyl: Beyoğlu Telgrafhanesini işgal ve memurini
oradan taretmişlerdir. Dersaadet telgrafhanesini de bir
saate kadar işgal edecekleri haber alınmıştır.

Bütün komutanlıklara geçilmesi arzu edilen bu

telgraf metni üzerine Hamdi Bey,

"Emr-i sâimleri infaz olunuyor, Edirne'ye yazıyorum ve hep merkezleri hazır ettirdik."

notunu geçer.

Bunun ardından Mustafa Kemal Paşa Hamdi Bey'e,

"Mebusan için bir haber aldınız mı? Mebusan telgrafhanesi muhabere ediyor mu?" diye sorar. Hamdi Bey: "Evet yapıyor 14'üncü Kolordu Kumandanı hazır. Paşa istiyordu verelim mi?" diye cevap verir. Ama Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük Nutuk'unda bizzat belirttiği gibi, o andan itibaren Hamdi Bey ile bağlantıyı kaybederler. Ve nihayet orasının da işgal edildiğine hükmederler."³

3. Hasan Özönder, a.g.e., s. 249-250.

EK 4

"Sakarya Muharebesinin sonlarına doğru birgün Beyoğlu santralindeki memur kendisine telefon ederek her tarafın Yunan bayraklarıyla donatıldığını ve Rumca gazetelerin ikinci tabı olarak çıkarılan nüshalarında Gazi'nin maiyeti erkânile birlikte Yunanlılara esir olduğunun yazıldığını söyler. İhsan Pere, bu haberlere inanılmamasını, uydurma olduklarını ve üzülmemesini cevaben bildirir. Bununla beraber, İhsan Pere odasında bir aşağı bir yukarı dolaşırken kapıyı vurmada M.M. grubundan bir zat içeri girer ve elindeki şifreyi uzatarak "İhsan Bey, ne yaparsan yap, ölümü bile göze al bunu hemen Ankara'ya yazmanın çaresine bak." diyerek şifreyi bırakır gider. İhsan Pere, "Allah yardım etti, gündüz olmasına rağmen aradığımız Ankara merkezi karşımıza çıktı ve bırakılan şifreyi yazmaya muvaffak olduk." diyor. Meğer bu şifreli telgraf Sakarya Muharebesinin son günlerinde, bilâhère Atina Sefirimiz olan merhum Enis Akaygen'in yabancı resmî bir membadan Yunan ordusunun ricat etmekte olduğunu öğrenerek M.M. grubuna haber vermesi üzerine keyfiyeti Ankara'ya bildirmek üzere hazırlanan telgraf imiş. Bu telgraf haberi üzerinedir ki taarruza geçilerek 22 gün 22 gece süren bu kanlı boğuşma ordumuzun tam zaferi ile neticelenmiştir. İhsan Pere, Sakarya Zaferinden birkaç gün sonra bahis mevzuu şifreli telgrafı kendisine getirmiş olan M.M. grubuna mensup zatın tekrar ziyaretine gelerek "İhsan Bey, ne kadar iftihar etsen hakkındır, bu harbi telgrafçılar kazandı dediği zaman bu söylediklerinin bir iltifattan ibaret olmadığını, son senelerde yapılan beyanattan öğrenmek suretiyle sevindim ve müsterih oldum." diyor. Aynı zamanda İhsan Pere

Sakarya Muharebesinin kazanıldığını bildiren resmi tebliğin alınmasını müteakib kendisine ve arkadaşlarına Ankara'dan birer takdirname ile bir miktarda ikramiye gönderildiğini sözlerine ilâve etmektedir.

EK 5

"Ben (İstanbul Telgraf İdaresi) teknik elemanlarındı. Ankara'nın teknik elemana ihtiyacı olduğunu haber verdiler. Hemen eşyalarımı topladım. 24 Mart 1921 akşamı Hikmet kaptanın (Bahri Cedit) adındaki köhne vapuru ile, gizlice Karadeniz'e açılarak 27 Mart'ta İnebolu'ya bin bir tehlikeden sonra ulaşabildim.

İnebolu'da izin beklerken evvelce kendisini İstanbul'da ziyaret ederek Millî Savaşa iştirakimin yerinde olacağını söylediğim Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Telefon İdaresi Umum Müdürü Ahmet Fahri Bey de arkamdan yetiştiler. Ilgaz'ın karlı yamaçlarını aşarak nihayet bir gece Ankara'ya vasil oldum. Otel yoktu. Meşhur Taş Han'ın ahırında geceyi geçirdim.

Ertesi sabah, bugün Sümerbank'ın bulunduğu yerin arkasında bulunan (Posta Telgraf Umum Müdürlüğü'nün) harap, ahşap ve tavanı gaz lâmbalı binasında Umum Müdürlük görevini yapan (Fahri Bey'in) karşısına çıkarak kendimi tanıttım ve hemen işe başladım.

Manastırlı (Hamdi Bey'in) Mustafa Kemal Paşa'ya İstanbul'dan verdiği kıymetli şifrelerden sonra bizlerin de kıymetimiz bir kat daha yükselmiş Paşa bir akşam Postahane binasına kadar gelerek, gerek memleket içinde ve gerekse cephede yaptığımız candan hizmetlerin mükâfatı olarak bizlerin ellerini birer birer sıkış, hepimizi tebrik etmişlerdi.

.....

Düşman orduları Ankara'ya yaklaşırken ve bütün resmî

daireler Kayseri'ye naklonurken en son olarak Postahane'nin bütün kıymetli evrak para ve pullarını tam (39) kağıt arabasına yükleyerek sırtımda mavzer, elimde bomba ve yanımda (Osman Bey)le beraber eşkiya baskınlarından kurtularak nasıl Kayseri'ye ulaşabileceğimizi bugün hâlâ heyecanla hatırlarım.

İşte bugünkü memleket çapındaki P.T.T. teşkilatı, 47 yıl evvel bu tarihi maceralarla kurulmuş ve yaşatılmıştı."⁴

4. Kerim Kanok, "P.T.T. Tarihinden bir Yaprak", Güvercin, Şubat 1969, sayı: 33-11.

EK 6

Madde 1- Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü hususî kanun ve nizamnameleriyle inhisara tâbi posta, telli telsiz telgraf, telli telsiz telefon ve radyo (Radyo işletmesi 1940 bütçe kanunu ile Başvekâlete bağlanmıştır.) hizmetlerinin tanzim ve tedvir vazifeleriyle mükellef (yükümlü) ve Münakalât Vekaletine bağlı, hükmi şahsiyeti haiz, mülhak (katma) bütçe ile idare edilen bir devlet müessesesidir. Posta, Telgraf ve Telefon idaresinin mümessili ve en yüksek idare amiri Münakalât Vekilidir.

Madde 2- Posta Telgraf ve Telefon idaresi Münakalât Vekilini temsil eden Umumî Müdürün emir ve idaresi altında:

ihhtisas şubeleri Reisliği, Yüksek Fen Heyeti, Teftiş Heyeti, Umumî Müdürlük Kalemi, posta, Telgraf, Telefon işleri Reislikleri, Muamelât, Levazım, Hesap işleri, Evrak ve istatistik Müdürlükleri ve Hukuk Müşavirliği tarafından idare olunur."5

EK 7

"Eski ve büyük işletmelerden biri olan ve münakalat camiası içinde yer alan Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü, bir Umum Müdürün idaresi altında bir Muavin ile:

- 1- Merkez;
- 2- İşletme;

teşkilatından mürekkeptir (oluştur).

Merkez Teşkilatı:

1- Kalem Müdürlüğü, 2- Teftiş Heyeti Reisliği, 3- Fen Dairesi Reisliği, 4- Posta Dairesi Reisliği, 5- Telgraf ve Telefon Dairesi Reisliği, 6- Hukuk Müşavirliği, 7- Hesap İşleri Müdürlüğü, 8- Yapı İşleri Müdürlüğü, 9- Emlak ve Levazım Müdürlüğü, 10- Zat işleri Müdürlüğü 11- Evrak ve Yayın Müdürlüğü, 12- Seferberlik Müdürlüğü, 13- P.T.T. Meslek Okulu Müdürlüğü, 14- Fabrika Müdürlüğü, 15- Matbua Müdürlüğü.

İşletme Teşkilatı da:

On altı Bölge Başmüdürlüğü ile biri İstanbul'da ve diğerleri Ankara ve İzmir'de olmak üzere bir Telefon Başmüdürlüğü ve iki Telefon Müdürlüğünden terekkeb etmektedir.

Memleket Posta, Telgraf ve Telefon hizmetleri Bölge Başmüdürlüklerine bağlı Posta ve Telgraf Merkezleri tarafından düzenlenmektedir.

işletme faaliyeti:

Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğünün işletme faaliyeti başlıca üç kısımda toplanır.

a) Posta, b) Telli ve Telsiz Telgraf, c) Telefon,

Memleket Posta Servisi (757)si Posta ve Telgraf Merkezi, (560)ı Bey'iyе şubesi ve mektup, kart ve gazete kabul eden 360 istasyon ki ceman 1677 merkez ve şube ile döndürölmektedir.

Posta müraselâtı Devlet Demir, Deniz ve Havayolları vesaiti ile ve kara yolları üzerinde çalışan 550'yi mütecaviz (aşkın) müteahhit elindeki kamyon, araba ve hayvan gibi muhtelif vasıtalarla sevk ve naklölunmaktadır.

Adli tebligatın posta ile yapılmasından istifade edilerek posta köylere kadar sokulmuş ve bu suretle köylünün muhaberatı (haberleşmesi) posta müvessileri vasıtasıyla ve emniyetle posta merkezlerine intikal ettirölmekte bulunulmuştur."6

6. 1946 Devlet Yıllığı, "Posta Telgraf ve Telefon İdaresinin Teşkilât ve Mevcut Tesisatıyla Gördüğü İşler.", s. 294.

EK 8

"Türkiye'de P.T.T. hizmetlerinin idari yapısı:

Posta Nazırlığı(1840-1871)

Posta ve Telgraf Nazırlığı (1871-1909)

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırlığı (1909-1919)

PTT Umum Müdürlüğü (25 Ağustos 1325 (1909)-
22 Haziran 1327)

PTT Umum Müdürlüğü (12 Nisan 1335 (1919))

Posta Nazırları:

Hadi Efendi 1250. Hat-tı Hümayun No: 23630.

Mustafa Sami Efendi, Cemadelûlâ 1256-12 Receb 1256

Postanın ihdas ve icrası tarihi:26 Şaban 1256 (1840)

Ahmet Şükrü Bey (Sağır) 12 Receb 1256-29 Sefer 1258

Hüseyin Hasib Bey 29 Sefer 1258-22 Cemadelevvel 1265

Posta 1265-1273 yılları arasında iltizama verilmiştir.

Nazif Ahmed Bey 17 Cemadelâhır 1273-1 Cemadelevvel 1275

Rıza Memed Bey 1 Celadevvel 1275-17 Sefer 1278

Agâh Efendi 17 Sefer 1278-23 Şevval 1281

Memed Kadri Bey-Paşa 23 Şevval 1281-2 Cemadelâhır 1282-
7 Ağustos 1284

Ağaton Efendi (Vekil, Telgraf Müdürü) 2 Cemadelâhır 1282-

Yaver Efendi Paşa

7 Ağustos 1284-11 Eylül 1287

Telgraf Müdürleri

Memed Efendi (Billuri zade)	10 Receb 1271-29 Sefer 1277
Davud Efendi	29 Sefer 1277-17 Zilhicce 1277
Nasri Franko Efendi	17 Zilhicce 1277-12 Cemadelevvel 1278
Rıza Yusuf Paşa	12 Cemadelevvel 1278-21 Cemadelevvel 1278
Arif Bey	21 Cemadelevvel 1278-Muharrem 1279
Kâmil Bey	30 Haziran 1278-5 Receb 1279
Dikran Efendi	5 Receb 1279-14 Ramazan 1279
Aleko Efendi	14 Ramazan 1279-25 Haziran 1279
Dikran Efendi, ikinci kez	25 Haziran 1279-29 Ağustos 1280
Ağaton Efendi	6 Rebiülâhır 1281-30 Sefer 1285
Abdullah Feyzi Bey	30 Sefer 1285-1 Eylül 1287 (9 Receb 1288)

Posta ve Telgraf Nazırları

(Posta ve Telgraf idareleri 11 Eylül 1287 tarihinde
birleştirilmiştir.)

Ahmed Şükrü Bey (Sağır)	22 Temmuz 1288- 19 Teşrinevvel 1289
Abdullah Feyzi Bey	11 Eylül 1287-22 Temmuz 1288
Salim Bey	19 Teşrinevvel 1289-21 Ağustos 1291
Yaver Paşa	21 Ağustos 1291-29 Mart 1293
İzzet Efendi	29 Mart 1293-7 Kânunsani 1294
Haydar Efendi	7 Kânunsani 1294-23 Mayıs 1296
İzzet Efendi (ikinci kez)	23 Mayıs 1296-10 Mayıs 1304
Hasan Ali Efendi	10 Mayıs 1304-3 Teşrinsani 1311
Hüseyin Hasib Efendi	3 Teşrinsani 1311-1 Ağustos 1324
Ali Calib Bey	1 Ağustos 1324-9 Şubat 1324
Mustafa Fuad Bey (vekil)	9 Şubat 1324-2 Temmuz 1325

Posta ve Telgraf Umum Müdürü

Mustafa Fuad Bey (vekil) 2 Temmuz 1325-25 Ağustos 1325
Mösyü Sterpen 25 Ağustos 1325-22 Haziran 1327

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırları

İstanbulullayan Efendi 22 Haziran 1327-21 Eylül 1327
İbrahim Selim Susa Efend 21 Eylül 1327-23 Kânunsani 1327
Talât Paşa 23 Kânunsani 1327-9 Temmuz 1328
Ziya Paşa (Vekil, Maliye Nazırı) 11 Temmuz-16 Temmuz 1328
Abdürrahman Vefik Bey 16 Temmuz 1328-12 Ağustos 1328
Sabri Bey 13 Ağustos 1328-16 Teşrinevvel 1328
Müzürüs Paşa 17 Teşrinevvel 1328-11 Kânunsani 1328
Oskan Efendi 11 Kânunsani 1328-22 Teşrinevvel 1330
Ahmed Şükrü Bey (Vekil, Maarif Nazırı) 23 Teşrinevvel
133-3 Eylül 333

Hüseyin Hâşim Bey 3 Eylül 1333-13 Teşrinevvel 1334
Abdürrahman Şeref Bey 15 Teşrinevvel 1334-
(Vekil, Maarif Nazırı) 19 Teşrinsani 1334
Rıza Tefvik Bey 19 Teşrinsani 1334-
(Vekil, Maarif Nazırı) 29 Kânunevvel 1334
Yusuf Franko Paşa 29 Kânunevvel 1334-24 Şubat 1335
İbrahim Ethem Bey 25 Şubat 1335-4 Mart 1335
Memed Ali Bey 4 Mart 1335-12 Nisan 1335

Umum Müdürler

Refik Halid Bey 14 Nisan 1335-12 Teşrinevvel 1335
Yusuf Razi Bey 13 Teşrinevvel 1335-15 Nisan 1336
Refik Halid Bey (ikinci kez) 16 Nisan 1336-23 Eylül 1336
Orhan Şemseddin Bey 23 Eylül 1336-4 Teşrinsani 1338
(İstanbul hükümetinin son Umum Müdürüdür.)

T.B.M. Meclisi Hükümetince Ankara'da Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü 23 Nisan 1336 tarihinde teşekkül etmiştir. Umum Müdürlüğe izmit Mebusu Sırrı Bey tayin edilmiş, 20 Mayıs 1336 tarihinde işe mübaşeret etmiştir. 20 Mayıs'a kadar bu vazifeyi, T.B.M.M. Posta ve Telgraf Bürosu Müdürlüğünü idareye memur edilen Muamelât Müfettişlerinden Memed Edip Cemil Bey idare etmiştir.

Dahiliye Vekili Refet Bey 12 Eylül 1336 tarihinden itibaren Umum Müdürlüğü de deruhte buyurmuşlardır.

Umum Müdürler

M. Sabri Bey (vekil)	23 T. evvel 1336-11 K. evvel 1336
M. Sabri Bey	11 K. evvel 1336-11 Ağustos 1339
Mehmet Fahri Şandor Bey (vekil)	11 Ağustos 1339 - 29 Ağustos 1339
Mehmet Fahri Şandor Bey	29 Ağustos 1339-4 Şubat 1934
Hüseyin Suphi Kıyad Bey (Vekil)	5/2/1934 - 12/2/1934
Memed Edip Cemil Bey	12/2/1934 - 8/10/1934
Kadri Musluoğlu (vekil)	8/10/1934 - 13/10/1934
Memed Nazif Ergin	14/10/1934 - 7/6/1938
Bekir Vefa Çeyrekbaşı (vekil)	4/1/1938 - 27/6/1938
Şerafettin Karacan (vekil)	27/6/1938 - 30/11/1938
Şerafettin Karacan	30/11/1938 - 27/3/1939
Nazım Turunç (vekil)	27/3/1939 - 29/6/1939
Kadri Musluoğlu	29/6/1939 - 8/1/1942)"7

EK 9

Demiryolları idaresi yolcu ve ekspres trenlerinde Postaların taşınması için Teşekkülümüzün lüzum gösterdiği katarlara ya posta vagonu bağlar veya postaya, kendine ait furgonların posta bölmelerini veya yolcu vagonlarından kompartman tahsis eder.

Demiryollarında postaların mühim bir kısmı aşağıda gösterilen ana hatlardaki yolcu trenlerine bağlanan Teşekkülümüze ait 43 adet posta vagonu ile taşınmaktadır.

- 1- Sirkeci - Edirne - Sirkeci Marmara Ekspresi
- 2- Haydarpaşa - Kars - Haydarpaşa yolcu tunleri (Erzurum'a kadar)
- 3- Sivas - Kurtalan - Sivas (Haydarpaşa yolcu trenleri Erzurum'a kadar)
- 4- Alsancak - Afyon - Alsancak (Haydarpaşa yolcu trenleri)
- 5- Haydarpaşa - Adana - Kurtalan - Haydarpaşa yolcu trenleri

Diğer tali tren hatlarında TCDD idaresine ait furgonların posta bölmelerinde veya yolcu vagonlarında tahsis edilen kompartımanlarda posta taşınmaktadır.

Ancak, Basmane - Bandırma, Sivas - Samsun, Kırklareli - Alpullu, Alsancak - Ödemiş, Köprübaşı - Maraş, Yolçatı - Tatvan, Toprakkale - İskenderun, Gaziantep - Narlı, Samsun - Çarşamba, Gaziantep - Nusaybin, Mersin - Yenice ve İstanbul - Adapazarı arasında işleyen yolcu ve Anadolu Güney, Tatvan ekspres trenleriyle yapılan posta nakliyatına son verilmiştir.

Trenlerde görevli gezici memur ve hamallar f6vdd6marŒa kayden 6cretsiz seyahat ederler.

Gezici personelden baŒka görevli olsa dahi posta bulunan yerde ikinci mevki bilet almadan kimse seyahat edemez.

Yolcu ve ekspres trenlerinde memursuz kilitli ve m6h6rl6 posta vagonları, furgon b6lmeleri veya y6k vagonları ile kapalı olarak da posta sevkedilmektedir. Bunların kurŒun ve kilitlerinin varıŒ yerine kadar saēlam kalmasını ve dıŒtan muhafazalarını Demiryolları idaresi saēlar. Bu idare servislerimizin hatası sebebiyle kapalı sevkedilen postalarda meydana gelecek hasar ve noksanlıklardan sorumlu deēildir.

Kapalı posta bulunan vagon veya furgon yolda herhangi bir sebeple katardan 6ıkarılırsa katardaki ilgili TCDD personeli posta bulunan yeri a6ar ve postaları trendeki diēer bir vagona aktarma ederek varıŒ yerlerinde ilgili personelimize tamam olarak teslim eder.

Trenlerde yapılan posta taŒımasından dolayı TeŒekk6l6m6z TCDD idaresine dingil kilometre esasına g6re taŒıma 6creti 6der.

Dingil kilometre Œ6yle hesap edilir; hattın uzunluēu x sefer adedi x vagon veya furgonun dingi adedi = dingil kilometre.

Gezici memurlar g6mr6k Kanunlarına vesair mevzuata g6re taŒınmasında bir sakınca bulunmamak Œartıyla yolda yiyecek ve i6cekleri maddelerle postalardan baŒka maddeleri taŒıyamazlar. TaŒıdıkları tesbit edildiēi takdirde bunlara TCDD idaresince kayıtsız eŒyaya

uygulanan işlem tatbik edilir.

Ayrıca haklarında PTT Personel Talimatnamesine göre işlem yapılır.

Trenlerde posta bulunan yerleri TCDD idaresinin görevli personeli her zaman kontrol edebilir. Gezicilerimiz buna mani olamaz. Ancak, kontrol sırasında kapalı mektup torba ve koli çuvalları açılmaz kontrol dıştan yapılır.

P.T.T. işyeri bulunmayan herhangi bir istasyonda şebekeye bağlı P.T.T. işyeri açıldığı takdirde demiryolu istasyonu telgraf alıp çekemez ve posta maddelerini kabul edemez.

Telgraf muamelesi yapan istasyonlar adi, resmi müraselat ile adi mektup kart, gazete ve risaleleri de kabul eder ve bunlar cihazlarına (yönlerine) ayırarak trenlerdeki gezici posta memurlarına verirler. Gezicilerin verecekleri o istasyona ait mektupları telgrafları koydukları yere koyar ve alıcılarının müracaatında kendilerine teslim ederler.

Bütün bunlardan başka yolcu taşınan trenlerde yolcuların vermek isteyecekleri telgrafları adi mektup ve kartları bu katardeki demiryolu memurları kabul ederler. Katar memurları aldıkları telgrafları varacakları ilk istasyona adi mektup ve kartları kararda gezici memur var ise ona, aksi halde geçecek gezici posta memuruna verilmek üzere ilk istasyona teslim ederler.

Telgraf ve posta muameleleri için lüzumlu evrak Teşekkülümüz tarafından demiryolları idaresine yeteri

kadar verilir."8

8. Asaf Tanrıkut, Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi, cilt: 2, s. 515-516.

2) Her sefer taşıncak posta çantalarının en yüksek

ağırlığı 50 kiloya varabilecektir. Posta paketlerinin eb'adı her cihetten 45 cm'yi geçmiyecektir. Uçaklarla posta nakliyatı her türlü hava tesiratından (etkisinden) masun kalmak için (korunmak için) tayyarede buna mahsus mahal da yapılacaktır. Posta paketlerinin en mükemmel su geçmez mahfazalar içinde bulundurulmasını Posta Idaresi temin edecektir.

3) Hava yolundan sevkolunacak bütün müraselât (mektuplaşmalar) uçaklarla sefer yapılan yerlerdeki en büyük postanelerde temerküz ettirilerek (toplanarak) Hava Yolları Devlet İşletme idaresinin mes'ul memuru tarafından tesellüm olunur. Bu müraselât ve müvaridatın Posta idarelerinden tayyare meydanlarına ve buralardan Posta idarelerine nakli, teslim ve tesellümü Hava Yolları Devlet İşletme idaresi memuruna verilir.

Mevrit durağa (varacak yere) muvasalatla (vardığında) üçüncü nüsha (kopya) Hava Yolları Devlet İşletme idaresi memuru tarafından posta merkezinde ve mühür mukabilinde posta memuruna teslim olunur. Teslim ve tesellüm saatleri bu cetvellere işaret edilir. Ayrı paket postanesi olan yerlerde paketler ve kıymetli mürasalat aynı şartlar dahilinde teati edilir.

4) Postayı alıp verecek olan Hava Yolları Devlet İşletme idaresi memurlarının mühür veya imzalarını ve fotoğraflarını müş'ir ve idarelerince musaddak (gerçek)f birer hüviyet (kimlik) varakalarının (kağıtlarının) alâkadar postanelere verilmesi ve bu suretle mes'ul (sorumlu) memurların posta idarelerince evvelinden tanıtılması icap eder. Bu memurlar tebeddül ettikçe (değiştikçe) aynı muamele tekrar olunur.

5) Uçaklarla taşınacak bilûmum posta maddeleri için

alelâde posta ücretlerinden maâda (başka) alınacak uçak ücretleri Posta ve Telgraf İdaresince tahsil olunur. Hava Posta nakliyatı için nakliyat Türkiye'nin hangi şehirleri arasında olursa olsun Posta İdaresi Hava Yolları Devlet İşletme İdaresine evrak ve kıymetli mektup ve kutu postalarının beher kilosu için 75 kuruş ve koli postalarının beher kilosu için 30 kuruş nakil ücreti verir. Bu ücret, üç ayda bir hesap yapılarak ve nihayet mezkûr üç ayı takip eden bir ay zarfında bu idareye ödenir. Üç aylık sıklet yekûnlarındaki kilo kesri 500 gram ve ondan aşağı oldukça hazıf ve 501 gram ve ondan fazla oldukça kiloya iblâğ edilir.

6) Bu hesap, ayrıca mutabık kalındığında, yaz ve kış seferleri için tesbit olunacak aylar veya günlerde tutulacak istatistiğe istinaden de tespit ve tesviye edilebilir. Bu halde seferlerin başlangıcından nihayetine kadar her gidiş ve her dönüş ayrı ayrı birer sefer addedilip istatistik neticesinde her sefere isabet eden vasatı miktar aynı seferlerin devam edeceği müddet için esas ittihaz edilerek (kabul edilerek) bu müddet zarfında filen kaç sefer yapılmışsa onunla zarb (çarpılacak) ve bulunacak miktarın kilo kesirleri beşinci maddenin son fıkrasında gösterildiği veçhile hazıf veya kiloya iblâğ edilmek suretiyle hesabı tasfiye edilerek kilo miktarı tespit edilir. Seferlerin başladığı yerden sonra ilk posta servisi olan yere kadar gidiş üst tarafı esbabı mücbire tahtında devam etmediği sabit bulundukça tam sefer itibar olunur.

7) Posta idaresince usulü dairesinde Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi memuruna verilen bilcümle mürselâtın kısmen veya tamamen ziyan ve hasara uğraması veya sırkat olunması halinde Hava Yolları İdaresi, Posta İdaresinin olbaptaki kanun mucibince mürsile karşı

deruhte ettiği her gna mes'uliyeti kabul eder. Esbabı mücbire sebebiyle vuku bulan kazalar hariçtir. Esbabı mcbirenin tetkik ve tahkiki tarafeynin intihap edeceği ikişer kişilik bir heyetle yapılır. Hava yolu ile naklonulunan mraselat alelâde vesaitle sevkolanulardan posta idaresince kabul olunabilecek bir sebebi mücbir olmadıkça daha sonra mahallerine vasıl olmuş bulunursa Posta idaresi hava yolu için alınan münzam creti Hava Yolları Devlet İşletme idaresi hesabından tenzil ve talepleri halinde gönderene veya talebi üzerine gönderilene iadeten tesviye eder. Hava Yolları Devlet İşletme idaresi esnayı seferde postayı hâmil olan tayyarelerde vuku bulacak herhangi tevekkuf (durma), teahhr (gecikme) veya her türlü kaza ve hasarlardan Posta idaresini en seri vasıta ile haberdar eyleyecek ve buna ait vesaik (belgeli) raporunu irsâl edecektir (gönderecektir). Uçaklarda vuku bulacak sakatlık vesaire gibi esbabı mücbire dolayısıyla karaya inmek mecburiyeti hâsıl olursa Hava yolları Devlet İşletme idaresi, posta çantalarıyla posta paketlerini kendi masraf ve mes'uliyeti tahtında güzergâhta bunların nakline en seri surette müsait posta merkezine kadar sevk ile mükelleftir. Mümkün olan en son dakikaya kadar kabul edilen postaların yetişmesi ve gelenlerin derhal tevzi (dağıtım) ve teslimi imkân dahilinde bulundurulmuş olmak üzere Posta idaresi, uçakların iniş ve çıkış meydanlariyle merkezler arasındaki geliş ve gidişi temin edecektir. Tayin edilmiş olan nakil ücret tarifesi işbu talimatnamenin mer'iyetinden bir sene sonra ve indellzum müddetten evvel ihtiyacati hazıraya tevfiķan ve tasdika talikan iki idare arasında bilitlef yeniden tayin ve tespit olunabilir. Ve yeni tarifenin tatbika başlanacağı zamana kadar eskisi devam eder.

8- Kıymetli mektup, kutu ve koli nakliyatına ayrıca

mutabık kalınacak tarihten sonra başlanacaktır.

9- Uçakların seyrisefer emniyeti için iktiza eden telsiz ve telefon ve telgraf muhaberatına Posta ve Telgraf İdaresi kendi vesaitile ayda yirmi beş lira mukabilinde tavassut edecektir. Hava hattı devlet tarafından işletildikçe muhabere ücretsiz olur."9

EK 11

"1. İşbu mukavele dışında kalan hususlarda hâlen mer'i ve ileride mer'i bulunacak olan Beynelmilel Umumi Posta mukavelename ve uzlaşmaları hükümleri cari olacaktır."

Hava yollarından gönderilmek istenilen maddelerin üzerlerine (uçak ile - paravion) işaretli ve mavi renkli bir etiket yapıştırılır yahut damga vurulur. Gideceği yere göre mürsil tarafından mahreçte (çıkışta) münzam bir ücret verilmesi meşrut olduğundan (koşullu olduğundan) hava yolu ile gönderilecek maddeler posta kutularına atılmıyarak gişelere verilir. Aksi takdirde ücreti hiç ödenmemiş olan uçak muhabere maddeleri, uçak uzlaşmasının 5'inci maddesine müsteniden (dayanarak) mukavelenamenin 36'ncı maddesine göre kabul ve sevk olunmaz. Ücreti eksik ödenmiş olanları, ödenmiş miktarı hiç olmazsa hava münzam ücretine mukabil bulunduğu takdirde hava yolundan gönderilir. Mahreç idareler, ödenmiş olan ücretler ödenmesi lâzım hava münzam ücretlerinin % 25'ine mukabil olduğu takdirde bunları hava yolundan sevk edebilir ve bu takdirde mevritte (varacak yerde) mukavelenamenin 36'ncı maddesi tatbik olunur.

Sahiplerine verilemeyen uçak maddeler biliniyorsa yeni adreslerine âdi yoldan gönderilir. Bilinmiyorsa mahreçlerine gene âdi yoldan geri gönderilir. Meğer ki hava münzam ücretleri tekrar yollanacak merkeze evvelce ödenmiş olsun. Âdi yoldan gönderilen tekrar yollama ve geri göndermelerde (uçak ile) işaretli etiket ve hava yolundan gönderilmeğe ait bütün işaretler iki büyük eğri çizgi ile çizilmelidir.

Memleket dahilindeki hava hatlariyle taşınmak üzere koli dahi kabul olunur. Harici hatlarda değer konmuş mektuplar ve kutular bu maddeleri hava yolundan alıp vermek için uğraşan memleketler arasındaki münasebetlerde kabul olunur.

Mukavelenin 33'üncü maddesinde gösterilen maddelerin hepsi uçakla da taşınacağından aynı mukavelenamenin 26'ncı maddesinde gösterilen transit serbestliği bütün birlik ülkelerinde, aradaki idareler uçak muhabere maddelerinin ileriye sevkine iştirâk etsin etmesin, bu maddeler için garanti edilmiştir.

Uçak muhabere maddeleri mümkün olduğu kadar çabuklukla dağıtır. Ve hiç olmazsa dağıtma merkezine varmalarını müteakip ilk yapılacak dağıtmada tevzi ettirilmelidir.

Mukavelenamenin 75'inci maddesi hükümleri yalnız uçak muhabere maddelerinin kara veya deniz yollarından vâki olacak sevkıyatı için tatbik olunur.

Havadan taşıma masraflarının umumî hesabı her yılın Haziran ve ikinci teşrin aylarının on dördüncü günlerini takip eden yedi gün içinde tanzim olunan istatistik hülûsalarına (özetlerine) göre yapılır. Haziran istatistiğinden çıkarılan malûmat yaz servisi için ödenecek ücret hisselerine esas tutulur. İkinci teşrin istatistiğinden çıkarılan malûmat da kış servisi için ödenecek ücretlere esas olur. Mahaza hava yolundan taşıma ile mükellef (yükümlü) idare, hesapların üçer veya altışar aylık olarak ve kabul edilen devre içinde gerçekten taşınmış olan çantaların daraları ağırlığı veya açıktan olan maddelerin % 10 nisbetinde arttırılan

darasız ağırlığı esası üzerine görölmesini istemek salâhiyetini taşır. İdareimiz, bu son salâhiyetten istifade etmiş ve uçaklarla taşınan muhabere maddelerinin taşıma ücretlerini taşınan ağırlığa göre ödemekte bulunmuştur."10

10. Şekip Eskin, Postaya Mütealîk Notlarım, s. 90-91.

EK 12

"Meşrutiyetin ilânı ile beraber Edirne eşraf ve halkının seyahat maksadile Bulgaristan'a tertip eylediği bir tenezzüh (gezinti) treninin o sıralarda Bulgaristan'a gitmesini muvafık görmeyen ve ol zaman süvari fırkası erkânı harp kolağasisi buluan (Reisicumhur Milli Şefimiz) bu seyahatten müteşebbislerinin vaz geçirttirilmesi arzusunu izhar buyurmuşlarsa da bütün mesayih (öğütler) ve teşebbüsler (girişimler) akim kalmış (sonuçsuz kalmış) ve müteşebbisler trenin ücretini verdiklerini ve birçok bilet sattıklarını ve tehiri (iptali) de mümkün olamayacağını bildirmiş olduklarından bütün Trakya'nın telgraf posta muamelâtını Başmüdür Vekili sıfatile idare ve temin etmekte olduğumuza rağmen bu trenle birlikte Bulgaristan'a gitmekliğim lâzım geldiğinden bu vazifeyi Müfettiş Asaf Beye bırakarak ve keyfiyeti nezarete bildirerek Bulgaristan'a gitmiştim. Sofyada Bulgar Telgraf Müdür Umumisiyle Sofya telgraflarını gezdim. Telgraf muhabere salonlarını, yatak odalarını, günde üç raf müdürü tarafından idarelerine davet edildim ve teşkilât ve tesisat defa tebdili nöbet usullerini, posta otomobil garajını ve bilhassa köy postaları yapan birçok motosikletlerini ve telefon santralına dokuz yüz elli abonmanın ve bütün vilâyetlerle mühim şehir ve kasabalarının bu santrala bağlı olduğunu gördüm. Edirne'ye avdetimizde (geri döndüğümüzde) vekâletini ifa ettiğim başmüdüriyete asaleten geçmekliğimi isteyen zevata ve arkadaşlarıma bu işte yaratıcı ve hoca bir zatı görmek istediğimi ve yanında çalışmayı arzu ettiğimi candan söyledim. Bunu yanlış düşündüğüm hakkındaki vesayaları (vasiyetleri) de benimsedim, hep feragatle (rahatlıkla) bu meslekte terfisz çalıştım. Bulgaristanda

gördüğüm köy postalarını teşvik ettiğim Ada Nahiyesi Müdürü merhum Fikri Beyi korucular vasıtasıyla hemen tatbika başlattım. Talât Paşanın Telgraf Nazırlığı zamanında Nahiye Müdürlerine posta pullarından yüzde beş iskonto vermek suretile tatbikine geçirttim ise de sonraları korucu ve jandarmalara bu paketlerin taşıttırılması ve nahiye müdürlerinin iskonto almaları menedildiğinden geri kalmıştı. Halen postahaneye verilen tebligat memurları vasıtası ile bunun teminine uğraşılıyorsa da muntazam bir hale sokulması için her köye menfaatler gösterilmesi halkın konulacak kutulara mektuplarını atmaları günlerinde köylerine gelecek mektupları serbestçe gidip almaları gibi umumî bir takım usuller (yöntemler) konulması ve posta varidatının birçok artmasına yardım edici mahallî (yerel) tedbir (önlem) ve usullere (yöntemlere) ciddiyetle başvurulması zarurî (zorunlu) olduğunu hazinenin ve memleket halkının menafii (çıkarları) cümlesinden bulunduğunu burada hatırlatmayı borç sayarım."¹¹

11. Aziz Akıncan, Türkiyede Posta ve Telgrafçılık, 1941, s. 15-16.

EK 13

"40 YIL ÖNCE: 1 Temmuz 1929 tarihli Cumhuriyet'ten:

Posta ve Telgraf Teşkilâtımız;

Posta ve Telgraf işlerini tetkik etmek üzere Almanya Posta ve Telgraf Nezareti Muhabberat Müdürü M. Orth'un Başkanlığında M. Baldo ve M. Mayer'den mürekkep (oluşan) bir uzman heyeti birkaç gündenberi şehrimiz Posta ve Telgraf Dairelerini tetkik etmektedir. M. Orth, Umumi Harpten evvel ve harp sırasında uzman sıfatı ile memleketimizde uzun müddet ikamet etmiş ve türkçeyi öğrenmiştir. M. Orth, kendisi ile görüşen bir muhabirimiz şu demeçte bulunmuştur:

Teşkilâtınıza, Ankara'dan başlayarak Posta ve Telgraf Teşkilâtı ile bazı idarî kanunları tetkik ettim. Oradan Konya, Ulukışla, Pozantı, Adana, Tarsus ve Eskişehir teşkilâtını gördüm. İstanbul'daki Posta ve Telgraf Dairelerini, Paket Postahanesini, Kontrol Kısmını ve Fabrikalarını tetkik ettim. Bundan sonra edindiğim bilgiye göre eskisinden iyi olmakla beraber bugünkü durumu kifayetsiz bulmaktayım."

Bu yazı beni 1937 senesinde Alman Posta idaresinde tetkiklerde bulunduğum zamana götürdü.

1936 senesi sonunda P.T.T. Müfettişi olarak Almanya'ya tetkikata (incelemeye) gönderilmiştim. İlk temasım, o tarihte Almanya'nın Hükümet merkezi olan Berlin şehrinde Posta, Telgraf ve Telefon Bakanlığının Posta Dairesi Başkanı bulunan Bay Orth... ile olmuştur.

Bu zat yukarıdaki havadiste ismi geçen Bay Orth idi.

Bana; Almaya'ya tetkikat (inceleme) için gönderilmiş bulunmaklığımdan ve Almancayı iyi konuşmaklığımdan memnuniyetini izhar ettikten sonra, ilk sözü yapmış oldukları tetkikat (inceleme) sonucu verdikleri rapor üzerine Türkiye P.T.T. idaresinin ne yapmış olduğunu sordu.

Orth'un, idare tarafından Türkçeye tercüme edilmiş raporu yanımdaydı. Kendisine gösterdim. Rapor üzerinde çalışmış birçok yerlerine işaret koymuş, bazı cümlelerin altlarını kırmızı ve mavi kalemle çizmiş olduğundan bunları gördü. Bu notların ve işaretlerin kime ait olduğunu sordu. Raporu tamamen okuduğumu, mühim olan yerleri işaretlediğimi tavsiyelerini çok kısa olarak kendisine izah ettiğimde o kadar mütehassıs oldu ki, ayağa kalkarak beni tebrik etti.

Sonra, kendisine Türkiye P.T.T. idaresinin bu raporun esasları dahilinde yeni bir Teşkilât Kanunu uyguladığını anlattım. Bu havadisime daha da sevindi.

Bilâhare Almanya'da kalacağım müddet zarfında neler görmek istediğimi sordu. Kendisine, teknik kısım hariç, bütün P.T.T. işletmesini görmek istediğimi söyledim. Altı aylık müddeti çok az buldu. (Bilâhare bu müddet idare tarafından iki ay daha temdit edildi) Bir gün çalışıp, ertesi gün gördüklerimi yazmaklığımı tavsiye etti. Ben de kendisine gündüz gördüklerimi gece yazabileceğimi söyledim. "Peki, gece gördüklerinize vakit yazacaksınız?" diye şaka da yaptı. Çok ağır bir vazife almış olduğumu da ilâve etti.

Bütün programı birlikte yapmak üzere Muavini Bay

Baldow ile beni tanıştırdı. (Havadiste ismi Baldo olarak yazılan zat).

Bay Baldow ile yaptığımız programı kendisine gösterdik. Uygun buldu. Bu suretle Berlin'in muhtelif PTT, Posta, Paket Telgraf ve Telefon merkezlerinin bütün işletme servislerinde çalıştım. İlâveten Posta Çekleri Merkezinde de bir müddet kaldım. Bu müddet zarfında kendisini ara sıra ziyaret ettim. Bu ziyaretimin birinde; Türkiye'de bulunduğu sıralardaki hatıralarını anlattı. Türkiye'deki tetkikleri sırasında; Baki Bey isminde bir memurun kendisine refakat ettiğini (bilâhare bu memuru İstanbul Posta Merkezi Gelen-Giden Servisi Başmemurluğunda tanıdım) Seyahatleri esnasında çektikleri sıkıntılardan bahsettiler ve ilâve ettiler.

"Türkiye güzel bir memleket, P.T.T. enteresan bir meslektir. Çok yapacağınız işler var. Bunları hizmetiniz esnasında anlayacaksınız ve mesleğinizi seveceksiniz. Bilhassa bir şeyler yaptıktan sonra." demişlerdi.

Nitekim öyle oldu. Aşağı yukarı bu meslekte otuz seneye yakın bir hizmetten sonra, kendi arzum ile emekliye ayrıldım.

Adı geçen Bay ORTH, Almanya Posta Dairesi Başkanlığından 65 yaşında emekliye ayrılmış ve vefat etmiştir."¹²

12. Said Aytun, "PTT'den Hatıralar", Güvercin, Ocak 1969, sayı: 32, s. 3.

EK 14

"31 Mart 334 sabahı çok erken telgrafhaneye gelmiştim. İstanbul'a Edirne'den naklen giden Telgraf Başçavuşu Löffeli Mustafa Efendiyi makine başına çağırıp görüşmek istiyordum. Muhabere nöbetçi memuruna çağırmasını söyledim. İstanbul memurunun korkak bir muhabere ile bu ahzı asker telgrafını al sonra bakarız sözüne karşı Edirne memurumuzun ısrarı üzerine de askerî sansür geldi telgraflara bakıyor dediğini telgraf makinesinin odama akseden sadasından duyar duymaz derhal teli müdiriyet odasına aldurdım ve sorgulara başladım. Korkak ve acemi bir muhaberecinin karşısında idim. Şakird olduğunu anlıyordum. Cihetimiz memurunu makine başına koymadılar askerler silâh ata ata Meclisi Mebusan önüne gittiler.... deyince büyük bir hadise karşısında olduğumuzu anladım ve sorguyu inceleştirdim. Avcı taburları şeriat istiyorlar, şimdi meclis önündedirler. Yalnız askerlerdir, zabitler yoktur....der demez bir hareketi irticaîye (gerici hareket) ve tecavüzünün vukuunu anlıyarak derhal ittihat ve Terakki heyeti merkeziyesinin rehberi olan Vilâyet Muhasebe Memurlarından Hoca lâkabiyle yadolunan (anılan) Rasim Efendiyi çağırıttım ve hemen askerî kışlalarda bulunan Erkânıharb Kolağası İsmet beye (ki Millî şefimiz ve Reisicumhurumuz İsmet İnönüdür) ve Erkânı Harb Kolağası Kâzım Karabekir beye gönderdim ve İstanbul'da nişancı askerlerinin silâhlı ve irticaî hareketleri var, Meclisi Mebusana gitmiş olduklarını bildirdim. İstanbul ciheti memuruna da roleyi kısarak muharebe etmesini ve hiçbir kimseye haber vermemesini çünkü bunun şuyuu fena ve cezası idam olduğunu söyledim. İstanbul'da gürültü varmış. Beyoğlu telgraf memuru söylüyor diyerek yanımıza

gelip haber veren muhaberatı ecnebiye (yabancı haberleşme) telgraf nöbetçi memuruna da telgraf memurlarının ilk olarak maaşları tehir olunuyor ondandır. Biz karışmayalım teli kesiniz ve muhabereyi akşama kadar tutunuz emrini verdim. Mütemadiyen İstanbul muhaberesini kontrol altına aldım ve havadis öğrenmeye başladım. Vali Reşit paşaya haber verdim ve Edirne'ye posta gelmeden gazete ve mektupları kuleli şimendifer istasyonunda trenden indirttim, Edirne'ye getirtmedim. Selâniğe ve ittihat ve Terakki merkezi umumisi Kâtibi Mithat Şükrü beye haber verdim ve mütemadiyen cereyan eden vekayii (olayları) takip ettim. Ertesi günü yolculardan pek az duyulan bu havadisi anlamak üzere telgrafhaneye koşanlara meram anlatmak ve uğraşmamak için muhabere odasında makine başında oturdum. Akşam üzeri Selânik kumandanlık konağından muhabere memuru Hacı Tefvik isimle Aziz aziz işareti ile bizi aradığını duydum derhal cevap verdim ve mahrem (gizli) muhaberemiz var şimdi ordu kumandanını makine başına bizzat al gel. Hareket ordusu hazır demesi ile hemen kumandanlık dairesine koştum. Daire dağılmıştı. Yalnız Merkez Kumandanı Muavini Konyalı Erkânı Harb Binbaşısı Hayri Bey vardı.

Kumandanın evine gitmekliğimi söyledi. Bu sırada yolda Kolağası Vehip beyi gördüm. Selânikten kumandanı istiyorlar. Erkânı harpleri de birlikte makine başına getirmesini söylesem nasıl olur diye sordum. Çok isabetli olacağını söyledi. Kumandan Salih paşa merhum konağına gittim. Yanına hemen girdim. Sıkıntıdan odada ayakta geziniyordu. Hareket ordusu hazır, Selânik Kumandanı Mahmut Şevket Paşa biraderiniz hazır makine başına zatı kumandanilerini ve erkânı harplerini istiyorlar....deyince etme ne çabuk dedi ve sevindi. Hemen erkânı harpleri toplayıp birlikte geliyorum cevabını verdi. Telgrafhaneye gelip muhasebe edilecek

odayı hazırlattırincaya kadar da Erkânı Harp Kolağası Kâzım Karabekir, Binbaşı Vehip ve Binbaşı Hayri beylerle birlikte telgrafhaneye geldi (Milli Şefimiz Reisicumhur) Kolağası İsmet beyde ayrıca Selânik istendiğinden bahisle haber gönderdiğimden kumandandan sonra telgrafhaneye geldi ve birleşti. Mahmut Şevket Paşa merhumla muhabereye başlandı. Bizzat muhabereyi temin ediyordum. Mevzuu muhabere (haberleşme konusu) Meşrutiyet tehlikede midir? İstanbul'daki bu hâdise hareketi irticaîye midir? Neticesi muhaberede (haberleşme sonunda) meclis önünde öldürülen ve yaralananların mevcudiyeti (varlığı) meclise silâhla girilmesi hareketi irticaîye olduğuna karşılıklı muhaberede karar verildi. Mahmut Şevket Paşa Edirne kuvvetinin hemen İstanbul üzerine hareket etmesini, piştarlık (öncülük) vazifesini görmesini, Selânik ordusunun arkadan trenle yetişeceğini bildiriyordu. Salih Paşa temkinli davranıyor ve karşımızda Bulgaristan olduğundan ve Edirne ordusunun Meşrutiyetin ilânındaki vaziyeti biraz teenni (ağır davranarak) ve tedbirle hareketi icabettirdiğinden bahsediyordu. Nihayet erkânı harblerin de mütalâaları (yorumları) üzerine Edirne'den bir tabur trenle hareket edince Selâniğin bir taburu anı takip edecek, bu suretle taburlar karıştırılarak İstanbul üzerine, Hüsnü Paşa kumandasında yürünsün ve hemen sevkiyata başlanması ve Mahmut Şevket Paşanın gene umum kumandayı deruhte etmesini tekarrür etti. Hareket ordusu muhaberatinın İstanbul üzerinden geçmemesi için Bakırköy'üne gönderdiğimiz çavuş vasıtasile İstanbul tellerini kestirttim. Ve icabeden mahallere bağlattırdım. Bu muhabereler sırasında ledelicap telgrafhanenin santralını bozmak, muhabereyi kesmek üzere yanımıza kolağası Recep Efendi ... Bombası ile beraber yanımıza memur edilmişti. Ordular İstanbul'a girdikten sonra Yeşilköy istasyonunda toplanan heyet hemen padişahın hal'ine ait Edirne belediye ve cemaatlarının talep

telgrafını istiyordu. Vali Reşit Paşaya ve lâzım gelenlere haber verdim. Vali ile Eşrafı memleket belediye heyeti müftü ve müderris daire-i belediyede toplanmışlardı. Yeşilköy'deki heyetin isticaline (ivediliğine) rağmen telgraf geciktiğinden belediye dairesine bizzat gittim. Telgrafın beklendiğini söyledim. Müderris merhum Mehmet Nuri Efendi telgrafı yazmış bütün heyetler kabul etmiş, yalnız müftü Tatar Hilmi Efendi hatırımda kalmayan bir noktasına itiraz edip duruyormuş. Kolağası İsmet ve Kâzım Karabekir Beylerin canları sıkılmış sinirli bir vaziyette olduklarını gördüm hemen imzaların kâfi olduğunu söyleyerek telgrafı Vali Reşit Paşadan alıp derhal Ayastafanosa yetiştirdim. Tatar Hilmi Efendinin de vehim ve iddiası öylece kapatılmış oldu."¹³

13. Aziz Akıncan, "Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık", s. 20-21-22-23.

EK 15

"İngiliz ve Fransızların ve Yunanlıların memleketimizi işgalleri ve Hükümeti Feridiyenin mevkii iktidara geçmesile devletin her makinesi durduğu gibi Telgraf idaresi de bir devrei tevakkuf (durma devresi) geçirirken vatanseverlerin peşinde ve istihlâs (kurtarılma) ve istiklâli milli (ulusal bağımsızlık) de koştuktan bir an halî kalmıyan meslektaşlarımız arasında en nazik ve mühim bir santral merkezinde İstanbul telgrafçılarının yaptıkları teşkilât ve gayret Ebedî Şefimiz Atatürk'ün ve Millî Şefimiz Reîsicumhurumuz İnönü'nün bütün kumandan ve ricalimizin mazhari tahsin ve takdirleri olmuş. Atatürk nukutlarında ancak haber aldıkları ve gördükleri telgrafçıların isimleri ki Hikmet ve Ali Efendileri kaydettikleri gibi hatıralarını şimdiye kadar yazan kumandanlar da gördükleri ve bildikleri telgrafçıların isimlerini belirtmişlerdir. Bu savaşta vatansever birçok telgrafçıların gayretleri mesbuktur. (önde gelir) İstanbul Telgrafhanesi her türlü işgal ve kontrol altında bulunurken gece kuşu ismini verdiğimiz İstanbul'un gizli muhaberesi evvelâ telgrafhanenin bodrum katında, ikinci defa Beyoğlu'nda hususî bir evde, bir aralık Kasımpaşa'da ve sonra da Süleymaniye'de oturan Telgraf Müdürü merhum İhsan beyin ve muahharen (sonradan) bu evi devren alan telgraf Müdürü merhum Edip beyin hanelerinde muvaffakiyetle temin olunmuş. isimlerini işittiğimiz ilk çalışan memur şimdi Ankara'da Posta işletmesinde bulunan Cevat ve İstanbul şefliğinde bulunan İsmet, Başmemurlardan merhum Hilmi, merhum Galib ve emekli Ziya beyler bu işin başlıca başarıcılarındandır. Trakyanın işgalinden sonra da telsiz telgraf memurlarından Fehmi ve halen İş Bankası memurluğunda

bulunan Muhabere Memuru Sarıyer'li Nuri beylerin de mesaileri ve İstanbul Telgraf Hat Başçavuşu Mümtaz ve Hikmet ve arkadaşlarının bu telleri çekmekte, saklamakta hizmetleri geçtiği ve hatta bu çavuşlar gizli telin söylenilmesi için de İngilizlerin kendilerine birçok paralar gösterdiği ve dayaklar attığı haber alınmıştır."¹⁴

14. Aziz Akıncan, "Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık", s. 28-29.

EK 16

"13 Mart 1336 (1920) tarihli, yâni, İstanbul'un işgalinden üç gün önceki tarihi taşıyan şifreli telgrafı'nın muhtevası (içeriği), kurtuluş savaşının ilk gününden beri, taraflar arasında bir şehrin işgalinden daha ön plânda görülen Anadolu Telgraf hatları plânının maalesef, düşmanın eline geçtiği haber veriyor. telgrafın muhtevâsı (içeriği) şudur:

- Dersaadetden (yâni İstanbul'dan) alınan malûmatın (bilginin) hulâsası (özet) bervechiâtidir (yani aşağıdadır):

İngilizler, hükümetimizden Anadolu Telgraf Hatlarının planlarını almışlardır. Londra gazeteleri İngilizlerce Çatalca'ya kadar Trakya'nın ve kâfi bir hinterlandı ile beraber İzmir'in Yunanistan'a verileceğini ve Batum'la Trabzon arasında bir mahreç temin kılınmak üzere Erzurum, Van ve Bitlis'in de Ermenilere bahşolunacağını yazıyorlar. Bu havadisın efkâr-ı umumiyemizi (kamuoyununu) tethiş ve makam saltanatı emellerine râm etmek maksadıyle neşr-ü işae edildiği İstanbulca mütalâa olunmaktadır, efendim.

Hey'et-i Temsiliye Namına

MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal Nutuk'unda İstanbul'un işgali faciasını son anına kadar makinesinin başından ayrılmıyarak veren Hamdi Beyin cesaret ve vazife sevgisinden şükranla bahseder.

işte, İstanbul'un üç yıl süren esaretinin acı haberinin vatana yayılabilmesini ve Türkiye halkının saldırgana karşı mukavemet (dayanma) hissinini şahlanmasını temin eden sebepsiz ve haksız işgalin duyulması, yine hayatlarını tehdid eden hâdiseler (olaylar) önünde vazifelerine devam eden P.T.T.'cilerimizin cesaretiyle mümkün olabilmiştir. Bunu bilen düşman, ilk evvel hattâ kışlalar ve hükümet dairelerinden önce Telgrafhaneler'i işgal etmiştir.

.....

O günlerin rih hâletini de anlatan ve halkı, istiklâl ve haysiyet mihveri çevresinde toplıyabilmek için hangi makam ve kudretlere dayanmak gerekmiş olduğunu da ortaya koyan bu telgrafın metnini beraberce okuyalım:

"1- Meclis-i Meb'usan dahi dâhil olduğu halde Bab-ı Ali ve bilcümle devair-i hükümetle beraber İstanbul, İngilizler tarafından cebren (zorla) ve resmen işgal edilmiştir. Telgrafhaneler dahi işgal altında bulunduğundan dolayı ne Makam-ı Hilâfet ve saltanata, ne de sair (diğer) makamat-ı resmiyeye (resmi makamlara) mâruzatta bulunmak imkânı kalmamıştır. Bu şeraite nazaran, Anadolu, Dersaadetle (yani İstanbul'la) ve makamaat-ı resmiye ile muhabereden mahrum kalmış oluyor. Muhabere teşebbüsü; doğrudan doğruya düşmanları karşımıza çıkarmakta olduğundan dolayı da; gayri caizdir.

2- Vaziyeti hâzıranın (varolan durumun) icabatına (gereğine) ve tehaddüs edecek (haber verecek) ahvâl (koşul) ve vekayia göre milletçe müttehiden (birlik olarak) ittihazi (kabullenmesi) zarurî (zorunlu) olan tedabirin (çözümlerin) temini (sağlanması) için bil'umum Vilayat-ı Osmaniyyede rüesay-ı memuriyni mülkiye, askeriye'nin hey'et-i temsiliye ile muhafaza-ı irtibat

(bağlantının korunması) buyurmalarını, hayati bir vazife-i vataniye (vatan görevi) addederiz. Hey'et-i merkeziyelerimiz (merkez heyetlerimiz) de, bittabi (tabii ki) memuriyni mülkiye ve askeriye ile teşrik-i mesai ederek vazife-i milliye (ulusal görev) ve vicdaniyelerini ifaya müsaraat (acele) edeceklerdir.

3- İstanbul'daki hâl-i fevkalâde (olağanüstü hal) Anadolu'da kavanin-i Osmaniye'nin mer'iiyetini (geçerli olan yasalarını) hâleldar edemiyeceğinden ve her ne şekilde olursa olsun ittihaz edilecek (kabullenilecek) tedâbirde (önlemde) millet-i Osmaniye'nin (Osmanlı Ulusunun) kabiliyet-i medeniyesi (medeni yeteneği) bilhassa şayan-ı dikkat (dikkat çekici) bulunduğundan kanun haricinde (kanun dışında) hiçbir muamele olmaması ve bil'umum vezaifi mahalliyyede esasatı kanuniyeye her zamandan ziyade (çok) itinakâr davranılması menâfi-i hayatiyemiz iktizasındandır.

4- İşbu telgrafın vusulünün (ulaştırılmasının) hemen iş'arı bilhassa rica olunur.

17/3/1336 (1920)

Hey'eti Temsiliye Namına

MUSTAFA KEMAL. "15

15. Cemal Kutay, "İstiklâl Harbi'nde Anadolu Telgraf Hatları Üzerinde Gizli - Açık Mücadele ve Sonrası", Güvercin, Aralık 1968, s. 13-14.

EK 17

"Almanya'da Almanlar bizlere öğrenmek istediğimiz herşeyi göstermek istemiyorlardı. Keyfiyet Berlin Sefiri Tevfik Paşaya arzedildi. Paşanın müdahalesi üzerine bir şeyler öğrenmek imkânını bulduk. Bu iki istasyon arasında muhabere tecrübelerine başlanılmış ise de iyi netice alınamamıştır. Günün birinde Alman sefiri, sefaret emrindeki Dorley adlı vapurla ve kalabalık maiyeti ile Keleş'e geldi. iskele ve rıhtım gibi tesisler olmadığından vapur sahilde bir noktaya kadar ilerledi. indirilen sandallarla sahile yaklaştılar. Vapur mürettebatı sığ olan yerde sandaldakileri sırtlayarak karaya çıkardılar. Telsiz istasyonunda çalışmakta olan Alman mühendisi Sefirin geleceğine yakın istasyona Alman bayrağı çekmek istedise de buna müsaade etmedik. Karaya çıkan sefir ve maiyeti elimi sıkmak nezaketini göstermedi. Doğruca istasyona gittiler, ben de kendilerini takip ettim. Sefir, 20 dakika kadar istasyonda kaldı. O sırada Derne istasyonu ile yapılan muhaberede iyi çıkan band parçasını alarak cebine koydu. Sefirin maiyetindeki adamlardan biri (bu zatın Almandayınlar vekili Baron Testa olduğunu sonradan öğrendim) Fransızca bir Telgraf yazarak bunun Mabeyne, ikinci kâtib İzzet Paşaya çekilmesini istedi. Telgrafta, Derne ile iki saat muhabere yapıldığından ve tecrübenin çok iyi olduğundan bahsediliyordu. Halbuki Sefir istasyonda ancak 20 dakika kadar kalmıştı. Telgraf metninin düzeltilmesini Baron Testa'dan rica ettim. Gerek bu cür'etkârane hareketimden ve gerek Krosley motorünün gaz ile işletilmesinden ötürü son derece hiddetlenen Baron Testa tehevvrle "bu rezalettir sizin yaptığınız Çin'de yapılmaz" dedi. Ben de ona, ben memurum, bana

motoru işletmek için petrol gönderiyorlar, bununla işletirim, eğer su gönderirlerse onunla işletirim, cevabını verdim. (O devirde Benzin'in memlekete sokulmasını padişah istemiyormuş). Sefirin telgrafını yazmadan önce gerçek durumu olduğu gibi Mabeyne bildirdim. Mabeyndeki Telsiz Muayene ve Tecrübe Komisyonu Reisi ikinci Kâtib İzzet Paşadan Derne'ye derhal yazdırılmak üzere alınan telgrafı Alman Mühendisine tevdi ettim. Mühendis, Telgrafın iki saatten evvel yazılamayacağını cevaben Mabeyne bildirdi. Bunun üzerine bu şifahi söze dair Alman Mühendisinden bir kağıd almaklığı emredildi. Mühendis istenilen kağıdı verdi, keyfiyeti (durumu) Mabeyne bildirdim, bu hal iki kez tekrarlandı.

Sefir, İstanbul'a dönünce Mabeyne gitmiş huzurunda yapılan tecrübenin iyi netice verdiğini isbat etmiş olmak için Keleş'de alıp cebine koyduğu bandları çıkarıp İzzet Paşaya göstermiş, Paşa da ona, Derneye yazılmak üzere Keleş'e çektiği telgrafların yazılamadığı hakkında Alman Mühendisinin kağıt verdiğine dair olan bandları göstermiş.

Beyrut'da Fen Başmüfettişliği vazifesinde bulunduğum sırada Salt kasabasına uğramıştım, geceyi telgrafhanede geçirecektim. Eşraftan bir zat geldi, misafir olarak evine davet etti, kabul etmek istemedim. Bu zat çok ısrar etti ve daveti kabul etmezseniz muhitte bana karşı bir hakaret sayılır demesi üzerine onun evine gitmeğe mecbur oldum. Ertesi sabah kahvaltı için salona inmeğe davet edildim. Salonda benim gibi misafir olanlardan üç kişi ile karşılaştım. Bunlardan biri beni dikkatle süzmeğe başladı ve nihayet Keleşte bulunup bulunmadığımı sordu, bulundum deyince, kendisinin Alman Sefirinin Keleş istasyonunu ziyarete geldiği sırada onun yanında

bulundugunu ve Sefirin Kelemiş'e gelmesi sebebini şöyle anlattı: (Kelemiş-Derne arasındaki telsiz tecrübesinden iyi netice alınamadığını her nasılsa Fransız ve İngiliz gazetelerine aksetmiş. Alman Telsiz Telgraf sisteminin iyi netice vermediğine dair yapılan neşriyyat (yayın) Alman imparatoru Guillaume'yi çok hiddetlendirmiş, imparator tarafından Başvekil Kont Bulow'a, bu işletme işinin bir an önce yoluna konulması emredilmiş, o da İstanbul sefiri Fon Bilbiriştayn'e Kelemiş istasyonuna gitmesini ve bu meseleyi yerinde incelemesini emretmiş) Sefirin Kelemiş'e gelmesinin sebebi böylece anlaşılmış oldu."16

16. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 2, s. 689-690.

BELGE 1

Yabancı Posta Örgütleri 1 Ekim 1914'te "İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Lağvı" kanunu ile kesin olarak kapatılmıştır. Bu kanunda şu satırlar yer alır:

"Bundan sonra eski ahidlerin, onlardan evvel ve onlardan mütevellid bütün müsaadelerin ve hakların bir teşrin evvel 1914 tarihinden itibaren lağvolunduğu İstanbul'da oturan ecnebi devletler sefirlerine birer nota ile tebliğ olunmuştur.

Türkiye'de tesis edilmiş olan ecnebi postahaneleri, eski ahidlerden doğmuş olmasına ve esasen posta ve telgraf ve telefon gibi hizmetler münhasıran devlete ait bulunmasına göre bu postahanelerin vücudu devletin hukukuna bir tecavüz demek olduğundan ecnebi postahaneleri 18 Eylül 1330 (1.10.1914) tarihinde kapatılmış ve muameleden men olunmuştur."1

1. Asaf Tanrıkut, Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı, I. cilt, 1984, s. 323.

BELGE 2

Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi adlı eserinde ülkemizde telgrafçılık eğitimiyle ilgili olarak şunları yazmaktadır:

"Nazır İzzet Efendinin ikinci nezaretinde (1880-1888) fen memurlarına şiddetle ihtiyaç görüldüğünden ve o devirde fennî ve riyazî dersler okunan sivil mektep olmak hasebiyle Darüşşafaka mezunlarının idare memurluklarına alınması kararlaştırıldığından 1881 senesinden itibaren son iki sınıfa elektrik ve telgraf mebahisi dersleri okutturulmaya başlanmış ve Nezaret Fen Kalem Müdürü Fransız (Emile Lakvan Ef.) Muallimliğe, Raif Bey Muavinliğe tayin edilmiştir. Bununla beraber bir müddet sonra Paris Telgraf Ali mektebine dört talebe gönderilmiş ve bunların avdetinde yenileri gönderilmekte devam edilmiştir. İşte bu suretle idarenin muhtaç olduğu mütefennin anâsîr yetiştirilmiş oldu. Meşrutiyetten sonra nezaret binasında onar talebeli iki sınıflık (Telgraf Mektebi Âlisi) açılmış ve ders devam ettiği müddetçe talebelerine dörder lira maaş verilmiştir. Bu mektepte fennî, idarî telgraf ve telefon ve meslekî postacılık dersleri okutturulurdu. Birinci Umûmî Harpte vilâyetlerde açılan altışar aylık kurslarda muhabere memuru yetiştirildiği gibi normal durum avdet ettikten sonra İstanbul ve Ankara gibi büyük birkaç şehirde devamlı kurslar açılarak muhabere memuru yetiştirmeğe çalışıldı."2

BELGE 3

Asaf Tanrıkut, Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi'ne tayin olan Sırrı Bey'le ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Vatanın yer yer calibi endişe vekayie sahne olduğu bu hengâmelerde mebuslar ve sair mühim zatlerle dolup boşalan Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi makamı daha ziyade bir istihbarat dairesini andırıyordu. İnkıtasız ve geceli gündüzlü devam eden bu ziyaretler Müdür-i Umumi'nin vazaif asliyesile esaslı bir surette iştigaline belki de manidi. Ancak safahatı herkes tarafından samimi ve ciddi bir merakla takip olunan vekayie evvelemirde telgrafane makes olduğu için onun reisi idaresinde bulunan zatın sinirleri yatıştıracak beyanatı ile tezelzüle uğramış maneviyetler varsa onları takviye etmesi de o zamana göre bir vazife telekki edilebilir. Ve nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ilk Posta ve Telgraf Müdür Umumi'si olmak da Sırrı Bey için hatırası her zaman zevkbahş olan bir şereftir. Sırrı Beyin memuriyeti üç ay kadar devam etmiş ve kendisi 12 Eylül 1336 tarihinde Dahiliye Vekili Refet Bey istihlâf eylemiştir."3

Sabri Bey oldukça yokluk içinde olan bir dönemde önemli hizmetler vermişti.

"Bu sıralarda Müdürü Umumi Vekili ünvanile Saruhan Meb'usu esbeki Sabri Bey Refet Beye halef olmuş ve 23

Teshrinisani 336 tarihinde ise mübaşeret eylemiştir. İdarenin kendi içinden yetişen, muhtelif şubelerinde memuriyet veren fenni ve mesleki malûmatını Avrupa'da tevsi ve ikmal eden ve nihayet posta ve telgrafçılığın tealisini kâfil fenni ve idari malûmat ve tecrübelerle mücehhez bulunan mumaileyhin Müdüriyeti Umumiye makamını işgal etmesi posta ve telgrafçılık alanında memnuniyete değer bir hadise idi...

Nihayet Sabri Beyin de 21 Kânunu evvel 336 tarihli bir tamim telgrafı intişar etti. Mumaileyh bu telgrafnamesinde uzun boylu temhidata yanaşmıyarak kısaca içinde bulunduğumuz hayat mücadelesinde daha esaslı, daha semeredar çalışmak ve muvaffak olmak için her hususta tesarufa riayet ve israftan mücanebet lüzumunun ve eldeki mevcutla iş görmek mecburiyetini ihtar ve bunun için takibi lazım gelen hattı hareketi izaah ve irae etmekte idi.

İstiklâl Savaşı sırasında telgrafçılık alanında yapılan yoğun çalışmalarda Fahri Bey'in katkısı büyüktür. etkisi olmuştur. Bu konuda yapılanlara bakalım:

"İstanbul'daki vazifesini bir muvaffakatname ile ikmâl eden Fahri Bey Ankaraya avdet eylemişti. Bu esnada ise hükümetçe Fransızlarla meşhur Adana itilâfı aktedilmiş ve posta ve telgrafa müteallik mesalihinin halli için de idarelerimizden bir zatın Adana'ya izamı lâzım gelmişti. Bu nazik vazifeyi de deruhte eden Fahri Bey durup dinlenmeksizin Adana'ya gitmiş ve orada idarenin bütün menafiine hadım güzel bir itilâf aktetmiştir.

Yine muhabere vaziyetlerine ircaı nazar edelim.

Afyonkarahisar düşman istilâsına maruz kaldığı anda cenubî Anadolunun yegâne serbest ülkesi olan Antalya'nın Ankara ile irtibatı kesilecekti. Ve bundan dolayı Antalya'nın doğru bir telle Konya'ya raptı için Akseki'den Beyşehir'e kadar (100) kilometrelik bir hat inşaaı lâzım geliyordu. Ve bu hattın bazı malzeme ve amelesi Aksekililer tarafından deruhde edilmişti. İnşaata 1337 senesi İkinci Kânunda Fen Mufettişi Sadi Bey tarafından başlanmış ve Şubat 337 de ikmâl edilmiştir. Güzergâhın çok sarp ve bir buçuk metre karla mestur olmasından inşaat muktazi malzeme amele sırtındaki nakl ve tevzi olunmuştur. Bu hattın tamamen gayrı müsait şerait altında sür'atle inşa edilmesi her tarafta derin bir alâka ve takdir uyandırmıştır. Eskişehir - Sakarya Muharebesine kadar telgraf şebekesi bu suretle Ankara'ya tevcih edilmişti. Sakarya Muharebesi esnasında Haymana etrafında bulunan Millî Ordunun Ankara ve Kırşehir, ve ilerisiyle temin irtibatı için fen mufettişi Sadi Bey tarafından Ankara - Haymana arasına ilâveten bir tel temdit edildiği gibi Haymana'dan Balaya kadar elli beş kilometrelik müstakil bir hat inşa ve Baladan Köprüköye kadar otuz kilometrelik bir tel temdit edilmiştir. Haymana etrafında ceryan eden muhaberatta varlığından çok istifade edilen bu tesisat bilâhire ref olunmuştur."4

Kurtuluş Savaşı isimleri unutulmayacak telgrafçıların başarıları ile doludur. Bunlarla ilgili bazı anılara bakalım:

"Burada tarihi bir hatıradan istifraden bahsetmek isteriz.

Tam yirmi iki gün sürmekle harp tarihinde müstesna bir mevki tutan ve biz Türklerce hayati bir ehemmiyeti haiz olan Sakarya Meydan Muharebesinin akur temevvücatı esnasında sekinet ve intizam için hükümet devairi merkezi idare olan Ankara'da birer mümessil bırakarak Kayseri'ye çekilmeyi muvafık görmüş ve bu meyanda Posta ve Telgraf Idaresi de merkez dairelerini Fahri Beyin riyaseti altında Kayseri'ye göndermiş ve Müdürü Umumi Sabri Bey Ankara'daki hükümet teşkilâtiyle irtibatını muhafaza ve telgraf muhaberatını yakından takip ve idare için Ankara'da kalmıştı.

O zamana göre mahrumiyetle ülfet manevi bir zevk ve saadet olduğundan gerek Kayseri'ye gidenler ve gerek Ankara'da kalanlar uğradıkları maddi ve manevi zahmet ve meraretileri cana minnet bilerek vazifelerini fedakârne ifa etmişlerdir.

Baştan başa fedakârlık ve hamaset destanlarıyla dolu olan istiklâl harbinde bu arkadaşlardan kiminin çoluk ve çocuklarını da yanlarına alarak kağı arabalarla ve bazılarının develerle, bir çoğunun da yaya olarak bu seferi ikmâl etmek mecburiyetinde kaldıklarını ve bunu seve seve yaptıklarını ve bugün de o hatıratın aziz menkabelerini yaşatmakla bahtiyar olduklarını yad etmek isteriz."5

BELGE 4

Kurtuluş Savaşı boyunca posta işleri büyük güçlük ve sıkıntılar içerisinde görülmüştür. Asaf Tanrıkut da bu güçlükleri şöyle ifade ediyor:

"Büyük harp mühlik tesiratını maalesef posta işlerinde de göstermekten hali kalmamıştı. Bir derecedeki mesela: Havale sermayesi mevzuatı kanuniye hilafına olarak başka ihtiyaca sarf olunmuş ve bu mühim muameleye devam imkânı bırakılmamıştı. Bir taraftar posta müteahhitlerinin ücreti şehriyeleri uzun müddetlerden beri tesviye edilmediğinden nakliyat intizamını kaybetmiş ve yeni açılan posta nakliyatı münakaşalarına iltifat ve iştirak eden kalmamıştı. İdare bu yüzden de büyük müşkülât içinde idi. Talepler, şikâyetler birbirini veliyedyordu. Fakat çaresi de bulunamıyordu. Çünkü: Varidat memurların maaşatını bile karşılamayacak derecede azalmıştı. Memur ve Müdür maaşlarının gayet dún olmasına rağmen bazı taraflarda dörder, bazı havalide ise sekizer aylık maaşat tesviye edilememişti. Ve binaenaleyh vaziyet zan olduğundan da vahim ve elim ve mutlak surette mühtacı tanzim idi. İşte bu hakikatı Büyük Millet Meclisi huzurunda bütün acılığı ve çıplaklığıyla izah etmek fırsatına nail olduğu gün (kânunuevvel 336 içinde) Sabri Beyin hayatında hiç şüphesiz en bahtiyar olduğu bir gündür. Zira: İşte o günde Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Posta ve Telgraf Memurlarının sayü gayretlerini ve inkilâba karşı merbutiyet ve hamiyetlerini ve yüksek feragatlerini takdir ederek mevcut bütün buhranı maliye rağmen büyücek bir tahsisat ile memurların mebdde maaşını sekiz yüze ve müdürlerininkini bin kuruşa iblâğ ve

müterakim bütün maaşatı toptan tesviye etmek lütfunda bulunmuştur.

Posta nakliyatı mes'elei mühimmesini ise idarei Askeriye'nin sürücülük iltizam edecek müteahhitlerle mutemetlerinin ve sürücülerin hizmeti fiiliyei askeriye'den istisna edileceği hakkındaki çok yerinde ve müstahsen bir kararı hal etmiştir. Hiç şüphe yok ki bu karar idareyi senevi çok mühim miktara balığ olan sürücülük iarei şehriyesini ödemek mecburiyetinden variste kıldığı gibi halkın posta hizmetlerinin tehalükle kabul ve ifasını da temin eylemiştir. İşte gerek bu suretle temin olunan faidei maddiye ve gerek muamelâtı ve umumiyenin git gide mazharı intizam ve inkişaf olması dolayısıyla varidatta hasıl olan tezayüt ve binnetice elde edilen itibar bir vakitler ifasına imkân bulunamayan havale muamelesinin dahi tedricen hemen bütün merakize teşmili fırsatını bahş eylemiştir. Yine bu sayededir ki 336 senesi zarfında yeniden birçok posta hudutları tesis ve ordunun ihtiyacı da nazarı dikkate alınarak gerek bunların ve gerek mevcut eski hududun ekserisi cepheye tevcih olunmuştur.

Adet itibarile az olan posta memurları deruhte ettikleri muazzam vazifeyi başarabilmek için geceli gündüzlü ve telgrafçı arkadaşlarından hiç aşağı kalmayarak cidden fedakârane çalışmış ve muvaffakta olmuşlardır.

O zamanlar geceleri de merkezde kalan, tam manasile uyku hasreti çeken Müdür-i Umumi ile idare erkânının emsalsiz mesleği şüphesiz memurlarımıza rehber olmuştur...

.....

Sabri Beyin zaman idaresindeki vekayı ve hadisata ve icraata nihayet verirken Sakarya Harbini müteakip garp cephesi kumandanı İsmet Paşa hazretleri tarafından kendilerine yazılmış olan bir telgrafnameyi o zamana ait bir hatıraî takdir olmak üzere aynen dercediyoruz.

Posta ve Telgraf Müdürü Umumisi Sabri Bey E.
Hazretlerine

Muhabere umurunun hüsnu tanzimi ile memur ve malzemenin ikmâl ve itmamı hususunda her veçhile ibzal buyurulmuş olan muavenetı ailelerine hasseten teşekkür ederim.

2/4 Ağustos 337

Garp Cephesi K.
İsmet. "6

BELGE 5

Ankara'da Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nün 23 Nisan 1336 (1920) tarihinde kuruldu. Bu büro ile ilgili Asaf Tanrikut şu bilgileri vermektedir:

Bu büronun çalıştığı bina, posta ve telgraf müdürlüğünün de bulunduğu P.T.T. Başmüdürlüğü binasıdır. Bu bina, hükümet binasının arkasında bulunan şimdiki Jandarma dairesinin karşısında ve Yayla otelinin yanında ve Maliye Bakanlığının yanından Çankırıkapu caddesine inen yolun sağında idi. Bu binanın bir vakitler Hukuk Mektebinin yatakhane olduğu ve oradan Jandarma Dairesinin de faydalandığı söylenir. Bu bina yıktırılmıştır, binanın ne vakit ve neden ötürü yıktırıldığı öğrenilemedi.

Posta ve Telgraf Müdür-i Umumisinin T.B.M.M. üyesi arasından olması kararlaştırıldığından izmit Meb'usu Sırrı Bey on bin kuruş maaşla Müdür-i Umumîliğe tayin edilmiş ve 20 Mayıs 1336 tarihinde işe mübaşeret etmiştir.

Dahiliye Vekili Re'fet Bey 12 Eylül 1336 tarihinden itibaren Müdür-i Umumîliği de deruhte buyurmuşlardır.

Müdür-i Umumîliye, İstanbul eski Meb'usu 4670 Memet Sabri Bey (Toprak) 6666,20 kuruş sülûsan (üçte iki) maaşla 23 Teşrinevvel 1336 tarihinde vekâleten ve 10000 kuruş maaşla da II Kânunevvel 1336 tarihinden itibaren esâleten tayin edilmiştir. Mehmet Sabri Bey, 11 Ağustos 1339 tarihinde Saruhan meb'usluğuna intihab edilmesi üzerine bu vazifeden ayrılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Posta ve Telgraf Müdür-i Umumiliği kadrosu ve tahsisatı 1 Mart 1336 tarihinden muteber Bütçe Kanunu ile kabul edildiğinden Müdiriyeti Umumiyye Muhasebe Müdürlüğüne 4000 kuruş maaşla geçici olarak eski Beyrut Başmüdürlüğü Muhasib-i Mes'ulu 2036 Hüseyin Avni Bey tayin edilmiştir. 11 Mayıs 1336 tarihinde işe başlayan adı geçen, isteği üzerine Muamelât Müfettişliğine tayin edildiğinden Ağustos 1336 da müdürlükten ayrılmıştır.

Hüseyin Avni Beyin yerine 4000 kuruş maaşla esaleten tayin edilen Bursa eski Başmüdürlüğü 1039 Hüseyin Suphi Bey de 23 Ağustos 1336 tarihinde işe başlamıştır."7

1934 yılında telekomünikasyon hizmetinde Başmüdürlüklerde görevli Hat bakıcıları ile Dağıtıcıların durumu aşağıda gösterilmiştir.(Yıl 1934)

Başmüdürlükler	Hatbakıcıları	Müvezziler (Dağıtıcılar)
Ankara	121	143
Bursa	65	71
Diyarbakır	107	67
Erzurum	66	39
İstanbul	61	372
İzmir	109	179
Kastamonu	69	45
Konya	93	65
Seyhan	58	59

Sivas	65	39
Trabzon	58	51
Van	54	21
Edirne	37	56

P.T.T.'nin 1923 yılında 5760 olan kadrosu 15 yıl içinde % 22 oranında artarak 1938 yılında 7054 adede ulaşmıştır."8

8. Reşat Alşan, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi", P.T.T. Dergisi, Ekim 1990, sayı: 95, s. 22.

BELGE 6

Mehmed Ali Bey, Ahmed Şükrü Beyin tercüme-i halinde P.T.T hizmetlerine kadın memur alınması sebebini şöyle açıklıyor:

"Memalik-i ecnebiyyede Posta ve Telgraf idaresinin bazı hafif işleri kadınlara tevdi edilerek buna hem ehveniyet ve hem de işsiz kalan kadınlara maişet tedariki gibi bir tarık-ı teavün bulunmuş olması ve bu gibi hidematta kadın istihdamı İstanbul'da Telefon şirketince de tatbik edilerek hüsn-i netice vermiş bulunması ve ba husus ahval-i harbiyye münasebetiyle genç erkelerimizin pek çoğu muhabere meydanlarında ifa-yi vazife-i vataniyye ile meşgul bulunmaları nazır-ı dikkate alınarak bizde de daha aile teşkil edemeyen genç hanımların malûmatlarından istifade edilerek posta işlerinde istihdamaları tekarrür etmiştir.

Bunların hafif olan hiademat-ı resmiyyede istihdamları hakkındaki bu teceddüd sahibi-i ilim ve malûmat olan kadınlarımıza hal ve istikbalde bir vesile-i maişet ve meşgale temin etmiş bulunması şayan-ı teşekkür mevaddan bulunmuştur."9

9. Asaf Tanrıkut, Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı, cilt: 1, s. 301-302.

BELGE 7

1921 yılında TBMM'ne de posta-telgraf ücretlerinin arttırılması ile ilgili kanun layihası ve gerekçesi:

"Eshabı mucibe layihası,

Memleketin ahvalı umumiye ve iktisadiyesi üzerinde tesirâtı nafiası muhtacı izah olmayan posta ve telgraf ahvali mesrudedden (bildirilmiş) bu tesirle münasip bir derecede alâkadar olacağı şüphesizdir. Harbi Umuminin bidayetine kadar varidâtı (gelir) sarfiyata tekabül ettikten maada fazlası bile meşhut iken o tarihten itibaren ahvali umumiye iktisadiye ilcaatiyle (zorlamasıyla) posta ve telgraf mesarifi pek büyük bir nispette tezayüt etmiş ve hemen her memleketin aynı vaziyete düşmesi yüzünden her posta idaresi dahi masarifine tekabül edecek çareler taharrisine mecbur olmuştur. Ezcümle ahiren Madrid'de inikat eden Beyneldüvel Umumî Posta Kongresinde dârudiray mevzuu müzakere olan bu mesele en nihaye ücretlerin tezyidi esasında tekarrür etmiş ve hemen umumen bir misli mertebesinde tezyidi kabul edilmiştir. Bu umumi tesirattan hariç kalamayacağı tabii olan Posta ve Telgraf idaresi şimdiye kadar Hazinesinin muavenetiyle temini umur edegelmiş ise de bu tarzda devam bittabi muvafık olamayacağından şimdilik yalnız posta evrakiyle telgraf ücretlerinin tezyidi münasip görülmüştür.

Büyük Millet Meclisi
Dahiliye Vekâleti mühürü

Kanun lâyiha Suretidir,

Madde 1- Dahili memlekette teati olunan âdi mektup ücretleri 15 gram değerinde beş ve açık muhabere varakaları ücretleri üç kuruşa evrakı mesalihi matbua ve nûmuneler ücretleri seyyanen dahil tarifesi olmak üzere beher elli gram ve kûsurundan iki kuruş ve ceraid ve resaili mevkute (Tarihi belli mektupların) ücretleri beher 25 gram ve kûsuru da 10 paraya iblâğ edilmiştir.

Madde 2- Alelûmum (Genellikle) ücreti taahüdiye ile iade ilmühaberleri ücretleri beş kuruşa tezyid olunmuştur.

Madde 3- Dahili memlekette teati olunan telgrafnameler ücretleri haddi asgari 15 kuruş ve kelime başına üç kuruşa iblâğ edilmiştir.

Madde 4- İşbu kanun ahkâmının icrasına Dahiliye ve Maliye Vekâletleri memurdur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve (14 Nisan 1337)
Müdafaai Milliye Vekili Fevzi - Şeriye Vekili Fehmi

Adliye Vekâleti Vekili Dahiliye Vekili namına
Mehmed - Ahmed Muhtar

Hariciye Vekâleti Vekili Maliye Vekili
Ahmed Muhtar - Ferid

Maarif Vekili Nafia Vekili
Hamdullah Suphi - Ömer Lütfi

İktisat Vekili Sıhhiye ve Muavenati
Mahmud Celâl - İçtimaiye Vekili
Dr. Refik

Erkânı Harbiyei Umumiye
Vekâleti Vekili
Fevzi.

Posta ve Telgraf Encümeni Mazbatası

Posta ve telgraf ücretlerinin tezyidine dair olan Heyeti Vekilenin işbu teklifi encümenimizde tetkik ve mütalâa olundu. Muhtelif evrak ve telgraflardan istifa olunacak ücretlerin ceraid ve resaili mevkute için beher yirmi beş gram ve küsuru yirmi paraya iblâğ (ve telgraf ücretlerinden beher kelime için alınacak miktar yüz paraya) tenzil edilmek (indirmek) şartıyla muvafık (uygun) ve mutedil görülmüş ve encümenimizce de tasvip edilmiş olduğundan işbu evrakın Kavanını Maliye (Maliye Yasaları) Encümenine tevdi edilmek üzere Heyeti Umumiyeye arz olunur.

(1 Mayıs 1337)

Telgraf ve Posta Encümen Reisi	Mazbata Muharriri
İzmit	
Hamdi	Genç
Katip	Fikri
İçel	
Şevki	Aza
Aza	Hasan Tahsin
Erzurum	
Salih	Aza

Kavanini Maliye Encümeni Mazbatası

Posta ve telgraf ücretlerinin tezyidine dair Heyeti Vekile tarafından tanzim olunup 11/4/1337 tarihinde Heyeti Umumiyeden encümenimize muhavvel (havale edilmiş) teklifi kanuni bittetkik, gösterilen eshabı mucibe encümenimizce de şayanı kabul görülmekle müstacelen

müzakere edilmek üzere Heyeti Umumiye arz ve takdim kılınır.

Kavanini Maliye Encümeni

Reisi

Katip

Yoktur

Aza

Mardin

Necip

Aza

15 Mayıs 1337

Mazbata Muharriri

Mehmed Şükrü

Aza

Ali Vefa

Aza

İçel

Haydar Lûtfi

Aza

Aza

İsmet."10

BELGE 8

Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi'nde haberleşme hizmetlerindeki gelişmeyi şöyle yazıyor:

"Görülüyor ki, Türk inkılâbiyle başlayarak memleketi imar ve ihya etmekte ve milleti her yönden yükselmekte olan hamleler arasında P.T.T. dahi kendi hissesine düşeni yapmaktadır. Ve bu sayededir ki bundan kırk sene evvel o zaman hükümet makarrı (başkenti) olan İstanbul'dan izmit yolu ile Bağdada çıkarılan tatar postaları hayvan sırtında 460 saat yol kestirmek suretiyle Bağdada varabilir ve Şam'la Bağdat arasında on beş günde bir işleyen hecin postalarının seferlerini dokuz günden yedi güne indirmek için Nazır Oskan "Ef." bizzat Telgraf makinesi başında takibatta bulunurken bugün trenle İstanbul - Bağdat arası üç günde kestirilmekte ve haftada üç posta alınıp verilebilmektedir. Zaten bunun içindir ki, posta modern memleketlerde orada yaşayanların medenî ölçüsü olmuştur. Böyle olunca otomobil, tren, vapur ve tayyare gibi asrın ileri vasıtalarından bol bol istifade eden Türk postası da elbet tarihte bir eşi görülmemiş bir hareket ve çâlâki ile (çabuklukla) vazifesini yapacaktı. Ve yapmaktadır.

Düşünmelidir ki, 20 senede bir asır ileri gitmiş olan inkılâp Türkiyesinde 6,931 kilometresi Devlet Demiryolları idaresinde olmak üzere 1941 malî yılı başında işletmeye açık olan şimedifer hatları 7.365 kilometreye varmış bulunmakta ve Akdeniz ve Karadeniz'de uzayıp giden sahillerimizde bayrağımızı Türk vapurları dalgalandırmaktadır."¹¹

11. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 39-40.

BELGE 9

Asaf Tanrıkut da yurtiçinde uçaklarla taşınan postalarla ilgili şu bilgileri veriyor:

"Uçaklarda taşınacak posta maddelerinin tamamı Türk Hava Yolları Servislerine torba veya çuval içinde verilir. Muraselat az dahi olsa paket yapılmak suretiyle teslim edilemez....

Durumları itibariyle özellik gösteren ve torba veya çuvala girmeyen maddeler ambalajı iyi olmak şartıyla Türk Hava Yolları servislerine teslim edilebilir...

Uçak postalarının Hava Alanlarında uçakların terminal veya bürolarda otobüslerin kalkış saatından 20 dakika evvel Türk Hava Yolları servislerine teslim edilmesi şarttır...

Uçak sefer tarifelerinde değişiklik oldukça Türk Hava Yollarının mahalli teşkilatı P.T.T. merkezine 24 saat önce bilgi verir. İş yerlerimizin ilgili servisleri de sefer tarifesi değişikliklerini takip ederek uçak postalarının geçikmesiz sevklerini sağlar.

Hava şartları teknik ve idari sebepler yüzünden uçak seferleri yapılamadığı takdirde Türk Hava Yolları servislerince mahalli P.T.T. teşkilatına derhal haber verilir. Yapılamayan ve geciken uçak seferleri için teslim edilmiş postalar hakkında Türk Hava Yolları P.T.T. merkezince verilecek talimata göre hareket eder.

Türk Hava Yolları Servislerine teslim edilen postalar hava muhalefeti, teknik arıza, idari sebeplerle seferin iptali mecburi iniş ve kaza gibi zorlayıcı sebepler dışında teşekkülümüz servislerince belirtilen uçağa yüklenir ve verilen postalar da varış yerinden başka yerde indirilemez. Aksi halde bu postaların ücreti 2 katı Türk Hava Yolları hesabından düşülür.

Türk Hava Yolları posta bulunan uçaklarda meydana gelen kaza ve hasardan P.T.T.'yi en seri vasıta ile haberdar eder. Uçaklar herhangi bir sebeple yolda kalarak seferlerine devam edemediği takdirde Türk Hava Yolları uçaktaki postaları en seri vasıta ile en yakın P.T.T. merkezine götürür ve teslim eder.

Uçakların hava muhalefeti veya sair sebeplerle uçmaması halinde Türk Hava Yollarınca servislerimize iade edilen postaların karadan sevki çabukluk sağlayacaksa bu yoldan gönderilir. Aksi halde daha sonraki uçak seferleri ile gönderilmek üzere bekletilir..."12

12. Asaf Tanrıcut, Türkiye Posta ve Telgraf Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı, cilt: 2, s. 516-517.

BELGE 10

Cevat Kerim Incedayı "Münakalât Vekaletinin Politikası" başlıklı makalesinde bakanlığın izleyeceği politikayı ve amaçlarını şöyle belirtiyor:

"Bu vekâletin çalışma mevzuları: Posta, telgraf, telefon, deniz, kara ve hava nakliyatı, alelmum liman hizmetlerinde toplanır. Bu mevzular yurttta yalnız insan, hayvan ve eşya naklini en iyi tarfeler, en iyi vasıtalarla, en serî şekilde yapmaktan ibaret zahirî bir görüş mevzuu değildir.

Yukarıda bahsettiğimiz prensipler içinde istikbalin en iyi, en ileri ve en mesut bir cemiyeti olmaya karar vermiş, hak kazanmış ve bu ideal ile çalışan halkın, kültür münakalesi de dahil olduğu halde almak mecburiyetinde olduğu en iyi ve ileri tedbirleri tatbikata geçirerek başlıca bir unsur ve vasıtaadır.

Bizde başka cemiyetlerde olduğu gibi, muhtelif cepheli menfaat meselesi yoktur. Ve karşılıklı haklar mevzuu da yoktur. Bizde tek cepheli tek telâkkili bir nevi menfaat ve hak vardır: O da cemiyet menfaati, vatan menfaatidir. (şu mesele şu tedbir, halk menfaati için alımıştır) veya (devletin menfaati bundadır) gibi telâkkiler herhangi bir sahada hatadır.

Bir idare adamı, bir ilim adamı, bir filozof bunun haricinde düşünürse cemiyet için en ileri ve doğru prensipleri bulmuş ve koymuş olan Türk inkılâbının esaslarını bilmiyor veya inanmamış sayılır. Ancak hangi mesele tek telâkkili menfaati ve maksadı bozuyorsa yalnız

onun tahlil ve tenkidi doğrudur.

İşte Múnakalât Vekâleti, múnakale işlerinin tekâmülünü ideal tutarak çalışırken, cemiyet hayatındaki, yukarıda işaret ettiğimiz, mühim rolünü nazara alarak bu prensipki bu prensibi biz aynı zamanda en doğru iktisat prensibi de sayıyoruz dairesinde işlemektedir.

Bu fikri şu misallerle biraz daha tavzih edebiliriz:

1- Múnakalât Vekâleti, mevzuları içindeki branşların, her ihtiyacı sürat, emniyet, istirahat ve ucuzluk bakımından en iyi şekilde karşılayacak turzda bir programı esas almıştır. Bunda TEKNİK ÇALIŞMAK, MODERN VASITA: gayedir.

2- Mesela: Posta işlerinde herhangi bir köyden ayrılmış bir adamın köyü ile en seri ve kısa zamanda ve emin tarzda haberleşmesini temin edemeyen bir Posta, Telgraf idaresi yok demektir.

3- Bir vatandaş oturduğu evin en yakın semtindeki posta merkezinden yurdun en uzak ve ücra yerindeki bir tanıdığına herhangi bir paketi, herhangi bir havaleyi verebilmeli ve gönderilen adam, evine en yakın bir merkezden süratle ve tam olarak alabilmelidir.

Keza, herhangi bir istasyona teslim edilen bir eşya istikametine göre nakil vasıtasile otomatik olarak aktarmasını geçirip yerine emniyetle varabilmelidir.

.....

Múnakalât Vekâleti teşkilâtı, bilhassa posta telgraf ve demiryolu, vazifeleri icabı olarak çok dağınıktır. Ve memleketin içtimai teşkilâtından uzak kalmış yerlerde çalışma mecburiyetinde kalmaktadır. Bu itibarla kanunî

haklarını iyi tanzim etmekle beraber aileleri ile birlikte sıhhat işlerini, çocuklarını okutma tedbirlerini de geniş şekilde almaktayız.

.....

Bütün bunlar kat'iyen bir idealden ibaret değildir. Programa girmiş ve tatbik sahasına sokulmuş bulunmaktadır. Bugünün zorluklarına ve mahrumiyetlerine rağmen...

Bugünün ve yarının icap ettirdiği vaziyetler karşısında münakâle işlerimizi sıkıntısızca görmek onu mahfuz bulundurarak inkişafa gitmek bugün için tuttuğumuz yoldur. Dünyanın bu çetin hayatı biter bitmez, memleketin münakalât işlerinin bu umumî esaslar içinde süratle inkişaf edip merhalesine varacağından eminim."13

13. Cevat Kerim İncedayı, "Münakalât Vekâletinin Politikası", T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl: 3, sayı: 36, Mayıs 1941, s. 4-5.

BELGE 11

Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi adlı eserinde posta ücretleriyle ilgili gelişmeleri şu satırlarla ifade etmektedir:

"Posta Nazırı Agah Efendi postaların ıslahı için en evvel İngiltere'de 1840 senesinde icra olunan ıslahatı nazarı dikkate alarak mektuplardan alınmakta olan ücretlerin pek yolsuz ve kontrolü müşkül (zor) olduğunu ve birçok varıdatın ketmolundüğünü düşünmüş ve posta ıslahatı için tanzim ettiği lâyihada üç esas teklif etmiştir. Bunlardan biri mesafe itibarıyla ücret almaktan sarfı nazarla bunların yeknesak bir ücrete tâbi tutulması, ikincisi ücretlerin tenzili, üçüncüsü de alınacak ücretler için posta pulları ihdası idi.

Bu lâyihayı tetkik eden muhasebe meclisi ücretlerin tenzili şöyle dursun bilakis kat olunacak mesafeyi altı dereceye taksim ederek mevritlere göre bu dairelerin adedi arttıkça mektup ücretlerini de mahsus bir nisbet dahilinde arttırmış ve mamafih pul ihdası teklifini kabul etmekle usulen iradesi istihsâl olunmuştur. Ücret esası, müraselatın ağırlığı ile gideceği yerin mesafesine göre hesaplanırdı.

.....

Memleketimizde postanın geç ve güç terakki etmesine sebep okuyup yazmak müşkilâtından (güçlüğünden) tahaddüs etmiş bile olsa bunun yegâne bir âmıl (etken) olarak ortaya sürülmesi bittabi kabil değildir. İkinci bir sebep de devlet daireleriyle hayır cemiyetlerinin evrak ve koli

irsalâtını uzun seneler parasız yapmış olmalarıdır."¹⁴

14. Şekip Eskin, Türk Posta Tarihi, s. 21-21.

BELGE 12

Cevat Besen, kartpostallarla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

Yabancı idarelerin de ekserisi kartpostallar için bir tek ücret kabul etmişlerdir; şehir dahili için ayrı, şehir harici için ayrı - bittabi daha yüksek olmak üzere - ayrı ücret tesbit etmiş olan idare pek azdır. Bunların belli başlıları Almanya, Danimarka, Macaristan, İtalya, Sovyet Rusya, Yunanistan, Irak ve Şilidir."15

Asaf Tanrıkut'un konuyla ilgili bilgileri ise şöyledir:

"1916'da Almanya'da kız kulesi resimli 10 paralık yeşil ve 20 paralık kırmızı iki kart bastırılmıştır.

1915 yılına aid posta rehberine göre o tarihte şehir içi cevapsız kartpostallar 10 para ve cevaplılar 20 paradır. Dahil ve sahilde bulunan yerlere aid cevapsız kartlar 20 para ve cevaplılar 40 paradır. Haric-cevapsız kart 20 ve cevaplılar 40 paradır. Bulgaristan için cevapsızlar 10 para ve cevaplılar 20 paradır.

1919 da şehiriçi kartlar 20 ve şehirdışı 40 paradır. 1920 de ve sonrasında şehiriçi 1 ve şehirdışı 2 kuruştur. 1926 baskılı ücret tarifesine göre şehiriçi 2 ve şehirdışı 3 kuruştur. 1932'de 3-4 ve 1936 da 3-3 ve 1942

15. Cevat Besen, "Kartpostal ve Kartletr", T.C. Mınakalat Vekaleti P.T.T. Dergisi yıl: 2, Mart 1940, sayı: 22, s. 30.

de 4.5 ve 1946 da 6 ve 8, 1947 de 10 ve 1955 de 15 ve 1959 da 25 ve 1964 de 30 kururur."16

16. Asaf Tanrıkut, a.g.e, cilt 1, s. 359.

BELGE 13

1938 yılında "P.T.T. Dergisi"nde yayınlanan bir yazıda yayınlanacak yeni kartlar hakkında bir yazıya şu bilgilere rastlıyoruz.

"İdare yukarıda sayılan pul emisyonlarına ilâveten 29 Teşrin evvelde tedavüle konulmak üzere yüz elli bin adetten mürekkep resimli bir kart postal servisi de bastırmıştır.

Ankara'da Ulus matbaasında basılan bu seri, her beşbin kartta bir resim bulunmak suretile otuz muhtelif resimle süslenmiştir. Bu seri memleket dahiline mahsus olduğundan kartlar üzerinde, soğuk damga ile basılmış Cumhuriyetin on beşinci yıl dönümü hâtıra serisinden üç kuruşluk pulun resmi bulunmaktadır. Beher kartın kıymeti üç kuruştur. Memleketin muhtelif manzaralarını taşıyan bu kartların her yerde rağbeti celbedeceğinden şüphe edilmemektedir."¹⁷

17. Kemal Kantürk, "Yeni Pullar ve Kartlar Hakkında Malûmat", T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl: 1, 1938, s. 32.

BELGE 14

Telgraf Fabrikası'nın yaptığı işleri Asaf Tanrıkut şöyle açıklıyor:

"Telgraf Fabrikası, Telgraf âlât ve edevatının dahil-i memlekette (ülke içinde) imalini ve bu suretle millî sermayeden cüz-i (az) bir miktarının olsun harice (ülke dışına) çıkmamasını, aynı zamanda sanayi-i mahalliyyenin inkişaf (gelişme) ve terakkisinde (ilerlemesinde) hizmet ederek memlekete erbab-ı sanat ve idaremize makinist yetiştirmek gibi mucib-i şeref ve iftihar maksad (amaç) ve gayeyi ziyadesiyle (fazlasıyla) temin eylemekle birlikte kendisine sipariş edilecek her çeşit telgraf makinelerini tatmin edecek bir haldedir. Telgraf Fabrikası 1868 senesinden 1918 tarihine kadar geçen yarım asırlık bir süre içinde Telgraf idaresinin binlerce âlât ve edevatını tamir ettiği gibi beşbini geçen telgraf makinesi ve teferruatıyla (ayrıntısıyla) bir çok pil ve posta eşyası imâl eylemiştir. Telgraf Fabrikasını Balkan Harbinde ve Birinci Dünya Savaşındaki derece-i faaliyet ve hizmeti övülmeye değer. Fabrika işbu harb senelerinde tamiratını icra ettiği yüzlerce posta ve telgraf ve telefon âlât ve edevatından başka (300) makine (âdi, mürekkebli, seyyar) (617) Parlör Makinesi, (1287) pusula, (785) muhtelif ebadda komutatör, (348) tarih mührü, (251) röle makinası, (1117) manipulatör, (7) takım dübleks makinesi, (1) Vistori mürsilesi, müddeaddid perforatör, binlerce aded pil eşyası imâl etmek suretiyle idaremizin ihtiyacını, noksan vasıtalarına rağmen temin etmiştir."18

18. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 2, s. 665.

BELGE 15

Posta Telefon ve Telgraf Umumî İdaresinin İslahına Dair Layiha'dan şu bilgileri ediniyoruz:

"Telgraf Fabrikasını geliştirenlerin başında Nazır İzzet Efendi gelmektedir.

"İzzet efendi fabrikanın muamelâtını 1884 senesinde Viyana umumî sergisinde ve 1893'te Şikago sergisinde ve 1901 de İtalyan Turen elektrik sergisinde teşhirettirmiş, Viyana'dan takdirname, Chicago'dan takdirname ve Diploma ve İtalyadan da Diplom Donür almıştır. İstanbul'da ilk elektrik tenviratı da 1300 senesinde Beyoğlu'nda Verdi tiyatrosunda verilen bir baloda telgraf fabrikası tarafından yapılmıştır. Bu fabrikanın tekamülüne çalışanların başında İzzet efendiden mada nezaretin müdürlüğünde bulunmuş olan muallim Emil Lâkuvan efendiyi ve fabrika müdürü Raif beyi zikretmek bir kader şınaslık vazifesidir."19

BELGE 16

Posta Telefon ve Telgraf Umumi idaresinin islahına dair Layiha'da telgraf eğitimi ile ilgili olarak şu satırlara yer veriliyordu:

"Nazır izzet efendi, Posta ve Telgraf teşekkülünü iyi tahsil görmüş, anasırla takviye için devamlı bir şekil, zengin bir memur membai düşündü ve bunu (Darüşşafaka)da buldu. Darüşşafaka o tarihteki sivil mekteplerinin mükemmeli idi; mektepte bilhassa Riyaziyeye çok ehemmiyet veriliyordu. izzet efendi Darüşşafakanın son iki sınıfında elektrik ve Telgraf dersleri okutturulması için mektep idaresi ile anlaştı. Ve Nezaretin Fen Kalemî Müdürü Emil Lâkuvan efendi bu derslerin muallimliğine ve Fabrika Müdürü Raif bey de Muallim Muavinliğine tayin edildi. izzet efendi bu teşebbüsün de devamlı bir muvaffakiyet (başarı) temin etmek için Darüşşafakanın hey'eti idare riyasetini de deruhte etmiş ve Avrupa'dan birçok elektrik alâtı getirerek mektebe hediye eylemiştir. izzet efendi bununla da iktifa etmiyerek, (yetinmeyerek) Fransa Telgraf Nezaretiyle bilmuhabere İstanbul'daki Memurini Fenniyeden (fen memurlarından) bir kısmının Paris Telgraf Mektebi âlisine kabulü için mezkûr hükümetin muvafakatını istihal ve hemen dört talebe izam ve bunların avdetlerinde yerlerine diğerlerini tefrik ve sevk etmiş bu suretle idareye kıymetli fen memurları, mühendisler yetiştirmiştir."20

20. Posta Telefon ve Telgraf Umumi İdaresinin İslahına dair Layiha, s. 22.

BELGE 17

Asaf Tanrıkut bir başka telgraf okulu, Mekteb-i Fünûn-ı Makineciyan hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Burada Fen müfettişleri adıyla fenni hizmetlerde kullanılmak üzere yetiştirilen talebeler için iki sınıf mevcut olduğu gibi yüksek idare işlerinde istihdam edilmek üzere yetiştirilecek talebe için de ayrıca iki sınıf mevcuttur. Bunlardan başka Posta ve Telgraf memuru yetiştirmek için ayrıca memur sınıfları da teşkil olunmuştur ki idareye intisab edecek memurlar önce burada ders görür. Makinist ve çavuşlar için de ayrıca tedrisat icrası program dahilindedir."21

21. Asaf Tanrıkut, a.g.e., cilt 2, s. 573.

BELGE 18

Haberleşmenin ne denli stratejik bir alan olduğu savaş yıllarında ortaya çıkmıştır. Şekip Eskin bu konuda şunları yazıyor:

"Zaten P.T.T. meslekinin hususiyetlerinden biri de müntesiplerine (ilgililerine) durup dinlemek bilmeyen bir cevvaliyet (hareketlilik) ve faaliyet (etkinlik) aşılmasıdır. Öyle sanıyorum ki üniforma ve kılıç taşıdıkları günden itibaren vatanseverliği kendilerine mal etmiş olan bu idare memurları sivil kıyafete girdikten sonra da yine dürüst ve fedakâr olmakta devam edip gitmişlerdir. Harp zamanlarında ordunun bir kolu demek olan P.T.T. memurları hükümetin çekilmek lüzumunu anladığı yerlerde bile ordunun aracılığıyla birlikte son saate kadar vazife başında kalırlar. Meşrutiyete tekaddüm eden (rastlayan) zamanlarda hürriyet uğrunda Avrupada mücadele eden ahrarın (özgürlükçülerin) çıkardıkları Meşveret ve Şûrayı ümmet gibi gazeteleri memlekete sokarak bu uğurda çalışanlara tevzi etmek (dağıtmak) gibi tehlikeli bir işi başaran memurları biraz sonra meşrutiyetin ilânını el birliğiyle başarmak yolunda görürsünüz. Denebilir ki Rumelide dağa çekilen bir zümrei naciye (kurtulmuş azınlık) istibdadı yıkarken posta ve telgrafçılar da kendi hisselerine düşeni yapmışlar ve o vakit ittihat ve Terakki diye bir cemiyetin vücudu geniş olan memleket hudutları içinde pek malûm olmadığı halde hergün bu nama gelen yüzlerce telgrafları herkesin ittilâına vazetmekle meşrutiyetin yerleşmesine çalışmışlar ve muvaffak olmuşlardır.

31 Mart hâdisesinin bastırılmasında yine bu meslek

müntesiplerinin (ilgililerinin) mesaisini görüyoruz. Nitekim Atatürk'ün emir ve işaretlerini anlayan ve derhal faaliyete geçen ve İstanbul müttetikler tarafından işgal edildikten sonra dahi tesis ettikleri gizli bir merkeze muhabereyi temin etmiş bulunan yine bu zümre olmuştur. Şiddetli kontrol ve sansüre rağmen 1336 yılının ilkkânun başlangıcında İstanbul'la Adapazarı arasında tesis olunan bu gizli muhaberede, ilk telgraf o zaman garp cephesi komutanı olan İsmet İnönü'ye yazılmıştı. Ve bundan biraz sonra yani 26 ilk kânun 1336'da da Ankara ile muhabere tesis olunmuştur. Bu muhabere gece yarısı başlıyor ve safak sökerken kesiliyordu.

Yunanlıların ileri hareketleri neticesinde tel işgal altına giren sahada kalmış ve yeni bir tel teminine (sağlanmasına) kadar düşmanın muhabereleleri kontrol edilmiştir.

Birinci İnönü zaferini müteakip (izleyen) Genelkurmay Başkanlığından P.R merkezi memurlarına gelen bir telgrafta İnönü Zaferi'nin kazanılmasındaki hizmetlerinden bahis ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına kendilerine teşekkür edilmiştir. Düşmanları kudurtmuş ve Lozan sulhuna (barışına) kadar faaliyeti devam etmiş ola bu merkezi kuran Mümtaz Tekmen ve işleten Cevat Besen ve Edip Gıztel idi. Bir müddet sonra bu merkeze birkaç memur daha dahil olmuştur.

Sinesinden Talât Paşa gibi bir sadrazam, Kara Kemal gibi bir İaşe Nazırı yetiştiren meslek, müstakil grup reisi Ali, Rânâ Tarhan, Ziraat Vekili Sabri Toprak Beyler gibi mümtaz (seçkin) şahsiyetlerle de iftihar etmekte haklıdır."22

BELGE 19

Cemal Kutay bir hatıratında ilk telgraf merkezinin Millî Mücadele yıllarında nasıl kurulduğunu anlatır.

"1952 senesinin ılık bir Eylül sonu, hâtıralarını tamamlamış olmanın gönül rahatı içindeki Ali Fuad Paşa, kader dostu Millî Mücadele Başvekili Rauf Beyle son vazifesini tamamlama duygusu ile ilk müdafaa hattı'nı kurduğu Gebze'ye geldik. Buradan, bugün adı Ali Fuat Paşa olan nahiye'ye kadar bize "elde silâh yok, asker yok, para yok, hattâ çoğunlukta ümid yokken, Anadolunun içine sel gibi akan düşman kuvvetlerini; karşı yamaçlarda nasıl durduğunu" anlattı. Bugün kabri olan câmi avlusuna vardığımız zaman, başını kaldırıp oradan daha heybetli gözüken başı dumanlı tepeyi işaret etti.

- Kuşçalı dedi, Kuşçalı Millî Mücadelede Garp Cephesi'nin kırık dökük vasıtalarla kurduğu ilk telgraf merkezidir. İç isyanlarda, Ankara ile muhabirimizi buradan temin etmiştik. Bilinen merkezler ya bizde ya düşmanda idi. Buradan, telgraf hattını adeta saklıyarak, mümkün olduğu kadar gözükmeyecek yerlerden geçirtip Adapazarı'na kadar uzatmıştık. Geyve, elimizden çıkıncaya kadar Ankara'ya bu güzergâhtan gelenlerin sevk merkezi idi. Telgrafhanemiz de burada, Kuşçalı tepesindeydi. Unutamıyacağım yerdir orası..."

Gönlümle inanıyorum ki, bugün Ali Fuad Paşa'nın ruhu, o ölüm-kalım günlerinin fedakâr evlâtlarının ruhu ile, Kuşçalı doruğunda vatan ufuklarını gözetliyorlar."23

23. Cemal Kutay, "İstiklâl Harbi'nde Anadolu Telgraf Hatları Üzerinde Gizli Açık Mücadele ve Sonrası", Güvercin, Aralık 1968, s. 12-13.

BELGE 20

Cemal Kutay Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa'nın bir telgrafla ilgili bir hatırasını şöyle anlatır:

"Ulaştırma aracının, hemen hemen, sadece telgraf hatlarına dayandığı o günlerde, hakim olma mücadelesini yapan kuvvetlerin ilk yapacakları şeyler arasında, telgraf hatlarını ele geçirmek vardı ve bu iş, cepheleri tutmak kadar mühimdi. Bu hakikatı, "İstiklâl Harbimizin Esasları" adlı hâtıra eserinde, Şark cephesi Kumandanı rahmetli Kâzım Karabekir Paşa şöyle anlatır:

- Memleketin düşman işgalinden masûn kalabilmiş köşelerinde teşkilât yapabilmek için alınması meşrût (zorunlu) tedbirleri (önlemleri) bir bir tespit ettik. Bunlar arasında askerî ve mülkî makamlara, bu meyânda Posta Telgraf Teşkilatına mutemed, vatanperver, cesur kimseleri getirmek başta geliyordu. Muhabere imkânı adetâ mefkud idi (yoktu) ve telgraf hatlarına inhisar ediyordu. Dahili (iç) isyanlarda ilk tahrip edilen vasıtalar telgraf tesisatı idi. Bu sahada yetişmiş unsurlar (öğeler) çok mahduttu (sınırlıydı). Telgraf muhaberesini bilen asker ve sivil kimseleri posta telgraf emrine verdik.

Erzurum Kongresi mukarreratının (kararlarının) memleketin ücra köşelerine kadar isâli (ulaştırılması), ancak bu suretle mümkün olabiliyordu.

Kolordular için kabul ettiğimiz şifrenin İngilizler tarafından elde edilmesi üzerine, yeni miftahlar

(şifreler) kabul ettik ve bunları, geceyi gündüze katarak çalışan fedakâr telgraf memurlarımızın hamiyet ve ahlâkına tevdi ve teslim eyledik. Şükran ve iftiharla kaydederim ki, bu itimadımızı (güvenimizi) zedeliyecek hiçbir ferdi (kişisel) menfi (olumsuz) hareket dahi vuku bulmadı. Bâb-ı Alinin ve işgal kuvvetlerinin, Hey'et-i Temsiliyenin muhaberatını kabul etmemeleri yolunda verdiği ısrarlı ve tehditkâr emirleri posta ve telgrafçılarımız tarafından kabul edilmedi ve iltifat görmedi."24

24. Cemal Kutay, "İstiklâl Harbi'nde Anadolu Telgraf Hatları Üzerinde Gizli - Açık Mücadele ve Sonrası", Güvercin, Aralık 1968, s. 13.

BELGE 21

Cevdet Arslan ilk telsiz istasyonlarımız üzerine şu bilgileri vermektedir:

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayıp 1926 yılında biten ilk Ankara ve İstanbul'daki telsiz istasyonlarımız Fransız S.F.R. Firmasına ihale edilmiş ve bu şirket tarafından inşa ve ikmal edilmiştir. Önceleri tamamiyle yabancı elemanlarla yürütölen işler kısa zamanda kurslarda ve Avrupada yetişmiş Türk teknisyen ve mühendislerin devredilmiştir.

Halen denizaşırı servisler için bütün dünyada telsiz istasyonlarının sayısı (verici) 600'ün üstündedir. Memleketimizde tek verici ve alıcı istasyonla dış ölkelerle haberleşme temin edilmektedir. Başka bir deyimle İstanbul Osmaniye'de verici, Yeşiköy Safraköyü mevkiindeki alıcı istasyonları Türkiye'mizin dünyaya açılan iki penceresidir."25

25. Cevdet Arslan, "Telsiz İstasyonlarımız Üzerine", Pos-Tel, Nisan 1951, sayı: 4, s. 14.

BELGE 22

Telefon'un nasıl icat edildiğini Asaf Tanrıkut şöyle açıklıyor:

"Bugün gördüğümüz telefon ve telefon tesisatı birden bire icad olunmamıştır. Başlangıcı bir asır öncesine kadar gider.

Kopenhag Darülfünunu (üniversite) öğretmenlerinden Oersted 20 Temmuz 1820 de bir mıknatıs ibresinin bir cereyanın saha-i mıknatisiyesinde (mıknatıs alanında) inhiraf edip (yoldan çıkıp) muayyen (belirli) bir vaziyet (durum) aldığını keşfetmiş ve ertesi sene Fransız hikmetşinası (Ampere) mıknatisiyet-i elektrikiye (elektrikli mıknatıs) kanunlarını meydana koymuştur.

1825 de İngiliz (William Sturgeon) bugün gördüğümüz mıknatıs-i elektrikiyeyi (elektrikli mıknatıs) icad etmiş, Amerikalı (Josef Henry) ve İngiliz (Faraday) 1831 de mıknatıs-i elektriği ve alel umum saha-i mıknatisiye hakkındaki nazariyatı ve kudret-i elektrikiyenin kudret-i mıknatisiye ve berakis tahavülâtını (değişikliklerini) izah etmişlerdir.

Bilhassa mıknatıs-i elektriğin icadı, telgraf ve telefonun icadını ve elektriğin saha-i tatbikatının (uygulama alanının) çok genişlemesine sebep olarak hayat-ı medenide (uygar yaşamda) hakikaten büyük inkılabı mucip olmuştur.

1837 de Amerikalı öğretmen (Page) Serian (çabuk olarak) ve münavebeten (sıra ile) mıknatisiyet ve adem-i

miknatısiyete maruz yumuşak demirden bir çubuğun ses verdiğini keşfetmiştir. Page hadisesi (olayı) namıyla (adı ile) tanınmış bu hadise (olay) ehemmiyeti mahsusayı (özel önemi) haizdir. Yine o tarihlerde öğretmen S.F.B. More malûm olan telgraf sistemini intira etmiş (bulmuş) ve 1851 de tahtelbahır (denizaltı) telgraf hattı bile tesis edilmiştir.

Charles Bourseau isminde bir Fransız telefonunun ihtiraindan önce 26 Ağustos 1845 tarihinde illustration namındaki resimli mecmuadaki şayan-ı dikkat (dikkat çekici) şu fikri ortaya koymuştur."

"Acaba mûkalâme (konuşma) elektrik vasıtasıyla nakledilemez mi ve meselâ Viyana'da söylenen bir söz Paris'de işitilemez mi diye kendi kendime soruyorum. Bu fikir aşağıdaki tarzda mevki-i icraya (uygulamaya) konulabilir. Bir kimsenin, sadanın (sesin) titremesinin hiçbirini kaybetmemek üzere yeter derecede elâstikiyeti haiz (esnekliği sahip), kaabil-i inhina (eğilme olasılığı) bir levha yakınında söylediğini farzedelim ve bu levha hareketiyle mütenaviben (nöbetleşe) bir batariyenin devresini kat ve tesis etsin! uzak mesafede bir diğer levhaya aynı zamanda aynı titremeyi hasıl ettirmek mümkündür.

İşte bu fikir yani titreyebilir bir levhaya bir batariyenin devresini tesis ve katettirmek düşüncesi 1861 de Alman (Philip Reis) tarafından mevki-i fiile (uygulama alanına) konularak ve mevridde (varacak yerde) sadanın (sesin) husulü (oluşması) için Page hadisesinden istifade olunmak üzere, musikî savtları (sesleri) elektrik vasıtasıyla bir yerden başka yere naklölunmuştur.

Sada nakline mahsus bu âlete ilk defa (Telefon)

ismini verende (Reis)dir. Reis insan sesini telefonuyla nakledememiştir. Çünkü Musiki savtları basit değişiklikli bir takım harekattan ibaret ise de ses böyle olmayıp bir çok aheninlerden mürekkep oluşan pek müğlak (belirsiz) harekâttan ibarettir.....

Savt hakkında büyük malûmatı haiz ve sağır ve dilsizlere tedavisi ile de meşgul olmuş anası İskoçyalı ve fakat 1870 de Amerika Birleşik Devletlerine göçmüş ve orada Boston şehrinde yerleşmiş olan (Alexander Graham Bell) 14 Şubat 1876 da insan sesini nakledebilen bir telefonun imâl ve istimaline muvaffak olmuş, 17 Şubat'ta da bu babda bir ihtira beratı almıştır.....

1876 da Amerikalı öğretmen (Elisa Gray) değişik dayanıklı bir telefon mürsilesi (göndericisi) icad etmişti. (E. Gray) bu babda ihtira beratı talebi hakkındaki evrakını Amerika Birleşik Devletleri ihtira idaresine (A.G. Bell) den ancak iki saat sonra vermiştir....

İlk telefon konuşması 10 Mart 1876 da (Bell) ile.....(Thomas A. Watson) arasında Boston'da oturdukları pansiyonun iki bitişik odasında teati edilmiş ve ilk söylenen söz - Bel'in Watson'a (Watson çabuk gel, sana ihtiyacım var) sözü olmuştur.

Umum karşısında ilk telefon tecrübesi bu iki zat tarafından 9 Teşrinievvel 1876 da Boston ile Cambridge arasında iki mil-i (M. 3218) uzunluğunda telgraf teli üzerinde yapılmıştır."26

Ali Sinan, "Bizde ilk Telefon ve Bugünkü Telefonculuğumuz" adlı yazısında şu bilgileri veriyor:

"Büyük şehirlerde oturan ve ticaretle uğraşanlar için telefon en seri bir muhabere aracıdır. Gördüğü iş ve sağladığı kolaylık bakımından telefonun hizmeti asla küçümsenemez. Dünyü, bugünden geri olarak kabul eden insanlık alemi, arzularını seri olarak ulaştırabilmek için senelerce uğraşmış, muvaffakta olmuştur.....

Hükümetimizin ulaştırma siyasetinde gösterdiği hassasiyet dolayısıyla, P.T.T. teşkilatı her yenilikten imkân dahilinde istifade ederek, telefonculuğumuz inkişaf etmiş.....seviyemizdeki (düzeyimizdeki) milletlere nazaran modern diyebileceğimiz bir hale gelmiştir."27

27. Ali Sinan, "Bizde ilk Telefon ve Bugünkü Telefonculuğumuz", Pos-Tel, Eylül 1933, sayı: 11, s. 23-24.

BELGE 23

Raif F. Apaydın, "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu", adlı yazısında 30'lu yılların sonu için şu satırlara yer veriyor:

"Her milli (ulusal) sahadaki (alandaki) muazzam hamlelere uygun bir revişle (tutumla), telefonculukta da ilerliyoruz. Adımlarımızın ölçüsü normalden çok üstündür. (Hiç)ten (hep)e ulaşan mutlu bir nesil için, bir Atatürk nesli için bu hal bir fevkalâdelik sayılamaz. Fennin terakkiyatı (ilerlemesi) çok baş döndürücü bir hız almıştır, bu sebeple daha çabuk, daha verimli hamleler gerek.

Beşerin (insanlığın) en büyük fenni mazhariyetlerinden başlıcası olan telefonculuk ta bu hız çemberine giren fevkalâdeliklerdendir.

Journal des Télé'communications dergisinin 1938 tarih ve 1. sayısında çıkan telefonculuk hakkındaki yazı şöyle başlıyor:

"İcadının 90ıncı yıldönümünü idrâk eden "telefon"un,dâhi mucidi Alexander Graham Bell, eğer ebedi uykusundan uyanıp ta yeryüzüne dönebilseydi, kendi yarattığı harika karşısında hayretten dona kalacak ve beşer zekâsının ilk tecrübelerini (deneyimlerini) nerelere kadar ulaştırdığını ve şimdiki neslin bu harikulâde vasıttan - değil yalnız herhangi bir şehrin gelişigüzel iki noktası arasında - tasavvur edilebilen bütün hudutlardan, bütün dağlardan ve bütün engin denizlerden aşarak ne kadar tabii ne kadar mucizevi bir

tarzda istifade ettiğini istiğrakla (kendinden geçerek) temaşâ eyliyecektir. (seyredecektir). Bugün artık şimalin buzlu bölgeleri ile Asya ve Avusturalya sahilleri ile Afrika'nın kızgın çöllerile veyahut Amerika'nın en ücra yerleri ile her mevsimde telefon konuşmalarının yapılmasına hiçbir şey engel olamamaktadır....."28

28. Raif F. Apaydın, "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu", T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, yıl 1, sayı: 2, Temmuz 1938, s. 22.

BELGE 24

T.B.M.M.'de Telsiz Telgraf Posta ve Telgraf Müdürü Sabri Bey tarafından önemle vurgulanır. Anadolu'da bir telsiz telgraf istasyonu oluşturabilmek için 120 bin lira harcanması ile ilgili bir konu gündeme geldiğinde Konya Milletvekili Vehbi Efendi'nin bu konuda karşı çıkışı ve ileri sürdüğü savlar şöyledir:

"Ankara ile Konya arasında telli telgraf tesis edemiyen bir millet nasıl oluyor da buradan Paris'e kadar telsiz telgraf yapıyor? Arz etmiş olduğum mesele belki 3-5 bin lira ile olacak bir meseledir. Buna gelince efendim, bütçemizin hali malûm bundan daha mühim meseleler var. Binaenaleyh paramızı o mühim meselelere sarf etmek daha evlâ ehem değil mi? Evet; ehem ve evlâdır. Şu halde; bugün telsiz telgrafa yüz yirmi bin lira sarf edecek zamanda değiliz. Efendiler! Buradan Tarbzon'a, buradan Batum'a telsiz telgrafımız var. Halbuki muattessüf muhabere mümkün değildir. Bugün rüzgâr müsaade etmedi, yarın hava buhranlıdır. Öbür gün de bulutta bilmem ne vardır. Onun için bu; siyasi, mühim mesele için yapılıyorsa bu siyasi mühim meseleye bu hizmet etmeyecektir ve etmiyor efendiler. Bununla beraber size bir şey daha söyleyeceğim: Gecenlerde Londra'ya giden Heyetimizin burada telsiz telgrafla vermiş olduğu sözler ve ifadat burada, rica ederim. Heyeti Vekile tarafından doğru okunabildi mi? Ve ne dekikleri lâıyıkı ile anlaşılabilirdi mi? Neden böyle oluyor dediğimizde efendim iyi çıkmamış iyi anlamamış da ondan..... demediler mi efendiler?.... Sonra efendiler, olur ki bir meselede beş bin kelime birden verilecek olur bu beş bin kelimeyi telsiz telefon onbeş günde verir. Onun için

kapının ağzındaki kazaları yekdiğerine raptetmeden Paris'e bir telsiz telgraf faidesizdir. Kâşki olsa... Fakat millet bundan istifade edemiyecektir. Rica ederim. Hükümet bu gibi şeyleri teklif etmesin."29

Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in Vehbi Efendi'ye şu sözlerle karşı çıkar:

"Hoca Efendi Hazretleri "şurada Konya'ya birkaç kilometrelik tellisini yapamayan bir millet, telsizini mi yapabilir?" Buyurdular. Halbuki tele lüzum olmadığı için telsizini daha kolay yapar. Eğer biz bu telsiz telgrafı yapmazsak acaba ne gibi zararlar göreceğiz?Bendeniz iki misal getireceğim; Fransız itilâfnamesi dolayısıyla ve onun müzakeresi dolayısıyla arkadaşlarımızdan ve Hariciye Vekâletinden bazı memurların mütaaddit kere Mersin'e kadar, filân yere kadar gitmek mecburiyeti hâsıl oldu. Zira telsiz telgraf yoktu. Ve kuvvetli bir telsiz telgraf olmadığı için muhabere edilemiyordu. Ondan dolayı onlara kucak dolusu harcırah verildi, tazminat verildi, tahsisat verildi ve nihayet birçok beyhude masraftan sonra itilâfnameyi akdetmek nasib olabilir.

İkincisi; gayetle mühim olan Moskova Muabedenamesini tahattur edersiniz, ne kadar uzamıştır ve muhaberesizlik dolayısıyla arkadaşlarımızdan biri Moskova'dan kalkarak buraya gelmeye mecbur olmuştur. Efendiler zannederim biz bu yüz bin lirayı oraya sarf etmemiş olsa idi, telsiz telgrafa sarf etmiş olsaydık, yani bir sene evvel telgraf yapmış olsaydık bu lüzumsuz parayı katiyen zâyi

29. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt: 15, 3 Kânunevvel 1337 tarihli 121. İçtimadan - 5 Kanunsani 1337 tarihli 140. İçtimaa kadar, s. 224.

etmiyecektik.....

Efendiler! Biz bu yüz bin lira ile, on bin liraya alınan makinanın başına bir baş makina koyacağız ve o sayede cihanın haberlerini ani rahitte belki almaya muktedir olacağız. Ve bu sayede birçok mesaili siyasiyemiz, mesaili iktisadiyemiz hallolunacaktır. Ben arkadaşlar bunun bilâmünakaşa kabulünü teklif ediyorum. Çünkü söz söyliyerek vakit kaybetmek, yüz bin lirayı, yüz on bin liraya iblâğ etmektir."30

Posta ve Telgraf Müdürü Sabri Beyin ise bu konudaki sözleri şöyledir:

"Efendim! Hoca Vehbi Efendi Hazretleri cidden mühim bir meseleden bahis buyurdular. Bir kere buyurdular ki, evvelâ telli telgrafı işletmezken telsiz telgrafı nasıl işleteceğiz? Efendiler bilirsiniz ki, teceddüdün (yenilemenin) efkâr ve hissiyat üzerinde tesirâtı (etkisi) büyüktür. Birçok küçük işler vardır ki muahharan (sonradan) icadedildiğinden dolayı tesirleri (etkileri) büyüktür. Erbabı fen nazarında telsiz telgraf, telli telgraftan daha ziyade sehildir. (kolaydır) Asıl Müşkül olan telli telgraftır. Çünkü telsiz telgraf daha ziyade kavanini tabiiyeye muvafıktır ve daha sehil olmak icabeder. Bütün tâbi olduğu kavanin, Hoca Vehbi Efendi Hazretlerinin ağzından çıkan savtın tâbi olduğu kanundur. En tabii olan söz nasıl ağızdan çıkar ve işitilirse telgraf muhaberatında da tabii olacak şey bu gibi kavanini tabiiyeye muvafık olan bir sözdür. Yalnız

30. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 15, 3. Kânunevvel 1337 tarihli 121. İçtimadan - 5 Kanunsani 1337 tarihli 140. içtimaa kadar, s. 225.

telsiz telgraf muahharan icadedildiğinden dolayı hayal ve nazarda azım görünür. Fark bundan ibarettir. Yoksa fenni noktai nazardan tahlil etmiş olursanız küçücük bir telin üzerinde gayet uzak mesafelerde cüz'i bir kuvvetle büyük muhaberat nakletmek büyük bir şeydir, büyük mesele budur.... Dünyada beş bin kelimelik telgraf yoktur. Bunlar enderdir. Sonra tasavvur edelim ki: Bize beş bin kelimelik verdiler. En âdi bir telsiz telgraf muhakkak saatte dört yüz, beş yüz kelime nakleder. Binaenaleyh: biz beş bin kelimeyi haddi azami on saatte naklederiz. Sonra efendiler, her vakit bizde bir mahviyet vardır ki, maateessüf o mahviyet bize birçok şeyler kaybettiriyor. Telsiz telgrafın tarihinde Türkiye'nin büyük bir mevkii mahsusu vardır. Telsiz telgraf (1900) senesinde keşfedildiği zamanda 1903-1904 tarihinde henüz daha ilk tatbikatında bizde (Keleşmiş) ile (Derne) arasında telsiz telgraf yapıldı ve biz bunu altı bin liraya aldık. Bu istasyonumuzun tesisiyle telsiz telgrafın terakkiyatına da hizmet ettik.....

Sultan Hamid devrinde Trablusgarp ile olan muhaberatı (haberleşmeyi) telsiz telgrafla icra ettik. Ve İngiliz kablolarından muhaberemizi kurtardık, memafii memleketi temin ettik ve bundan dolayı Türkiye telsiz telgraf işletmekdeki rüşdünü daha 1905 senesinde yani bundan on beş sene evvel ispat etmiştir..... Efendiler harbdan 3-4 sene evvel Roma'da bir kongre açıldı. Roma'da telgraf memurlarının arasında yapılan müsabakada (yarışmada) heyeti mümeyyizeden birisi dedi ki, siz Türk memuru ikinci çıktınız. Fakat sizi müdafaa edecek (savunacak) bir murahhasınız (delegeniz) olmadığından birinciliği kaybettiniz. Türk muhabere memuru Roma'da birinci çıkmak istidadını (yeteneğini) gösterdi. Efendiler, 1905 senesinde yapmış olduğumuz telsiz telgraf henüz tekâmül (gelişme) hassasını çok caiz olmadığı

zamanda, her türlü tesirattan çok müteessir (etkilendiği) olduğu bir devirde idi ki: Ben Derne'de bulunuyordum. O zaman Derne'de bir papaz katledilmiş, bir mesele siyasiye (siyasî sorun) vardı. Mabeyin Trablusgarp valisine gayet mühim bir telgraf tebliğ ediyordu. Keleş'ten bir satır, iki satır aldık. Telgrafta deniyordu ki; bu telgrafın ekalli üç saat zarfında kumandana iblağı lâzımdır. Çünkü fevklade mühim bir mahiyeti siyasiyeyi (siyasal önemi) haizdi (sahipti). O esnada semada bir elektirik bâram (yağmuru) boşanıyordu. İmkânı yok muhabere etmenin. Telgraf makinalarını muayene ediyorum. Bardaktan boşanır gibi elektrik semadan boşanıyor. Bir kulağı sağır olan bir memurum bana dedi ki: "Üç gün bana müsaade vereceksiniz. Üç gün izin va'dediniz, ben bu muhabereyi alırım. Ben de: "Sana üç gün değil, on üç gün müsaade ederim" dedim. Efendiler! Oturdu. Bir kulağı sağır olan memur bütün bu tesirâtı elektrikiye (elektirik etkisi) içinde yüzde beş hata ile tamam dört saatte telgrafı aldı.

Eğer Londra'dan gelen telgraf iyi alınmamışsa o istasyondaki memur ehil değilmiş. Acaba istasyondaki memurumuzun almaktaki ehliyetsizliği, işletmekteki ehliyetsizliğimize ademi muaffakiyetimize delil olabilir mi?

Efendiler, acaba bugün telsiz telgraf makinasını alalım mı, almayalım mı? Tabiidir ki, bunların tafsilatı (yorumu) zaittir. (gereksizdir) ihtimal ki (olası ki) bugün telsiz telgraf istasyonunu yapacağız. Belki işletmeyeceğiz. Farzımuhal olarak, böyle kabul ediniz. Görüyorsunuz ki, efendiler memleketimiz bugün Avrupa ile, bütün dünya ile münasebatı telgrafiyeden (telgraf bağlantısından) mücerret (soyut) bir vaziyet almıştır. Bizim belli başlı Avrupa ile bir iki tarikimiz var.

Birisi İstanbul tariki. Maalesef o sevgili vatan, o sevgili payitaht düşmanın elinde. Bugün telli telgrafla muhaberemizde bile İngilizler bütün telgraflarımızı (Band)a alıyor, okuyor. Bu kadar tecessüs (merak) gösteren düşman bizim muhaberatı siyasimizde (siyasal haberleşmemizde) acaba onu tahlil ve teşriha (Açıklama), tāmika (derinleştirme) uğraşmaz mı? ikincisi Rodos tarihidir ki: Şıra adasındaki kablo ile Avrupa'ya merbur (bağlı) bulunuyoruz. Şıra, bugün bütün memleketin kanını emen en hain düşmanın meleketeinde bir yerdir. Onun merkezinden geçecek hiçbir telgrafımız yerine varabilir mi? Hiç düşmandan onu bekler misiniz? Bugün bizim kanımızı içmekle zekıyabolan düşman en büyük siyasetimize aid olacak telgrafı geçirmek lütuf ve atıfetinde bulunur mu? Tabii bunu kabul etmezsiniz. Üçüncü tarihimiz; bugün Batum üzerinden yapılan hattımızdır. Esasen Trabzon'a telsiz telgrafa lüzum yoktur. Çünkü bugün Batum'da karadan Moskova ile muhabere cereyan ediyor. Yakın zamanda tekâmül edecektir (gelişecektir). Fakat size söyleyeceğim, garip gelir, muhaberatıdaki teehhürattan (gecikmelerden) dolayı çok şikayetler vâkı oldu ve nihayet Rus Sefareti Müsteşarı geldi, dedi ki; hata sizde değil, bizdedir. Yani o tarik istediğimiz tekâmülde yürümez. Sonra birçok hâdisata (olaya) tâbidir. (bağlıdır.) Geciken bütün telgraflar tabii Almanya'dan yani uzun mesafelerden dolaşarak icab eden mahallere gidecektir ki, düşününüz bu ne kadar uzun olur. Biz öyle bir hadise içindeyiz ki: icabettiği zaman maksadımızı (amacımızı) emelimizi bir anda dünyanın her ucuna isal (ulaştırma) etmekliğimiz icabeder. Sizi temin ederim, bâzı öyle muamele olur ki; bir telgraf, zannederim ki, yüz bin liraya satınalınmaz. Burada ben ümid ederim ki telsiz telgrafı işletememekle değil, şimdiye kadar teklifte geç kaldık diye muaheze (kınamsama) edilmeli idik. Ben bunu size muahezenizden evvel itiraf edeyim; bu

bapta çok geciktik. Encümen mazbatasında buna ait bâzı izahat var. Bunları izah etmeye lüzum görmem. Böyle kayıtlarla da mukayyedolmamalıdır. Bunun için hükümet bunu tesis etmek için tekemmülâtı (evrimleşme) ahireden istifade etmelidir. Efendiler Harbi Umumide telsiz telgraf öyle bir harika gösterdi ki, bunu size tarif ve teşriha (açıklama) imkân yoktur. Ben size şunu arz edeyim ki, efendiler; bugünkü gibi vesaikın (belgelerin) fıkdanı (eksikliği) içinde uğraşırken Alman'ların saatte 3-4 bin kelime nakleden müthiş telli makinaları ile çalışmak mümkünken bile kendi hudutları ile Türkiye hudutları arasındaki muhaberatını telsiz telgrafla yapıyordu. Bunun neticesi olarak, İstanbul'da (Osmaniye) namıyla benam müthiş, telsiz telgrafın tarihinde cidden bir eseri nefis olan istasyonu yaptırmak mecburiyetinde bulunmuştu.

Sonra biliyorsunuz ki: Seri aletler İstanbul ile Bağdad ve İstanbul ile Halep arasında işlerken Bağdad cihetine (yönüne) yeni getirmişlerdir. Efendiler inkılâp hayatını, mücadele hayatını yaşıyan milletler hiçbir zaman telsiz telgraftan müstağni (doğun) olamaz ve bu husustaki ihmali kendisi için gayet ağır zararları mucib olur. Fakat bugünkü buhranlı zamanlarda belki hükümetimiz için yüz yirmi bin lira bir kıymeti, bir ağırlığı müstelzimdir (gerektiren) fakat bunu feda etmek lağzımdır.31"

31. T.B.M.M. Zabıt Ceribesı, cilt: 15, 3 Kânunevvel 1337 tarihli 121. içtimadan - 5 Kanunisani 1337 tarihli 140. içtimaa kadar, s. 225-226-227.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Atatürk, M. Kemal; Nutuk, cilt 1, 3. Basım, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXIII Dizi 1989.

Alemdar, Korkmaz; Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayın No: 165, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayın No: 6, 1981.

Alemdar, Korkmaz; Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Raşit Kaya; Ankara, Savaş Yayınları, 1983.

Akıncan, Aziz; Türkiye'de Posta ve Telgrafçılık, 1941.

Boratav, Korkut; Türkiye'de Devletçilik, ikinci Basım, Savaş Yayınevi, Tarih/Bilim/Ekonomi Dizisi: 3, 1982.

C.H.P. 15. Yıl Kitabı

Eskin, Şekip; Türk Posta Tarihi, Ankara; Ulusal Matbaa, 1942.

Eskin, Şekip; Postaya Mütteallik Notlarım, Ankara,

Sümer Basımevi, 1940.

Gürbüz, Sevim; Kitle Haberleşmesi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

İlal, Ersan; Radio Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1766, Hukuk Fakültesi No: 389, 1972.

Kuruç, Bilsay; Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Ankara, Bilgi Yayınları, Bilgi Dizisi: 52, 1987.

Kocabaşoğlu, Uygur; Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 442, 1980.

Nuhoğlu Hidayet Yavuz; Osmanlı Posta Damgaları, Talip Mert İstanbul, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayınları, 1990.

On Senede Türk Nafiası (1923-1933); Ankara, T.C. Nafia Vekaleti Yayınları, 1933.

Oskay Ünsal; İletişimin ABC'si, İstanbul, Simavi Yayınları, ABC Dizisi: 9, 1992.

Oskay Ünsal; XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimini Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 495, 1982.

Oskay Ünsal; Kitle Haberleşme Teorisine Giriş,
ikinci Basım, Ankara, Ankara
Üniveristesi Siyasal Bilgiler
Fakültesi Yayınları No: 281, 1973.

Posta Telefon ve Telgraf Umumi idaresinin Islâhına Dair
Layiha; Gramafon Matbaası, 1930.

Şahin Haluk; Devlet Media ilişkileri, İstanbul,
Hürriyet Ofset, 1988.

Şenyapılı Önder; Toplum ve iletişim, Ankara, Turhan
Kitabevi Yayınları Bilimsel Eserler
Dizisi No: 8, 1981.

Tanrıkut, Asaf; Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon
Tarih Teşkilât ve Mevzuatı, cilt I,
Efem Matbaacılık, 1984.

Tanrıkut Asaf; Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon
Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı, Cilt
II, Ankara, 1968.

Tokgöz Oya; Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde
Radyo-Televizyon Sistemleri, Ankara,
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler
Fakültesi Yayınları No: 343, 1972.

Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasında
Haberleşmenin Önemi ve Haberleşmenin
Geleceği Semineri, Ankara; Türkiye,
Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret
Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği,
1984.

MAKALELER

Alemdar, Korkmaz; "Tarih ve iletişim", iletişim, 1981/2, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Yayın no: 158, s. 3-7.

Alşan, Reşat; "Türk P.T.T.'si 150 Yaşında", P.T.T. Dergisi, sayı: 95, Ekim 1990. s. 3.

Alşan, Reşat; "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve ilk 15 Yılında P.T.T. işletmesi", P.T.T. Dergisi, sayı: 95, Ekim 1990, s. 20-22.

Alşan, Reşat; "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve ilk 15 Yılında P.T.T. işletmesi", P.T.T. Dergisi, sayı: 96, Kasım 1990, s. 24-26.

Alşan, Reşat; "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve ilk 15 Yılında P.T.T. işletmesi", P.T.T. Dergisi, sayı: 97, Aralık 1990, s. 13-15.

Aytun, Said; "P.T.T.'den Hatıralar", Güvercin, sayı: 32, Ocak 1969, s. 3

Aksu M. Aşır; "Pula Propaganda Cihetinden Bakış", Pul Meşheri, sayı: 43/44, 2. Kanun 1936, s. 503.

"Arslulusal Kadınlar Birliği Kongresi Pulları" ; Pul Meşheri, sayı: 43/44, yıl: 6, 2. Kanun 1936.

- Albayrak; "Tropikal Kolleksiyon ve Türk Pullarında Atatürk Portreleri", Pul Borsası, sayı: 29, 15 Ağustos 1957, s. 13.
- "Arap Harfli Pullar Mevkiî Tedavülden Kaldırılıyor!" ; Pul Mesheri, sayı: 38, Şubat, 1934.
- Arslan, Cevdet; "Telsiz İstasyonlarımız Üzerine", Pos-Tel, sayı: 4, Nisan 1951, s. 14.
- Apaydın, F. Raif; "Telefonculuğumuzun Bugünkü Durumu", T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 2, Temmuz 1938, s. 22-25.
- Akşam; 18 Haziran 1938, s. 1
- Belge, Burhan; "Radyo ve Halk", Radyo, cilt 3, sayı: 28, 15 Mart 1944, s. 1
- Belge, Burhan; "Radyo ve Gazete", Radyo, cilt 1, sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 1
- "Bir Yılda 1.800.000 Kişiyeye Telefon"; "P.T.T. Dergisi", sayı: 121, Aralık, 1992, s. 6-8.
- Başoğlu, Muzaffer Şerif; "Radyonun Sosyal Psikolojisi", "Oluş", 22. ikincikânun 1939, s. 58.
- Buyan, Sakin; "Posta Tarihi ve Postalarımız", T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 12, Mayıs 1939, s. 25.

- Balum, S.E; "Mütareke Hatırası", Pos-Tel, sayı: 8, Mayıs 1953, s. 19-20.
- Buyan, Sakin; "Posta Tarihi ve Postalarımız", T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 3, Ağustos 1938, s. 17-18.
- Besen, Cevad; "Posta Ücretlerindeki Değişiklikler ve Sebepleri", T.C. P.T.T. Dergisi, sayı: 68, Haziran 1938, s. 13, 16.
- Beraha, B; "Tükiye'nin ilk Pulları", Pul Meşheri, sayı: 35, 2. Teşrin 1933, s. 359.
- Buchanan, Lucile; "Pullarla Türk Tarihi", Filatelist Pul Dergisi, sayı: 7, 30 Nisan 1952, s. 4-5.
- Besen, Cevad; "Hatıra Pulları", T.C. Münakalat Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 36, Mayıs 1941, s. 4-5.
- Besen, Cevad; "Kartpostal ve Kartletr", T.C. Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 22, Mart 1940, s. 30-31.
- Coşkunserçe, Sevgi; "Postada Uluşım Yolları", P.T.T. Dergisi, sayı: 121, Aralık 1992, s. 16-17.
- Cebesoy, A. F.; "Ulaştırma Politikası", 1946 Yılı Devlet Yıllığı, s. 456-457.

"Cumhuriyetimizin 10'uncu Yılı Hatıra Pulları"; Pul
Meşheri, sayı: 35, 2. Teşrin 1933,
s. 357.

Çanga, Süleyman; "Telgrafın Telleri", Pos-Tel, sayı:
3, Şubat 1961, s. 4.

Demir, Ahmet; "Haberleşme Uyduları", A.Ü. Basın-
Yayın Yüksek Okulu Yıllık, No: 1,
Aralık 1973, s. 15-17, 20, 22-24,
26.

Durukal, Sadık Hüsnü; "Milli Tarihimizde Mühim Mevkiî
Olan Türk Telgrafçılığı", Pos-Tel,
Haziran 1955, s. 4, 7, 10-11, 16-20,
47-46, 48-49.

"Dokuz Ekim Dünya Posta Günü"; P.T.T. Dergisi, sayı: 119,
Ekim 1992, s. 7.

Demirel, Dr. Sur Hakkı; "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada
Postanın Önemi", Pos-Tel, sayı: 3,
Mart 1971, s. 2-3.

Demirel, Dr. Sur Hakkı; "Sosyal Kalkınmada Postanın
Önemi", Pos-Tel, sayı: 4, Nisan 1971,
s. 2-3

Dilmeç, Orhan; "Posta Pulunun 100üncü Yıldönümü
Münasebetiyle", T.C. Münakalât
Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 21,
Şubat 1940, s. 31.

Durukal, Hüsnü Sadık; "Türkiye'de Telsiz Telgrafçılık",
Pos-Tel, sayı: 23, Haziran 1955,

s. 7-8, 43-45.

Ekmen, Mükerrerem; "Uluslararası Kablo Sistemlerimiz",
P.T.T. Dergisi, sayı: 108, Kasım
1591, s. 4.

"Ecnebi Postalarının Ilgasının 43 üncü Yıldönümü" ;
Pul Borsası, sayı: 12, 15 Mart 1956,
s. 9-10.

Eker, Nuri; "Telgrafın Tarihçesi" T.C. Nafia
Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 1,
Haziran 1938, s. 27.

Eker, Nuri; "Telgrafın Tarihçesi", T.C. Nafia
Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 7,
1. kânun 1938, s. 23.

Güner, Tarık; "Pul Meraklılarına Yardımcı Olan
Yok", Pul Dergisi, sayı: 1, Eylül
1972.

Güner, Tarık; "Anadolu Pulları," Ahmetler Filateli
Derneği Aylık Bülteni, sayı 11-12,
Şubat 1978.

Günseli, Kamuran; "Türk Pulculuğunda Osmanlı ve
Cumhuriyet Devri Ayrımı", Türkiye'de
Pul ve Pulculuk, sayı 45, Ocak 1982.

Hilton, Ömer; "Türk Ayyıldız Serisi", Filatelist
Pul Dergisi, sayı: 2, Kasım 1951,
s. 9.

- Hacinliyan, V; "Filatelist Kelimesi", Pul, sayı:17, 28 Şubat 1953, s. 5.
- İncedayı, Cevat Kerim; "Münakalât Vekâletinin Politikası", T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 36, Mayıs 1940, s. 4-5.
- Konak, Kerim; "P.T.T. Tarihinden Bir Yaprak", Güvercin, sayı: 33-11, Şubat 1969.
- Kuyaş, Salih; "Posta Tarihi ve Kapitülasyon Postaneleri", Tarih ve Toplum, sayı: 1, Ocak 1984, s. 49-50.
- Kuyaş, Salih; "Pul Öncesi Posta Damgaları ve İlk Osmanlı Pulları", Tarih ve Toplum, Şubat 1984, s. 60-63.
- Kuyaş, Salih; "Filatelide Türkiye Cumhuriyeti-Osmanlı İmparatorluğu Dönemleri Ayrımı Üzerine", Türkiye'de Pul ve Pulculuk, sayı 45, Ocak 1982.
- Kavukçu, A; "Türk Pulculuğunda Osmanlı - Cumhuriyet Devri II", Filatelist Pul Dergisi, Kasım 1951, s. 7-8.
- Köprülüzade, M. Rifat; "Posta Pullarımız Türkiyemizde Yapılamaz mı?" Pul Meşheri, 1931, s. 50-52.
- Kantürk, Kemal; "Yeni Pullar ve Kartlar Hakkında Malûmat", T.C. Nafia Vekaleti P.T.T Dergisi; 29. I. Teşrin 1938, s. 31-32

"Kızılay Pulları", Pul Meşheri, sayı: 43/44, 2. Kânun 1936.

Kutay, Cemal; "İstiklâl Harbi'nde Anadolu Telgraf Hatları Üzerinde Gizli-Açık Mücadele ve Sonrası", Güvercin, Aralık 1968, s. 12-14.

"Manipleden....teletekkse"; P.T.T. Dergisi, sayı: 97, Aralık 1990, s. 22-23.

Murat, Salih; "Bahrimuhiti Aşarak, Avrupa ile Amerika Arasında Telefonla Konuşuluyor?", Ayın Tarihi, sayı: 26, 1-31 2. kânun 1936, s. 462-463.

"Nafia Cephesindeki Dumlupınarlarımız"; Cumhuriyet, 8 Şubat 1937, s. 1.

Ozankaya, Özer; "Türkiye'de Yığın İletişimin Demokratik Siyasal Kültür Gelişimindeki Yeri ve Önemi", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak - Aralık 1980, s. 161-163, 166.

Oskay, Unsal; "Kitle Haberleşmesi Açısından Sosyal Algılama ve Tutumların Dinamiği", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 1-2, Mart-Haziran 1974, s. 166.

- Onur, A.H.; "Geçmişte P.T.T.'cilik", Güvercin, 3 Mart 1956, s. 20.
- Özkök, Ertuğrul; "Propaganda ve iletişim", İletişim, 1981/1, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayın no: 145, s. 143.
- Özönder, Hasan; "Millî Mücadele Kahramanlarımızdan Telgrafçı Manastırlı Ahmet Hamdi Martonaltı", İletişim, 1982/4, s. 246-250, 253.
- Öngören, Mahmut Tali; "Atatürk ve iletişim", İletişim, 1981/3, s. 45-51.
- "P.T.T.'nin Kilometre Taşları", P.T.T. Dergisi, sayı: 119, Ekim 1992, s. 3-5.
- "P.T.T. idaresinde Cumhuriyetin 15. yılı zarfında yapılan işler; T.C. Nafia Vekâleti P.T.T. Dergisi, 29. I. Teşrin 1938, s. 4-6
- "Posta Telgraf ve Telefon idaresinin Teşkilât ve Mevcut Tesisatıyla Gördüğü işler"; 1946 Devlet Yıllığı
- "Posta Tarihi ve Postalarımız", T.C. Münakalât Vekaleti P.T.T. Dergisi, sayı: 18, 2. Teşrin 1939, s. 28-29.
- Soysal, İsmail; "İletişim inkılabı ve Millî Kültür" Erdem, Atatürk Kültür Merkezi

Dergisi, cilt 1, sayı: 1, Ocak
1985, s. 232-233.

Sinan, Ali; "Bizde ilk Telefon ve Bugünkü
Telefonculuğumuz", Pos-Tel, sayı:
11, Eylül 1953, s. 23-24.

Sinan, Ali; "Bizde ilk Telgraf", Pos-Tel, sayı:
12, Kasım 1951, s. 15.

Söhmen, Şerafettin; "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin
Tarihçesi", Pos-Tel, sayı: 3, Mart
1972, s. 2-4, 31.

Söhmen, Şerafettin; "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin
Tarihçesi", Pos-Tel, sayı: 1, Ocak
1972, s. 3-4, 29.

Söhmen, Şerafettin; "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin
Tarihçesi IV", Pos-Tel, sayı: 4,
Nisan 1972, s. 2-3.

Söhmen, Şerafettin; "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin
Tarihçesi", Pos-Tel, Mayıs 1972.

Söhmen, Şerafettin; "Postacılığın ve Türk P.T.T.'sinin
Tarihçesi", Pos-Tel, sayı: 6,
Haziran 1972, s. 12.

Suner, F; "P.T.T.", T.C. Nafia Vekaleti
P.T.T. Dergisi, sayı: 6, 2. Teşrin
1938, s. 28.

"Teleks mi Faks mı?"; P.T.T. Dergisi, sayı: 120, Kasım
1992, s. 4-5.

"Türkiye Orta Asya Cumhuriyetlerini Hedefliyor"; P.T.T. Dergisi, sayı: 118, Eylül 1992, s. 34-35.

"Telgrafçı Hamdi Efendinin Millî Mücadele Hatıraları"; Pos-Tel, sayı: 12, Kasım 1951, s. 16-18

Tanrıkut, Asaf; "Posta Seyyar Müvezzii-Köy Postası" Güvercin, 3 Mart 1956, s. 12, 19.

T.C. Nafia Vekaleti P.T.T. Dergisi ; Yıl 1, 29. I. Teşrin 1938, s. 5-6.

"Türkiye Filatelik Kulübü"; Pul Meşheri, sayı: 53, Haziran 1936, s. 635-636.

Ülkütaşır, M.Ş.; "İlk Posta Teşkilâtımız Nasıl Kuruldu?", Hayat Tarih Mecmuası, 1 Nisan 1967, s. 71.

Varlık, Bülent; "Bir Yarı-Sömürge Olma Simgesi: Yabancı Posta Örgütleri", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 6. cilt, s. 1653-1654.

Vandemir, Baki; "Pul Terbiyesi", Pul Dergisi, sayı: 30, 31 Mart 1954, s. 1.

Yenişehirlioğlu, Şahin; "İletişim ya da Yaşamı Yansıtma", İletişim, 1981/2, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayın No: 158, s. 12-14, 16

- Yazıcı, Nesimî; "Tanzimat Devri Osmanlı Posta Teşkilâtı", İletişim, 1981/2, s. 18
- Yazıcı, Nesimî; "Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 6. cilt, s. 1640-1641, 1643-1646, 1648-1651.
- Yazıcı, Nesimî; "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Postalar ve Atatürk Türkiyesinde Postacılık", İletişim, 1981/3, s. 141, 143-144, 152, 155-162.
- Yazıcı, Nesimî; "Osmanlı Telgraf Fabrikası", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı: 22, Şubat 1983, s. 69-70, 73, 76, 78, 81.
- Yazıcı, Nesimî; "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 26, 1983, s. 754-757, 761, 763.
- Yalçın-tepe, Sevda; "Türk Pullarına Her Zaman Ödül Var", P.T.T. Dergisi, sayı: 119, Ekim 1992, s. 20-21.
- Zallan, Rahmi; "Pulculuğumuza Yeni Bir İstikamet Verilemez mi?", Pos-Tel, sayı: 9, Temmuz 1953, s. 31.
- "152 Yaşındaki P.T.T. Yarına Hazırlanıyor", Aktüel, sayı: 68, 22-28 Ekim 1992, s. 118.

MEVZUAT

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi; Devre 1, içtima 2, cilt 10,
16 Nisan 1373 - 20 Haziran 1337.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi; Devre 1, içtimâ 1, cilt 8,
31 kânunsani 1337 - 28 Şubat
1337.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi; cilt 15, 3. kânun evvel 1337
tarihli 121. içtimadan - 5.
kanunısanı 1337 tarihli 140.
içtimaa kadar.

1945 Devlet Yıllığı,

1946 Devlet Yıllığı,

ÖZGEÇMİŞ

1957 İstanbul doğumluyum. Orta öğrenimimi Nişantaşı Kız Lisesi'nde gördüm. 1980 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdim. 1980 yılından itibaren İstanbul Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü bünyesinde müze memuru olarak çalışmaya başladım. Karikatür Müzesi ve Atatürk İnkılap Müzesi'nde görev yaptım.

1986 yılında Yıldız Üniversitesi bünyesinde Rektörlüğe bağlı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi bölümünde okutman olarak görevlendirildim. 1988 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Yüksek Lisans programına girdim ve 1990'da "Cumhuriyet Türkiye'sinde Türk Dilinin Gelişimi ve Sadeleştirilmesi Sorunu" başlıklı tezle yüksek lisans derecesi aldım.

1992 yılında aynı Enstitü'de doktora programına girdim ve "Cumhuriyet'in ilk Döneminde Haberleşmenin Gelişimi: PTT Örneği" başlıklı tezi hazırladım. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü'nde okutmak olarak görev yapmaktayım.
